

การเทศน์แหล่อีสานคณะอริขฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัด
ขอนแก่น

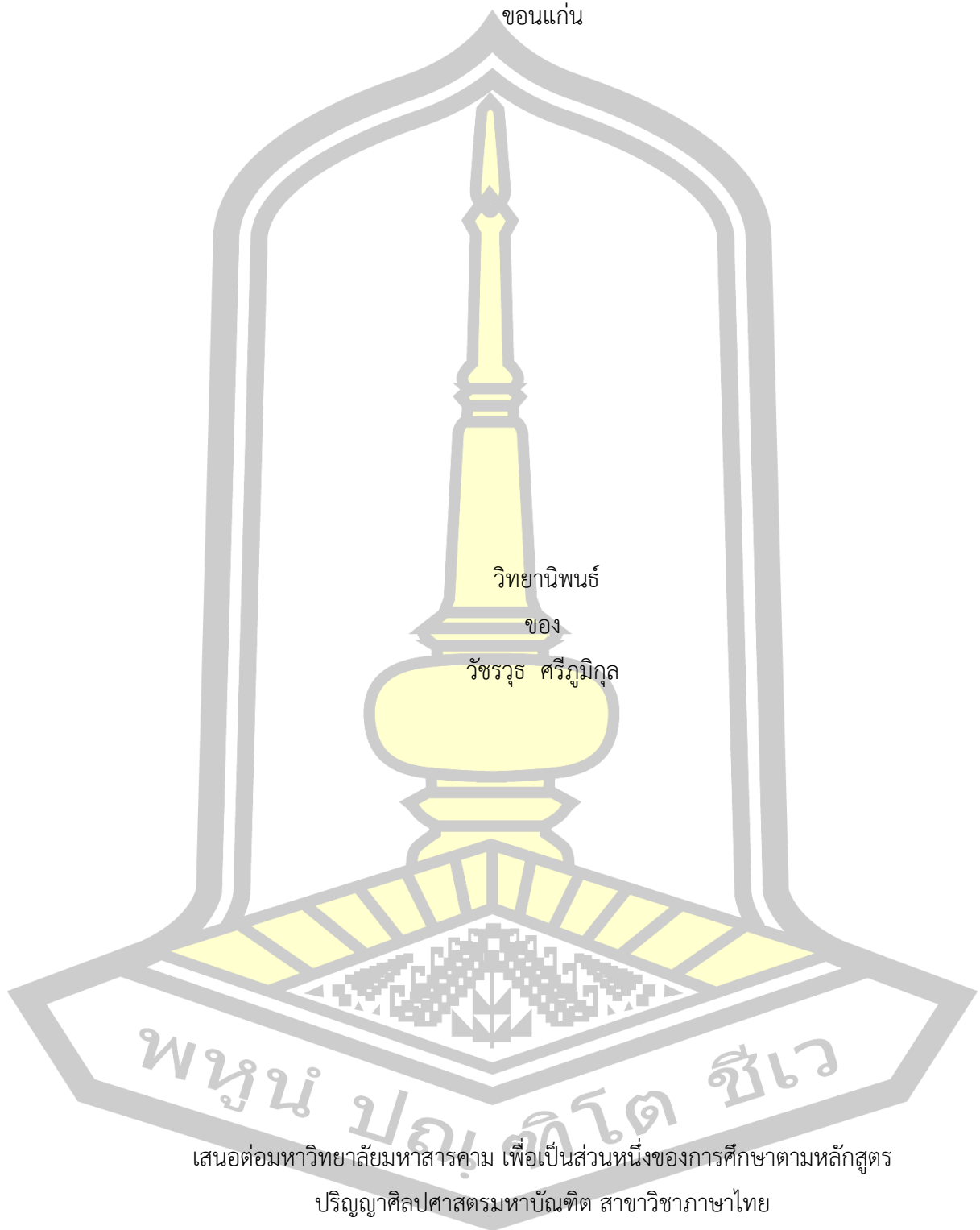
วิทยานิพนธ์
ของ
วัชรวุธ ศรีภูมิกุล

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มิถุนายน 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การเทศน์แหล่อีสานคณะอริขฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัด

ขอนแก่น

วิถยานิพนธ์

ของ

วัชรวุธ ศรีภูมิกุล

พูน บุญเกิด โชเว

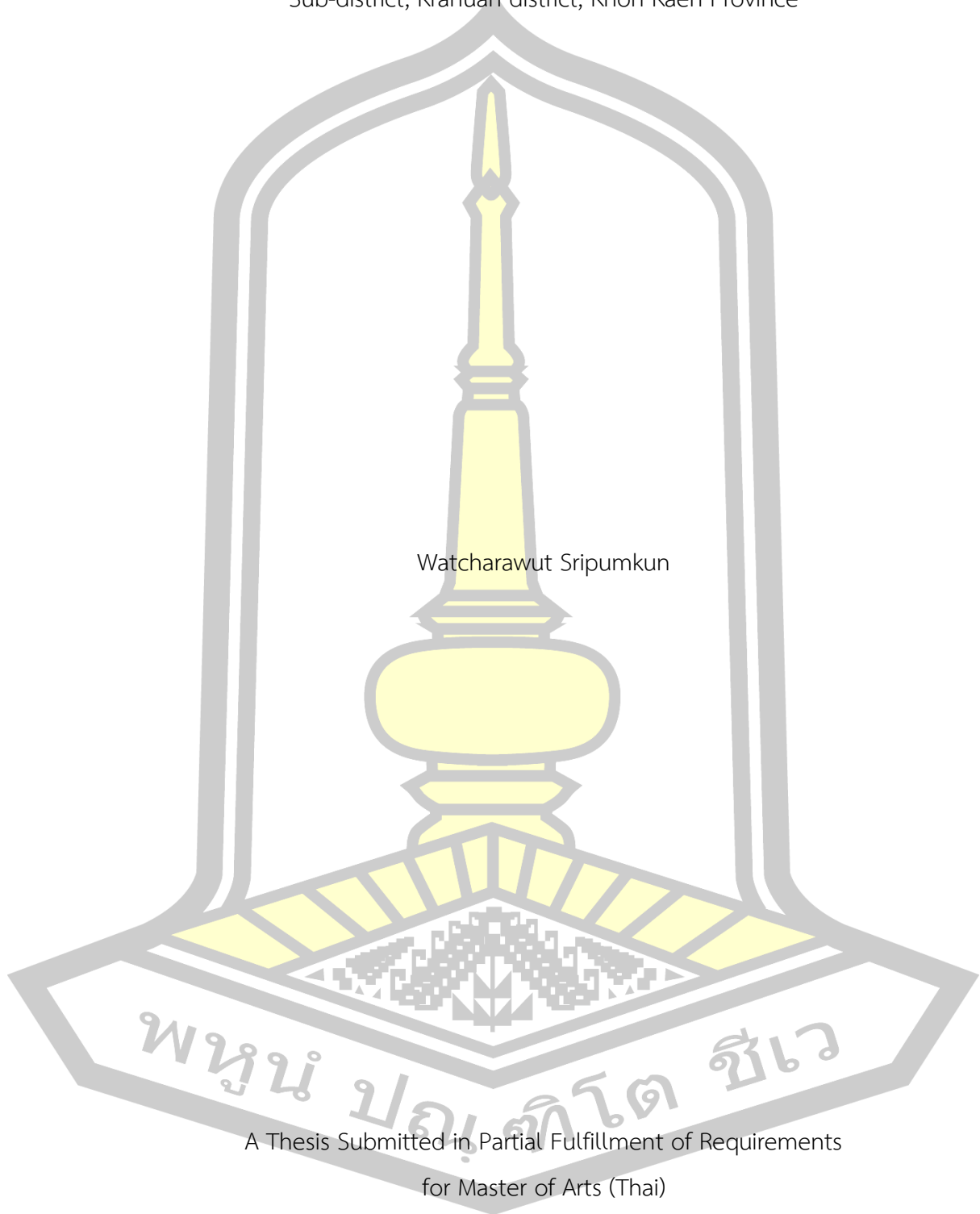
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

มิถุนายน 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ISAN Intonation Preaching of Athitthansiangdharma group, Watseesawang, Nhonggo
Sub-district, Kranuan district, Khon Kaen Province

Watcharawut Sripumkun

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Arts (Thai)

June 2021

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายวัชรวิฑู ตรีภูมิกุล แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. ราชนันท์ นิลวรรณภา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. ดร. จารุวรรณ ธรรมวัตร)

..... กรรมการ

(ผศ. ดร. สมัย วรรณอุตร)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(อ. ดร. แก้วตา จันทรานุสรณ์)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิติร์)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	การเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น		
ผู้วิจัย	วัชรวุธ ศรีภูมิกุล		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. จารุวรรณ ธรรมวัตร		
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	ภาษาไทย
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2564

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ด้านองค์ประกอบการเทศน์แหล่อีสาน ด้านผู้ส่งสาร สาร ผู้รับสาร และบริบทการสื่อสาร โดยศึกษารูปแบบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม และตัวบทเทศน์แหล่อีสานจำนวน 15 เรื่อง ได้แก่ มหาเวสสันดรชาดก ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ นางหมาขาว บุพกรรมพระโมคคัลลานะ บาบไผ่บุญมัน ผู้ยักได้กินหนังผู้ซังได้กินกระดูก กินเต่าลิ้มหมา แอ้งคาบมากาคาบหนี บุญนำกรรมแต่ง มหาแดง หัวอกแม่น้ำน้ำตาลูกเลี้ยง กอไผ่ยายนกเอี้ยง มือถือสากปากถือศีล บุญบ่สมบวช และเรื่องน้ำตาแม่หม้ายยาเลี้ยงไก่อปมีโตชั้น

ผลการศึกษาพบว่า การเทศน์แหล่อีสาน คือ การแสดงธรรมโดยใช้ลีลาทำนองเสียงแบบขับลำนำ และสนทนาโต้ตอบผ่านเรื่องเล่าแบบสมมติภาวะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสื่อสารสารัตถะธรรมให้แก่ผู้ฟังผ่านบทเทศน์แหล่อีสาน นิยมเทศน์ในประเพณีบุญมหาชาติหรือบุญพะเหวด บุญกฐิน บุญอุทิศส่วนกุศล (บุญแจกข้าว) องค์ประกอบของการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม มี 3 ส่วนคือ 1) ผู้ส่งสารหรือพระนักเทศน์ เป็นพระสงฆ์ 3 รูป คือ พระมหาอุบล สิริวัฒนโณ พระครูปลัดเศรษฐพล ไชยสภิตติภาวิ และพระมหาศรายุทธ กิตติธมฺมภาณี มีคุณสมบัติเด่นที่พระนักเทศน์เป็นคนรุ่นใหม่ มีแนวคิดทันสมัยสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์กับสถานการณ์ในสังคมปัจจุบัน โดยใช้บทเทศน์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ฟังทำให้ธรรมะเข้าถึงผู้คนได้ทั่วถึงและเข้าใจง่าย 2) ผู้รับสาร คือเจ้าภาพงานและผู้ฟังเทศน์ เจ้าภาพงานมีคุณสมบัติคือ เป็นผู้มีความเชื่อ ความศรัทธา และมีทุนทรัพย์ในการจัดงาน มีบทบาทในการจัดงานและอำนวยความสะดวกให้แก่พระนักเทศน์และผู้ร่วมงาน ผู้ฟังเทศน์ มีคุณสมบัติคือเป็นผู้ร่วมงานและผู้ฟังเทศน์ร่วมกับเจ้าภาพงาน เพื่อให้การฟังเทศน์และการจัดงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ มีบทบาทในการฟังเทศน์และมีส่วนร่วมในการเทศน์ให้ดำเนินไปตั้งแต่ต้นจนจบการเทศน์ 3) สารหรือตัวบทเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่อง เป็นบทเทศน์ที่แต่งขึ้นโดยพระสงฆ์ 3 รูป คือ พระอธิการทองเพชร วีรธมฺโม พระครูสุตสารพิมล และพระ

อธิการอุดม อุดตโม บทเทศน์เหล่าอีสานมีบทบาทหน้าที่สร้างบุคคลอุดมคติในครอบครัวภายในชุมชน และเสนอปัญหาเชิงจริยธรรมในรูปแบบสนทนาโต้ตอบระหว่างความคิดคู่ตรงข้ามทั้งคติโลกและคติธรรม สาระตถะของบทเทศน์มุ่งสอนเรื่องการทำทาน กฎแห่งกรรม ความกตัญญูกตเวทิตี และเรื่องกิเลส สาระตถะรองมุ่งสอนเรื่องปิตาธิปไตย อำนาจของมาตุคุณ ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป และปัญหาของสถาบันครอบครัว

รูปแบบการเทศน์เหล่าอีสาน ประกอบด้วยการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม การแสดงธรรมและพิธีกรรมเทศน์เรียกวินญาณเพื่อผลิตซ้ำความทรงจำต่อบุพการี ศิลปะการใช้คำและโวหารของบทเทศน์เหล่าอีสาน มีการใช้คำภาษาถิ่นอีสานเป็นหลักในการแต่งเรื่อง ลักษณะคำประพันธ์หลักเป็นกลอนเทศน์เหล่าอีสานและร่าย คำประพันธ์ประกอบมีกลอน 4 กลอน 6 กลอน 8 หรือกลอนสุภาพ มีการใช้คำภาษาต่างประเทศ ได้แก่ คำภาษาบาลี และภาษาอังกฤษ การเลือกใช้ระดับภาษาให้เหมาะสมกับฐานะของบุคคล การใช้คำแสดงอารมณ์ การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ การเล่นเสียงของคำ การซ้ำคำ การใช้คำสแลง การใช้สำนวนสุภาษิตไทย และการใช้ฉันทลักษณ์ ศิลปะการใช้โวหารประกอบด้วย บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร ศิลปะภาพพจน์ประกอบด้วย อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อดิพจน์ และปฏิพากย์

ลีลาการเทศน์เหล่าอีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม มีความสัมพันธ์กับรูปแบบคำประพันธ์ดังนี้ บทบรรยายภาษาอีสาน บทบรรยายภาษาไทย บทเทศน์เหล่าอีสาน และร่าย พระนักเทศน์มีความสามารถในการเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เหมาะสมและปรับเทคนิคในการนำเสนอให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบัน ทำนองการเทศน์เหล่าอีสานมี 3 ทำนอง คือ ทำนองเหล่าลำ ใช้กับรูปแบบคำประพันธ์ประเภท กลอนเทศน์เหล่าอีสาน ทำนองขับเสภา ใช้กับรูปแบบคำประพันธ์ประเภท กลอน 8 หรือกลอนสุภาพ และทำนองร่ายยาว ใช้กับรูปแบบคำประพันธ์ประเภทร่ายของภาคอีสาน

คำสำคัญ : รูปแบบ, องค์ประกอบ, การเทศน์เหล่าอีสาน

พจนานุกรมศิลปคดี ชีว

TITLE	ISAN Intonation Preaching of Athitthansiangdharma group, Watseesawang, Nhonggo Sub-district, Kranuan district, Khon Kaen Province		
AUTHOR	Watcharawut Sripumkun		
ADVISORS	Associate Professor Jaruwan Thammawatra , Ph.D.		
DEGREE	Master of Arts	MAJOR	Thai
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2021

ABSTRACT

The purpose of this article aimed to investigate ISAN Intonation Preaching of Athitthansiangdharma group, Srisawang temple, Nhonggo Sub-district, Kranuan district, Khon Kaen Province. ISAN Intonation Preaching compound with the sender, message, recipient, and communication context. Investigating the preaching styles and the ISAN intonation preaching content about fifteen story such as tory of Gautama Buddha as Vessantara, The little rice box that killed his mother, Nang mha khao, Krama of Mogkalana, Babai boonmun, Phuhugdaikinnangphuchangdaikinduk, Kintaoluemmha, Hangkabmakakabni, Boonmumkrammataeng, Mahadaeng, Hua-oakmaenanumtaluklaing, korphaiyainokeiang, Muetuesakpaktuesil, Boonborsomboad, and Numtamaemaiyalainkaibormeetoukhan.

The result of this study found that ISAN intonation preaching is preaching performance by using the melody, conversation through the storytelling, and or role play. The aims are to convey the contents of the Dharma to the listeners through the ISAN intonation preaching that popular preaching in the Bun Pha Wet, Kathina robe offering, radiation of merit to the dead relatives. 1) There are three preachers in this current study are Phramaha Ubon Siritwanno, Phamaha Setthapol Sosakittiphavee, and Phamaha Sarayoot Kittitammapani They are the new generation that has modern thinking, and They adapted Dharma to convey to the listeners in a new society. They also use easy methods in order to convey Dharma for

comprehending easily. 2) Recipient is a host and listeners who have faith and money for remuneration. They also organize events and facilitating the preachers and listeners in order to complete the ISAN intonation preaching. 3) There are 15 stories written by three monks are Phramaha Thongpetch Veerathummo, Phra Kru Suthsarapimol and, Phramaha Udom Ut-tamo. Isan Intonation Preaching plays a major role in the ideal family within the community and, presenting ethical problems in the form of a conversation between opposing ideas in both worldly and moral cases. Firstly, the contents of the Isan intonation preaching focuses on giving, the law of karma, gratitude and passion. The secondary point aims to teach about Mother, fear of sin, and problems of family institutions.

Isan intonation preaching style consists of precepts, recitations, Dharma showing, and spiritual sermons to reproduce the memory of the parents. The art of Isan intonation preaching is used words and rhetoric as the main in composing in the stories. Foreign languages are used Bali and English. The preachers choose the language level that appropriates to the listeners. For example, using emotional words, imitate natural sounds, using words melody, repeat words, using slang words, and using Thai proverbs. The art of rhetoric consists of descriptive writing, narrative writing, sermons, and rhetorical. The figure of Speech, namely, Metaphor, Personification, Hyperbole and, argument. Isan intonation preaching style of the Athitthansiangdharma group. It is related to the form of poetry as follows: Isan language performance, Thai language performance. Preachers also can connect appropriate events and adapt their presentation techniques to the events of today's society. There are three melodies of Isan intonation preaching, namely, sermon, poem and, Isan melody.

Keyword : Styles, Composition, Isan intonation preaching

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.จากรุวรรณ ธรรมวัตร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่คอยให้คำปรึกษาชี้แนะ มอบความเอาใจใส่ตรวจแก้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ จนสำเร็จลุล่วงด้วยดีทุกประการ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระนักเทศน์แหล่อีสานคณะอธิษฐานเสียงธรรมทั้ง 3 รูป ได้แก่ พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสกิตติภาวิ (พิมพ์พะวงษ์) พระมหาอุบล สิริวิมล (พิมพ์หนองเรือ) และพระมหาศรายุทธ กิตติธรมภาณี (นามรักษา) ที่ท่านโปรดเมตตาตบธรรมกรรมเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่องให้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า และเมตตาให้ติดตามในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า และได้อนุญาตให้นำการเทศน์แหล่อีสานของคณะอธิษฐานเสียงธรรมมาเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณเมตตาในพระครูวินัยธรอภิชาติ อตถกามา (โพธิ์สอาด) และพระมหาพงษ์เพ็ชร วชิรเมธี (แสงใส) พระนักเทศน์แหล่อีสานคณะ ส.เสียงธรรม และผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่เมตตาตอบข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบรรดา พี่น้อง ญาติมิตรทุกท่านที่คอยให้กำลังใจไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม อันส่งเสริมให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำใจจาก กิตติยา कुमारักษ์ มิตรแท้ที่คอยดูแลเอื้อเฟื้อถนอมน้ำใจ เอาใจใส่ คอยถามไถ่และไม่เคยทิ้งกันไปไหนตั้งแต่วันแรกที่เข้าศึกษาจนกระทั่งวันนี้

“กุศล”ใด อันเกิดขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ ผู้วิจัยขอมอบให้เพื่อเทิดพระคุณแด่ คุณพ่อสองเมือง แหยมอวน ผู้ให้เลือดเนื้อ ผู้ให้ชีวิตและจิตใจ ตลอดจนทุนการศึกษาในครั้งนี้อย่างสุดซึ้ง

อนึ่ง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยสำหรับนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา (ระดับปริญญาโท) ประจำปีงบประมาณ 2563 ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

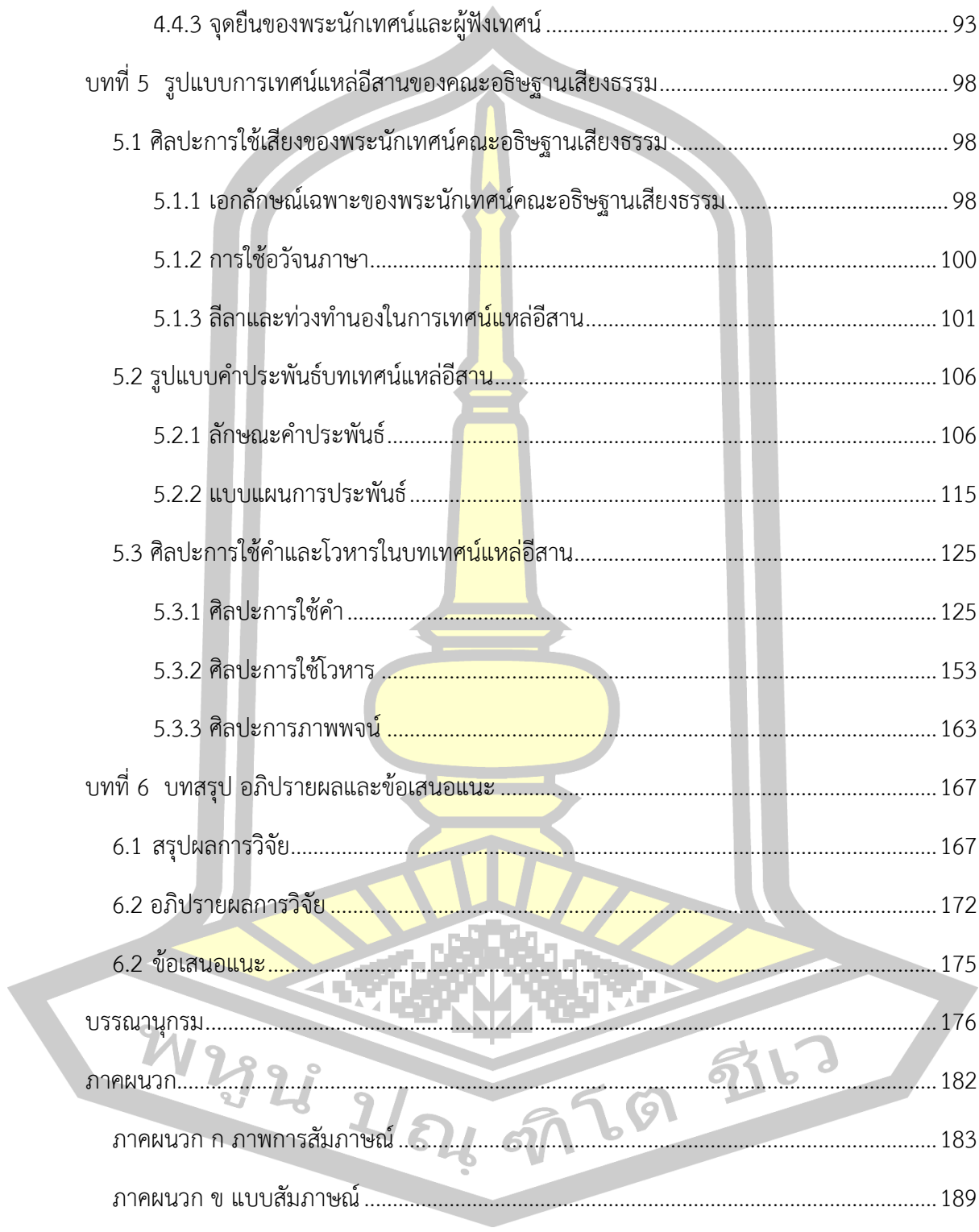
ท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยขอมอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ที่อุตสาหะเรียบเรียงขึ้นด้วยความตั้งใจ พากเพียรพยายาม แต่บิดา มารดา ผู้ให้กำเนิด รวมทั้งคุณยายผู้รอคอยและยินดีกับความสำเร็จของผู้วิจัยเสมอมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญรูปภาพ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ภูมิหลัง.....	1
1.2 ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	3
1.3 ความสำคัญของการวิจัย.....	3
1.4 คำถามการวิจัย.....	3
1.5 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	3
1.5.1 แนวคิดสุนทรียภาพทางภาษา.....	4
1.5.2 ทฤษฎีการสื่อสารทางวัฒนธรรม.....	5
1.5.3 แนวคิดด้านประเพณีประติษฐ์.....	6
1.6 ขอบเขตการวิจัย.....	7
1.7 ระเบียบวิธีวิจัย.....	8
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
2.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการเทศน์แหล่อีสาน.....	10

2.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับขนบทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมอีสาน	16
2.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดประเพณีประดิษฐ์	24
2.4 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดการสื่อสารทางวัฒนธรรม	27
บทที่ 3 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนกระนวน	31
3.1 ภูมิหลังของชุมชน และประเพณีการแสดงธรรมในพื้นที่ศึกษา	31
3.1.1 ภูมิหลังของชุมชน	31
3.1.2 ภูมิหลังวัดศรีสว่าง	35
3.1.3 ประเพณีการแสดงธรรมในพื้นที่ศึกษา	36
3.2 ภูมิหลังคณะอริยฐานเสียงธรรม	39
3.2.1 ภูมิหลังของคณะอริยฐานเสียงธรรม	39
3.2.2 ประวัติพระนักเทศน์	42
บทที่ 4 องค์ประกอบารเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม	47
4.1 รูปแบบการแหล่อีสานคณะอริยฐานเสียงธรรม	47
4.1.1 บทบาทและความสำคัญของเจ้าภาพ	47
4.1.2 บทบาทของพระนักเทศน์	52
4.1.3 บริบทในการเทศน์ของผู้ฟังเทศน์	55
4.1.4 การรับสารของผู้รับสาร	58
4.1.5 การผลิตซ้ำความทรงจำต่อบุพการีผ่านการเทศน์เรียกวิญญาณ	62
4.2 ประเภทของบทเทศน์แหล่อีสานคณะอริยฐานเสียงธรรม	65
4.2.1 ประเภทของบทเทศน์แหล่อีสาน	65
4.3 สาระดัดของบทเทศน์แหล่อีสานคณะอริยฐานเสียงธรรม	73
4.3.1 สาระดัดของบทเทศน์แหล่อีสาน	73
4.4 แนวโน้มของการเทศน์แหล่อีสานในอนาคตของคณะอริยฐานเสียงธรรม	88
4.4.1 การจัดระเบียบสังคมผ่านการเทศน์แหล่อีสาน	88

4.4.2 แนวโน้มและทิศทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์แหล่อีสาน	90
4.4.3 จุดยืนของพระนักเทศน์และผู้ฟังเทศน์	93
บทที่ 5 รูปแบบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม	98
5.1 ศิลปะการใช้เสียงของพระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรม	98
5.1.1 เอกลักษณ์เฉพาะของพระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรม	98
5.1.2 การใช้วัจนภาษา	100
5.1.3 ลีลาและท่วงทำนองในการเทศน์แหล่อีสาน	101
5.2 รูปแบบคำประพันธ์บทเทศน์แหล่อีสาน	106
5.2.1 ลักษณะคำประพันธ์	106
5.2.2 แบบแผนการประพันธ์	115
5.3 ศิลปะการใช้คำและโวหารในบทเทศน์แหล่อีสาน	125
5.3.1 ศิลปะการใช้คำ	125
5.3.2 ศิลปะการใช้โวหาร	153
5.3.3 ศิลปะการภาพพจน์	163
บทที่ 6 บทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	167
6.1 สรุปผลการวิจัย	167
6.2 อภิปรายผลการวิจัย	172
6.2 ข้อเสนอแนะ	175
บรรณานุกรม	176
ภาคผนวก	182
ภาคผนวก ก ภาพการสัมภาษณ์	183
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์	189
ประวัติผู้เขียน	194

สารบัญตาราง

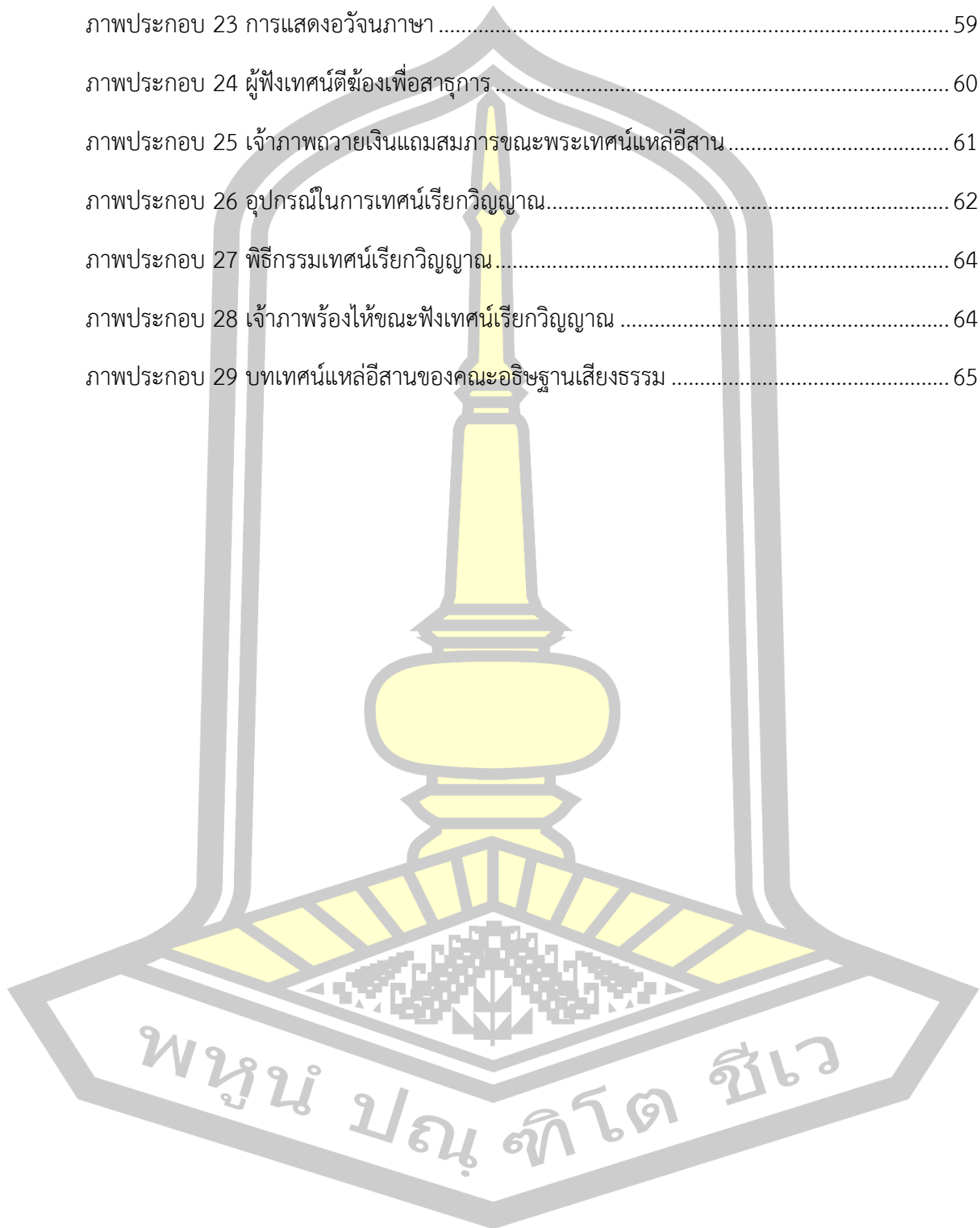
	หน้า
ตาราง 1 ตารางแสดงขั้นตอนการเทศน์เรียกวิญญาณ.....	63
ตาราง 2 ตารางประเภทตัวบทเทศน์แหล่อีสานของคณะอิฐฐานเสียงธรรม.....	72
ตาราง 3 ตารางวิเคราะห์การจัดระเบียบสังคมผ่านบทเทศน์แหล่อีสาน.....	88
ตาราง 4 ตารางวิเคราะห์การจัดระเบียบสังคมผ่านพิธีกรรมประกอบการเทศน์.....	90
ตาราง 5 ตารางวิเคราะห์คำสแลงที่ปรากฏในบทเทศน์แหล่อีสาน.....	150
ตาราง 6 ตารางวิเคราะห์สำนวนสุภาษิตไทยที่ปรากฏในบทเทศน์แหล่อีสาน.....	150
ตาราง 7 ตารางวิเคราะห์การใช้อุปมาในบทเทศน์แหล่อีสาน.....	164
ตาราง 8 ตารางวิเคราะห์การใช้อุปลักษณณ์ในบทเทศน์แหล่อีสาน.....	164
ตาราง 9 ตารางวิเคราะห์การใช้บุคลาธิษฐานในบทเทศน์แหล่อีสาน.....	165
ตาราง 10 ตารางวิเคราะห์การใช้อดีตพจน์ในบทเทศน์แหล่อีสาน.....	165
ตาราง 11 ตารางวิเคราะห์การใช้บุคลาธิษฐานในบทเทศน์แหล่อีสาน.....	166

พูน ปณ ทิโต ชีเว

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 ป้ายชื่อซอยรูปปั้นไฟ ในเขตอำเภอกระนวน.....	32
ภาพประกอบ 2 รถแท็กซี่ไฟอำเภอกระนวน.....	33
ภาพประกอบ 3 ขบวนนางรำแท็กซี่ไฟอำเภอกระนวน.....	34
ภาพประกอบ 4 ขบวนแห่ผ้าฮูปแต้มเรื่องพระเวสสันดร วัดศรีสว่าง เมื่อปี พ.ศ.2562	34
ภาพประกอบ 5 ขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง วัดศรีสว่าง	35
ภาพประกอบ 6 ขบวนพระสงฆ์แห่พระเวสสันดรเข้าเมือง วัดศรีสว่าง	35
ภาพประกอบ 7 พระครูประภากรสารกิจ เจ้าอาวาสวัดศรีสว่างรูปปัจจุบัน.....	36
ภาพประกอบ 8 การแสดงเทศน์มหาชาติ ประเพณีบุญมหาชาติ วัดศรีสว่าง เมื่อปี พ.ศ.2562.....	38
ภาพประกอบ 9 วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น	40
ภาพประกอบ 10 ที่ทำการคณะอธิษฐานเสียงธรรม.....	41
ภาพประกอบ 11 พระนักเทศน์คณะอธิษฐานเสียงธรรม.....	42
ภาพประกอบ 12 การเทศน์แหล่อีสานของคณะอธิษฐานเสียงธรรมผ่านสื่อออนไลน์	45
ภาพประกอบ 13 นามบัตรพระนักเทศน์คณะอธิษฐานเสียงธรรม.....	49
ภาพประกอบ 14 ธรรมมาสน์.....	49
ภาพประกอบ 15 ผ้าไตรบูชากัณฑ์เทศน์	50
ภาพประกอบ 16 สังฆทานบูชากัณฑ์เทศน์.....	50
ภาพประกอบ 17 เครื่องบูชากัณฑ์เทศน์.....	50
ภาพประกอบ 18 บัตรเชิญ.....	53
ภาพประกอบ 19 ภาพเครื่องขยายเสียง	55
ภาพประกอบ 20 พระนักเทศน์ตั้งศาลปัด.....	56
ภาพประกอบ 21 มัคทายกอาราธนาธรรม.....	57

ภาพประกอบ 22 การแสดงอวัจนภาษา	59
ภาพประกอบ 23 การแสดงอวัจนภาษา	59
ภาพประกอบ 24 ผู้ฟังเทศน์ตีฆ้องเพื่อสาธุการ	60
ภาพประกอบ 25 เจ้าภาพถวายเงินแกมสมภารขณะพระเทศน์แหล่อีสาน	61
ภาพประกอบ 26 อุปกรณในการเทศน์เรียกวิญญาณ	62
ภาพประกอบ 27 พิธีกรรมเทศน์เรียกวิญญาณ	64
ภาพประกอบ 28 เจ้าภาพร้องไห้ขณะฟังเทศน์เรียกวิญญาณ	64
ภาพประกอบ 29 บทเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม	65

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

“การเทศน์” เป็นการแสดงธรรมสั่งสอนในทางศาสนา (ปรีชา พิณทอง, 2532: 414) การสอนธรรมะโดยการเทศน์นี้เป็นการอบรมสั่งสอนโดยการใช้เสียงซึ่งอาจจะเป็นในการสวด การร้อง หรือการพูดก็ได้ ส่วนวิธีการเทศน์ในพุทธศาสนามี 2 รูปแบบ คือ การเทศน์แบบ “ธรรมปมาณิกา” คือ การเทศน์อย่างปกติทั่วไปของพระสงฆ์เป็นคำพูดร้อยแก้ว และการเทศน์แบบ “โฆสัพปมาณิกา” ซึ่งเป็นการเทศน์ที่ใช้เสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ สั้น ๆ ยาว ๆ เป็นท่วงทำนองในลักษณะร้อยกรอง (พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์, 2524: 54) เพื่อให้การศึกษาธรรมะเข้าใจง่ายยิ่งขึ้น และผู้ฟังได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินไม่เบื่อหน่าย

การเทศน์ทั้ง 2 รูปแบบ ชาวบ้านนิยมฟังเทศน์ที่เป็นทำนองมากกว่า จะเห็นได้เมื่อมีการเทศน์ทำนองมีผู้ฟังเทศน์เป็นจำนวนมากจึงแสวงหาพระนักเทศน์เสียงดีมาเทศน์ (พระอริยานุวัตร เขมจารี, 2506: 13) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ “เทศน์มหาชาติ” ซึ่งนิยมกันแพร่หลายทั่วประเทศ เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อว่าผู้ที่สามารถฟังเทศน์มหาชาติให้จบได้ภายในวันเดียวทั้ง 13 กัณฑ์ จะได้อานิสงส์ไปเกิดในสมัยพระศรีอาริยมฤตโดย การเทศน์เป็นทำนองช่วยให้ผู้ฟังไม่เบื่อหน่ายหรือท้อแท้ในการฟัง เพราะมีความเพลิดเพลินในน้ำเสียงและท่วงทำนองที่ไพเราะ

เทศน์เสียง หรือ เทศน์แหล่ ในภาคอีสานส่วนมากแสดงธรรมในประเพณีบุญมหาชาติหรือบุญผะเหวด เป็นหลัก ซึ่งเป็นหนึ่งในประเพณีตามฮีตสิบสองของชาวอีสานกำหนดให้จัดในเดือนสี่ของทุกปี พระอริยานุวัตร เขมจารี (2506: 32 - 48) กล่าวถึงการเทศน์มหาชาติอีสานว่ามีการใช้ท่วงทำนอง จังหวะลีลาหลากหลายจนไม่สามารถบอกได้ว่าทำนองที่ถูกต้องตามประเพณีเก่าแก่เป็นอย่างไร เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทำนองเทศน์ตามความนิยมของท้องถิ่น มีการเล่นเสียงลักษณะต่างๆ เช่น ตัดเสียงให้ตก สะอื้น เสียงอ่อน เสียงแข็ง ตามบทบาทเนื้อหาในเรื่อง การเทศน์ในลักษณะนี้เรียกว่า “เทศน์ทำนอง” หรือ “เทศน์เสียง” Miller (1976 อ้างใน เบญจมาศ เพชรสม, 2536: 75 - 76) กล่าวว่า วัฒนธรรมของการฟังเทศน์นั้น แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) เทศน์ในงานประเพณีต่างๆ เช่น บุญกฐิน บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา งานศพ งานอุทิศส่วนกุศลถึงผู้ตาย (บุญอัฐิ) 2) เทศน์ในงานเฉลิมฉลองต่าง ๆ เช่น งานฉลองศาลาการเปรียญ งานฉลองอุโบสถ ฉลองวิหาร 3) เทศน์นิทาน โดยเทศน์เป็นเรื่องราวซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า นิทานชาดก นิทานพื้นบ้านต่าง ๆ

การเทศน์เสียงหรือเทศน์แหล่ เป็นการเทศน์ที่พระผู้เทศน์จะต้องใช้ความสามารถในการใช้เสียงเป็นอย่างมากโดยการปล่อยเสียงให้ช้าบ้าง เร็วบ้าง ทอดเสียงบ้าง ขยับเสียงบ้าง กระแทกเสียงบ้างและกดเสียงไม่ปล่อยเสียงมาก ส่วนทำนองที่ใช้เทศน์นั้นเป็นทำนองท้องถิ่น คือ ทำนองลมพัดพร้าว ทำนองช้างเทียมแม่ ทำนองกาเดินก้อน (จากรุวรรณ ธรรมวัตร, 2521: 8 - 9) เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินสนุกสนานน่าฟังยิ่งขึ้นจึงมีการเทศน์มหาชาติแบบ 6 ธรรมาสน์ หรือเทศน์หกกษัตริย์ โดยมีพระผู้เทศน์ 6 รูป ตามตัวละครสำคัญในเรื่องมหาชาติ ได้แก่ พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางมุสดี พระเวสสันดร พระนางมัทรี ซาลี และกัณหา ส่วนตัวละครอื่น ก็แบ่งกันรับหน้าที่ตามความเหมาะสมของน้ำเสียง

การเทศน์อีสานนั้นมิได้นำเรื่องธรรมะมาเทศน์อย่างเดียว ส่วนหนึ่งนิยมเทศน์นิทานชาดกและนิทานคติธรรมมาเทศน์ เช่น เรื่องท้าวคันหนาม ท้าวโล้วจ ฯลฯ (ชวีช ปุณโณทก, 2525: 97) ปัจจุบันการเทศน์แหล่อีสานนอกจากการนำนิทานชาดก นิทานธรรมบท นิทานพื้นบ้านมาเทศน์แล้วยังมีวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ใหม่โดยแต่งประยุกต์เพื่อใช้เทศน์แหล่ ดังที่ ชญานนท์ แสงศรีจันทร์ (2554: 7) กล่าวว่า บริบทของสังคมปัจจุบันซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว พระผู้เทศน์มีการสมมติบทบาทเป็นตัวละครเรื่องต่างๆ เช่นเดียวกับการเทศน์หกกษัตริย์ หรือ เทศน์มหาชาติ แต่ลดจำนวนผู้เทศน์ลงเหลือเพียง 3 - 4 รูป ตามความเหมาะสมของเนื้อเรื่องและความต้องการของเจ้าภาพ ส่วนทำนองเทศน์ประยุกต์ทำนองแหล่ ทำนองเสภา ทำนองลำทางยาว ฯลฯ มาใช้ ส่วนลักษณะคำประพันธ์ของบทเทศน์มีลักษณะที่เป็นแบบเฉพาะของอีสาน เช่น การใช้ฉญาภาสิต การใช้อุปมาอุปไมย การใช้สาธกโวหารยกอุทาหรณ์ประกอบ ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เพื่อให้ชาวบ้านโดยทั่วไปเข้าใจที่จะรับธรรมะชั้นสูงได้อย่างลึกซึ้ง และพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเทศน์มีน้อยลงรูปแบบขั้นตอนการเทศน์ถูกปรับให้มีความกระชับและทันสมัย บางแห่งให้ความสำคัญกับความบันเทิงมากขึ้น แต่ด้วยความเชื่อที่มีต่อศาสนา และจารีตประเพณีอันดีงาม การเทศน์ทำนองจึงเป็นเรื่องที่เข้าใจได้

คณะอิฐฐานเสียงธรรม ตั้งอยู่ที่วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น เป็นคณะเทศน์แหล่อีสานที่ได้รับความนิยมมากในภาคอีสานคณะหนึ่ง ด้วยพระนักเทศน์ในคณะเป็นคนรุ่นใหม่ อีกทั้งยังสำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษาทั้ง 3 รูป เป็นพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ มีความโดดเด่นด้านการใช้ภาษาในการเทศน์ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งยังสามารถประยุกต์เอาเหตุการณ์ปัจจุบันในสังคมสอดแทรกเข้าไปในบทเทศน์ได้อย่างเหมาะสม ในปี พ.ศ.2560 ระหว่างเดือน มกราคม ถึง มิถุนายน ได้รับการนิมนต์ให้แสดงธรรม 118 ครั้ง เฉลี่ยเดือนละ 20 ครั้ง ทั้งงานบุญกฐิน งานบุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติ งานบุญอุทิศส่วนกุศล (บุญแจกข้าว) งานบุญอุปสมบท (บุญบวช) และงานบุญประเพณีประจำปี นอกจากนี้ยังเป็นคณะเทศน์แหล่อีสานที่พระผู้เทศน์เป็นคนรุ่นใหม่ มีแนวคิดทันสมัยสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์กับ

สถานการณ์ในสังคมปัจจุบัน โดยแต่งเรื่องให้เทศน์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ฟังทำให้ธรรมะเข้าถึงผู้คนได้ทั่วถึงและเข้าใจง่าย การนิมนต์พระคณะอริยฐานเสียงธรรมแสดงธรรมนั้นได้รับนิมนต์จากเจ้าภาพโดยตรง ไม่ได้ผ่านคนกลางและมีงานจากคณะอื่นแนะนำเจ้าภาพมาติดต่อที่คณะโดยตรง จาก การสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าบางวันได้รับนิมนต์ให้เทศน์สูงสุดถึงวันละ 3 งาน (พระมหาอุบล สิริวัฒนโณ , 2561: สัมภาษณ์)

จากความโดดเด่นของคณะอริยฐานเสียงธรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา การเทศน์แหล่อีสานทางองค์ประกอบการเทศน์ด้านผู้ส่งสาร สาร – บริบทการสื่อสารตลอดจนผู้รับ สาร และมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบที่ใช้เทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม ด้วยวิธีการ ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านเชิงคติชน เป็นการศึกษาตัวบท การเปลี่ยนแปลงการใช้ตัวบทในการเทศน์ การศึกษาบริบทที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของเทศน์แหล่อีสานในปัจจุบัน

1.2 ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม ด้านผู้ส่งสาร สาร ผู้รับสาร และบริบทการสื่อสาร
2. เพื่อศึกษารูปแบบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม

1.3 ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบองค์ประกอบของการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม ด้านผู้ส่งสาร สาร ผู้รับสาร และบริบทการสื่อสารหรือการฟังธรรม
2. ทำให้ทราบรูปแบบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม

1.4 คำถามการวิจัย

1. องค์ประกอบของการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม ด้านผู้ส่งสาร สาร ผู้รับสาร และบริบทการสื่อสารมีลักษณะอย่างไร
2. รูปแบบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม มีลักษณะอย่างไร

1.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรมครั้งนี้ เป็นการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านเชิงคติชน เป็นการศึกษาตัวบท และบริบทการสื่อสาร หลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเป็น ความรู้ด้านวรรณกรรมท้องถิ่น คติชนวิทยา มิติทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา โดยใช้กรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

1.5.1 แนวคิดสุนทรียภาพทางภาษา

สุนทรียภาพ เป็นเรื่องราวของความงามด้านสุนทรียภาพ แต่เพื่อให้เนื้อหามีความยืดหยุ่น เป็นเรื่องที่ปรากฏในแนวคิดและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของมนุษย์ทุกส่วนของโลก

วรรณกรรมเป็นงานศิลปะที่ใช้ภาษาถ่ายทอดจินตนาการ ความคิดความรู้สึก ผู้เสพวรรณกรรมหรือผู้รับสารเกิดอารมณ์สะท้อนใจหรือได้รับรสจากการเสพมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับศิลปะการใช้ภาษา (กิริติ ณะไชย, 2554: 1) ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีสุนทรียภาพ มาศึกษาวรรณกรรมเทศน์แหล่อีสาน ในฐานะศิลปะประเภทหนึ่งซึ่งให้ความงามทางภาษา ทำให้เกิดสุนทรียภาพ และจินตภาพเมื่อได้อ่านหรือฟัง

การศึกษาฉันทลักษณ์ร้อยกรองอาจใช้แนวเดียวกับการศึกษางานศิลปะอื่นๆ ที่ดูโครงสร้างในด้านต่างๆ ได้แก่ ความงาม ลีลา ท่วงทำนองร้อง หรือจังหวะของคำประพันธ์ว่ามีความไพเราะงดงามเพียงใดมาพิจารณาประกอบ นอกจากนี้ควรพิจารณาคูคําปรากฏในบทร้อยกรอง (เจตนา นาควัชระ, 2514: 22) ซึ่งสอดคล้องกับ สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา (2513: 282 - 286) กล่าวว่า การที่บทร้อยกรองบางบทมีคุณค่าก่อให้เกิดความประหลาดใจ มีความยินดีไม่เบื่อหน่าย ก็เป็นเพราะว่า บทร้อยกรองเหล่านั้นมีลักษณะพิเศษ คือ กายลักษณ์เป็นดนตรี กวีต้องเลือกคําสูงต่ำให้เหมาะสมกับลีลาของบทกวี เสียงที่นำมาเรียงต้องมีความหมายประทับใจตรงกับความรู้สึกนึกคิดของผู้ฟังหรือผู้อ่าน จังหวะและสัมผัส กวีนิพนธ์ต้องมีเสียงหนัก เบา คำไทยแท้ ๆ เป็นคำโดดเด่นเสียงหนักเบาอาจ จะเล่นแต่เสียงวรรณยุกต์และสัมผัส

แนวคิดด้านศิลปะการใช้ภาษานั้น กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (2518: 72) ทรงให้ความเห็นว่า กวีนอกจากมีความความรู้สึกนึกคิดหรือจัดเจนในธรรมชาติของชีวิตแล้ว ยังต้องสันถัดการใช้ภาษา คือรู้จักใช้ถ้อยคําวาดภาพให้สวยงามไพเราะเพราะพริ้ง ฉะนั้นการศึกษาวรรณกรรมให้ได้ผลดีต้องศึกษาศิลปะในการใช้ภาษาด้วย สอดคล้องกับพิทยา เจริญสุวรรณ (2520: 155) กล่าวว่า ศิลปะในการใช้ภาษาหมายถึงความสามารถในการใช้ภาษาให้บรรลุผลตามที่ต้องการด้วยวิธีการต่างๆ เป็นต้นว่า ใช้ภาษาตรงไปตรงมา ใช้ภาษาประชดประชัน ใช้สัญลักษณ์และใช้โวหาร

การพิจารณฉันทลักษณ์ของร้อยกรอง นอกจากพิจารณาลักษณะบังคับของคำประพันธ์ จังหวะ และสัมผัสของบทร้อยกรองแล้ว ควรพิจารณาเรื่องอื่น ๆ ด้วย ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์ (2529: 524 - 528) เสนอว่า ควรพิจารณาลักษณะรูปแบบที่ปรากฏและความนิยมทางรูปแบบที่กวีแสดงความสามารถในการแต่งรูปแบบนี้มากน้อยเพียงไรเหมาะสมเป็นแบบอย่างให้คนรุ่นหลังได้เลียนแบบหรือไม่ ส่วนรูปแบบร้อยกรองร่วมสมัยนั้นมีสองลักษณะคือ แบบดั้งเดิมและแบบอื่น ๆ

จากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์รูปแบบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม ในประเด็นต่อไปนี้

1. รูปแบบและขนบทางวรรณศิลป์

- 1.1 ลักษณะคำประพันธ์
- 1.2 ธรรมเนียมในการแต่ง

2. ศิลปะการใช้ภาษา

- 2.1 การใช้ภาษาสร้างอารมณ์
- 2.2 การใช้ภาษาในการดำเนินเรื่อง
- 2.3 การใช้ภาษาในการเจรจา

1.5.2 ทฤษฎีการสื่อสารทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีการสื่อสารทางวัฒนธรรม (Cross-cultural or Intercultural Communication) เป็นแนวคิดเรื่องการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนี้เกิดขึ้นได้ทั้งในระหว่างคนที่อยู่ประเทศเดียวกันแต่มีวัฒนธรรมที่ต่างกัน หรือแม้แต่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันแต่คนละจังหวัด ย่อมมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป นอกจากนั้น การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมยังเกิดขึ้นได้ระหว่างคนที่เป็นประชาชนของประเทศต่างกันได้อีกด้วย เช่น การสื่อสารระหว่างคนไทยกับคนอเมริกัน เป็นต้น ซึ่งทั้งสองฝ่ายมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (Harold Lasswell. 1935: 89 อ้างใน พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2553: 13)

กาญจนา แก้วเทพ (2544: 158 - 193) กล่าวว่า การสื่อสารทางวัฒนธรรม ต้องพิจารณาจากเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมชี้ให้เห็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว แต่ก็ยังสามารถสื่อสารหรือถ่ายทอดไปยังวัฒนธรรมอื่นได้ เรียกว่า “ลักษณะร่วมหรือจุดร่วม” โดยใช้ระบบการสื่อสารแบบ วัจนภาษา คือ คำพูด ตัวอักษร และระบบการสื่อสารแบบอวัจนภาษา คือ การสื่อสารโดยใช้อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ปฏิกริยาตอบกลับ การสัมผัส การใช้สถานที่ เวลาที่ใช้ในการสื่อสาร ตลอดจนระบบ ค่านิยมต่างๆที่ใช้ในการสื่อสาร

กระบวนการของการสื่อสารประกอบไปด้วย 5 ประการ คือ ใคร (who) พูดอะไร (says what) ผ่านสื่อใด (in which channel) กับใคร (to whom) เกิดผลอย่างไร (with what effect) นอกจากนั้นยังกล่าวอีกว่า การสื่อสารจะมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1) ผู้ส่งสาร (Source) ปัจจัยของผู้ส่งสารประกอบด้วย ทักษะในการสื่อสาร ทักษะคติ ความรู้ ระบบสังคม และวัฒนธรรม 2) สาร (Message) ปัจจัยของสารประกอบด้วย ส่วนประกอบ โครงสร้าง การจัดสาร เนื้อหา และรหัส 3) ช่องสาร (Channel) ปัจจัยของช่องสื่อประกอบด้วย การเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น และการลิ้มรส 4) ผู้รับสาร (Receiver) ปัจจัยของผู้รับสารประกอบด้วย ทักษะในการสื่อสาร ทักษะคติ ความรู้ ระบบสังคม และวัฒนธรรม (David k.Berlo. 1960 อ้างในกิติมา สุรสนธิ, 2557: 78)

สอดคล้องกับ รจิตลักษณ์ แสงอุไร (2548: 14) กล่าวว่า การสื่อสารทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการส่งสารจากผู้รับสารไปยังผู้ส่งสาร ให้ได้รับสารตามจุดประสงค์ของผู้ส่งสาร วิธีการส่งสารไปยังผู้รับสารมีหลายลักษณะ เช่น การชักนำ การประสานงาน การสร้างความบันเทิงการให้สารสนเทศ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แต่ละวิธีการขึ้นอยู่กับผู้ส่งสารจะพิจารณาผู้รับสารว่าควรใช้วิธีใดในการส่งสารเพื่อให้การสื่อสารประสบความสำเร็จ โดยมีปัจจัยในการสนับสนุนความสำเร็จของการสื่อสาร 5 ประการ คือ 1) ทักษะในการสื่อสาร 2) ทักษะคติ 3) ความรู้ 4) ระบบสังคม 5) วัฒนธรรม

จากแนวคิดการสื่อสารทางวัฒนธรรมดังกล่าว ผู้วิจัยนำมาเป็นแนวทางการศึกษาองค์ประกอบของการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม ในด้านผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร

1.5.3 แนวคิดด้านประเพณีประติษฐ์

ประเพณีประติษฐ์ คือ การสร้างประเพณีใหม่โดยอ้างอิงจากประเพณีที่มีอยู่แล้วในสังคม นำมาตีความ ต่อเติม ปรับปรุงใหม่ เพื่อรับใช้สังคมในยุคปัจจุบัน โดยมีจุดมุ่งหมายบางอย่างในช่วงเวลาที่สังคมกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ผู้เสนอแนวคิดประเพณีประติษฐ์คือ (Hobsbawm 1983 อ้างใน เอกกรินทร์ พิงประชา, 2545) เสนอแนวคิดว่า ประเพณีประติษฐ์เป็นการสร้างประเพณีขึ้นใหม่โดยอาศัยวัตถุดิบเก่าทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้ว ผ่านการปฏิบัติซ้ำและทำให้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติอย่างเป็นพิธีการ โดยกาอ้างอิงจากประเพณีในอดีตและทำให้เป็นที่ยอมรับโดยปริยาย เพื่อรับใช้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ในช่วงเวลานั้นๆ ที่กำลังพบเจอกับการเปลี่ยนแปลงเพื่อเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจสังคม

นอกจากนี้ Hobsbawm 1983 ชี้ให้เห็นว่า ประเพณีที่ปฏิบัติกันมาแต่เดิม ซึ่งมีลักษณะที่ซ้ำซาก จำเจ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เพราะต้องยึดตามขนบนิยมเดิมที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งความแตกต่างกับประเพณีที่ประติษฐ์ขึ้นมาใหม่ในแง่ของความยืดหยุ่น และสามารถเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสถานการณ์ทางสังคมได้ตลอดเวลา

ดังนั้น หากศึกษาประเพณีหนึ่งๆ ว่าเป็นประเพณีประติษฐ์หรือไม่ จึงไม่ได้ดูเพียงว่าประเพณีนั้นได้ต่อยอดจากประเพณีเดิมที่มีอยู่แล้วในสังคมเท่านั้น แต่ต้องศึกษารายละเอียด หรือองค์ประกอบที่นำมาสร้างเป็นประเพณีใหม่จึงเป็นประเพณีที่สะท้อนความคิดค่านิยมของสังคมได้ดีในระดับหนึ่ง ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวมาศึกษาประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์แหล่อีสาน

1.6 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคดีชนวิทยา ซึ่งให้ความสำคัญต่อการศึกษาดั้วบทและบริบทของข้อมูลโดยมีลำดับการวิจัยดังนี้

1.6.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

1) การวิจัยมุ่งศึกษากลุ่มพระสงฆ์ที่เทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

1.6.2 ขอบเขตด้านบทเทศน์แหล่อีสาน

2) บทเทศน์แหล่อีสาน ที่ใช้ในการศึกษาเป็นบทเทศน์ที่คณะอริษฐานเสียงธรรมใช้ระหว่างปี พ.ศ. 2550 – 2562 และเป็นบทเทศน์ที่ใช้เทศน์ในปัจจุบันจำนวน 15 เรื่อง โดยจำแนกตามประเภทของบทเทศน์ ดังนี้

1. นิทานชาดก 1 เรื่อง
 - 1) มหาเวสสันดรชาดก (2550)
2. นิทานพื้นบ้าน 2 เรื่อง
 - 1) ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ (2551)
 - 2) นางหมาขาว (2550)
3. นิทานธรรมะ 2 เรื่อง
 - 1) บุพกรรมพระโมคคัลลานะ (2550)
 - 2) บาปไผ่ บุญมัน (2560)
4. นิทานชีวิต 10 เรื่อง
 - 1) ผู้ชักได้กินหนัง ผู้ซังได้กินกระดูก (2552)
 - 2) กินเต่าลืมหมา (2556)
 - 3) แอ้งคาบมา กาคาบหนี (2558)
 - 4) บุญนำกรรมแต่ง (2559)
 - 5) หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง (2560)
 - 6) กอไผ่ย้ายนกเอี้ยง (2551)
 - 7) มือถือสาก ปากถือศีล (2552)
 - 8) มหาแดง (2552)
 - 9) น้ำตาแม่หม้าย ย่าเลี้ยงไก่ป๋มีโตชั้น (2555)
 - 10) บุญบ่สมบวช (2559)

1.7 ระเบียบวิธีวิจัย

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

- 1) รวบรวมและศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ
- 2) รวบรวมและศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบและรูปแบบทางวรรณคดี
- 3) รวบรวมและศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการของการเทคโนโลยี

1.2 รวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยมีวิธีการดังนี้

1) รวบรวมตัวบทวรรณกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศที่พระนักเทคโนโลยีคณะอธิษฐานเสียงธรรมใช้ในการเทคโนโลยีสารสนเทศ

2) สัมภาษณ์พระนักเทคโนโลยี คณะอธิษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น 3 รูป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครอบคลุมกับประเด็นวิจัย ดังนี้

- (1) พระมหาอุบล สิริวิณฺโณ (พิมพ์หนองเรือ)
- (2) พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวิ (พิมพ์วงษ์)
- (3) พระมหาศรายุทธ กิตติธมฺมภาณี (นามรักษา)

3) สัมภาษณ์เจ้าภาพงานที่นิมนต์พระสงฆ์ไปแสดงธรรม 6 งาน งานละ 1 คน โดยคัดเลือกจากประเพณีต่างๆ ที่พระนักเทคโนโลยีไปแสดงธรรม โดยไม่ซ้ำสถานที่ ได้แก่ งานบุญมหาชาติ (บุญแหวด) 2 งาน งานบุญกฐิน 2 งาน และงานบุญอุทิศส่วนกุศล 2 งาน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายครอบคลุม

1.3 การสังเกต ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตการเทคโนโลยีของคณะอธิษฐานเสียงธรรม ขณะที่มีการเทคโนโลยีในงานต่าง ๆ

1.4 บันทึกเสียงระหว่างที่พระสงฆ์คณะอธิษฐานเสียงธรรมทำเทคโนโลยี เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบการเทคโนโลยี องค์ประกอบทางวรรณกรรม ทำนอง ลีลาของการเทคโนโลยีสารสนเทศ

1.5 บันทึกภาพพระผู้เทคโนโลยี ผู้ฟังเทคโนโลยี ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 นำข้อมูลที่ได้อาจจัดให้เป็นระบบเพื่อการศึกษาวเคราะห์ ตามประเด็นและแนวคิดในการศึกษา

2.2 วิเคราะห์ข้อมูลตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้าดังต่อไปนี้

1) องค์ประกอบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอิชฐานเสียงธรรม ในด้านผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร

2) รูปแบบคำประพันธ์ ขนบทางวรรณศิลป์ ลีลาและท่วงทำนองในการเทศน์แหล่อีสานของคณะอิชฐานเสียงธรรม

2.3 สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

3. ชี้นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า

3.1 นำเสนอข้อมูลและเรียบเรียงผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบองค์ประกอบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอิชฐานเสียงธรรม ในด้านผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร

2. ทำให้ทราบรูปแบบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอิชฐานเสียงธรรม

1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **เทศน์แหล่อีสาน** หมายถึง การแสดงธรรมโดยใช้ลีลาทำนองเสียงแบบขับลำนำ และสนทนาโต้ตอบผ่านเรื่องเล่าแบบสมมติภาวะ

2. **องค์ประกอบ** หมายถึง โครงสร้างการเทศน์ที่ประกอบด้วยผู้ส่งสาร สาร ผู้รับสาร และบริบทการสื่อสาร

3. **ศิลปะการเทศน์แหล่** หมายถึง การปรุงแต่งภาษาและท่วงทำนองการใช้เสียงเพื่อเล่าเรื่อง และโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังธรรม

4. **บทเทศน์** หมายถึง ตัวบทวรรณกรรมเทศน์แหล่อีสานที่คณะอิชฐานเสียงธรรมใช้ในการเทศน์ จำนวน 15 เรื่อง ได้แก่ มหาเวสสันดรชาดก ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ นางหมาขาว บุพกรรมพระโมคคัลลานะ บาบไผ่บุญมัน ผู้ฮักได้กินหนังผู้ซังได้กินกระดูก กินเต่าลืมหมา แฉงคาบมาคาบหนี บุญนำกรรมแต่ง มหาแดง หัวอกแม่น้ำน้ำตาลูกเลี้ยง กอไผ่ยายนกเอี้ยง มือถือสาปากถือศีล บุญบ่สมบวช และเรื่องน้ำตาแม่หม้ายยาเลี้ยงไก่ป๋มโตขึ้น

5. **รูปแบบการเทศน์แหล่อีสาน** หมายถึง ขั้นตอน กระบวนการในการเทศน์ตามขนบการเทศน์ คือ การไหว้พระ การอาราธนาศีล การอาราธนาธรรม การอ่านทำนองร้อยกรอง การสนทนาโต้ตอบทำนองร้อยแก้ว การประกอบพิธีกรรมหลักและพิธีกรรมย่อย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกกระนวน จังหวัดขอนแก่น เป็นการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านเชิงคติชนมีทั้งการศึกษาตัวบท และบริบททางสังคมวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งการศึกษาค้นคว้าวิจัยใช้สุนทรียภาพทางภาษา การใช้ภาษาเขียน ภาษาเจรจาและภาษาในการเทศน์ โดยผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

- 2.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการเทศน์แหล่อีสาน
- 2.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับขนบทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมอีสาน
- 2.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดประเพณีประดิษฐ์
- 2.4 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดการสื่อสารทางวัฒนธรรม

2.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการเทศน์แหล่อีสาน

ความหมายของการเทศน์แหล่

การเทศน์ คือการสั่งสอนศาสนิกชนการแสดงธรรมทางพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์เพื่ออบรมสั่งสอนประชาชนทั่วไปให้รู้และเข้าใจให้ละเว้นความชั่วทำดีมีสวรรค์และนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด การเทศน์มีความสำคัญยิ่งสำหรับพุทธศาสนา (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550: 2)

วิธีการเทศน์ของพระสงฆ์ในพุทธศาสนาโดยทั่วไปนั้นมี 2 รูปแบบ คือ การเทศน์แบบ “ธรรมปมาณิกา” คือ การเทศน์อย่างปกติทั่วไปของพระสงฆ์เป็นคำพูดลักษณะร้อยแก้วและการเทศน์แบบ “โฆสัปปมาณิกา” ซึ่งเป็นการเทศน์ที่มีการใช้เสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ สั้น ๆ ยาว ๆ เป็นท่วงทำนองในลักษณะร้อยกรอง (พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์, 2524: 54)

การเทศน์แหล่อาจจัดอยู่ในการเทศน์แบบโฆสัปปมาณิกา ซึ่งการแหล่นี้มีทำนองตามภูมิภาค เช่น แหล่อีสาน แหล่ภาคกลาง แหล่ภาคใต้ (ฤดีมน ปรีดีสนิท, ม.ป.ป: 27)

นิมมวล ชันธวิไชย (ม.ป.ป: 4 - 5) ให้ทัศนะเกี่ยวกับเทศน์แหล่ไว้ว่า แหล่ มาจากคำว่า “นั่นแหล่” ซึ่งลงท้ายเมื่อจบเทศน์กัณฑ์หนึ่ง ๆ ต่อมาเพี้ยนเป็น “นั่นแหล่” และสุดท้ายเหลือ “แหล่” ในการเทศน์มหาชาติ นิยมเทศน์โดยใส่ทำนองบางกัณฑ์ก็มีทำนองอ่อนโยนชวนเศร้า มีการประดิษฐ์ทำนองให้ไพเราะ บางทีก็ดัดแปลงแบบแปลก ๆ สอดแทรกให้เกิดรสชาติขึ้นเรียกการเทศน์ลักษณะนี้ว่า “การแหล่”

เทศน์แหล่อีสาน เป็นการเทศน์ทำนองลำแบบหนึ่งของอีสานลีลาเล่นเสียงมากกว่า “ลำเรื่อง” หรือ “ลำพื้น” โดยปกติวรรณกรรมชาดกของภาคอีสานจะประพันธ์เป็นฮ่าย (ร่ายยาว) บ้างเป็นโคลงสารบ้าง ฉันทลักษณ์ทั้งสองชนิดนี้ พระสงฆ์จะเทศน์เป็นทำนองลำได้ เรียกวรรณกรรมเหล่านั้นว่า “ลำ” เช่น ลำมหาชาติ ลำสินไซ ลำไก่อแก้ว ฯลฯ หากตอนหนึ่งตอนใดที่พระสงฆ์นำมาเทศน์ ให้มีลีลาเล่นเสียงให้เด่นกว่าลำพื้น เรียกว่า “เทศน์แหล่” (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน, 2542: 1787)

จากความเป็นมาดังกล่าว จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521: 11) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของการเทศน์แหล่ไว้ว่า เทศน์แหล่อีสานมีการพัฒนามาจากการอ่านหนังสือผูกของพระภิกษุและการสวดสารภัญญู มีธรรมเนียมการละเล่นของหนุ่มสาวชาวอีสานในงานศพ ที่เรียกเป็นภาษาถิ่นว่า “งันเฮือนดี” และงานฉลองการอยู่ไฟของหญิงแม่ลูกอ่อนที่เรียกว่า “งันหม้อกรรม” ซึ่งนิยมนิยมอ่านหนังสือผูกเพื่อความสนุกสนาน ได้คิดและเพื่อคลายความเหงาในการอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพ การอ่านหนังสือผูกมีทำนองคล้ายกับการลำ ต่อมาหมอลำได้เลียนแบบทำนองการอ่านหนังสือผูกเป็นทำนองการลำ หรือขับลำนำ เรียกว่า “ลำโหม่หนังสือ” และเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าลำทางยาว และยังได้กล่าวถึงหนังสือผูกไว้ว่า “หนังสือผูกคือโปลาสนที่นักปราชญ์สมัยโบราณได้ประพันธ์ไว้ เป็นโคลงบ้าง กาพย์บ้าง กลอนบ้าง เช่น กาละเกด สังข์ศิลป์ชัย สุริวงศ์ สีเสลิวเสียวสวาด แต่ละเรื่องเป็นนิทานชาดก นิทานธรรมะ นิทานพื้นบ้าน เหมาะสำหรับใช้เทศน์ในงานเทศกาล บุญข้าวสาก ข้าวประดับดิน ออกพรรษา บุญข้าวจี บางเรื่อง เช่น กาละเกด สังข์ศิลป์ชัย สุริวงศ์ เหมาะสำหรับอ่านในเวลาธรรมดา คือเวลาว่างจากงานและเวลางันเฮือนดีหรืองานศพ

สอดคล้องกับ ชุมเดช เดชภิมล (2533: 262 - 266) กล่าวว่า การเทศน์แหล่ในภาคอีสานนั้นมีต้นเค้ามาจากการอ่านหนังสือผูก หรือหนังสือโปลาสนของพระภิกษุ ดังที่ กล่าวถึงการอ่านหนังสือผูกไว้ว่าพระอ่านโปลาสนภาษาอีสานในงานบุญพระเวส (พะเววด) บุญเดือนสี่หรือบุญมหาชาติ ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งในภาคอีสานทำนองเทศน์ใช้อ่านคำประพันธ์ที่แต่งด้วยร่าย

นอกจากนี้ เบญจมาศ เพชรสม (2536: 70 - 75) กล่าวว่า ในภาคอีสานเมื่อประมาณ 50 กว่าปีมานี้ได้มีการเทศน์อีกทำนองหนึ่งเกิดขึ้น เรียกว่า “เทศน์แหล่” การเทศน์แหล่ของอีสานนี้มีท่วงทำนองคล้าย “ลำทวงยาว” ของขมรวาส มูลเหตุที่ทำให้เกิดเทศน์แหล่สันนิษฐานว่ามาจากพระสงฆ์บางรูปก่อนที่จะมาบวชนั้นเคยเป็นหมอลำมาก่อน ความนิยมของชาวอีสานต่อการเทศน์แหล่ไม่ได้จำกัดอยู่แต่การเทศน์มหาชาติเท่านั้น ยังแพร่กระจายไปถึงการเทศน์นิทานอื่นๆด้วย ดังเช่น การแหล่พิมพาฮ้าย (พิมพาพิลาป) แหล่สิทธิตถะออกบวช ในนิทานพุทธประวัติ การแหล่นิทานชาดก และนิทานธรรมะอื่นๆ โดยเฉพาะนิทานที่มีเนื้อเรื่องโศกเศร้า สะเทือนอารมณ์ เช่น เรื่องปฎาจารย์ ลีลาวดี นางนกรกระยางขาว เหล่านี้ล้วนแต่เข้าถึงอารมณ์ของผู้ฟังทำให้ผู้ฟังเกิดความนิยมชมชอบ เทศน์แหล่จึงแพร่กระจายไปยังประเพณีงานบุญอื่นๆ ที่อยู่ทั้งในและนอกฮีตสิบสองในสังคมภาคอีสาน

เช่น บุญกฐิน บุญอุทิศส่วนกุศล (บุญอุทิศหรือบุญแจกข้าว) บุญอุปสมบท (บุญบวช) เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของผู้ฟัง

นอกจากนี้ วิเชียร แสนมี (2560: 121) กล่าวว่า การเทศน์แหล่อีสานในปัจจุบันมุ่งความไพเราะเป็นสำคัญมากกว่าหลักธรรมในเรื่อง เช่น เทศน์มหาชาติ เทศน์แหล่คำกลอนคติธรรม เทศน์แหล่นิทานพื้นบ้านเทศน์แหล่นิทานในธรรมบท เป็นต้น แม้จะเป็นการเทศน์ของพระสงฆ์ในภาคอีสาน จะได้รับความนิยมสูงก็ตาม แต่วิธีการที่พระนักเทศน์แหล่อีสานนำมาใช้ในการเทศน์นั้น มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละรูปและแต่ละสำนัก บางสำนักมีรูปแบบวิธีการเทศน์ที่ไม่เหมาะสมและมีความเสี่ยงต่อการถูกติเตียนอย่างมาก เช่น การเทศน์มีบทเพลงและบทกลอนหมอลำสลับ มีการใช้วาจาหยาบคายประกอบลีลาการเทศน์เหมือนฆราวาสแสดงละครหรือหมอลำ บทโคกเศร้เรียกวิญญาณของผู้ตายมารับผลทาน บางรูปบางสำนักมีการแสดงท่าทางที่ไม่เหมาะสมประกอบลีลาการเทศน์ด้วย เช่น มีการหลังน้ำตาให้สมทบบาทของความโคกเศร้อาลัย และรำพึงรำพันจริงมากเกินไป มีการเทศน์กลอนเรียกวิญญาณบอกข่าวถึงผู้ตายและเชิญวิญญาณมารับผลบุญ ผู้ฟังผูกแขนให้พระผู้เทศน์โดยสื่อความหมายว่าเป็นการรับขวัญรับวิญญาณของผู้ตาย

เทศน์แหล่อีสาน จึงเป็นทำนองหนึ่งของการเทศน์ของพระสงฆ์ที่พัฒนาการจากเทศน์มหาชาติ ซึ่งทำนองเทศน์แหล่นี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในปัจจุบัน ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละคณะ ทั้งด้านน้ำเสียง ท่วงทำนองและลีลา ตลอดจนบทเทศน์ที่เข้ากับวิถีชีวิตของผู้ฟังในสังคมปัจจุบัน

ประเภทของการแหล่

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน (2542: 1787) กล่าวว่า แหล่อีสานมี 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1) แหล่ในท้องเรื่อง คือแหล่ตามหัวข้อเรื่องธรรมะ แหล่คำสอน เช่น แหล่กตัญญูกตเวทิตา แหล่ประวัติอุบาสกอุบาสิกา นางปฎาจารา แหล่ชาดกต่าง ๆ ที่สำคัญคือ แหล่พระเวสสันดรชาดก มีแหล่แม่ทรี แหล่มหาราช แหล่สักขัตติบันเชิญ แหล่กัณหาชาลี แหล่นครแต้มตาผ้า แหล่กำพริ้ว เทียบเคียงกับกัณหาชาลีลูกทาน แหล่แม่ฮ้าง (แม่หม้ายผัวทิ้ง) เทียบเคียงกับนางแม่ทรีลูกพระเวสสันดรไม่พอใจ แหล่แม่หม้ายผัวตาย เทียบเคียงกับนางอมิตดาเป็นหม้าย เป็นต้น

2) แหล่นอกท้องเรื่อง คือแหล่ไม่อยู่ในชาดกหรือธรรมะหัวข้อต่าง ๆ แต่เป็นแหล่ตามเหตุการณ์บ้านเมือง เช่น แหล่สาวผมดัด แหล่คนเล่นหอย แหล่สาวลงไปเมืองล่าง แหล่เชิญสาวกลับจากเมืองล่าง แหล่สอนหญิง แหล่ชมธรรมชาติ เป็นต้น

ทำนองและลีลาในการเทศน์

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521: 8 - 9) ได้กล่าวถึงทำนองเทศน์ของพระภิกษุในการอ่านวรรณกรรมอีสานออกเป็น 3 ทำนองดังนี้

- 1) ทำนองลมพัดพร้าว เป็นการเทศน์ทำนองช้า ทอดเสียงแรงบ้างเบาบ้างเหมือนลมพัดใบมะพร้าว เป็นทำนองเทศน์ของจังหวัดอุบลราชธานี
- 2) ทำนองซ่างเทียมแม่ เป็นการเทศน์กดเสียงน้อยเสียงใหญ่ ไม่ปล่อยเสียงออกมาเต็มที่ จะเล่นทำนองเสียงสูงต่ำแต่ไม่ยืดเยื้อ เป็นทำนองเทศน์ของจังหวัดขอนแก่นและชัยภูมิ
- 3) ทำนองกาเต้นก้อน เป็นการเทศน์ที่ขยักเสียง ช้าบ้างเร็วบ้าง เหมือนอีกาเต้นตามขี้ไถ กระโดดไปมาแล้วก็หยุด ผู้เทศน์จึงเอามาแต่งเป็นทำนองขยักเสียงบ้างปล่อยเสียงบ้างสลับกัน เป็นทำนองของจังหวัดร้อยเอ็ด เกิดที่อำเภอสุวรรณภูมิจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าทำนองสุวรรณภูมิเดิม

นอกจากนี้ สวัสดิ์ จันหาร (2524: 53) กล่าวว่า ทำนองเหล่านี้ล้วนมีความคล้ายคลึงกันกับทำนองลำทางยาวอยู่เป็นอันมาก ลำทางยาวจึงมีคณนิยมเรียกชื่อหนึ่งว่า “อ่านหนังสือ”

จักกฤษณ์ เก่านาน (2558: 17) กล่าวว่า ทำนองที่ใช้เทศน์เหล่านี้ ผู้เทศน์จะเปล่งออกมาเป็นเสียงสูง เสียงต่ำ เสียงหนัก เสียงเบาเอื้อนเสียงสั้น เอื้อนเสียงยาวเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาอยู่ตลอดเวลา

นอกจากเสียงที่ไพเราะแล้วพระนักเทศน์ต้องมีศิลปะในการเทศน์ การแสดง กล่าวคือต้องมีศิลปะการใช้ภาษาไทย ภาษาธรรม มีศิลปะในการใช้อุปมาและสาธกโวหาร มีวิธีการสร้างอารมณ์ขัน และมีความรู้ในการวิเคราะห์หลักธรรมให้เชื่อมโยงกับสุภาษิต ที่สำคัญต้องสามารถเทศน์ได้หลายทำนองสามารถเลือกใช้ทำนองได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาแต่ละกัณฑ์ การเทศน์พระเวสสันดรมีวิธีเทศน์เป็นทำนองโดยเฉพาะพระผู้เทศน์ต้องได้รับการจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ผ่านประสบการณ์บวชเรียนมาก่อน ต้องทำให้ถูกต้องตามหลักวิชาและประเพณี ผู้เทศน์มีคุณสมบัติพิเศษคือ มีศาสตร์ มีศิลป์ มีเสียงวิธีเทศน์มีทั้งการเทศน์คาถาพันด้วยภาษาบาลีล้วน ๆ เรียงไปทั้งสิบสามกัณฑ์ เทศน์ทำนองฉันทน์ ทำนองสรภัญญ์ เทศน์แบบร้อยยาว เทศน์แบบประยุกต์ เทศน์แบบทรงเครื่อง เป็นต้น คุณสมบัติประการที่สอง คือทำนองที่ใช้ในการเทศน์มี 2 ลักษณะ คือเทศน์ทำนองหลวงหรือแหลใน กับทำนองราษฎร์ที่เรียกว่าแหลนอก การเทศน์ตอนที่สำคัญผู้เทศน์ต้องใช้ปฏิภาณสอดแทรกธรรมสอนใจในเรื่อง พระผู้เทศน์จึงต้องรอบรู้ในวาทศิลป์และวรรณศิลป์ สามารถสร้างอารมณ์ให้ผู้ฟังธรรม ดึงดูดให้เกิดศรัทธาบริจาคเงินมีการแถมสมภาร ด้วยคุณสมบัติด้านเสียง คือพระผู้เทศน์มีแก้วเสียงดี มีกังวาน ปรับกระแสเสียงได้หลายระดับทั้งระดับเสียงสูงเสียงกลางเสียงต่ำ มีพรสวรรค์เสียงกังวานตลอดกัณฑ์ มีความสามารถรอบรู้ในการผ่อนเสียงหนักเสียงเบาสอดคล้องกับเนื้อหาการเทศน์จึงสามารถสร้างอารมณ์ผลภาษา ผู้ฟังธรรมมีอารมณ์สะเทือนใจได้สาระ ไม่เบื่อหน่ายต่อการฟังธรรม (จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ, 2559: 41 - 49)

เมื่อศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเทศน์แหล่อีสานแล้วพบว่า มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเทศน์แหล่ตามประเด็น ดังต่อไปนี้

เบญจมาศ เพชรสม (2536) ได้ศึกษาการเทศน์เสียงประยุกต์แบบอีสานของคณะพุทธจักรเสียงธรรม วัดใหม่ขุนเขว บ้านเขว ตำบลเขว อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบทางวรรณกรรมของบทเทศน์เสียงประยุกต์ด้านรูปแบบคำประพันธ์ ประกอบด้วยคำประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง รูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้วเป็นคำพุดธรรมดา ใช้บรรยายและบทเจรจา ซึ่งมีทั้งภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นอีสาน รูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองประกอบด้วย กลอนเทศน์ (กลอนฉันทนา) ซึ่งจัดว่าเป็นคำประพันธ์หลัก กลอนสุภาพและร่ายยาว ซึ่งจัดว่าเป็นคำประพันธ์ประกอบ ธรรมเนียมนิยมในการแต่งมีการสร้างสารัตถะของเรื่องตามหลักคำสอนทางศาสนา เปิดเรื่องโดยการบรรยายทำความเข้าใจความเป็นมาของเรื่อง ดำเนินเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ ปิดเรื่องโดยสรุปหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา กลอนเทศน์แต่ละตอนนิยมขึ้นต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” และลงท้ายด้วยคำว่า “นั่นละนา...ศรัทธาโยม”

ด้านศิลปะการใช้ภาษา บทเทศน์เสียงประยุกต์มีการใช้คำภาษาถิ่นอีสานเป็นหลัก นอกจากนี้มีการใช้คำภาษาไทยกลาง คำภาษาบาลี การเล่นเสียงของคำ การใช้คำง่าย คำแสดงอารมณ์ คำเลียนเสียงธรรมชาติและคำอุทาน คำซ้ำ คำซ้อน คำย่อคำสแลงและการหลกคำ นอกจากนี้ยังมีการใช้โวหารในลักษณะต่างๆ คือ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทคนาโวหาร สาธกโวหาร และโวหารเชิงภาพพจน์ อันได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อธิพจน์ ปฏิพากย์ สัญลักษณ์ ตลอดจนการใช้สุภาพคดี คำพังเพย และฉันทลักษณ์อีสาน

ด้านทำนองและลีลาในการเทศน์ การเทศน์เสียงประยุกต์มีลีลาในการเทศน์ โดยการพูดภาษาถิ่นอีสาน ภาษาพูดไทยกลาง และการเทศน์ที่เป็นท่วงทำนอง ทำนองในการเทศน์เสียงประยุกต์มี 4 ทำนอง อันได้แก่ ทำนองแหล่ลำ ทำนองแหล่สูตรขวัญ ทำนองขับเสภา และทำนองสวดมนต์เอื้อนเสียง

นอกจากนั้น พระครูสิริมิ่งมงคล (2549) ได้ศึกษาการเทศน์มหาชาติอีสาน : กรณีศึกษา วัดวังสะพุงพัฒนาราม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า ในด้านองค์ประกอบของการเทศน์ประกอบด้วยบุคลากรที่เป็นคณะกรรมการทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส พระนักเทศน์ ทายก ทายิกา กลุ่มผู้ฟังเทศน์ การจัดตกแต่งสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ประกอบและเครื่องบูชา ภัณฑ์ของการเทศน์ ช่วงวันเวลาของการดำเนินการในรอบปี มูลเหตุแห่งการเทศน์ ตลอดจนขั้นตอนการดำเนินการ

ส่วนด้านการใช้ศิลปะทางภาษาและทำนองการเทศน์ รวมทั้งลีลาการเทศน์ ประกอบด้วยคำประพันธ์ที่เรียกว่ากลอนเทศน์ ซึ่งมีลักษณะสำคัญสองประการคือ กลอนสุภาพและร่ายยาวภาคอีสาน มีภาษาไทยกลางปะปนบ้าง ทั้งบทที่เป็นทำนองและบทเจรจา ทำนองการเทศน์นั้นเป็นทำนอง

แหล่อีสาน คือมีทั้งแหล่ลำ่า แหล่สูตรขวัญ ขับเสภา และทำนองสวดมนต์เอื้อนเสียง โดยใช้ลิลาจังหวะ ซ้ำ เน้นเสียงหลักเบาเป็นหลัก เรียกว่า ลมพัดพร้าว ลิลาเช่นนี้มีถิ่นกำเนิดมาจากแถบจังหวัด อุบลราชธานี ถ้าใช้ลิลาการกตเสียง โดยไม่ปล่อยเสียงออกมาเต็มที่อยู่เนือง ๆ เรียกว่า ช่างเทียมแม่ มี ถิ่นกำเนิดมาจากแถบจังหวัดขอนแก่นและชัยภูมิ ส่วนลิลาการขยักเสียงให้ซ้ำบ้างเร็วบ้างกระโดดขึ้น แล้วหยุดอยู่บ่อย ๆ เรียกว่า กาเต้นก้อน ซึ่งมีถิ่นกำเนิดมาจากแถบจังหวัดร้อยเอ็ด ลีลาดังกล่าวต่างก็เป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ท้องถิ่นของแต่ละจังหวัด ในบางครั้งก็นำมาผสมผสานกันได้ และแพร่หลาย อยู่ในเขตภาคอีสานของประเทศไทยโดยทั่วไป การเทศน์มหาชาติอีสานที่ใช้ลิลาหรือทำนองใดทำนอง หนึ่ง ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะจังหวัดใดจังหวัดหนึ่งเท่านั้น โดยเฉพาะที่วัดวังสะพุงพัฒนาราม คณะพระ นักเทศน์ได้นำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม และคงจะได้สืบทอดประเพณีการเทศน์นี้ให้ยาวนาน สืบไป

พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์ (2549) ได้ศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติ ในยุคปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า (1) รูปแบบการเทศน์มหาชาติแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ รูปแบบการ จัดการเทศน์ รูปแบบการนิมนต์พระเทศน์ รูปแบบการจัดสถานที่เทศน์ และรูปแบบการจัดธรรมาสน์ เทศน์ รูปแบบการจัดการเทศน์ มี 2 รูปแบบ คือ การจัดการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์และแบบประยุกต์ รูปแบบการนิมนต์พระเทศน์ มี 3 รูปแบบ คือ เจ้าอาวาสเป็นผู้นิมนต์ เจ้าอาวาสมอบหมายให้พระที่ รับผิดชอบในการเทศน์เป็นผู้นิมนต์ และเจ้าของกัณฑ์เทศน์เป็นผู้นิมนต์ รูปแบบการจัดสถานที่เทศน์ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ จัดสถานที่เทศน์ภายนอก และจัดสถานที่เทศน์ภายใน รูปแบบการจัด ธรรมาสน์เทศน์ เน้นให้มีการตกแต่งธรรมาสน์เทศน์และที่ตั้งเครื่องกัณฑ์เทศน์ให้ดูเป็นระเบียบ เรียบร้อยและสวยงาม (2) เนื้อหาที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติ มี 2 ประเภท ได้แก่ เนื้อหาในคัมภีร์ จำนวน 13 กัณฑ์ และเนื้อหานอกคัมภีร์ที่เกี่ยวกับชาดกในพระเจ้าสิบชาติ พุทธประวัติ นิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน วรรณคดีและคำสอน (3) วิธีการเทศน์มหาชาติแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แบ่งตาม ท่วงทำนอง และแบ่งตามเนื้อเรื่อง วิธีการเทศน์มหาชาติที่แบ่งตามท่วงทำนอง มี 2 แบบ คือ ทำนอง หลวงและทำนองราษฎร์ การเทศน์ทำนองหลวง เป็นการเทศน์ตามเนื้อหาในคัมภีร์ทั้ง 13 กัณฑ์ ส่วน การเทศน์ทำนองราษฎร์เป็นการเทศน์ทำนองแหล่ในเนื้อหา นอกคัมภีร์ วิธีการเทศน์มหาชาติแบ่งตาม เนื้อเรื่อง แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือการเริ่มเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการ จบเรื่อง

จักกฤษณ์ เก่านาน (2558) ได้ศึกษาการเทศน์แหล่มหาชาติทำนองโคราช ผลการศึกษา พบว่า ประวัติของการเทศน์แหล่มหาชาติทำนองโคราช มีมาพร้อมๆ กับเพลงโคราชเริ่มจากความนิยม การเทศน์มหาชาติของภาคกลางที่เกิดขึ้น ได้แพร่กระจายมายังแถบจังหวัดนครราชสีมา ด้วยการนำ บทเทศน์มหาเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ มาหัดเทศน์อย่างทางภาคกลางแต่ด้วยผู้คนในแถบนี้ใช้ภาษา ถิ่นคือภาษาโคราช เมื่อนำมหาชาติกลอนเทศน์จากภาคกลางมาหัดเทศน์ให้เหมือนทางภาคกลางเสียง ที่ออกมาก็แปลงไปทางสำเนียงโคราชไม่เหมือนแหล่ของทางภาคกลางจึงเกิดเป็นลักษณะทำนอง

เฉพาะเรียกว่าแหล่งทำนองโคราช มีรูปแบบการเทศน์ทั้งแบบเรียงกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์ และแบบประยุกต์คือ การเทศน์แบบย่อ ๆ รวมเนื้อเรื่องทั้ง 13 กัณฑ์ เป็นการเล่าเรื่องสลับร้องแหล่ง ให้จบโดยใช้เวลาไม่นาน โดยใช้บทเทศน์ที่แต่งขึ้นเป็นแหล่งเทียบเนื้อ ด้านผลการวิเคราะห์ห้องประกอบทางคีตศิลป์ของทำนองการเทศน์แหล่งมหาชาติทำนองโคราชพบว่า บทเทศน์ที่แหล่งเป็นทำนองโคราชมี่ช่วงเสียงไม่เกินคู่ 8 มีลักษณะการเคลื่อนที่ของทำนอง 3 รูปแบบ คือ 1) เคลื่อนที่สูงขึ้นเป็น คู่ 2, คู่ 3, คู่ 4, คู่ 5 2) เคลื่อนที่ต่ำลงเป็นคู่ 2, คู่ 3, คู่ 4, คู่ 5, คู่ 7 และ 3) เคลื่อนที่แบบคงเสียงเดิม มีกระสวนจังหวะในลักษณะแตกต่างกันในแต่ละกัณฑ์ ตามอารมณ์และความรู้สึกของบทเทศน์ในกัณฑ์นั้น ๆ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทศน์แหล่งอีสาน สรุปได้ว่า เทศน์แหล่งอีสาน เป็นทำนองการเทศน์รูปแบบหนึ่งของพระภิกษุ ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามภูมิภาค การเทศน์แหล่งอีสานมีพัฒนาการมาจากการอ่านหนังสือใบลานและการเทศน์ลำมหาชาติ จนพัฒนาการมาเป็นทำนองในการเทศน์แหล่งอีสานในปัจจุบันนี้ นอกจากเสียงที่ไพเราะแล้วพระนักเทศน์ยังต้องเป็นผู้มีไหวพริบปฏิภาณในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและสามารถดำเนินการเทศน์แหล่งตั้งแต่ต้นจนจบได้อย่างสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดเหล่านี้มาเป็นแนวทางและนำมาประยุกต์ในการศึกษาเพื่อแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบในการเทศน์แหล่งอีสานของพระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรมในฐานะผู้ส่งสาร

2.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับขนบทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมอีสาน

รูปแบบฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมอีสาน

สีลา วีระวงศ์ (2539) ได้อธิบายรูปแบบฉันทลักษณ์วรรณกรรมอีสานไว้ 5 แบบ คือ กาพย์ กลอน โคลง ฮ้ายและโสก โดยรวบรวมไว้ในหนังสือ "แบบการแต่ง กาพย์ กลอน โคลง โสก ฃญา กลอนลำ กลอนอ่าน กาพย์สารวิลาสินี"

ธวัช ปุณโณทก (2544: 20 - 24) ได้อธิบายรูปแบบของฉันทลักษณ์วรรณกรรมอีสานไว้ 3 แบบ คือ โคลงสาร กาพย์และร่าย

นอกจากนั้น ประมวล พิมพ์เสน (2545: 29) กล่าวว่า ลักษณะคำประพันธ์ของท้องถิ่นอีสานมีมากมายหลายแบบทั้งที่มีบังคับสัมผัสและไม่มีบังคับสัมผัส เช่น ญาบเว้า โดงโตย ฃญา กลอน โคลง ร่ายหรือฮ้าย แต่ละอย่างก็จะมีลูกเล่นหรือกลบตอกไปอีกมากมาย บางชนิดก็ยังไม่ได้มีใครตั้งชื่อเอาไว้ เมื่อเปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์ของทางภาคกลางจะเห็นได้ว่าคล้ายกันมาก

ในส่วนของการศึกษาฉันทลักษณ์บทร้อยกรองอีสานนั้น จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520: 53 - 85) ให้ทัศนะว่ากวีอีสานส่วนใหญ่จะใช้ลักษณะคำประพันธ์ ประเภทกลอน โคลง และร่าย (ฮ้าย) ซึ่งมีความใกล้เคียงกับคำประพันธ์ของภาคกลาง กล่าวคือจะมีจำนวนคำและการส่งสัมผัสไม่แน่นอน ส่วนจุดเด่นของบทร้อยกรองอีสานจะอยู่ที่การเน้นเสียงหนักเบาของ "คำกาย" หรือ "คำพืด" (สัมผัส)

การเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องและตัวละคร ตลอดจนการให้จังหวะและทำนองซึ่งส่งผลให้บทประพันธ์มีความไพเราะและให้อารมณ์แก่ผู้ฟัง

สรุปได้ว่า รูปแบบฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมอีสานมี 4 ประเภท คือ กาพย์ กลอน โคลง และฮ่าย (ร่าย)

วรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่นิยมประพันธ์โดยใช้ฉันทลักษณ์ประเภทโคลงสารเพื่อให้เหมาะกับทำนองลำในท้องถิ่นมีลักษณะคล้ายทำนองลำพื้นในงานเฮือนดีและการเทศน์มหาชาติสำนวนดั้งเดิม ส่วนกาพย์จะนิยมนำมาซึ่งและฮ่ายเป็นคำประพันธ์สำหรับวรรณกรรมทางศาสนา ซึ่ง รัชชปฎิโกทก (2533: 41 - 43) ได้อธิบายมีรายละเอียดของฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมอีสานไว้ดังนี้

1. กลอน หรือ โคลงสาร เป็นฉันทลักษณ์ใช้ประพันธ์วรรณกรรมนิทาน คำว่า "กลอน" นี้หมายถึงคำพูดที่จัดเป็นระเบียบ และมีถ้อยคำสัมผัส กายกัน พาดกัน คล้ายกับกลอนบ้านกลอนเรือน จึงเรียกคำประพันธ์ชนิดนี้ว่า "โคลงสาร" พบในวรรณกรรมพุทธ คณะของโคลงสาร บทหนึ่งมี 2 บาท บาทหนึ่งมี 7 คำ หรืออาจแบ่งเป็นวรรคหน้า 3 คำ วรรคหลัง 4 คำ อาจมีคำสร้อยเพิ่มได้อีก 2-4 คำ ทั้งหน้าวรรคและหลังวรรค เสียงเอกโท โคลงสารจะมีเสียงเอกโทแต่ไม่ได้เคร่งครัด โคลงสารนิยมสัมผัสสระและสัมผัสอักษร โคลงสารที่ไพเราะจะเน้นเสียงสัมผัสอักษรมากกว่าสัมผัสสระ ตัวอย่างเช่น

“ฟังเดื่อน้อง	ป้องเลียนอินทร์เขียน	
พืมาเวียน	จนทางเป็นโสภ	
เทียวข้ามโคก	จนหัวเขาคอน	
ย่อนอยาก	ได้บังอร	มานอนซ้อนคู่
ใจพี่	ไกวคืออยู่	โตئنเดินไปมา
น้องซี	บโสดา	สาโล้อ้าฮ้าย
เห็นว่า	พี่ผู้ฮ้าย	กายกำดำผอม
ชิบ	อยากถนอม	เคียงกายหมายฮ่วม”

2. กาพย์ คำประพันธ์ประเภทกาพย์ของอีสานจะไม่จำกัดจำนวนวรรค คณะของกาพย์ไม่กำหนดจำนวนวรรคที่แน่นอนว่าบทหนึ่งมีกี่บาท กำหนดโดยเนื้อความว่าจบเป็นตอน ๆ โดยทั่วไปบาทหนึ่งมี 7 คำ ไม่นิยมคำสร้อย เสียงเอกโท ไม่กำหนด นิยมสัมผัสสระ คำท้ายของบาทแรกจะสัมผัสกับคำในวรรคต่อไปจนกว่าจะจบบท ตัวอย่างเช่น

ฮืดผู้เฒ่า	มีแท็บหลาย
อธิบาย	หลานจำจื้อได้
ให้ผู้เฒ่า	ชวนลูกชวนหลาน
ชวนกินทาน	ทำบุญอย่าค้ำน

ชวนลูกบ้าน	ใส่บาตรสุวัน
ชวนลูกหลาน	ฟังธรรมอย่าขาด
ให้ฉลาด	หนแห่งทางขุน
ใจเป็นบุญ	เมตตาแผ่กว้าง
อย่าอวดอ้าง	ยิ่งกว่าตัวดี

(ภาพย์หลานสอนปู่)

3. ฮ้าย หรือร้าย มีลักษณะเป็นกลอนยาว ในวรรณกรรมทางศาสนานิยมใช้ฮ้ายยาว หรือ ร้ายยาวในการประพันธ์ ฮ้ายยาวเป็นฮ้ายพิเศษไม่มีลักษณะบังคับที่แน่นอน อาศัยหลักความสัมผัสคล้องจองต่อเนื่องกันไป บางวรรคมีข้อความยืดยาว ปกติฮ้ายวรรคหนึ่งๆ มีกำหนดตั้งแต่ 5 คำ ถึง 14 คำ ลักษณะสัมผัสจะสัมผัสในคำใดจะเป็นต้นวรรค กลางวรรค หรือท้ายวรรคก็ได้ ตัวอย่างเช่น

“ซุมลุมไบช่อน้อย เป็นส้อยย้อมเพิงตา เป็นประจูดัง กั้นนิกาดอกแก้ว
บานแล้วดอกแกมใบ เคยตามไปทุกแห่ง เล่นแล้วแห่แหนมา ขุนจันนี้เสียนาไฟรม้าง ไปอยู่สร้างตน
เดียว แลเด ฯ”

(ทานกัณฑ์)

4. โคลง ฉันทลักษณ์ประเภทโคลงนี้ใช้คำก่ายเหมือนกับกาพย์วิเศษหรือกลอนวิเศษ มาลี โดยกำหนดบทหนึ่งมี 4 วรรค วรรคละ 5 คำ คำก่าย กำหนดตามแผนผังข้างล่างนี้ ส่วน เอก โท นั้นไม่ค่อยแน่นอนนัก โดยมากบทหนึ่งให้ใส่ เอก 4 คำ โท 2 คำ ตัวอย่างเช่น

1) “ลูกเพียงพ่อ	แขงเมือง
อย่างจงใจ	จากหน้า
มีคำเหลืออง	ล้านซ่ง
เป็นเจ้าผ่าน	นครขวาง
2) ย้งย้งฟ้า	หัวปี
ฝนฮาดวง	ดอกหญ้า
จักหนีหนี	บ่ได้
เจ้าฟ้าวัง	เวใจ”

(ท้าวฮุ่งท้าวเจือง)

ชนบททางวรรณศิลป์หรือฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมอีสานที่เกี่ยวข้องกับเทศน์แหล่อีสานมี 2 ประเภทคือ กลอนเทศน์แหล่ประยุกต์ และร่ายหรือฮ่าย ดังนี้

1. กลอนเทศน์แหล่ประยุกต์ เบญจมาศ เพชรสม (2536: 92) กล่าวว่า เป็นฉันทลักษณ์ที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมเทศน์แหล่โดยเฉพาะ จากการศึกษารูปแบบคำประพันธ์ของบทเทศน์เสียงประยุกต์ พบว่ามีลักษณะคำประพันธ์ ดังนี้

1) คณะและจำนวนคำ บทหนึ่งมี 4 บาท บาทละ 9 – 12 คำ การเขียนสามารถเขียนได้ 2 แบบ คือ เขียนบรรทัดละ 1 บาท โดยเขียนติดกัน และเขียนบรรทัดละ 1 บาท โดยแยกออกเป็น 2 วรรค วรรคละ 5 – 6 คำ

2) สัมผัสนอก (คำก่ายนอก) คำสุดท้ายของแต่ละบาทส่งสัมผัสไปยังคำที่ 1 – 6 หรือคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทต่อไป สัมผัสนอกของบทเทศน์เสียงประยุกต์ไม่เคร่งครัดนักบางครั้งอาจพบการทิ้งสัมผัสหรือไร้สัมผัสก็มี

2. ร่าย หรือฮ่าย ในภาคอีสานนั้นเหมือนกับร่ายยาวของภาคกลาง รัชช ปุณโณทก (2533: 43 - 44) ได้อธิบายเกี่ยวกับร่ายหรือฮ่ายว่า นิยมใช้ประพันธ์วรรณกรรมพุทธศาสนา คือ แปลภาษาบาลีเป็นภาษาถิ่นอีสานและสัมผัสกันแบบร่ายยาว ฉะนั้นชาดกต่างๆ จึงมักประพันธ์เป็นร่ายยาว ที่เรียกว่า “บาลีร้อย” เช่น พระเจ้าสิบชาติ (ทศชาติชาดก) มหาชาติ หรือลำพระเวสส์ (มหาเวสสันดรชาดก) ฉันทลักษณ์ของร่าย เหมือนกับร่ายยาวภาคกลาง ตัวอย่างกัณฑ์มัทรี ตอนพระเวสสันดรตัดพ้อนางมัทรี เมื่อเห็นว่าพระนางคร่ำครวญถึงพระกุมารทั้งสองแทนที่พระองค์จะปลอบโยน แต่กลับพิโรธว่านางมัทรีเห็นพระองค์ตกยากด้อยต่ำ ไม่เกรงใจดูแลน เนื้อความตอนต่อไปนี้ไม่เพียงแต่มีโวหารไพเราะกินใจเท่านั้น ยังแสดงให้เห็นความเป็นอัจฉริยะของกวีพื้นบ้านอีสานอีกด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“มัทรี ดูราน้องมัทรี กูจรรู้ใจนางก็ยั้งยาก กูเห็นหลากหลายประการ ในหิมพานต์
แหล่งหล้า

เที่ยวร้อมมีพราหมณา หมูร์สสีแลพรานป่าคนร้ายทิพยาธร ว่าโคจรในป่าไม้ เข้าใกล้
แล้วกล่าวต่อแยะ ฯลฯ”

นอกจากลักษณะคำประพันธ์ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นทั้ง 2 ประเภท บทเทศน์แหล่อีสานยังมีคำประพันธ์อีกประเภทหนึ่งที่ใช้เป็นบทเจรจา และบทบทร่ายย มีลักษณะเป็นสุภาษิตสอนใจ เรียกว่า ฃญา หากเปรียบเทียบกับทางภาคกลางก็คือ สำนวน สุภาษิต และคำพังเพย

ฃญา เป็นคำพื้นเมืองอีสานความหมายตรงกับภาษาบาลีสันสกฤตว่า ปัญญาและปรัชญา หมายถึง องค์ความรู้ด้านภาษา เริ่มจาก ญาบเว้า โตงโดย กาพย์ โคลง ร่าย ทุกชนิด ถ้ามีความรู้ อธิบายวิชาการหรือวิชาชีวิตด้านใดด้านหนึ่งได้ เรียกว่า “ภูมิปัญญา” แต่ถ้าพูดเป็นกลอน เป็นสุภาษิต

เป็นสำนวนโวหารเขาเรียกคนนั้นว่าจอมพญา หรืออีกคำหนึ่งว่านักสดมภ์ คือเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือเป็นผู้รอบรู้หรือเป็นหลักในแขนงนั้น ๆ (ประมวล พิมพ์เสน, 2545: 29)

เมื่อศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเป็มาของวรรณกรรมอีสานและขนบทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมอีสานแล้วพบว่า มีผู้ศึกษาวิจัยวรรณกรรมอีสานและขนบทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมอีสาน ตามประเด็น ดังต่อไปนี้

ชานนท์ ไชยทองดี (2552) ได้ศึกษาการวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่อง คดีโลกคดีธรรม ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลกคดีธรรม มีเค้าโครงมาจากพระสูตรตันตปิฎกในพุทธศาสนา มีฉันทลักษณ์แบบร้อยแก้วเทศนาเป็นจุนฉยับท ด้วยการยกภาษาบาลีขึ้นมาแล้วอธิบายเป็นตอนๆ แสดงสำเนียงและน้ำเสียงภาษาศักดิ์สิทธิ์ ประกอบกับคำอธิบายเป็นภาษาถิ่นแสดงถึงศิลปะการประพันธ์ มีความสมบูรณ์ด้วยวาทศิลป์ ทำให้ผู้อ่าน ผู้เทศน์และผู้ฟังเกิดความศรัทธาตามเนื้อหา

ปิยะภา ตูวิชรานนท์ (2555) การศึกษาวรรณกรรมอีสาน เรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาพบว่า การเปรียบเทียบเรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ กับเรื่องเวสสันดรชาดกในอรรถกถา มหานิบาตชาดก พบว่ากวีใช้กลวิธีปรับเปลี่ยนเนื้อหา 3 วิธี ได้แก่ การเพิ่ม การขยาย และการตัด การเพิ่มเป็นกลวิธีที่กวีใช้มากที่สุด เพื่อสอดแทรกความบันเทิงนอีสาน นอกจากนี้กลวิธีการเพิ่มและการขยาย ยังทำให้เนื้อหามีความสมเหตุสมผล มีความสมจริง แสดงให้เห็นถึงภูมิหลัง ให้ภาพของตัวละคร เน้นให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครและช่วยเสริมคุณลักษณะของตัวละครให้ชัดเจนขึ้น ส่วนกลวิธีการตัด เป็นการตัดรายละเอียดที่ไม่สำคัญออกโดยไม่เสียเนื้อความ

ด้านวรรณศิลป์พบว่า ด้านเสียง กวีใช้เสียงสัมผัสสระ มากกว่าเสียงสัมผัสอักษร โดยนิยมใช้เสียงสัมผัสแบบเคียงมากที่สุด ด้านคำ กวีใช้การซ้ำกลุ่มคำมากที่สุด และด้านความหมาย เรื่องภาพพจน์ กวีใช้การอุปมามากที่สุด เรื่องรส ปรากฏอัทธมมากที่สุด เรื่องโวหารการเขียน กวีใช้การพรรณนามากที่สุด กวีใช้กลวิธีเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ทำให้เกิดอรรถรสและสุนทรียรสแก่ผู้อ่านผู้ฟัง

ด้านสังคมและวัฒนธรรมพบว่า สังคมอีสานมีระบบยึดคลองเป็นจารีตและกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ชาวอีสานจะต้องประพฤติปฏิบัติตาม ชาวอีสานทำการเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพและดำรงชีพ และผู้ชายผู้หญิงในสังคมอีสานมีการแบ่งงานกันอย่างชัดเจนตามหน้าที่ของตน ในส่วนของวัฒนธรรมอีสานพบทั้งวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ซึ่งก็ได้สะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวอีสาน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับขนบทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมอีสานสรุปได้ว่า วรรณกรรมอีสานมีฉันทลักษณ์ของบทร้อยกรอง 4 ประเภท คือ โคลงสาร กลอน กาพย์ และฮ่าย (ร่าย) พระสงฆ์มีบทบาทโดยตรงในฐานะผู้ใช้วรรณกรรม อีกทั้งยังใช้วรรณกรรมในการสั่ง

สอนศาสนิกชนให้ปฏิบัติตนให้อยู่ในคุณงามความดี ผ่านวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องศึกษาความหมายที่สอดแทรกอยู่ในบทร้อยกรองด้วย ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดเหล่านี้มาเป็นแนวทางและนำมาประยุกต์ในการศึกษาเพื่อแสดงให้เห็น ถึงองค์ประกอบด้านต่างๆของสาร หรือบทเทศน์ของคณะอริยฐานเสียงธรรม

แนวคิดสุนทรียภาพทางภาษา

วรรณศิลป์ คือ ความงดงามทางภาษาที่ผู้แต่งถ่ายทอดออกมาในวรรณคดี ทำให้ผู้อ่านสามารถเกิดจินตภาพตามผู้แต่งได้ ธวัช ปุณโณทก (2525: 7 - 8) ได้อธิบายเกี่ยวกับ วรรณศิลป์ ไว้ว่าเป็นคำอีกคำหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมและวรรณคดี แต่ก็มีได้แพร่หลายมากนัก ปรากฏใช้ครั้งแรกในพระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2456 ซึ่งเข้าใจว่าถอดมาจากคำภาษาอังกฤษ The Art of Literature

กิริติ ธนะไชย (2547: 1) กล่าวว่า วรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำหรือศิลปะในการแต่งหนังสือนั่นเอง หัวใจของศิลปะทั้งหลายคือ สุนทรียภาพหรือความประณีตงดงาม ได้แก่ ความงามของภาษา ความงามของเนื้อเรื่อง ซึ่งกล่าวกลมกลืนกับรูปแบบความงาม ความมีสาระของข้อคิดเห็น หรือแนวคิดที่แทรกแฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง ส่วนความงามที่สำคัญที่สุดของการสร้างวรรณกรรมก็คือวิธีการแต่ง วิธีการแต่งที่สวยงามที่สุดคือการผสมผสานที่เข้ากันได้เป็นอย่างดีประณีตนั้นเอง และสอดคล้องกับความเห็นของ จันทรา เรือนทองดี (2547: 20 - 21) กล่าวว่า ในงานวรรณคดีฉันทลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์วรรณคดีและเป็นองค์ประกอบสำคัญของวรรณคดีโดยเฉพาะวรรณคดีร้อยกรอง จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์นับแต่สมัยสุโขทัยและอยุธยาเป็นต้นมาแสดงให้เห็นความสำคัญของฉันทลักษณ์ในฐานะวัสดุหนึ่งที่ใช้ถ่ายทอดความสามารถทางวรรณศิลป์ของกวี การพิจารณาคู่อค่าของวรรณกรรมทางด้านวรรณศิลป์นั้น ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะงานวรรณคดีหรือวรรณกรรมจะตีเด่นประทับใจได้เพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับศิลปะการประพันธ์ หรือกลวิธีในการแต่งที่จะโน้มน้าวความรู้สึกของผู้อ่าน หรือผู้ฟังให้ซาบซึ้งไปกับรสไพเราะของคำและสภาวะของเนื้อความในวรรณกรรมนั้น ๆ

ล้อม เพ็งแก้ว (2549) ได้กล่าวว่า การศึกษาสุนทรียภาพทางภาษานั้น ต้องพิจารณาส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ 1) รูปแบบ 2) ศิลปะการประพันธ์ 3) เนื้อหา ซึ่งการพิจารณาความงามในวรรณคดีแต่ละเรื่องต้องพิจารณาถึงส่วนประกอบเหล่านี้ เพราะเป็นเครื่องมือสื่อความคิดของกวีที่ใช้ภาษาถ่ายทอดผ่านตัวละคร สื่อถึงความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ การวิเคราะห์ความงามทางภาษาควรใช้บรรทัดฐานทางศิลปะซึ่งมีอารมณ์หรือความรู้สึกเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) การพิจารณารูปแบบฉันทลักษณ์ที่กวีนำมาแต่ง การพิจารณาศิลปะการประพันธ์ที่กวีใช้ เช่น ศิลปะการเลือกเฟ้นถ้อยคำ ศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำ ศิลปะการปลูกอารมณ์ เป็นต้น 2) การพิจารณาเนื้อหาของวรรณคดี เป็นการ

พิจารณาตัวบทในแง่มุมต่างๆ เช่น ภาษา ประวัติผู้แต่ง ประวัติศาสตร์ สภาพสังคมและเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและลัทธิความเชื่อ เป็นต้น

นอกจากนั้น บุญเหลือ โจมใจ (2549) ได้เสนอข้อคิดเห็นว่า การศึกษาความงามทางภาษาที่ปรากฏในบทร้อยกรองประเภทต่าง ๆ จำเป็นต้องพิจารณาจากลักษณะสำคัญของฉันทลักษณ์และการเลือกสรรคำ ตลอดจนการให้ความหมายในบทประพันธ์นั้น สามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1) ฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ ได้แก่ คณะ พยางค์ สัมผัส คำหนัก – เบา คำเอก – โท คำขึ้นต้น – คำลงท้าย คำสร้อย คำเป็น – คำตาย เป็นต้น 2) รสในคำประพันธ์ คือ การกำหนดสร้างสุนทรียภาพ การพรรณนาที่ให้อารมณ์ที่เหมาะสมในคำประพันธ์ ได้แก่ เสาวรสจณี นารีปราโมทย์ พิโรธวาหัง และสัลลาปังคพิไสย ส่วนรสในอารมณ์หรือสุนทรียรส คือความงามในด้านอารมณ์สะท้อนใจอันเกิดจากกระบวนการพรรณนามีอยู่ 9 รส คือ ศฤงคารรส ทาสรส กฤณารส รุทธรส วีรรส ภูยานกรส พิภดิรส อัปบุตรส และศานติรส 3) อลังการของคำประพันธ์ เป็นลีลาของการใช้คำในการประพันธ์ ประกอบด้วย ศัพท์อลังการและอรรถาลังการ ศัพท์อลังการ คือ สุนทรียะจากเสียงของถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความรู้สึก สามารถสร้างมโนภาพในจินตนาการของผู้ฟัง ประกอบด้วยเสียงสัมผัส เสียงหนักเบา การซ้ำคำ การเล่นคำ การเล่นอักษร การเลียนเสียงธรรมชาติ ส่วนอรรถาลังการ คือ สุนทรียะอันเกิดจากการใช้คำและโวหาร เป็นการใช้ถ้อยคำที่เข้าใจความหมายอันเกิดจากการตีความช่วยให้เกิดจินตภาพในการฟัง ได้แก่ บรรยาย พรรณนา อุปลักษณ์ อุปมา อธิพจน์ ปฏิพากย์ บุคลาธิษฐาน และสัญลักษณ์

ดังนั้น การวิเคราะห์ความงามของภาษาในวรรณกรรมนั้น ผู้วิเคราะห์ต้องมองวรรณกรรมในฐานะศิลปะประเภทหนึ่ง ที่ให้ความงดงามและความไพเราะสามารถทำความเข้าใจระหว่างผู้แต่งและผู้อ่านได้อย่างถูกต้อง และเกิดจินตภาพในขณะที่อ่าน

เมื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีสุนทรียภาพทางภาษาแล้วพบว่า มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดสุนทรียภาพทางภาษาตามประเด็น ดังต่อไปนี้

ปรมินทร์ จารุวรรณ (2542) ได้ศึกษา การสืบทอดทำนองสวดและประเพณีสวดพระมาลัยที่บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยทางสังคมของบ้านหนองขาวมีผลต่อการสืบทอดประเพณีสวดพระมาลัย ประการแรก ความเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและตนเองจึงเกิดการสืบทอดประเพณีของชุมชน ประการที่สอง การมีลักษณะสังคมแบบพึ่งพากันทางด้านแรงงานทำให้เกิดความผูกพันและรักพวกพ้อง ประการที่สาม การมีระบบเครือญาติที่ผูกพันกันด้วยความเชื่อในผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้านและประเพณีแต่งงานทำให้มีคนมาร่วมในพิธีศพเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้มีการสืบทอดประเพณีสวดพระมาลัย ประการที่สี่ การนับถือพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่เชื่อในเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดผลักดันให้เกิดประเพณีสวดพระมาลัยเพราะชาวบ้านเชื่อว่าการสวดพระมาลัยจะทำให้ผู้ตายได้ไปสวรรค์

นอกจากนี้ การมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองซึ่งเกิดจากการตั้งชุมชนอยู่ในพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ยังเป็นปัจจัยที่เอื้อให้มีการสืบทอดประเพณีของชุมชนอีกด้วย ปัจจัยทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้ประเพณีสวดพระมาลัย ยังคงสืบทอดอยู่ที่บ้านหนองขาวนี้ได้

พระมหาสุริยา คำกุนะ (2548) ได้ศึกษาการใช้ภาษาในมหาเวสสันดรชาดกฉบับภาคอีสาน (ลำมหาชาติ) : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ด้านการใช้คำ มีการใช้คำวิเศษณ์เดี่ยวและกลุ่มคำวิเศษณ์ขยายคำนาม คำกริยา และคำคุณศัพท์ เพื่อบอกปริมาณทิศทางและลักษณะของบุคคลและสิ่งต่าง ๆ การใช้คำซ้ำ มี 2 ประเภท คือ คำซ้ำเพื่อบอกปริมาณและคำซ้ำเพื่อแสดงอารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ การใช้คำซ้อนมีการใช้คำซ้อนเพื่อเสียงและเพื่อความหมาย การใช้คำหลากหลาย มีการหลีกคำเรียกชื่อบุคคล พบการหลีกคำเรียกชื่อพระเวสสันดรมากที่สุดรองลงมาเป็นการหลีกคำเรียกชื่อพระนางมัทรีซึ่งคำหลีกดังกล่าวล้วนแสดงเกียรติคุณบารมีและเชื้อสายอันสูงส่งของทั้งสองพระองค์ นอกจากนี้ยังมีการใช้คำหลากหลายที่หมายถึงการพูดและป่า ส่วนการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติมี 3 ประเภท ได้แก่ การใช้คำเลียนเสียงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ คำเลียนเสียงของสัตว์ และคำเลียนเสียงวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ด้านการใช้โวหาร มีการใช้โวหารทั้ง 4 ชนิด คือ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหารและสาธกโวหาร โดยใช้บรรยายโวหารและพรรณาโวหารมากกว่าเทศนาโวหารและสาธกโวหาร ด้านการใช้โวหารภาพพจน์ มีการใช้อุปมา 2 ประเภท คือการใช้อุปมาตามขนบวรรณกรรม เช่น พระนางมัทรีงามดุจนางฟ้า ดวงตางามดุจตาของเนื้อทราย เป็นต้น และการใช้อุปมาที่เป็นเอกลักษณ์จำนวนมากเช่น หมากจับใหญ่เท่าเขาควาย รวงข้าวตกเป็นช่อเหมือนหางช้าง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการใช้อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อดิพจน์ นามนัย และอาวัตพากย์ตามลำดับ ส่วนด้านการใช้สำนวน มีการใช้สำนวนภาษาถิ่นอีสานโดยเฉพาะเช่น เฒ่าสามชาวแกมสมภาร เป็นต้น และสำนวนภาษาถิ่นอีสานที่ตรงกับสำนวนไทยจำนวนมาก เช่น เชือกผูกคอ ปอมัดคอก ปอกใส่ช่อตีนตรงกับสำนวนไทย ห่วงคล้องคอ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละสำนวนล้วนสะท้อนวิถีชีวิตความเชื่อและค่านิยมของคนอีสาน

กิริติ ณะไชย (2554) ได้ศึกษาพัฒนาการของกลบทในวรรณคดีไทย ผลการศึกษาพบว่า กลบทเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณคดีที่ได้รับการสืบทอดและสร้างสรรค์มาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีกำเนิดขึ้นมาจากความรู้ความเข้าใจลักษณะภาษาไทย ลักษณะคำประพันธ์ไทย การสังเคราะห์องค์ความรู้ทางประพันธ์ศาสตร์บาลีสันสกฤต รวมทั้งยังเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการสร้างเสพวรรณคดีที่เน้นการอ่านและการฟัง อันเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดการสร้างสรรค์และเผยแพร่กลบทฉันทลักษณ์ที่เล่นกลบทได้หลากหลายคือกลอน โคลงสี่ทั้งแบบต้นและสุภาพ และกาพย์ฉับ 16 ทั้งนี้กลอนเป็นฉันทลักษณ์ที่สามารถยกย่องเสียงและคำเพื่อสร้างลักษณะกลได้ไม่จำกัด วิธีเล่นกลบทในกลอนจึงทำได้มาก ปรากฏชัดเจนและโดดเด่นโดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กลบทในวรรณคดีจำแนกได้เป็น 5 ประเภท คือประเภทบังคับเสียง บังคับคำ บังคับเสียงและคำ บังคับ

อักษรวิธี และบังคับฉันทลักษณ์ กลบทประเภทบังคับคำมิใช่แพร่หลายในคำประพันธ์ทุกประเภทและมีชนิดย่อยมากที่สุด นอกจากนี้ การแต่งกลบทอาจแต่งแทรกไว้ในเนื้อหาตอนต่างๆ ของเรื่อง และแต่งเป็นกลบททั้งเรื่องเพื่อแสดงฝีมือของกวี ความต่อเนื่องและพัฒนาการด้านรูปแบบของกลบทที่พบในวรรณคดีตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ทำให้ประจักษ์ว่ากลบทเป็นวิธีการพิเศษซึ่งกวีใช้แสดงความสามารถที่มีมากกว่าการแต่งตามกฎเกณฑ์ของฉันทลักษณ์ ในด้านที่สัมพันธ์กับวรรณศิลป์ กลบทมีส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างสุนทรียภาพในเรื่องเสียง ทั้งเสียงสัมผัสและจังหวะของเสียงในคำประพันธ์ เรื่องคำและความหมายของคำ รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาที่กวีต้องการเสนอด้วย โดยกวีใช้กลบทเพื่อเน้นย้ำความ ใช้กลบทเพื่อเสริมให้การพรรณนารายละเอียดที่มีขอบเขตเฉพาะมีความโดดเด่นยิ่งขึ้น ทั้งความงามของตัวละคร และความงามของฉากและบรรยากาศ ใช้กลบทเพื่อพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกด้านต่าง ๆ ของทั้งกวีและตัวละครในวรรณคดี และใช้กลบทเพื่อประโยชน์ในการดำเนินเรื่องทั้งการเล่าเหตุการณ์ การสรุปเหตุการณ์ การเน้นเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง และการเน้นปฏิสัมพันธ์ของตัวละครสำคัญ การใช้กลบทในวรรณคดีจึงมิใช่เรื่องที่จำกัดอยู่เพียงการแสดง “ฝีมือ” และ “ปัญญา” ในเชิงประพันธ์ศาสตร์อย่างเดียว วิธีเลือกสรรคำให้สอดคล้องกับชนิดกลบท ประเภทคำประพันธ์ และเนื้อความที่ต้องการสื่อสารจึงนับเป็น “ศาสตร์” สำคัญที่กวีผู้ชำนาญภาษาต้องเรียนรู้ให้ลึกซึ้ง สมกับที่วรรณคดีเป็นสมบัติและงานศิลปะชั้นเลิศของแผ่นดิน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวข้องกับทฤษฎีสุนทรียภาพทางภาษา สรุปได้ว่าวรรณกรรมอีสานมีฉันทลักษณ์ของบทร้อยกรอง 4 ประเภท คือ โคลงสาร กลอน กาพย์ และฮ้าย (ร่าย) พระสงฆ์มีบทบาทโดยตรงในฐานะผู้ใช้วรรณกรรม อีกทั้งยังใช้วรรณกรรมในการสั่งสอนศาสนิกชนให้ปฏิบัติตนให้อยู่ในคุณงามความดี ผ่านวรรณกรรมเรื่องต่างๆ จึงจำเป็นต้องศึกษาความหมายที่สอดแทรกอยู่ในบทร้อยกรองด้วย ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดเหล่านี้มาเป็นแนวทางและนำมาประยุกต์ในการศึกษาเพื่อแสดงให้เห็น ถึงองค์ประกอบด้านต่างๆของสาร หรือตัวบทเทศน์ของคณะอริยฐานเสียงธรรม

2.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดประเพณีประดิษฐ์

ประเพณีประดิษฐ์ คือ การสร้างประเพณีขึ้นมาใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับอนาคต ประเพณีและพิธีกรรมทำให้นุชนต่างวัฒนธรรมสามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ๆ เป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการสิ่งแปลกใหม่ที่เกิดขึ้น และเป็นการสร้างความสมัยใหม่ให้กับประเพณีเดิม เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นเด่นชัดในปลายศตวรรษที่ 19 ในยุโรปและประเทศอาณานิคมของยุโรป เพื่อตอบรับการจัดระเบียบโลกใหม่ ประเพณีประดิษฐ์นำไปสู่การทำความเข้าใจถึงกระบวนการหรือสร้างทางวัฒนธรรม ทั้งการอ้างอิงความสัมพันธ์จากวัฒนธรรมดั้งเดิมและการผลิตสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ยุทธกาน ดิศกุล (2553: 8)

ประเพณีประดิษฐ์ เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบประเพณีในสังคมไทยปัจจุบันที่เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ทำให้บทบาทของของประเพณีเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เมื่อประเพณีไม่ใช่เพียงพิธีกรรม ความเชื่อความศรัทธาเพื่อความมั่นคงทางจิตใจเพียงอย่างเดียว แต่กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมในการพัฒนาสังคมในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (เมธาวิ ศิริวงศ์, 2556: 12)

นอกจากนี้ยังมีเหตุผลหลายประการที่ใช้อธิบายความหมายของประเพณีประดิษฐ์ นิพัทธ์พงษ์ พุมมา (2555: 48 - 49) กล่าวว่า ประเพณีเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการช่วงชิงผลประโยชน์ เกี่ยวกับการรื้อฟื้น อนุรักษ์ สร้างประเพณีและส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยประเพณีเดิมในการโยกหาอดีตที่ขาดหายไป ทำให้ประเพณีที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่เป็นส่วนสำคัญในการต่อรองทางวัฒนธรรมที่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ เอกกรินทร์ พึ่งประชา (2545: 15 - 16) กล่าวว่า คุณสมบัติของการประดิษฐ์ประเพณีใหม่นั้นอยู่ที่ความแข็งแรงของประเพณีเก่า หากประเพณีเก่ามีความแข็งแรงก็ไม่จำเป็นต้องประดิษฐ์ประเพณีใหม่ เพราะประเพณีเก่ายังสามารถรับใช้สังคมและยังมีศักยภาพในปัจจุบันได้จริง เมื่อกาลเวลาผ่านไป ประเพณีเก่าไม่สามารถรับใช้สังคมได้ จึงเกิดการเผชิญหน้าระหว่างประเพณีเก่าและประเพณีใหม่ จนเกิดการสร้างประเพณีประดิษฐ์ขึ้นอีกครั้ง เพื่อสร้างอดีตที่ปรุงแต่งขึ้นมาใหม่โดยอิงเค้าเดิมจากอดีตที่แท้จริง เรียกว่าการสิ้นไหล แสดงความไม่คงที่ของวัฒนธรรมซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา ผ่านการปรุงแต่ง ต่อเติม และตีความใหม่ เพื่อรับใช้สังคมในปัจจุบัน

นอกจากนั้น ปฐม หงส์สุวรรณ (2556: 169) ได้อธิบายวิธีการสร้างประเพณีประดิษฐ์ไว้ 4 วิธี ได้แก่ 1) การหยิบยืมประเพณีจากท้องถิ่นอื่น 2) การรื้อฟื้นประเพณีเก่า 3) การอนุรักษ์สืบสานประเพณี 4) การประดิษฐ์ประเพณีขึ้นมาใหม่ แสดงให้เห็นถึงการใช้อนุรักษ์ ภูมิปัญญา ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมที่มีความหลากหลายและซับซ้อนในวิถีชีวิตของคนในสังคม

เมื่อศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดประเพณีประดิษฐ์แล้วพบว่า มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ตามประเด็น ดังต่อไปนี้

เอกกรินทร์ พึ่งประชา (2545) ได้ศึกษาพระราหู: “ประเพณีประดิษฐ์” แห่งวัดศิระชะทอง ผลการศึกษาพบว่า การประดิษฐ์ประเพณีความเชื่อความเชื่อเกี่ยวกับพระราหู ก่อตัวจากกระบวนการสร้างอดีต และการอ้างอิงใหม่ และขณะเดียวกันบทบาทของประเพณีประดิษฐ์ยังสะท้อนหน้าที่สำคัญของปรากฏการณ์ในชุมชน เกี่ยวกับเงื่อนไขทางสังคมบางประการที่สัมพันธ์กับชุมชนนี้

นอกจากนั้น ยุทธกาน ดิศกุล (2553) ได้ศึกษาประเพณีประดิษฐ์และอัตลักษณ์ชุมชนคลองแห ผลการศึกษาพบว่า การประดิษฐ์ประเพณีที่ตลาดน้ำคลองแห เป็นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมผ่านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ชุมชนผ่านความสัมพันธ์กับตำนานของพระบรมธาตุ ผ่านขั้นตอนการรื้อฟื้นประวัติความเป็นมาของชุมชน โดยการแสดงออกผ่านประดิษฐ์กรรม

ด้านต่างๆ เช่น การอนุรักษ์คลองแห ละครเวที อาหาร และสินค้าหัตถกรรม เป็นการย้อนอดีตเพื่อต่อยอดประเพณี และเป็นพื้นที่ของการท่องเที่ยวและนิยามความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านประเพณีประเพณีในรูปแบบของตลาดน้ำ โดยมีการนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่น 3 อย่างได้แก่ 1) ตลาดย้อนยุค 2) การแต่งกายชุดไทยโบราณ 3) สินค้าและอาหารพื้นบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับ

งานวิจัยของ เมธาวี ศิริวงศ์ (2556) ได้ศึกษาประเพณีประเพณีกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษา งานเทศกาลประเพณีแห่นางแมว อำเภอบางขัน จังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีแห่นางแมว อำเภอบางขัน จังหวัดศรีสะเกษ เป็นการรื้อฟื้นและพัฒนาการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่นร่วมสมัย ช่วยสร้างพลังและจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นร่วมกัน ผ่านปรากฏการณ์ประเพณีประเพณีในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน การสร้างประเพณีประเพณีเน้นการสร้างภาพลักษณ์ของชุมชนเพื่อนำเสนอต่อสาธารณชน ทำให้เป้าหมายของประเพณีเปลี่ยนจากมูลค่าทางเศรษฐกิจเป็นการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมเพื่อปลูกฝังให้แก่คนในชุมชน ผ่านการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และจำหน่ายสินค้าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

บทความวิจัยของ ปฐม หงส์สุวรรณ (2556) เรื่อง แม่น้ำโขงกับการเป็นเวทีของประเพณีประเพณีในอีสาน พบว่า การประเพณีประเพณีในกลุ่มแม่น้ำโขงของชาวอีสาน เป็นการสะท้อนให้เห็นการนำภูมิปัญญา ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมที่มีความหลากหลายและซับซ้อนในวิถีชีวิตของผู้คน มาประยุกต์โดยใช้ประเพณีเก่าที่มีอยู่แล้วนำมาแปรรูปร่างได้บริบทใหม่ซึ่งมีแง่มุมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวอีสานที่มีกระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการแพร่กระจาย การผสมกลมกลืน การครอบงำ และการผลิตใหม่ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของประเพณีประเพณีที่ส่งผลต่อคนในสังคม มีส่วนสำคัญในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคมในยุคปัจจุบันผ่านประเพณีที่ประเพณีขึ้นมาใหม่โดยอิงจากประเพณีเดิม ในงานวิจัยของ สารภี ขาวดี (2559) ได้ศึกษาเรื่อง ประเพณีแห่นางแมวบูชาบรรพบุรุษ จังหวัดสุรินทร์ : การประกอบสร้างและบทบาทของประเพณีประเพณี ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีแห่นางแมวบูชาบรรพบุรุษ จังหวัดสุรินทร์ ที่ประกอบสร้างและผลิตซ้ำเป็นประเพณีประเพณีระดับจังหวัดนี้มีบทบาทสำคัญ 4 ประการ ในการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมที่มีอยู่ให้สามารถเข้ากับกาลเวลาในปัจจุบัน คือ 1) บทบาทในการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสุรินทร์ให้เป็นหนึ่งเดียว 2) บทบาททำให้ความบันเทิงแก่ผู้ร่วมงาน 3) บทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประจำเดือนสิบของจังหวัดสุรินทร์ 4) บทบาทในการเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมและกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ สรุปได้ว่า ประเพณีประดิษฐ์เป็นแนวคิดที่นำมาใช้จัดการกับประเพณีที่มีอยู่ในอดีต โดยการรื้อฟื้น ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ให้เหมาะสมกับยุคสมัยในสังคมปัจจุบัน ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ทำให้เห็นความสั่นไหว และความยืดหยุ่นของประเพณีที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามกาลเวลา แต่ยังคงเค้าเดิมของประเพณีอยู่ ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดเหล่านี้มาเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบพิธีกรรมที่ปรากฏในการเทศน์แห่ลีสานในปัจจุบันของคณะอริยฐานเสวยธรรมในฐานะประเพณีประดิษฐ์ขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ฟังในสังคม

2.4 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดการสื่อสารทางวัฒนธรรม

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการสื่อสารทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยแยก เอกสารออกเป็น 2 ส่วน คือ เอกสารที่เกี่ยวกับการสื่อสาร และเอกสารที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรม เพื่อให้มองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีผู้ศึกษาและนำเสนอไว้เป็นจำนวนมาก

Hall. (1977. อ้างใน จุฑาพรรธ ผดุงชีวิต, 2550: 39) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมและการสื่อสารไว้ว่า วัฒนธรรมคือการสื่อสาร การสื่อสารคือวัฒนธรรม ทั้งสองสิ่งนี้ยากที่จะแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง เมื่อวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลง รูปแบบของการสื่อสารก็เปลี่ยนไปด้วย ทั้งนี้แต่ละบุคคลอาจแตกต่างกันตามแต่ละระดับของการยอมรับและการปฏิบัติตามแบบแผนของวัฒนธรรม

กิติมา สุรสนธิ (2557: 2 - 3) อธิบายความหมายของการสื่อสารว่า การสื่อสารเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่งคือผู้ส่งสารมีอิทธิพลต่ออีกฝ่ายหนึ่งคือผู้รับสาร โดยใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งถูกส่งผ่านสื่อที่เชื่อมระหว่างทั้งสองฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับ ฦกฐุฑดา วิจิตรจามรี (2556: 2) ได้อธิบายความหมายของการสื่อสารว่า การสื่อสารเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหนึ่งสามารถถ่ายทอดสาร (วจนภาษาและอวจนภาษา) ไปยังบุคคลหนึ่งตามช่องทางการสื่อสาร และบุคคลได้รับอาจมีการตอบสนอง (Feedback) ต่อสารนั้น

David k.Berlo. (1960 อ้างใน กิติมา สุรสนธิ, 2557: 78 - 79) ได้อธิบายคุณลักษณะของ และปัจจัยของกระบวนการสื่อสารว่ามี 6 ประการ ได้แก่ 1) แหล่งสาร (Communication Source) 2) ผู้เข้ารหัสสาร (Encoder) 3) เนื้อหาข่าวสาร (Message) 4) ช่องสาร (Channel) 5) ผู้ถอดรหัสสาร (Decoder) 6) ผู้รับสาร (Communication Receiver) โดยการส่งและรับข่าวสารของผู้ส่งสาร และผู้รับสารนั้น แหล่งสารกับผู้เข้ารหัสสารอาจรวมอยู่ในบุคคลเดียวกัน เรียกว่า ผู้ส่งสาร (Source)

Jakobson (1958 อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2544) ได้กล่าวถึงบทบาทของการสื่อสารไว้ 6 ประการ ได้แก่ 1) การสื่อสารทางภาษาทำหน้าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญญะกับวัตถุที่อ้างถึง 2) ทำหน้าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญญะกับผู้ทำการใส่รหัส 3) ทำหน้าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญญะกับผู้ทำการถอดรหัส 4) ทำหน้าที่เกี่ยวกับตัวภาษาที่แสดงออกโดย

ใช้เครื่องมือทางภาษา 5) ทำหน้าที่แสดงการกระทำของการสื่อสาร 6) ทำหน้าที่หลักของตัวเนื้อหา สารแบบนี้เกี่ยวข้องกับตัวภาษานั้นเอง

นอกจากนั้น กาญจนา แก้วเทพ (2553: 51 - 63) กล่าวถึงการแบ่งประเภทความหมายในการสื่อสารที่ซ่อนอยู่ในทุกสัญญาณ มี 2 ประเภท ได้แก่ 1) ความหมายโดยตรง หรือ ความหมายโดยอรรถ ซึ่งเป็นความหมายของสิ่งที่พูดและสิ่งที่เขียนโดยตรง 2) ความหมายโดยนัย เป็นความหมายในเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งให้ความหมายมากกว่าสิ่งที่พูดหรือเขียน โดยความหมายประเภทนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเพื่อตอบรับกับความต้องการของคนบางกลุ่ม บางช่วงเวลาหรือตามความต้องการทางวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า การสื่อสารมีหน้าที่สำคัญในการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารผ่านตัวกลางหรือสื่อต่างๆ เมื่อผู้รับสารได้รับสาร จะทำการประมวลผลและแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ ส่วนคำว่า “วัฒนธรรม” กาญจนา แก้วเทพ (2544: 17 - 20) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมคือระบบความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ความเชื่อถือ เป็นระบบของอารมณ์ความรู้สึกที่ถ่ายทอดออกมาในด้านของระบบการประพฤติปฏิบัติ และยึดถือเป็นธรรมเนียมประเพณีและสามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาไม่มีความตายตัว ซึ่งสอดคล้องกับ ประภาศรี ศรีอำไพ (2550: 1 - 5) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ มรดกของสังคมซึ่งเป็นสมบัติส่วนรวม มีทั้งของที่เป็นวัตถุ ความรู้ ความเชื่อถือ ศิลปะ ศีลธรรม นิตินิยม ประเพณีและอุปนิสัย แต่ละชนชาติมีสังคมมรดก คือสมบัติที่ตกทอดมาจากชีวิตของประชาชนนั้นตามลำดับชั่วอายุคน วัฒนธรรมของแต่ละชนชาติย่อมมีลักษณะเฉพาะตนที่แตกต่างกันออกไป

นอกจากนี้ ยังได้จำแนกวัฒนธรรมออกเป็น 5 สาขา คือ 1) สาขามนุษยศาสตร์ ว่าด้วยเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ค่านิยม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาทไทยในสังคม การปกครอง กฎหมาย เป็นต้น 2) สาขาศิลปะ ว่าด้วยเรื่อง ดนตรี วิจารณ์ศิลป์ นาฏศิลป์ การละคร เป็นต้น 3) สาขาการช่างฝีมือ ว่าด้วยเรื่องการเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การประดิษฐ์ เป็นต้น 4) สาขา คหกรรม ว่าด้วยเรื่องการอาหาร การตกแต่งบ้าน ยารักษาโรค การดูแลเด็ก การกินอยู่ การประกอบอาชีพ เป็นต้น 5) สาขาการกีฬาและนันทนาการ ว่าด้วยเรื่องการละเล่น เช่น มวยไทย กระบี่กระบอง เป็นต้น

อีกทั้งยังจำแนกองค์ประกอบของวัฒนธรรมต้องประกอบด้วยส่วนประกอบ 4 ส่วน ได้แก่ 1) องค์วัตถุ คือผลผลิตจากความคิดและศิลปกรรม 2) องค์การ คือ ระบบและโครงสร้างในสังคม 3) องค์พิธีการ คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย 4) องค์คติ คือ ความเชื่อ อุดมคติ ความคิด ความเข้าใจ

ในส่วนของการสื่อสารทางวัฒนธรรมนั้น จุฑาพรรณ ผดุงชีวิต (2550: 40 - 43) กล่าวถึงการสื่อสารทางวัฒนธรรมไว้ว่า หากพิจารณาถึงคุณลักษณะของวัฒนธรรมแล้ว ภาษาเป็นหนึ่งในหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อการสื่อสาร ดังนี้ 1) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ วัฒนธรรมมีแนวโน้มเป็นจิตไร้สำนึก กล่าวคือ มีมิติที่แอบซ่อนอยู่ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ การรับรู้ทางวัฒนธรรม มักจะดำเนินไปตามธรรมชาติ สารทางวัฒนธรรมต่าง ๆ จะถูกเสริมแรงและกระทำซ้ำจนเกิดเป็นรูปแบบและความเคยชิน เช่นการใช้ภาษาในการติดต่อสื่อสาร ผ่านสุภาพดี คำพังเพย นิทานพื้นบ้าน เรื่องเล่าพื้นเมือง ซึ่งมีการกระทำซ้ำผ่านช่วงอายุคนจนเกิดการเรียนรู้แบบมวลชน 2) วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น กล่าวคือ มนุษย์เก็บความรู้ไว้ในหลายๆรูปแบบ องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์จึงถูกส่งต่อวัฒนธรรมจึงดำรงอยู่ได้ 3) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดโดยใช้สัญลักษณ์ ผ่านทางภาษา เพราะภาษาทำให้คนเราสื่อสารอันเป็นพื้นฐานของการปฏิสัมพันธ์ในสังคม เช่น คำพูด การเขียน เป็นต้น 4) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ เช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการสื่อสาร ผ่านพัฒนาการต่างๆ เช่น จดหมาย โทรศัพท์ เป็นต้น

นอกจากนั้น ธนานันท์ ตรงดี (2554: 34 - 35) กล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกัน 3 ประการ คือ 1) ภาษาคือวัฒนธรรม ภาษาเป็นผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้น เพราะภาษาเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อการสื่อสาร เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กันในสังคมจึงมีการสร้างสิ่งต่าง ๆ เพื่อตกลงใช้ในสังคม และภาษาคือสิ่งแรกที่มนุษย์สร้างขึ้น 2) ภาษามีลักษณะเดียวกันกับวัฒนธรรม เพราะภาษาไม่สามารถถ่ายทอดทางพันธุกรรมได้ ภาษาจึงมีฐานะเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ซึ่งมนุษย์แสดงความเป็นเจ้าของภาษาได้ ภาษาเป็นผลผลิตที่มนุษย์สืบทอดต่อกันมาและภาษามีการเปลี่ยนแปลงเหมือนวัฒนธรรม 3) ภาษามีองค์ประกอบเดียวกันกับวัฒนธรรม คือ องค์ประกอบของวัฒนธรรมมี 4 อย่าง องค์ประกอบของภาษาก็มี 4 อย่าง ได้แก่ องค์คติของภาษาคือ เมื่อมนุษย์ต้องการสื่อสารซึ่งกันและกัน ต้องมีการคิดและเจตนา องค์พิธีการของภาษาคือ มนุษย์สื่อสารกันด้วยวจนภาษาหรืออวจนภาษาก็ได้ องค์กรของภาษาคือ ผู้ส่งกับผู้รับ และองค์วัตถุของภาษาคือ ตัวภาษาที่ใช้สื่อ เช่น ภาษาประจำชาติต่าง ๆ สายตา กริยาท่าทาง และเครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ เป็นต้น

เมื่อศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการสื่อสารทางวัฒนธรรมแล้วพบว่า มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดการสื่อสารทางวัฒนธรรมตามประเด็น ดังต่อไปนี้

ชนิษฐา อุดมวิทยาไกร (2550) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการสื่อสารทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัยรุ่นนอชพอพในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า ภาพรวมระดับการสื่อสารของกลุ่มวัยรุ่นนอชพอพกับคนทั่วไปในสังคมพบว่าไม่มีการสื่อสารผ่านช่องทางในระดับสื่อมวลชน ส่วนใหญ่จะสื่อสารเพียงระดับสาธารณะเท่านั้น ด้วยข้อจำกัดทางสังคมที่มีภาพลักษณ์ในแง่ลบ แต่วัฒนธรรมกระแสหลักก็ไม่ถึงขั้วเด็กกลุ่มนี้ออกจากสังคมไทย เพียงแต่ต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ ขอบเขตที่สังคมสร้างไว้ให้ และยังพบว่า

วัยรุ่นกลุ่มนี้ได้พยายามสื่อสารเพื่อต่อสู้และต่อรองทางความหมายโต้กลับสู่สังคมเช่นกัน ซึ่งเห็นได้จากการนิยามตัวตนของกลุ่มในมุมมองลักษณะของชีวิตตรงข้าม

ขณะเดียวกัน สุนทร วรหาร (2555) ได้ศึกษาเรื่อง วรรณกรรมคำขับไตดำใน สปป.ลาว : การสร้างสรรค์วรรณศิลป์และการสื่อสารทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารทางวัฒนธรรมผ่านคำขับไตดำใน สปป.ลาว ปรากฏในรูปแบบวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ 4 ประเภท ได้แก่ 1) ประเภทการถ่ายทอดด้วยถ้อยคำ เป็นการสื่อสารผ่าน นิทาน ตำนาน เพลงหรือคำขับ 2) ประเภทการเล่นและการแสดง สื่อสารผ่านการละเล่นตลกตลกและการลงช่วง 3) ประเภทศิลปะและวัตถุสิ่งของ สื่อสารผ่านผลงานศิลปะ ด้านการช่างฝีมือ ด้านคหกรรม และด้านการแต่งกาย 4) ประเภทขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม มีการสื่อสารผ่านประเพณี ค่านิยม ความเชื่อและพิธีกรรม

บุปผา เสือคำ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง ภาษิตลาว : วาทกรรมทางปัญญากับการสื่อสารทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีทางภาษาในภาษิตลาว มีการใช้กลวิธีทางภาษา 3 กลวิธี คือ 1) กลวิธีทางศัพท์ ได้แก่ การใช้คำศัพท์เรียกชื่อ การใช้คำศัพท์แยกพวก การใช้คำศัพท์แสดงภาพ 2) กลวิธีทางวจนกรรม ได้แก่ การใช้วจนกรรมสั่งสอน ตักเตือน แนะนำ การใช้วจนกรรมขอร้อง การใช้วจนกรรมปรารภ 3) กลวิธีทางวาทศิลป์ ได้แก่ กลวิธีทางเสียง พบว่ามีการใช้ถ้อยคำที่มีลักษณะเกี่ยวกับเสียง 2 ลักษณะ คือ การใช้สัมผัส การเล่นคำ กลวิธีทางความหมาย มีการใช้ถ้อยคำที่มีลักษณะทางความหมาย 2 ประเภท คือ ความหมายเปรียบเทียบ และลักษณะความสัมพันธ์ของข้อความที่สื่อ และการใช้ภาพพจน์ 5 ประเภท ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ บุคลาธิษฐาน และปฏิทรรศน์ การนำเสนอภาษิตลาวผ่านกลวิธีทางภาษาเหล่านี้ นอกจากแสดงให้เห็นถึงสังคมวัฒนธรรมลาวที่มีการใช้ภาษาเพื่อการสื่อความหมายถึงสิ่งที่ต้องการนำเสนอได้อย่างมีศิลปะแล้ว ยังให้เห็นอำนาจในการใช้ภาษาของกวีลาว หรือนักปราชญ์ลาวอีกด้วย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการสื่อสารทางวัฒนธรรม พบว่า ลักษณะการสื่อสารทางวัฒนธรรมทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสาร องค์ประกอบ บทบาทหน้าที่ ของสื่อในฐานะเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ความหมายของสื่อที่แฝงอยู่ในภาษาที่ถ่ายทอดออกมา ทำให้สามารถเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจะนำไปศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการสื่อสารของพระนักเทศน์ สารหรือตัวบทเทศน์ และปฏิสัมพันธ์ของผู้รับสาร ในการเทศน์แหล่งอีสานของคณะอิทธิฐานเสียงธรรมต่อไป

บทที่ 3

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนกระนวน

บทนี้เป็นการศึกษาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา สารสำคัญมีดังนี้

- 3.1 ภูมิหลังของชุมชน และประเพณีการแสดงธรรมในพื้นที่ศึกษา
- 3.2 ภูมิหลังคณะอธิษฐานเสียงธรรม

3.1 ภูมิหลังของชุมชน และประเพณีการแสดงธรรมในพื้นที่ศึกษา

3.1.1 ภูมิหลังของชุมชน

คณะอธิษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองกระนวน อำเภอกระนวน เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น ดังนั้นจะขอกล่าวถึงภูมิหลังชุมชนกระนวนดังนี้

อำเภอกระนวน เดิมชื่อว่าบ้านหนองโก ซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่กลางเมือง เดิม วิภาคพจนกิจ (2542: 268 - 270) กล่าวถึงความเป็นมาของอำเภอกระนวนว่า เดิมเคยเป็นเมืองใต้ปกครองของอาณาจักรขอมสมัยเรืองอำนาจ เมื่อถึงเดือน 6 ชาวเมืองจึงทำพิธีบุญบั้งไฟเพื่อขอฝน มีบั้งไฟหลายขนาดแต่จะมีบั้งหนึ่งที่มีขนาดใหญ่ที่สุดเรียกว่า “บั้งไฟแสน” หรือจะเรียกว่า “บั้งไฟยักษ์” ก็ไม่ผิด ชาวเมืองได้ตั้งสัตยาธิษฐานว่า “หากขอมจะมีอำนาจรุ่งเรืองสืบไปภายหน้าในแขวงเมืองหนองโกนี้แล้วไซ้ ขอให้บั้งไฟกระบอกนี้พุ่งขึ้นสู่สรวงสวรรค์ โดยอย่าให้รู้แห่งบั้งไฟนี้ตกและอย่าให้มีใครไปพบเห็นแม้แต่ซากบั้งไฟนี้เลย” จากนั้นจึงจุดบั้งไฟขึ้นไปในอากาศ ภายหลังปรากฏว่าชนวนบั้งไฟได้ไปตก ณ ที่ตำบลหนึ่ง กลายเป็นหลุมบ่อลึกประมาณ 2 เมตร แล้วมีน้ำไหลซึมออกมาไม่ขาดสาย จากนั้นชาวบ้านไปพบบ่อน้ำดังกล่าวจึงอพยพไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ใกล้กับบ่อน้ำนั้น แล้วพากันตั้งนามบ้านใหม่ ว่า “บ้านกระนวน” คำว่า กระนวน เป็นภาษาพื้นเมือง ซึ่งแปลว่า ชนวนบั้งไฟ คำว่ากระนวนจึงน่าจะแผลงมาจากคำว่า “ชนวน” ด้วยประวัติความเป็นมาข้างต้นบั้งไฟจึงเป็นสัญลักษณ์ทางภูมิวัฒนธรรมของอำเภอกระนวนที่ปรากฏในรูปแบบของศิลปกรรม และประเพณีสำคัญประจำปีคือประเพณีบุญบั้งไฟ

ภาพประกอบ 1 ป้ายชื่อซอยรูปบั้งไฟ ในเขตอำเภอกระนวน

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2491 นายเลื่อน นิลประพันธ์ นายอำเภอน้ำพองขณะนั้นจึงได้ประชุมราษฎรข้าราชการและกำนัน ผู้ใหญ่บ้านของตำบลกระนวน มีมติให้ขอแยกเขตปกครองจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอกระนวน และกระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศจัดตั้งของตัวที่ว่าการกิ่งอำเภอ ต่อมาปีพ.ศ. 2501 มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่งอำเภอกระนวนขึ้นเป็น "อำเภอกระนวน" ตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 75 ตอนที่ 55 ลงวันที่ 22 กรกฎาคม 2501 อำเภอกระนวน จึงพัฒนาถาวรภายใต้การปกครองของนายอำเภอตั้งแต่บัดนั้นสืบมาขอบเขตพื้นที่รับผิดชอบจำนวน 9 ตำบล 98 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลหนองโก ตำบลหนองกุงใหญ่ ตำบลห้วยโจด ตำบลห้วยยาง ตำบลบ้านฝาง ตำบลดุนสาด ตำบลหนองโนตำบลน้ำอ้อม ตำบลหัวนาคำ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปมีสภาพเป็นที่ลุ่มทางทิศใต้และเนินสูงไปทางทิศตะวันออก สภาพอากาศในเขตเทศบาลโดยทั่วไปมีสภาพอากาศแบ่งเป็น 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อนในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ - เดือน พฤษภาคม ของทุกปี ฤดูฝนในช่วงเดือน พฤษภาคม - เดือน ตุลาคม ของทุกปี และฤดูหนาวในช่วงเดือน ตุลาคม - เดือน กุมภาพันธ์ ของทุกปี ทรัพยากรดินส่วนมากจะเป็นดินร่วนปนทรายและค่อนข้างจะมีความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากการทำเกษตรของชาวบ้านไม่ได้ทำลายหน้าดิน และนอกจากประชาชนจะทำนาเป็นอาชีพหลักแล้วด้วยความอุดมสมบูรณ์ของลักษณะดินก็เหมาะแก่การทำไร่และการเกษตรแบบการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ทำไร่อ้อย และทำไร่มันสำปะหลังเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ทรัพยากรน้ำที่สำคัญคือแหล่งน้ำธรรมชาติหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “สระหนองโก” ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติทางด้านแหล่งน้ำที่สำคัญ ส่วนแหล่งน้ำดื่มหรือที่เรียกว่าบ่อน้ำตามธรรมชาตินั้น จากการสำรวจพบว่า ชุมชนภายในเขตเทศบาลจำนวน 6 ชุมชน มีน้ำบ่อสำรองไว้ให้ประชาชนในหมู่บ้านนั้น ๆ ได้มีกินมีใช้เมื่อถึง ฤดูกาลที่แห้งแล้ง เพื่อใช้ในการอุปโภค - บริโภค ภายในชุมชนอย่างเพียงพอตลอดทั้งปี

เนื่องจากเขตเทศบาลเมืองกระนวนมีลักษณะภูมิประเทศเป็นชุมชนเมือง แต่เดิมก่อนที่จะเป็นชุมชนเมืองมีลักษณะเป็นที่ดอน ทำให้ไม่มีป่าไม้ในเขตพื้นที่ดูแลควบคุม จึงเน้นส่งเสริมและปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่ช่วยกันอนุรักษ์ต้นไม้ที่มี โดยการจัดโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อเน้นเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนเมือง และรณรงค์ในการช่วยกันอนุรักษ์ดูแลต้นไม้เพื่อลดมลพิษทางอากาศ และเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ชาวชุมชนเมือง เช่น การปลูกต้นกาสะลอง หรือ ต้นดอกปีป บริเวณรอบสระหนองโก บริเวณสวนสาธารณะ และปลูกต้นไม้ตามวัดวาอารามต่าง ๆ และยังจัดทำโครงการปลูกต้นไม้บริเวณบ่อบำบัดน้ำแก้มลิงของเทศบาลเป็นประจำทุกปี

ระบบเศรษฐกิจของอำเภอกระนวนเป็นการทำการเกษตรในรูปการกสิกรรมมากกว่าเลี้ยงสัตว์หรือการประมงด้านการพาณิชย์ในเขตเทศบาลส่วนมากเป็นสินค้าประเภทเครื่องอุปโภค – บริโภค และเครื่องนุ่งห่ม สถานประกอบการให้บริการให้บริการประกอบด้วย สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง 2 แห่ง ศูนย์การค้า 2 แห่ง ร้านค้า 650 ร้าน และธนาคาร 6 แห่ง

ด้านการท่องเที่ยวอำเภอกระนวนจัดรูปแบบส่งเสริมการท่องเที่ยวและให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่มีอยู่ โดยส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณีและอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ฮีต 12 คอง 14 โดยเฉพาะประเพณีบุญบั้งไฟอำเภอกระนวน (เดือนพฤษภาคมของทุกปี) เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอำเภอกระนวน มีความเกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของอำเภอดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ชาวอำเภอกระนวนจึงให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟ โดยปรากฏในคำขวัญของอำเภอกระนวนว่า “กระนวนแดนดินถิ่นเกษตร เขตปลูกอ้อย รอยต่ออย่างพารา ศูนย์กลางการค้า พัฒนาคุณธรรม ลือล้าบุญบั้งไฟ เทียบท่าหลวงตาโตนใส รวมน้ำใจถิ่นคนดี” ในงานแบ่งออกเป็น 2 วัน วันแรกเป็นวันแห่ มีการแห่บั้งไฟเอ้ของทั้ง 6 ชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองกระนวน มีการประกวดขบวนฟ้อนรำและขบวนบั้งไฟสวยงาม วันต่อมาจึงนำบั้งไฟไปจุดบูชาเจ้าปู่หนองโก เพื่อขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

ภาพประกอบ 2 รถแห่บั้งไฟอำเภอกระนวน

ภาพประกอบ 3 ขบวนนางรำแห่บั้งไฟอำเภอกระนวน

ด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองกระนวนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีวัดอยู่ 3 วัด คือ วัดป่าชัยมงคล วัดศรีสว่าง และวัดกลางธรรมนิมิต มีการรักษาศิลปวัฒนธรรม มีการจัดงานประเพณีประจำปีและประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นตามฮีต 12 ที่จัดเป็นประจำประกอบด้วย ประเพณีทำบุญตักบาตรเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ (เดือนมกราคมของทุกปี) ประเพณีบุญมหาชาติและงานอายุวัฒนมงคลพระครูประภากรสารกิจ (เดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี) ประเพณีสงกรานต์และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ (เดือนเมษายนของทุกปี) ประเพณีบุญบั้งไฟอำเภอกระนวน (เดือนพฤษภาคมของทุกปี) ประเพณีวันเข้าพรรษา (เดือนกรกฎาคมของทุกปี) ประเพณีวันลอยกระทง (เดือนพฤศจิกายนของทุกปี)

ภาพประกอบ 4 ขบวนแห่ผ้าอุปถัมภ์เรื่องพระเวสสันดร วัดศรีสว่าง เมื่อปี พ.ศ.2562

ภาพประกอบ 5 ขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง วัดศรีสว่าง

ภาพประกอบ 6 ขบวนพระสงฆ์แห่พระเวสสันดรเข้าเมือง วัดศรีสว่าง

3.1.2 ภูมิหลังวัดศรีสว่าง

วัดศรีสว่าง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 206 หมู่ที่ 7 ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ 13 ไร่ 2 งาน สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2466 มีพระภิกษุจำพรรษา 12 รูป สามเณร 2 รูป ทิศเหนือ ติดกับ บ้านศรีสุข หมู่ที่ 7 ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ทิศใต้ ติดกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองและที่ว่าการอำเภอกระนวน ทิศตะวันออก ติดกับทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 2322 (ตอนกระนวน - ท่าคันโท) ทิศตะวันตก ติดกับสนามกีฬาสนามมิ่งมงคลสถานกรีฑา

วัดศรีสว่าง มีศาสนสถานอาคารสำหรับประกอบสังฆกรรม ศาสนพิธีและเป็นที่พำนักของพระสงฆ์ สามเณรดังต่อไปนี้ พระอุโบสถ 1 หลัง ศาลาการเปรียญ 1 หลัง ฌาปนสถาน 1 หลัง ศาลาธรรมสังเวช 1 หลัง วิหาร 1 หลัง กุฏิ 6 หลัง

นับแต่ก่อตั้งวัดเมื่อปี พ.ศ.2466 ปราภณนามเจ้าอาวาส 10 รูป ดังต่อไปนี้ 1) พระอาจารย์ สุวรรณ จนทสาโร พ.ศ.2466 – 2467 2) พระอาจารย์เต๋ จนทโชโต พ.ศ.2468 – 2477 3) พระอาจารย์พุ่ม ขนดีโก พ.ศ.2478 – 2481 4) พระอาจารย์บุญจันทร์ สุทธิปัญญา พ.ศ.2482 – 2485 5) พระอาจารย์พิมพ์ อินทปัญญา พ.ศ.2486 – 2488 6) พระอาจารย์ซิม อุตตโม พ.ศ.2488 – 2491 7) พระอาจารย์ป้อม โชติญาโณ พ.ศ.2492 – 2494 8) พระครูนิมิตสารการ พ.ศ.2495 – 2498 9) พระครูชวนสารโสภณ พ.ศ.2498 – 2541 และ 10) พระครูประภากรสารกิจ พ.ศ.2542 – ปัจจุบัน (พระครูประภากรสารกิจ, 2562: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 7 พระครูประภากรสารกิจ เจ้าอาวาสวัดศรีสว่างรูปปัจจุบัน

3.1.3 ประเพณีการแสดงธรรมในพื้นที่ศึกษา

การฟังธรรม นับว่าเป็นกิจกรรมสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธเจ้า การฟังธรรมจึงเป็นกิจกรรมที่ศาสนิกชนได้รับความรู้ ความเข้าใจในหลักศาสนาโดยเฉพาะคนที่ไม่รู้หนังสือก็ยังมีทางเดียวที่จะรับคำสอนทางศาสนาได้ คือ การฟัง (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2532: 64 - 65) การฟังธรรมเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนได้อบรมบ่มเพาะจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยการถ่ายทอดของพระสงฆ์

วัดศรีสว่าง เป็นวัดที่อยู่ใจกลางชุมชน เป็นศูนย์รวมศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในเขตเทศบาลเมืองกระนวน เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลประกอบศาสนพิธีในวันและโอกาสสำคัญทางพุทธศาสนา ด้วยการใช้วัดเป็นสถานที่ฟังธรรมดังกล่าว ทำให้วัดหรือสถานที่อื่นที่ใช้ในการฟังธรรมมีสถานะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนต้องให้ความเคารพ เนื่องจากเป็นสถานที่พิเศษที่ใช้เฉพาะเวลาไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวัน การเข้าวัดฟังธรรมจึงต้องสำรวมทั้งกาย วาจา และใจ ดังที่ ปฐม หงส์สุวรรณ (2556: 40) ได้กล่าวว่า วัดคือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีที่ตั้งอาณาเขตต่างจากพื้นที่ในชีวิตประจำวัน เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา อำนาจเหนือธรรมชาติ และสิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่นั้น ๆ เป็นประติษฐานกรรมทางวัฒนธรรมที่แสดงออกเชิงสัญลักษณ์มีบทบาทและควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ให้รับทราบโดยทั่วกันว่าเมื่อมีการแสดงธรรมเกิดขึ้นไม่ว่าจะที่ใดทุกคนที่อยู่ในพื้นที่ต้องให้ความเคารพในธรรมที่พระสงฆ์กำลังแสดงอยู่ในที่นั้นด้วยอาการสำรวม การแสดงธรรมของวัดศรีสว่างสามารถจำแนกออกตามโอกาสสำคัญต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

3.1.3.1 ประเพณีการแสดงธรรมตามปกติ ได้แก่การแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ) ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ซึ่งเป็นโอกาสที่พุทธศาสนิกชนได้มาถือศีลอุโบสถ การแสดงธรรมในวันธรรมสวนะนี้เป็นการเทศน์ 1 ธรรมาส์ ยกหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาเทศน์ในลักษณะร้อยแก้วแบบบรรยาย หลักธรรมที่นำมาแสดงธรรมมักเกี่ยวกับเรื่อง บาปบุญ การทำดี ละเว้นความชั่ว อันเป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาและอานิสงส์ต่าง ๆ อาจเทศน์ตามคำเทศน์ในใบลาน หรือเทศน์ตามความเข้าใจในสิ่งที่พระนักเทศน์ได้ศึกษามา การแสดงธรรมโดยพระสงฆ์ทุกรูปในวัดผลัดเปลี่ยนกันแสดงธรรมตามวาระ ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ในการอบรมสั่งสอน ศาสนิกชนให้เข้าถึงพระธรรมเป็นการขัดเกลาจิตใจของผู้ฟัง และเป็นการรักษาระเบียบแบบแผนของศาสนา ดังที่ สุพัตรา สุภาพ (2536: 103) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของศาสนาไว้ว่า ศาสนา มีหน้าที่ 6 ประการ ได้แก่ 1) สร้างแบบของความประพฤติในแนวเดียวกัน 2) สร้างความสามัคคี 3) ให้ประพฤติอยู่ในขอบเขตของศีลธรรม 4) รักษาสถานะเดิม 5) ให้ขวัญและกำลังใจ 6) ช่วยรักษาระเบียบแบบแผนตามบรรทัดฐานของสังคม

จะเห็นได้ว่า การแสดงธรรมในวันธรรมสวนะถือเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์โดยตรง ในการให้ความรู้แก่ประชาชนคน ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือมีข้อต่อรองได้ วัดศรีสว่าง ได้จัดการแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ) ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาเป็นประจำทุกปี ประกอบกับการปฏิบัติธรรมร่วมกันไปด้วย สอดคล้องกับทัศนะของ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538: 5) กล่าวว่า ช่วงเข้าพรรษาจะมีการเทศน์ การสนทนาธรรมทุกวันพระพระสงฆ์นำคำคมที่เป็นสุภาษิตสอนใจมาอบรมสั่งสอนอุบาสกอุบาสิกา คติธรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของผู้เทศน์

3.1.3.2 ประเพณีการแสดงธรรมตามฮีตสิบสอง ฮีตสิบสองเป็นโครงสร้างทางความคิด ความเชื่อ และเป็นทั้งพลังในการหล่อหลอมและผูกพันให้คนอีสานมีสำนึกแน่นแฟ้นอยู่กับสังคมเครือญาติผู้จำเริญรอยวิถีชีวิตชาวนา ฤดูกาลของธรรมชาติเป็นตัวกำหนดการประกอบพิธีกรรมในแต่ละเดือน เป็นการจัดวางประเพณีให้สอดคล้องกับวันสำคัญทางพุทธศาสนาและวันสำคัญของระบบเครือญาติได้อย่างลงตัว และแยกออกจากกันไม่ได้ เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อและความยึดถือชาวอีสานใช้เป็นพลังต่อย้ำคุณค่า อุดมการณ์ ตลอดจนบรรทัดฐานทางศีลธรรมในสังคม (เอกวิทย์ ญกลาง, 2544: 66)

ประเพณีการแสดงธรรมในฮีตสิบสอง เป็นการแสดงธรรมตามประเพณีที่สังคมเป็นผู้กำหนดให้ปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยมีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน มี 4 ประเพณี ได้แก่ ประเพณีบุญมหาชาติ (บุญผะเหวด) ประเพณีบุญข้าวสาก ประเพณีออกพรรษา และประเพณีบุญกฐิน การแสดง

ธรรมของพระสงฆ์ในแต่ละประเพณีมีความแตกต่างกัน ประเพณีบุญมหาชาติ (บุญผะเหวด) และ ประเพณีบุญกฐิน เป็นการแสดงธรรมแบบเทศน์แหล่อีสาน 3 ธรรมมาสน์ แต่ละปีจะนิมนต์พระ นักเทศน์แหล่อีสานคณะต่างๆ ที่มีชื่อเสียงมาเทศน์

ภาพประกอบ 8 การแสดงเทศน์มหาชาติ ประเพณีบุญมหาชาติ วัดศรีสว่าง เมื่อปี พ.ศ.2562

ในโอกาสพิเศษพระสงฆ์จะนำนิทานชาดกมาเทศน์มากกว่านำหลักธรรมมาเทศน์โดยตรง ในประเพณีบุญข้าวสาก และประเพณีออกพรรษา พระสงฆ์จะเทศน์นิทานโดยใช้หนังสือผูกใบลาน ภาษาถิ่นอีสาน แบ่งออกเป็นผูกๆ แจกจ่ายให้ครบตามจำนวนพระสงฆ์ในวัด จากนั้นผลัดกันขึ้นแสดงธรรมตามลำดับที่ได้รับจนจบเรื่อง เรื่องที่นำมาเทศน์เป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่อง ปฐมสมโพธิ และพื้นบ้านอีสานอีสานเรื่องต่าง ๆ เช่น นางแดงอ่อน เสียวสวาด จำปาสีตัน ท้าวลินทอง สร้อยสายคำ พระยาไฟ นกกระจอกน้อย สุวรรณพราหมณ์ เป็นต้น (พระครูประกาสกรสารกิจ, 2562: สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับ สวิง บุญเจิม (2555: 605 - 606) กล่าวว่า การแบ่งหนังสือเทศน์ในประเพณีบุญข้าวสากและประเพณีบุญออกพรรษา ก่อนถึงวันงาน 10 - 20 วัน เจ้าอาวาสจะเชิญเอานักปราชญ์ผู้รู้ในหมู่บ้านมาแบ่งหนังสือลำนิทานวรรณคดีอีสาน เช่น ท้าวกาละเกต ท้าวกำกาดำ ท้าว นกกระจอกน้อย ท้าวเต่าคำ นางแดงอ่อน เป็นต้น แบ่งจากผูกใหญ่ให้เป็นกัณฑ์ตามจำนวนของพระ เณรในวัด เพื่อให้ฝึกอ่านจนชำนาญ แล้วเทศน์ในวันงานระหว่างฟังเทศน์จะมีการลั่นฆ้องทุกครั้งที่จบลงแต่ละกัณฑ์ มีการตั้งต้นเงินบูชากัณฑ์เทศน์เป็นกองกลาง เมื่อเทศน์จบทายจะนำมาแบ่งถวายพระเทศน์ตามลำดับอาวุโส

3.1.3.3 ประเพณีการแสดงธรรมในช่วงการเปลี่ยนผ่านของชีวิต ได้แก่การแสดงธรรมในงานฌาปนกิจศพ และการแสดงธรรมในงานบุญแจกข้าว (บุญอุทิศส่วนกุศล) เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับผู้เสียชีวิต แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูตเวทีของบุตรหลานที่มีต่อผู้ตาย การแสดงธรรมในงานประเพณีนี้ทำให้เห็นถึงหลักธรรม 2 อย่างคือ 1) ความไม่เที่ยงของสังขาร 2) ความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณ การแสดงธรรมในงานฌาปนกิจศพ เป็นการเทศน์ 1 ธรรมมาสน์ ยกหลักธรรมของพระพุทธเจ้า

มาเทศน์ในลักษณะร้อยแก้วแบบบรรยาย หลักธรรมที่นำมาแสดงธรรมมักเกี่ยวกับเรื่องไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และเรื่องการประกอบความดี ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เทศน์ก่อนสวดมาติกา – บังสุกุล 1 กัณฑ์ใช้เวลา 30 นาทีถึง 1 ชั่วโมง เทศน์ยกหลักธรรมประกอบกับ อัฐชีวประวัติของผู้ตาย เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ฟัง (พระครูประภากรสารกิจ, 2562: สัมภาษณ์)

ส่วนการเทศน์ในงานบุญแจกข้าว (บุญอุทิศส่วนกุศล) หากเจ้าภาพมีทุนทรัพย์มากพอ จัดให้มีการเทศน์แหล่อีสานแบบ 3 ธรรมาสัน เทศน์เป็นเรื่องนิทานมีการแสดงบทบาทสมมติตามตัวละครในเรื่อง โดยแฝงคติธรรมไว้ในพฤติกรรมของตัวละคร ทั้งนี้หากเจ้าภาพขาดแคลนทุนทรัพย์จึงจัดให้มีการเทศน์แบบ 1 ธรรมาสันเช่นเดียวกับเทศน์งานฌาปนกิจศพ ทั้งนี้ชี้ให้เห็นว่ากระแสทุนนิยม ทำให้มีการเพิ่มงานบุญหรือองค์ประกอบของงานเข้าไปตามความต้องการของชุมชน เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การแสดงธรรมในวันธรรมช่วงเทศกาลเข้าพรรษา และการแสดงธรรมในงานฌาปนกิจศพ เป็นการแสดงธรรมเพื่อต้องการสอนธรรมะโดยการนำหลักธรรมตามพระไตรปิฎกมาเทศน์โดยตรงให้แก่ผู้ฟัง ต่างจากการแสดงธรรมในประเพณีอีตลีสอง และงานบุญแจกข้าว (บุญอุทิศส่วนกุศล) ที่เน้นความสนุกสนานในบทเทศน์เป็นนิทาน มีการสนทนาเจรจาระหว่างพระนักเทศน์ที่ได้รับบทบาทสมมติในตัวละครของแต่ละเรื่อง ด้วยเหตุนี้เทศน์แหล่อีสานจึงได้รับความนิยมจากผู้ฟังมากกว่าการเทศน์แบบบรรยาย

3.2 ภูมิหลังของอริษฐานเสียงธรรม

3.2.1 ภูมิหลังของคณะอริษฐานเสียงธรรม

คณะอริษฐานเสียงธรรม ตั้งอยู่ที่วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น เป็นคณะเทศน์แหล่อีสานที่ได้รับความนิยมมากคณะหนึ่งในปัจจุบัน ปี พ.ศ.2560 ระหว่างเดือน มกราคม ถึง มิถุนายน ได้รับการนิมนต์ให้แสดงธรรม 118 ครั้ง เฉลี่ยเดือนละ 20 ครั้ง โดยการนิมนต์พระคณะอริษฐานเสียงธรรมไปแสดงธรรมนั้นได้รับการนิมนต์จากเจ้าภาพโดยตรง และมีคณะอื่นที่แนะนำเจ้าภาพมาติดต่อโดยตรง บางวันได้รับนิมนต์มากที่สุดถึง 3 งาน พ.ศ.2560 พระผู้เทศน์มีรายได้จากปัจจัยไทยธรรมที่เจ้าภาพและผู้ฟังถวายเป็นค่าบูชาภัณฑ์เทศน์และแถมสมภาร รูปละประมาณ 100,000 บาท เมื่อหักค่าใช้จ่ายในการเติมน้ำมันเชื้อเพลิงรถยนต์ และให้ค่าตอบแทนคนขับรถยนต์แล้ว (พระมหาอุบล สิริวัฒนโณ, 2561: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 9 วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

คณะอธิษฐานเสียดธรรมนี้มีพระนักเทศน์จำนวน 3 รูป ได้แก่ 1) พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสกิตติภาวี วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะ 2) พระมหาอุบล สิริวิณโณ เจ้าอาวาสวัดสว่างแสงอรุณ บ้านหนองบัวน้อย ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น 3) พระมหาศรายุทธ กิตติธมฺมภาณี วัดโพธิ์บัลลังก์ บ้านดอนแดง ตำบลดอนหัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พระนักเทศน์ทั้ง 3 รูป เทศน์ร่วมกันครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2550 ขณะนั้น พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสกิตติภาวี และพระมหาศรายุทธ กิตติธมฺมภาณี ยังเป็นสามเณร นิสิตศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ยังไม่ได้รวมกันเป็น คณะ รับผิดชอบแสดงพระธรรมเป็นครั้งคราว จนกระทั่งพระมหาอภิวิชญ์ อภิวิฑูเมธี พระนักเทศน์ แห่ลีสานจำพรรษาที่ วัดหนองแวง (พระอารามหลวง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (ปัจจุบันนายอภิวิชญ์ เหล่าอัน ข้าราชการครู วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง) ได้ติดต่อให้พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสกิตติภาวี และพระมหาศรายุทธ กิตติธมฺมภาณี ขณะเป็นสามเณร ได้รู้จักกับพระมหาอุบล สิริวิณโณ พำนักที่วัดบูรพาภิรมย์ราม บ้านบัวใหญ่ ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้เทศน์แห่ลีสานร่วมกันเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2550 ในตอนแรกยังไม่มีชื่อคณะ หลังจากไปเทศน์แห่ลีสานร่วมกันบ่อยขึ้น พ.ศ.2552 รวมกันเป็น “คณะอธิษฐานเสียดธรรม” พระนักเทศน์ทั้ง 3 รูปได้แสดงธรรมตามกิจนิมนต์เรื่อยมา หลังจากสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี พ.ศ.2560 พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสกิตติภาวี ได้กลับมาจำพรรษาที่วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น พระมหาศรายุทธ กิตติธมฺมภาณี ได้ย้ายไปจำพรรษาที่วัดโพธิ์บัลลังก์ บ้านดอนแดง ตำบลดอนหัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ส่วนพระมหาอุบล สิริวิณโณ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสว่างแสงอรุณ บ้านหนองบัวน้อย ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

การแสดงธรรมแต่ละครั้งเจ้าภาพนิมนต์มาที่พระนักเทศน์รูปใดรูปหนึ่ง ผู้ที่รับงานเทศน์ ประสานพระอีก 2 รูป หากวันใดที่คณะได้รับกิจนิมนต์แล้ว พระนักเทศน์จะเสนอช่วงเวลาใหม่ให้ เจ้าภาพ ปกติแล้วการเทศน์เหลือसानจัดในช่วงบ่ายหลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพลเสร็จ พระนักเทศน์ก็จะเสนอเวลาเช้าหลังฉันภัตตาหาร หรือไม่ก็ช่วงเย็นหลังจากที่พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เสร็จ บางวันก็มีงานเทศน์ 3 เวลา ยกเว้นวันใดที่กิจนิมนต์ไปเทศน์แหล่งงานบุญมหาชาติ (บุญผะเหวด) สามารถรับกิจนิมนต์ได้มากที่สุดเพียง 2 งาน เพราะการเทศน์เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ใช้เวลาทั้งวันและเทศน์อันดับแรกในงานวันนั้น งานถัดไปเป็นงานช่วงเย็น สำหรับการนิมนต์พระนักเทศน์ คณะอริยฐานเสียงธรรม ส่วนใหญ่นิมนต์ทางโทรศัพท์โดยแจกนามบัตรแก่ผู้ฟังเทศน์แต่ละงาน ซึ่งต่างจากอดีตที่เจ้าภาพต้องนำดอกไม้ รูป เทียน ที่เรียกว่า ชั้น 5 มานิมนต์พระนักเทศน์เอง หรือนิมนต์ผ่านสำนักงานหมอลำที่เป็นนายหน้ารับงานเทศน์ให้พระสงฆ์ ความถี่ของกิจนิมนต์คือเดือนตุลาคม – เมษายน ของทุกปี เพราะเป็นช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวมีเทศกาลงานบุญกฐิน ในช่วงกลางเดือนตุลาคม - กลางเดือนพฤศจิกายน งานบุญมหาชาติ (บุญผะเหวด) อยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม นอกนั้นเป็นงานบุญอื่นที่จัดได้ตลอดปี เช่น งานอุปสมบท, งานอุทิศส่วนกุศลหรือบุญแจกข้าว (พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวี, สัมภาษณ์: 2561)

ภาพประกอบ 10 ที่ทำการคณะอริยฐานเสียงธรรม

ภาพประกอบ 11 พระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรม

3.2.2 ประวัติพระนักเทศน์

3.2.2.1 พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวี (พิมพ์วงษ์) เกิดเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2534 บ้านเลขที่ 236 หมู่ที่ 2 บ้านศรีสุข ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรของนายวิชัย นางเครือวัลย์ พิมพ์วงษ์ เป็นบุตรคนสุดท้องจากพี่น้องจำนวน 3 คน

พ.ศ.2546 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนชุมชนกระนวน บรรพชาสามเณร ณ วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น มี พระครูประกายสารกิจ (ทองม้วน นราสโร) รองเจ้าคณะอำเภอกะนวน เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ.2549 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยา วัดธาตุ (พระอารามหลวง) จังหวัดขอนแก่น พ.ศ.2551 สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม 3 ประโยค

พ.ศ.2553 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนวัดหนองแวงวิทยา วัดหนองแวง (พระอารามหลวง) จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ.2558 อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น มี พระครูประกายสารกิจ (ทองม้วน นราสโร) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูประโชติกิจจาทร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระมหาบุญทัน ทีปธัมโม เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า “โฆสภิตติภาวี”

พ.ศ.2560 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2561 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระครูฐานานุกรมที่ “พระครูปลัด” ในพระราชกฤษฎีกา (ณรงค์ เขมาราโม) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม ราช

วรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันสังกัดวัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวี มีความสนใจการเทศน์แหล่อีสานตั้งแต่เป็นสามเณร ได้มอบตัวเป็นศิษย์เรียนวิชาเทศน์แหล่อีสานกับพระอาจารย์หลายสำนัก ได้แก่ พระครูสุตสารพิมล (พิมพ์ ธรรมทินโน ป.ธ.3) , พระมหาอภิวิชญ์ อภิวัตเมธี, พระครูวินัยธรอภิชาติ อตถกโม เริ่มฝึกฝนการเทศน์แหล่อีสานจากการฟังเสียงจากเทปแล้วหัดเทศน์ตามและฝึกฝนกับพระอาจารย์แบบตัวต่อตัว เมื่อพระอาจารย์เห็นว่ามีความชำนาญสมควรออกแสดงธรรมได้ จึงให้แสดงธรรมเป็นครั้งแรกเมื่ออายุ 16 ปี จึงได้เริ่มเทศน์แหล่อีสานในนามคณะอริยฐานเสียงธรรม (พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวี, 2561: สัมภาษณ์)

3.2.2.2 พระมหาอุบล สิริวิณโณ (พิมพ์หนองเรือ) เกิดเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2518 บ้านเลขที่ 133 หมู่ที่ 4 บ้านภูมุลบัว ตำบลโนนทอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรของนายคำพิมพ์หนองเรือ นางคำเบา เมืองซอ เป็นบุตรคนสุดท้องจากพี่น้องจำนวน 5 คน สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านภูมุลบัว สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจากสำนักงานการศึกษานอกระบบจังหวัดสมุทรปราการ

พ.ศ.2541 อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ พัทธสีมาวัดโพธิ์ศรี บ้านภูมุลบัว พระครูปริยัติรัตโนภาส เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสุจิตคุณสาร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูสิทธิสารโสภิต เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า “สิริวิณโณ”

พ.ศ.2550 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.2556 สอบไล่ได้เปรียญธรรม 3 ประโยค สำนักเรียนวัดหนองแวง พระอารามหลวง

พ.ศ.2559 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยปทุมธานี และดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสว่างแสงอรุณ ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ในปีเดียวกัน

พ.ศ.2541 หลังจากอุปสมบทเป็นพระภิกษุได้ 2 พรรษา พระมหาอุบล สิริวิณโณ มีความสนใจการเทศน์แหล่อีสาน

พ.ศ.2543 ได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของพระอาจารย์สายัณห์ วัดโพธิ์งาม บ้านเปือย ตำบลโนนทัน อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น พระนักเทศน์คณะ ส.เสียงธรรม เทคนิควิธีการฝึกเทศน์เบื้องต้นคือ อ้าปากกว้างร้องในโอ่งน้ำเป็นการขยายปอด อ้าปากใส่หมอนแล้วร้องดัง ๆ กลืนกลั้วยน้ำว่าโดยไม่ต้องเคี้ยวเพื่อขยายหลอดเสียงและกินน้ำค้ำบนยอดใบไผ่ในตอนเช้า ระยะเวลาเป็นผู้ติดตามสังเกตการเทศน์จากพระอาจารย์ และถูกกีดกันจากพระนักเทศน์ในคณะ

พ.ศ.2547 ย้ายมาพำนัก ณ วัดสุวรรณคังคา บ้านยางคำ ตำบลยางคำ อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น เรียนเทศน์แหล่อีสานกับพระครูกิตติพิธานุวัฒน์ เจ้าคณะตำบลยางคำ เทคนิควิธีการฝึกเทศน์คือให้ขึ้นเทศน์ได้เลย หลังจากเทศน์จบจึงหาจุดบกพร่องและปรับปรุงแก้ไขในจุดที่ด้อยแล้วนำมาพัฒนาตนเองในการเทศน์ครั้งต่อไป

พ.ศ.2548 ย้ายมาพำนัก ณ วัดบูรพาภิรมยาราม บ้านบัวใหญ่ ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เพื่อศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี จากนั้นได้รู้จักกับพระมหาอภิวิชญ์ อภิวาฑเมธี และพระครูวินัยธรอภิชชาติ อุตถกกาโม ได้ร่วมตัวกันตั้งคณะ ส.เสียงธรรม เริ่มเทศน์แหล่อีสานตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พ.ศ.2550 พระมหาอภิวิชญ์ อภิวาฑเมธี ลาสิกขาบทเพื่อเข้ารับราชการ พระครูวินัยธรอภิชชาติ อุตถกกาโม ได้ไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพุทธมงคล ตำบลโคกกลาง อำเภอนอนสระอาด จังหวัดอุดรธานี พระมหาอภิวิชญ์ อภิวาฑเมธี ได้แนะนำให้รู้จักพระครูปลัดเศรษฐพล โฆสกิตติภาวี ขณะเป็นสามเณรได้ร่วมตัวกันเป็นคณะอธิษฐานเสียงธรรมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (พระมหาอุบล สิริวัฒนโณ, 2562: สัมภาษณ์)

3.2.2.3 พระมหาศรายุทธ กิตติธมฺภาณี (นามรักษา) เกิดเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2536 บ้านเลขที่ 166 หมู่ที่ 13 บ้านโคกใหญ่ ตำบลบัวเงิน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรของนายสมบุญธนากรอารีย์ นามรักษา เป็นบุตรคนสุดท้องจากพี่น้องจำนวน 2 คน

พ.ศ.2548 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านโคกใหญ่ อายุ 13 ปี บรรพชาสามเณร ณ วัดนวการาม ตำบลบัวเงิน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น มี พระครูถาวรพัฒนกิจ เจ้าคณะตำบลบัวเงิน เขต 2 วัดนวการาม เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ.2554 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายจากโรงเรียนวิเวกธรรม ประสิทธิ์วิทยา วัดธาตุ (พระอารามหลวง) จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ.2555 สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม 3 ประโยค

พ.ศ.2556 อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดนวการาม ตำบลบัวเงิน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น มี พระครูสุตศาสนการ รองเจ้าคณะน้ำพอง วัดพุทธเกษม เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาอุเทียน จิรวฒทโน เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระมหาพงษ์พัฒน์ จนทปชโชโต เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า “กิตติธมฺภาณี”

พ.ศ.2560 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และย้ายมาจำพรรษา ณ วัดโพธิ์บัลลังก์ ตำบลดอนพัน อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น

พระมหาศรายุทธ กิตติธมฺภาณี มีความสนใจเทศน์แหล่อีสานตั้งแต่เป็นสามเณรแต่ไม่มีโอกาสได้เรียนเทศน์ กระทั่งปี พ.ศ.2550 โดยการชักชวนของพระครูปลัดเศรษฐพล โฆสกิตติภาวี ขณะเป็นสามเณร ทำความรู้จักกับพระมหาอุบล สิริวิมล โฉกตัวเป็นลูกศิษย์เรียนเทศน์แหล่อีสานจากพระมหาอุบล สิริวิมล เป็นเวลา 6 เดือน สอนเทศน์แหล่อีสานด้วยเทคนิคต่างๆ เช่น อ้าปากกว้างร้องในโอ่งน้ำเป็นการขยายปอด อ้าปากใส่หมอนแล้วร้องดังกๆ กลืนกลัวยน้ำว่าโดยไม่ต้องเคี้ยวเพื่อขยายหลอดเสียง และกินน้ำค้างบนยอดใบไม้ตอนเช้า จดจำกลอนเทศน์แหล่อีสานสอนเทคนิคการเอื้อนเสียง การกลั่นเสียงและการดำเนินเรื่องขณะเทศน์และได้ยึดหลักการเทศน์ 9 ประการ ของพระอาจารย์ทองเพชร วีระธมฺมา มาเป็นหลักปฏิบัติในการฝึกเทศน์ดังนี้ 1) ต้องตัดสติใจให้แน่นอน 2) ขยันท่องกลอนให้จำได้ 3) อย่าสนใจกับคำนิทาน 4) ไม่เข้าท่าก็ช่างเสียง 5) ไม่ได้สำเนียงอย่าท้อใจ 6) ไม่มีใครเทศน์เป็นแต่อยู่ในห้องแม่ 7) เลือดนักเผยแผ่เต็มร้อย 8) ค่อยได้แต่ทำทีละขั้น 9) แล้ววันนั้นต้องเป็นของเรา เมื่อเทศน์ชำนาญจึงได้ขึ้นเทศน์ในนามคณะอธิษฐานเสียงธรรม (พระมหาศรายุทธ กิตติธมฺภาณี, 2562 : สัมภาษณ์)

3.2.3 รูปแบบการเทศน์แหล่อีสานผ่านสื่อออนไลน์

การเทศน์แหล่อีสานของคณะอธิษฐานเสียงธรรมในปัจจุบัน นอกจากจะเผยแผ่ตามงานบุญที่ได้รับการนิมนต์ไปเทศน์แล้ว ยังมีการเผยแผ่ผ่านสื่อออนไลน์ในระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อเป็นการเผยแผ่การเทศน์แหล่อีสานของคณะให้เข้าถึงผู้ฟังในแต่ละภูมิภาคมากขึ้น และในยุคปัจจุบันที่เข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ตได้อย่างทั่วถึง อินเทอร์เน็ตจึงเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการประชาสัมพันธ์การเทศน์แหล่อีสานของคณะอธิษฐานเสียงธรรมได้อย่างเหมาะสม

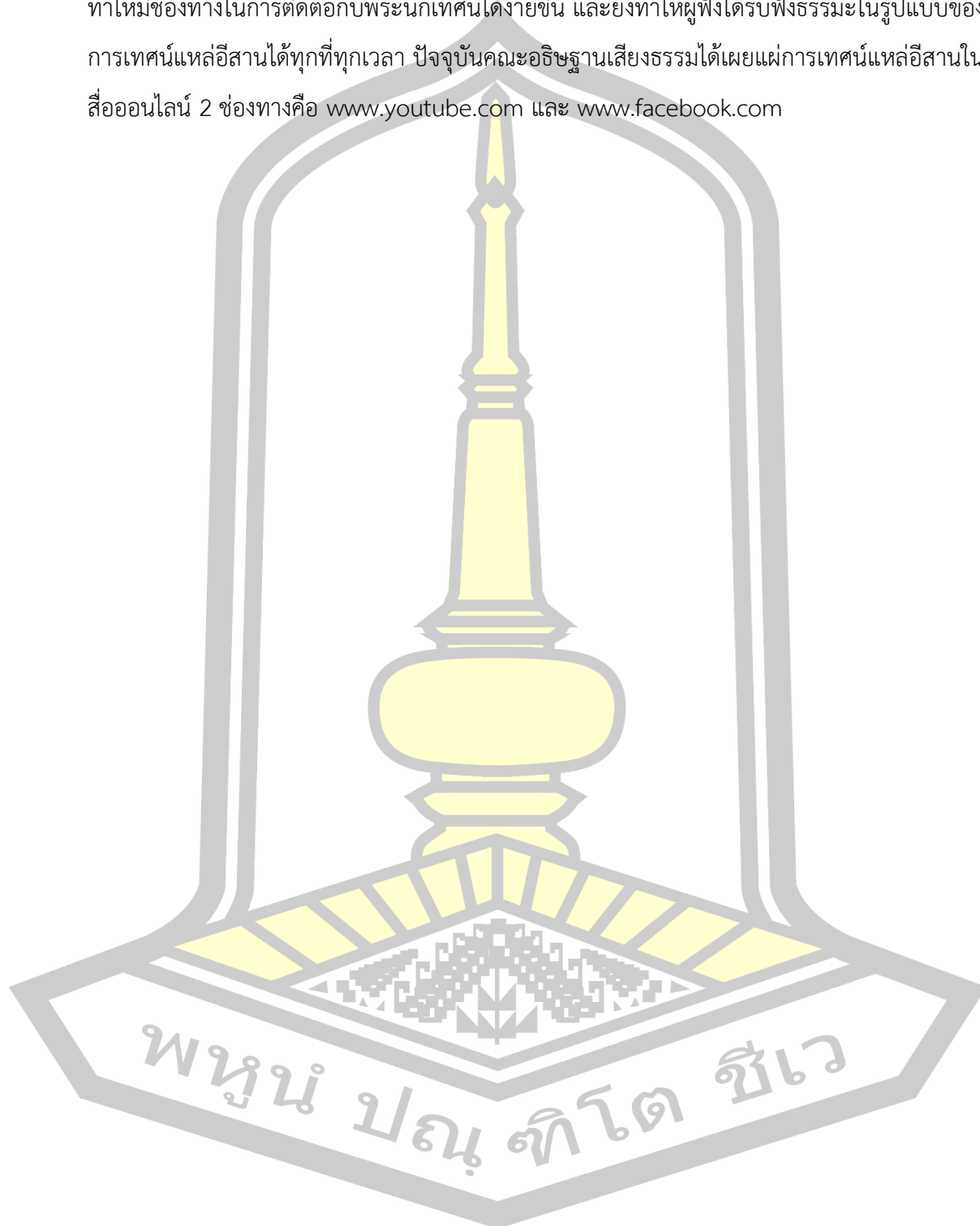

ภาพประกอบ 12 การเทศน์แหล่อีสานของคณะอธิษฐานเสียงธรรมผ่านสื่อออนไลน์

ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=iyGc5dC4SDg>

พระมหาอุบล สิริวิมล (2562 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า การเผยแผ่การเทศน์แหล่อีสานได้รับการติดต่อประสานจากผู้จัดทำเว็บไซต์จิตอาสา โดยการบันทึกวีดิโอการเทศน์ 2 เรื่อง คือ มหาเวสสันดรชาดก และบุญนำกรรมแต่ง เพื่อนำไปเผยแผ่ในสื่อออนไลน์ โดยการเผยแผ่ผ่านระบบ

ออนไลน์นั้น มีข้อดีอยู่หลายประการคือ 1) ทำให้ผู้ฟังรู้จักคณะอธิษฐานเสียงธรรมอย่างกว้างขวาง 2) ทำให้มีช่องทางในการติดต่อกับพระนักเทศน์ได้ง่ายขึ้น และยังทำให้ผู้ฟังได้รับฟังธรรมะในรูปแบบของการเทศน์แหล่อีสานได้ทุกที่ทุกเวลา ปัจจุบันคณะอธิษฐานเสียงธรรมได้เผยแพร่การเทศน์แหล่อีสานในสื่อออนไลน์ 2 ช่องทางคือ www.youtube.com และ www.facebook.com

บทที่ 4

องค์ประกอบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม

การศึกษานี้เป็นการตอบคำถามการวิจัยในจุดมุ่งหมายที่ 1 เป็นการศึกษาองค์ประกอบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรมในด้านผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร และบริบทการสื่อสารในการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม ผลการศึกษานำเสนอ 4 ประเด็น ดังนี้

- 4.1 รูปแบบการแหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม
- 4.2 ประเภทของบทเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม
- 4.3 สาระสำคัญของบทเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม
- 4.4 แนวโน้มของการเทศน์แหล่อีสานในอนาคตของคณะอริษฐานเสียงธรรม

4.1 รูปแบบการแหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม

การเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรมมีองค์ประกอบร่วมกันหลายส่วน ในแต่ละส่วนล้วนแล้วแต่มีความสำคัญและนัยสำคัญสามารถสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระนักเทศน์ ตัวบทเทศน์ และผู้ฟังเทศน์ ผ่านพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่ขั้นเริ่มเทศน์ ชั้นระหว่างเทศน์ และขั้นจบการเทศน์ แต่ละขั้นตอนมีองค์ประกอบและนัยสำคัญที่ต่างกัน ทั้งด้านศิลปะการสื่อสารของพระนักเทศน์ ปฏิกริยาตอบสนองของผู้ฟังระหว่างฟังเทศน์ สามารถแยกประเด็นศึกษาองค์ประกอบของการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรมได้ดังนี้

4.1.1 บทบาทและความสำคัญของเจ้าภาพ

เจ้าภาพ คือ ผู้ที่เป็นเจ้าของงานบุญที่จัดขึ้น ทั้งบุญมหาชาติ (บุญพระเวด) บุญอุทิศส่วนกุศล (บุญแจกข้าว) และบุญกฐิน เป็นผู้รับผิดชอบกิจกรรมทั้งหมดในงานที่จัดขึ้น ทุนทรัพย์ในการจัดงานล้วนเป็นเงินของเจ้าภาพทั้งสิ้น ในงานหนึ่งอาจมีเจ้าภาพหลายคนแต่จะมีหนึ่งคนที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารจัดการเงิน เจ้าภาพที่จัดให้มีการเทศน์แหล่อีสานงานสามารถเป็นได้ทั้งพระสงฆ์และฆราวาส เจ้าภาพงานจึงเป็นผู้รับสารหลักในฐานะผู้จัดงานมีหน้าที่เตรียมการต่างๆ และให้ความสะดวกแก่พระนักเทศน์ตลอดจนผู้มาร่วมงาน ทั้งด้านวัสดุ อุปกรณ์ และสถานที่ให้มีความพร้อมก่อนพระนักเทศน์จะทำการแสดงธรรม ระหว่างที่พระกำลังเทศน์ และหลังพระแสดงธรรมจบ ซึ่งสอดคล้องกับ เบญจมาศ เพชรสม (2536: 73) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเจ้าภาพว่า เจ้าภาพต้องเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมดในงาน รวมถึงการจัดสถานที่ จัดหาอุปกรณ์ นิมนต์พระนักเทศน์ และเชิญผู้คนมาร่วมงาน

ด้วยเทคโนโลยีด้านการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัยในปัจจุบัน ทำให้การนิมนต์พระผู้เทศน์สามารถทำได้สะดวกมากขึ้น ซึ่งแต่เดิมนั้นการนิมนต์พระสงฆ์ให้ไปเทศน์ต้องมีขัน 5 (ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ รูป 1 ห่อ) นำไปนิมนต์พระสงฆ์ที่วัดบอกวัน เวลา สถานที่แล้ว พระสงฆ์จะรับขัน 5 จากผู้มานิมนต์แล้วลงไว้ในตารางกิจนิมนต์ เวลาต่อมาสำนักพระนักเทศน์จะนำชื่อคณะและชื่อพระนักเทศน์ไปฝากไว้กับสำนักงานหมอลำ โดยให้สำนักงานหมอลำทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานในการรับกิจนิมนต์ให้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ เบญจมาศ เพชรสม (2536: 71 - 72) ได้กล่าวว่า พระนักเทศน์เมื่อรวมตัวกันตั้งชื่อคณะเป็นของตน เพื่อเป็นการโฆษณาประชาสัมพันธ์กระตุ้นให้เป็นที่รู้จักและสนใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไป นอกจากนี้คณะเทศน์ยังได้ให้สำนักงานหมอลำเป็นสื่อกลางในการติดต่อเพื่อความสะดวกแก่ผู้ต้องการนิมนต์อีกด้วย

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ด้วยความทันสมัยของเทคโนโลยีด้านการสื่อสารทำให้การนิมนต์พระนักเทศน์ไม่จำเป็นต้องให้เจ้าภาพมาที่วัด และไม่ต้องติดต่อผ่านสำนักงานหมอลำอีกต่อไป การนิมนต์พระนักเทศน์ทำได้โดยนิมนต์ผ่านหมายเลขโทรศัพท์ หากวันที่เจ้าภาพโทรศัพท์นิมนต์พระนักเทศน์ติดกิจนิมนต์แล้วพระนักเทศน์จะแนะนำวันต่อไป หรือแนะนำให้พระไปเทศน์ในช่วงเวลาใหม่ในวันเดียวกัน

วาสนา โภคาพานิชย์ (2562: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ตนเองเคยไปฟังพระนักเทศน์คณะอริชฐานเสียงธรรมเทศน์เมื่อหลายเดือนที่ผ่านมา มีความชื่นชอบในลีลาการเทศน์และน้ำเสียงของผู้เทศน์ และได้ขออนามบัตรพระนักเทศน์เมื่อพระเทศน์จบ ประกอบด้วยตนเองจะทำบุญกฐินเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการี จึงได้โทรศัพท์ไปนิมนต์พระนักเทศน์คณะอริชฐานเสียงธรรมมาเทศน์แหล่งอีสาน โดยไม่ต้องไปนิมนต์ที่วัด เช่นเดียวกันกับ พวง บุญจวง (2562: สัมภาษณ์) มีความชื่นชอบในน้ำเสียงและลีลาการเทศน์ของพระนักเทศน์คณะอริชฐานเสียงธรรม แต่ด้วยระยะทางระหว่างหมู่บ้านตนเองกับพระนักเทศน์ไกลพอสมควร เมื่อกำหนดวัน เวลา และสถานที่ ที่จะจัดงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลแล้ว จึงได้โทรศัพท์นิมนต์พระนักเทศน์คณะอริชฐานเสียงธรรมมาแสดงธรรมตามวัน เวลา และสถานที่ ที่กำหนดไว้ โดยโทรศัพท์ตามเบอร์โทรศัพท์ที่ปรากฏในนามบัตรของพระนักเทศน์

พูน ปณ ภิโต ชีเว

พระมหาพรหมคุณ กิตติธมฺมาภิน (นามกริษา)
 น.ธ.เอก , ป.ธ.๓ , พธ.บ. (เปรียญ)
 วัดกัลยาณมิตร จ. ต.ดอนเหนือ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
 โทรศัทพ์ ๐๘๓-๕๕๖-๑๑๖๖

 “คณะอริยฐานเสียงธรรม”
 เทศน์มหาชาติ (พระเวสสันดร)
 เทศน์อุทิศ (แจกข้าว)
 เทศน์ฉลอง
 เทศน์ใหญ่ ๒ ธรรมาสน์
 เทศน์อาสน์สงฆ์ ๑ ธรรมาสน์

ภาพประกอบ 13 นามบัตรพระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรม

หลังจากกำหนดวันที่จัดงานและนิมนต์พระผู้เทศน์แล้ว หน้าที่ของเจ้าภาพคือจัดเตรียมสถานที่ในการฟังเทศน์ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการฟังเทศน์ ดังนี้

1) ธรรมาสน์ เป็นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้นั่งแสดงธรรม จำนวน 3 หลัง หากไม่มีธรรมาสน์สามารถหาวัสดุอื่นใช้แทนได้ แต่เมื่อพระสงฆ์นั่งแล้วต้องสูงกว่าผู้ฟังเทศน์

ภาพประกอบ 14 ธรรมาสน์

2) เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ เป็นจุดปัจจัย (เงิน) และเครื่องประกอบภัณฑ์เทศน์ ซึ่งไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นสิ่งของเฉพาะ อยู่ที่ศรีทธาของเจ้าภาพจะจัดถวาย อาจเป็นเครื่องอุปโภค - บริโภค ที่สมควรแก่พระสงฆ์ เช่น ผ้าไตร เสื้อ หมอน สังฆทาน ผ้าขนหนู เป็นต้น เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพที่จะต้องรับผิดชอบจัดหาให้พร้อมก่อนเทศน์

ภาพประกอบ 15 ผ้าไตรบูชาภัณฑ์เทศน์

ภาพประกอบ 16 สังฆทานบูชาภัณฑ์เทศน์

ภาพประกอบ 17 เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์

จตุปัจจัยบูชาภัณฑ์เทศน์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เงิน และเครื่องอุปโภค – บริโภคสำหรับพระสงฆ์ จตุปัจจัย (เงิน) ที่เจ้าภาพถวายพระนักเทศน์ในการไปเทศน์แหล่งอีสานของ คณะอริยฐานเสียงธรรมนั้นมีจำนวนไม่เท่ากันในแต่ละงานทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทของงานที่ไปเทศน์ และระยะทางที่ไปเทศน์โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้ 1) งานบุญอุทิศส่วนกุศลและงานบุญกฐิน จตุปัจจัย (เงิน) ที่เจ้าภาพถวายรูปละ 3,500 – 5,000 บาทต่องาน 2) งานบุญมหาชาติ (บุญผะเหวด) จตุปัจจัย (เงิน) ที่เจ้าภาพถวายรูปละ 4,000 – 5,000 บาทต่องาน 3) ค่าน้ำเชื้อเพลิง จตุปัจจัย (เงิน) ที่เจ้าภาพ ถวายงานละ 1,000 บาทต่อรูป

พระครูปลัดเศรษฐพล โสภิตติภาวิ (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า จตุปัจจัย (เงิน) ที่ เจ้าภาพถวายในแต่ละงานพระนักเทศน์ไม่ได้เรียกร้องกับเจ้าภาพงานแต่อย่างใด ขึ้นอยู่กับศรัทธาของ เจ้าภาพในแต่ละงานจะเห็นตามความเหมาะสม โดยให้เจ้าภาพยึดตามระยะทางจากวัดของพระ นักเทศน์ถึงบ้านเจ้าภาพเป็นหลัก โดยให้เจ้าภาพเป็นผู้พิจารณาความเหมาะสมของงาน หลังจาก เทศน์เสร็จแต่ละงานต้องหักค่าใช้จ่ายให้กับคนขับรถยนต์งานละ 500 – 1,000 บาท และให้ค่าอาหาร และเครื่องดื่มแก่คนขับรถด้วยงานละ 100 – 200 บาทต่องาน

นางหนูเพียร ภูลายเรียบ (2562: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ตนเองได้นิมนต์พระนักเทศน์คณะ อริยฐานเสียงธรรมมาเทศน์แหล่งอีสานในงานอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่เสียชีวิต โดยสอบถามจำนวน จตุปัจจัย (เงิน) ที่จะถวายแด่พระนักเทศน์จากคนในหมู่บ้านที่เคยนิมนต์พระนักเทศน์คณะนี้มาเทศน์ จึงตกลงกับคณะญาติ ถวายจตุปัจจัย (เงิน) บูชาภัณฑ์เทศน์ให้แก่พระนักเทศน์รูปละ 4,000 บาท พร้อมด้วยค่าน้ำมันเชื้อเพลิงรูปละ 1,000 บาท ฉะนั้นในการเทศน์แหล่งอีสานครั้งนี้จะต้องถวาย จตุปัจจัย (เงิน) บูชาภัณฑ์เทศน์ให้แก่พระนักเทศน์รูปละ 5,000 บาท 3 รูป รวมเป็นเงิน 15,000 บาท ซึ่งไม่เกินกำลังศรัทธาของตนที่จะถวายเพราะได้ตั้งใจไว้แล้ว

ในทำนองเดียวกัน ทองปอน เวียงแก้ว (2563: สัมภาษณ์) ไวยาวัจกรวัดไทรทอง บ้าน คำไฮ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กล่าวว่า ตนได้นิมนต์พระนักเทศน์คณะอริยฐาน เสียงธรรมมาเทศน์แหล่งอีสานในงานบุญมหาชาติ (บุญผะเหวด) ซึ่งเป็นบุญประจำปีของวัดไทรทอง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2563 ทางวัดได้นิมนต์พระนักเทศน์คณะนี้มาเทศน์ติดต่อกันเป็นปีที่ 2 แล้ว ได้ ประชุมปรึกษากับคณะกรรมการวัดและเจ้าอาวาส ให้ถวายจตุปัจจัย (เงิน) บูชาภัณฑ์เทศน์ให้แก่พระ นักเทศน์รูปละ 5,000 บาท พร้อมด้วยค่าน้ำมันเชื้อเพลิงรูปละ 1,000 บาท ฉะนั้นในการเทศน์แหล่ง อีสานครั้งนี้จะต้องถวายจตุปัจจัย (เงิน) บูชาภัณฑ์เทศน์ให้แก่พระนักเทศน์รูปละ 6,000 บาท 3 รูป รวมเป็นเงิน 18,000 บาท ซึ่งเป็นจำนวนเท่ากับปีที่ผ่านมา กำหนดให้พระนักเทศน์เริ่มเทศน์ในเวลา 09:00 – 16:00 น.

สรุปได้ว่า เจ้าภาพมีความสำคัญต่อการจัดงานและเป็นผู้นิมนต์พระนักเทศน์ให้ให้มาเทศน์แหล่อีสานและเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายด้านต่างๆ อีกทั้งยังอำนวยความสะดวกให้แก่พระนักเทศน์และผู้มาร่วมงานตั้งแต่เริ่มงานจนจบงาน เจ้าภาพจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้มีการเทศน์แหล่อีสานขึ้นในงานบุญ

4.1.2 บทบาทของพระนักเทศน์

การเทศน์แหล่อีสานดำเนินไปด้วยวิธีการเล่าเรื่องแบบนิทาน ผู้เทศน์สมมติบทบาทตามตัวละครในเรื่องที่เทศน์ แล้วดำเนินเรื่องสลับกันไปจนจบเรื่อง ศิลปะการเล่าเรื่องจึงเป็นหัวใจสำคัญของเทศน์แหล่อีสานที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของพระนักเทศน์แต่ละรูป เพราะนอกจากภาษาที่อยู่ในบทเทศน์แล้ว พระนักเทศน์ยังต้องมีปฏิภาณที่สามารถพลิกแพลงบทเทศน์ที่เป็นแม่แบบให้เข้ากับสถานการณ์ในขณะเทศน์ให้ได้อย่างแนบเนียนและเหมาะสม จึงจะทำให้การเทศน์เป็นไปอย่างราบรื่นและไม่น่าเบื่อ

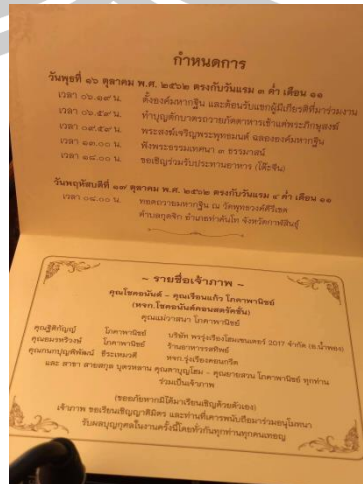
การเทศน์แหล่อีสานต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการในการสื่อสารอย่างมีศิลปะ กล่าวคือพระนักเทศน์ในฐานะผู้ส่งสาร จะต้องมั่งคั่งศาสตร์และศิลป์ในการอธิบายถ่ายทอดธรรมะที่แฝงอยู่ในบทเทศน์ เพื่อให้ผู้ฟังได้เข้าใจในธรรมะหรือข้อคิดที่อยู่ในบทเทศน์ด้วยภาษา ศิลปะการเล่าเรื่องจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเทศน์ การเทศน์แหล่อีสานมีการใช้ภาษาและถ้อยคำเพื่ออธิบายธรรมะให้ผู้ฟังหรือผู้รับสารมีความสุขสนุกสนาน ไม่น่าเบื่อในการฟังเทศน์ ซึ่งพระนักเทศน์คณะอิทธิฐานเสียงธรรมมีกลวิธีในการสื่อสารต่อผู้รับสารให้มีความสนใจในการเทศน์ดังนี้

4.1.2.1 การวิเคราะห์ผู้ฟัง

หลักการพูดในที่ชุมชนประการแรกที่ต้องทำก่อนพูด คือต้องวิเคราะห์ จำแนก ผู้ที่จะฟังเสียก่อน ไม่ว่าจะเป็นอายุ เพศ ความสนใจ หรือการมีส่วนร่วมของบุคคลนั้น ๆ ดังที่ สวนิต ยมาภัย และคณะ (2551: 39) กล่าวว่า สิ่งแรกของการพูดให้ประสบความสำเร็จ คือ การทราบข้อมูลบางประการของกลุ่มผู้ฟัง เพื่อจะได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้เป็นส่วนประกอบของการพูด เพื่อปรับเนื้อหา ความคิด การใช้ภาษา และกลวิธีในการพูด การเทศน์แหล่อีสานถือเป็นการพูดในที่ชุมชนประเภทหนึ่ง ที่ผู้พูดต้องวิเคราะห์ผู้ฟังก่อนที่จะพูด เพื่อให้การเทศน์บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ผู้พูดตั้งไว้ ส่วนการวิเคราะห์ผู้ฟังของพระนักเทศน์คณะอิทธิฐานเสียงธรรมมีหลายวิธี

- 1) ดูจากกำหนดการงานที่ไปเทศน์ ในแต่ละงานเจ้าภาพจะพิมพ์บัตรเชิญผู้คนที่มาร่วมงาน ในบัตรเชิญจะประกอบด้วยชื่องาน ชื่อหมู่บ้าน วัน เวลา สถานที่ ชื่อเจ้าภาพ
- 2) สอบถามเจ้าภาพงานก่อนเทศน์
- 3) สอบถามผู้มาฟังเทศน์

ความจำเป็นที่ต้องวิเคราะห์ผู้ฟังก่อนเทศน์ เพราะพระนักเทศน์จะได้รู้จักชื่อเจ้าภาพ ชื่อผู้ตายที่อุทิศส่วนกุศลไปให้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องประกอบในการเทศน์ และเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วมในการเทศน์ ดังจะได้อธิบายในลำดับต่อไป (พระมหาอุบล สิริวัฒนโณ, 2561: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 18 บัตรเชิญ

4.1.2.2 การให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการเทศน์

การเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม นอกจากจะเทศน์ธรรมะเพื่อสั่งสอนผู้ฟังแล้ว พระนักเทศน์ได้มีการให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วมในการฟังเทศน์ทำให้ผู้ฟังได้ใกล้ชิดกับพระนักเทศน์ ซึ่งเป็นบุคคลต่างสถานะ เมื่อพระนักเทศน์ทำการเทศน์นิทานเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยสมมติบทบาทเป็นตัวละคร พระรูปนั้นก็จะมีสมมติตนเองให้มีสถานะใกล้เคียงกันกับผู้ฟัง เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกเป็นกันเองไม่เบื่อหน่ายต่อการนั่งฟังเทศน์เป็นเวลานาน โดยใช้กลวิธีดังนี้

1) ให้ครอบครัวเจ้าภาพเป็นส่วนหนึ่งของตัวละครในเรื่อง

เมื่อพระนักเทศน์ได้รับการสมมติให้รับหน้าที่ของตัวละครในเรื่องแล้วเมื่อถึงบทบาทที่จะต้องยกตัวอย่างครอบครัวที่ดี พ่อที่ดี แม่ที่ดี ลูกที่ดี ก็จะนำนามสกุลของเจ้าภาพมายกตัวอย่างเพื่อให้ผู้ฟังเห็นว่า การที่ครอบครัวเจ้าภาพได้จัดงานทำบุญขึ้นนี้ นับว่าเป็นโอกาสอันดีซึ่งหาได้ยาก เมื่อผู้ฟังได้ฟังเช่นนี้ก็จะเกิดศรัทธาที่จะอยากทำบุญเช่นกัน

2) ให้ผู้ฟังเป็นส่วนหนึ่งของตัวละครในเรื่อง

ผู้วิจัยสังเกตว่า ในบรรดาผู้ฟังเทศน์โดยเฉพาะผู้หญิง จะให้ความสนใจในการฟังเทศน์เป็นพิเศษมากกว่าผู้ชาย พระนักเทศน์จะใช้ชื่อของผู้ฟังจากการสอบถามในขั้นตอนวิเคราะห์ผู้ฟัง โดยเลือกผู้ฟังที่มีคนในงานรู้จักและเป็นที่สนใจของงานมาเล่นเพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของตัวละคร หรืออาจเรียกว่า “ตัวละครประกอบ” ก็ได้ เช่น พระที่ได้รับหน้าที่เป็นฝ่ายธรรม เมื่อต้องการหาพรรคพวกก็จะหาผู้ฟังที่มีคนรู้จักเยอะในงานแล้วบอกว่าคนนี่คือพรรคพวกของตนเอง ผู้ฟังที่เหลือก็

หัวเราะชอบใจ ซึ่งตัวละครประกอบนี้ไม่ได้มีบทเจรจาหรือเทศน์ร่วมกับพระนักเทศน์แต่เป็นผู้สร้างสีสันให้กับงานได้มีเสียงหัวเราะเฮฮา เป็นการทำให้งานที่จัดขึ้นมีสีสันไม่น่าเบื่อ ด้วยเหตุที่ให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการเทศน์นั้นจึงเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้เจ้าภาพนิมนต์พระนักเทศน์คณะอริชฐานเสียงธรรมมาเทศน์อีกเมื่อมีการทำบุญในครั้งต่อไป (พระมหาศรายุทธ กิตติธมฺภาณี, 2561: สัมภาษณ์)

ในบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลาและเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าตามยุคสมัย การเทศน์ของพระสงฆ์ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน โดยเฉพาะการเทศน์แหล่งอีสานที่มีความสำคัญต่อการใช้เสียงในการเทศน์เป็นหลัก จึงต้องมีเทคโนโลยีด้านการแต่งเสียงที่ทันสมัยเข้ามาช่วย พระนักเทศน์จึงมีการจัดหาอุปกรณ์ในการช่วยให้เสียงดัง และมีความกังวานเพื่อให้พระนักเทศน์ไม่เหนื่อยเกินไปในการเทศน์ที่ต้องใช้เสียงมาก ๆ จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่าคณะอริชฐานเสียงธรรมมีลำโพงและเครื่องขยายเสียงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเทศน์เพราะจะช่วยให้เสียงของพระนักเทศน์ก้องกังวานยิ่งขึ้น และช่วยให้เสริมให้เสียงที่เทศน์มีความไพเราะขึ้น โดยเฉพาะตอนที่เทศน์บทโศกเศร้า หรือตอนที่ต้องใช้เสียงลากยาวหรือการเอื้อนเสียง ซึ่งเครื่องขยายเสียงจะมีของส่วนกลางคือ ลำโพงเคลื่อนที่ 4 ตัว เครื่องขยายเสียงกลาง 3 ตัว และมีเครื่องปรับเสียงส่วนตัวของพระนักเทศน์แต่ละรูป ๆ ละ 1 เครื่อง ไมโครโฟนส่วนตัวรูปละ 1 ตัว ซึ่งเครื่องขยายเสียงส่วนกลางมีขนาดใหญ่ จะนำใส่รถยนต์ของพระมหาอุบล สิริวิมลฺโย ในการขนย้าย ส่วนเครื่องปรับเสียงส่วนตัวและไมโครโฟนพระนักเทศน์แต่ละรูปจะเป็นผู้นำไปเอง แต่เดิมนั้นพระนักเทศน์จะมีเพียงเครื่องปรับเสียงและไมโครโฟนรูปละ 1 เครื่องเท่านั้นและใช้เครื่องขยายเสียงกับเจ้าภาพงานที่ไปเทศน์ พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสกิตติภาวี (สัมภาษณ์: 2561) กล่าวว่า สาเหตุที่คณะอริชฐานเสียงธรรมยกเลิกการใช้เครื่องเสียงจากทางเจ้าภาพ เพราะว่าการเทศน์ในแต่ละพื้นที่คุณภาพเครื่องเสียงมีความแตกต่างกัน บางงานคุณภาพเครื่องเสียงดีแต่เจ้าของเครื่องเสียงปรับไม่เป็น บางงานเครื่องเสียงไม่ดีทางพระนักเทศน์เองก็ไม่สามารถเข้าไปปรับเครื่องเสียงได้ด้วยความเกรงใจตามมารยาท จึงได้มีมติซื้อเครื่องขยายเสียงและลำโพงส่วนกลางเพื่อใช้ร่วมกันในการเทศน์แต่ละงาน ส่วนเครื่องปรับเสียงส่วนตัวก็ใช้ปรับเสียงเฉพาะพระนักเทศน์แต่ละรูปโดยต่อจากเครื่องขยายเสียงส่วนกลาง เครื่องขยายเสียงส่วนกลางที่ซื้อร่วมกันมีมูลค่า 60,000 บาท ซึ่งหากเกิดมีการชำระพระนักเทศน์ในคณะต้องช่วยกันจ่ายค่าซ่อมแซม

ภาพประกอบ 19 ภาพเครื่องขยายเสียง

สรุปได้ว่า พระนักเทศน์ในฐานะผู้ส่งสารเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงผู้รับสารคือ เจ้าภาพ และผู้ร่วมงาน ให้เป็นส่วนหนึ่งของการเทศน์โดยการสร้างบรรยากาศให้การเทศน์เป็นไปอย่างสนุกสนานไม่น่าเบื่อ โดยการให้ความสำคัญแก่ผู้รับสารทำให้ผู้ฟังได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเทศน์

4.1.3 บริบทในการเทศน์ของผู้ฟังเทศน์

การฟังเทศน์ เป็นกิจกรรมปลีกย่อยในศาสนาพิธีหมวด บุญพิธี เป็นประเพณีในครอบครัว สังคม และเกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีวิต (กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, 2560: 2) ขั้นตอนของการฟังเทศน์จึงต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักของศาสนพิธี เพื่อให้เป็นระเบียบแบบแผนและมีความเข้าใจในการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน การฟังเทศน์แท้ลือสานคณะอธิษฐานเสียงธรรม ในขั้นตอนก่อนฟังเทศน์ต้องมีการปฏิบัติตามหลักศาสนพิธีเพื่อให้มีความเหมาะสมในบุญพิธีที่เจ้าภาพจัดขึ้น

พิธีการแรกก่อนเทศน์ผู้ฟังต้องไหว้พระ และสมาทานศีลต่อหน้าพระสงฆ์เสียก่อน โดยมีมัคทายกหรือผู้รู้ นำผู้ฟังไหว้พระสมาทานศีลโดยการกำกับของพระนักเทศน์ การสมาทานศีลต้องกระทำทุกครั้งก่อนฟังเทศน์ มัคทายกเชิญเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย นำไหว้พระ สมาทานศีล พระนักเทศน์นำสมาทานไตรสรณคมน์สมาทานศีล จากนั้นจึงอาราธนาธรรม

ภาพประกอบ 20 พระนักเทศน์ตั้งตาลปัตร

การสมาทานศีล นอกจากจะเป็นการปฏิญาณตนให้ตั้งอยู่ในความสุจริตแล้ว อีกนัยหนึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนการฟังเทศน์ ทั้งผู้เทศน์และผู้ฟัง เป็นสัญญาณให้ทุกคนที่อยู่ในบริเวณพิธีมีความพร้อมที่จะฟัง โดยการสงบกาย สงบวาจา และสงบใจ ไม่รบกวนผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (2543: 81) กล่าวว่า ผู้มีศีลสามารถพัฒนาความประพฤติ ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี

จากนั้น จึงอาราธนาธรรมเพื่อเป็นสัญญาณในการเริ่มเทศน์ การอาราธนาธรรมนี้เป็นพิธีที่เกิดจากความเชื่อในหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา แล้วนำมาปรับปรุงเป็นข้อปฏิบัติในศาสนพิธี โดยอิงเอาเหตุการณ์ในพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ใหม่ ๆ ในสัปดาห์ที่ 8 หลังจากที่พระองค์ทรงเสวยวิมุตติสุขเป็นเวลา 7 สัปดาห์ ทรงพิจารณาเห็นว่า อริยสัจที่พระองค์ทรงตรัสรู้นั้นเป็นธรรมที่ละเอียดลึกซึ้ง เป็นการยากที่สัตว์ทั้งหลายผู้ยังติดข้องในกามคุณจะรู้ตามความเป็นจริงได้ เมื่อแสดงธรรมแต่ไม่มีผู้รู้ทั่วถึงธรรมจะเป็นการเหนื่อยเปล่าสำหรับพระองค์ พระองค์จึงไม่ทรงยอมพระทัยที่จะทรงแสดงธรรม ท้าวสัทหมบตีพรหมทราบถึงพระปริวิตกของพระพุทธเจ้าแล้วเกิดความคิดขึ้นว่าสัตว์โลกจะเสื่อมถ้าหากพระพุทธเจ้าไม่ทรงแสดงธรรม จึงเข้าไปกราบทูลอาราธนาให้พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์โลก เนื่องจากว่าผู้ที่มิกิเลสน้อยจะรู้ทั่วถึงธรรมยังมีอยู่ จึงทรงรับทราบถึงการอาราธนาของท้าวสัทหมบตีพรหม จึงทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ทรงเห็นสัตว์โลกประเภทต่าง ๆ มีบุคคลผู้มิกิเลสน้อย เป็นต้น ซึ่งบุคคลผู้สามารถรู้ทั่วถึงธรรม จักมี จึงตรัสตอบกับท้าวสัทหมบตีพรหมว่า พระองค์จะทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์โลก ผู้ประสงค์จะฟังธรรมจงหลังศรัทธามาเพื่อฟังธรรมเถิด ท้าวสัทหมบตีพรหม เมื่อทราบถึงการทรงรับการอาราธนาของตนแล้ว

จึงถวายอภิวัตแล้วกลับพรหมโลกตามเดิม จึงเกิดเป็นประเพณีหากมีการแสดงธรรมเกิดขึ้นที่ใดก่อนแสดงธรรมต้องให้ผู้ฟังอาราธนาธรรมก่อนจึงจะแสดงธรรมได้ (ประชิด สกฺขณะพัฒน์, 2548: 14)

ด้วยความเชื่อดังกล่าวก่อนจะมีการแสดงธรรม หลังจากสมาทานศีลจบมัคคานายกจะนำผู้ฟังอาราธนาธรรมด้วยบทคาถาภาษาบาลีว่า

“พรหมมา จะ โลกาธิปติ สหัมปะติ
กัตถัญชะลี อธิวัระรัง อายาจะละ
สันติระ สันตปา ประชกชะชาติกา
เทเสตุ ธัมมัง อะนุกัมปิมัง ปะชังฯ”

จากคำอาราธนาธรรมดังกล่าวข้างต้น นำมาจากพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทฺธวงศ์ เล่ม 9 ภาค 2 การเทศน์แหล่อีสานจะใช้อาราธนาธรรมแบบนี้ในงานบุญกฐินและงานบุญอุทิศส่วนกุศลเท่านั้น ส่วนบุญมหาชาติ (บุญผะเหวด) มีระเบียบแบบแผนการอาราธนาเทศน์เฉพาะ ความแตกต่างขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่

ภาพประกอบ 21 มัคคานายกอาราธนาธรรม

สรุป ความสำคัญของการสมาทานศีล และการอาราธนาธรรม มีนัยสำคัญคือการเตรียมความพร้อมที่จะฟังเทศน์ทั้งผู้เทศน์และผู้ฟัง ด้วยการสำรวมกาย วาจา ใจ ให้พร้อมก่อนฟังเทศน์ เป็นสัญญาณให้ทราบว่าการเทศน์กำลังจะเริ่มขึ้นแล้ว และเพื่อเป็นการจัดระเบียบผู้ฟังให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

4.1.4 การรับสารของผู้รับสาร

การเทศน์แหล่อีสานมีความคล้ายคลึงกับการแสดงศิลปะพื้นบ้านอีสานประเภทหมอลำ เป็นการแสดงที่มีการตอบโต้ระหว่างพระนักเทศน์กับผู้ฟัง และกับพระนักเทศน์ด้วยกันเองตลอดระยะเวลาที่เทศน์ ฉะนั้นการที่เทศน์แหล่อีสานได้รับความนิยมนจากผู้ฟังจึงไม่ได้อยู่ที่พระนักเทศน์เสียงดีเพียงอย่างเดียว แต่พระนักเทศน์ต้องมีไหวพริบปฏิภาณในการเทศน์ ตลอดจนการแสดงที่สมบทบาทที่ได้รับในวรรณกรรมเรื่องนั้น ดังที่ สุริยา สมุทรคุปต์ และคณะ (2544: 4) กล่าวว่า หัวใจสำคัญของการแสดงศิลปะพื้นบ้านนั้น ไม่ได้อยู่ที่กลอนลำนิทานหรือสอนธรรมะ ไม่ได้อยู่ที่อัจฉริยภาพของหมอลำหรือนักดนตรี แต่อยู่ที่บทสนทนา (Dialogus) หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้แสดงและผู้ชมซึ่งแสดงผ่านทางเสียงหัวเราะชอบอกชอบใจ

ดังนั้น ปฏิกริยาตอบรับระหว่างพระนักเทศน์กับผู้ฟังจึงมีความสำคัญในการถ่ายทอดธรรมะ หรือข้อคิดให้แก่ผู้ฟังได้เข้าใจง่ายขึ้น เป็นการอธิบายเรื่องที่ยากให้เป็นเรื่องง่าย และสามารถดึงดูดความสนใจจากผู้ฟังให้ตั้งใจฟังตลอด 3 ชั่วโมงในการเทศน์โดยไม่น่าเบื่อ ปฏิกริยาตอบรับจากผู้ฟังจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่บ่งบอกความสำเร็จของการเทศน์ในงานนั้นด้วย การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระนักเทศน์และผู้ฟัง มีการแสดงปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องผ่านเทคนิควิธีการในการเทศน์ที่ทำให้ผู้ฟังสนใจและสนุกสนานไปกับการเทศน์ในฐานะ “ธรรมบันเทิง” และเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสาร ดังที่ กรรณิการ์ อัครเดชา (2553: 60) กล่าวว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารเป็นการแสดงออกทางอวัจนภาษา มีหลายรูปแบบ ทั้งการแสดงออกด้วยท่าทาง สายตา การสบตา การร้องให้หัวเราะ สิ่งเหล่านี้มีผลต่อความรู้สึกของผู้รับสารเป็นปฏิกริยาสะท้อนกลับเพื่อควบคุมผู้พูดได้

4.1.4.1 ปฏิสัมพันธ์ของพระนักเทศน์

ในกระบวนการสื่อสาร การสื่อความหมายด้วยอวัจนภาษาของคนเรานั้น อาจปรากฏออกมาได้ในหลาย ๆ ลักษณะ โดยไม่ต้องพูดหรือไม่ต้องเขียน ผู้ส่งสารอาจใช้กิริยาท่าทางสัญลักษณ์ รหัส หรือบุคลิกลักษณะแบบต่าง ๆ ที่ผู้รับสารสามารถทำความเข้าใจได้ ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารร่วมกัน ประดับพันธ์ คำมา (2559: 13) ในการเทศน์แหล่อีสานนอกจากการสื่อสารด้วยภาษาที่เป็นพูดแล้ว การสื่อสารด้วยอากัปกิริยาท่าทางก็เป็นส่วนสำคัญในการประกอบการสื่อสารที่ทำให้ผู้ฟังเทศน์เข้าถึงอารมณ์ของตัวละครที่พระนักเทศน์กำลังแสดงในบทบาทที่ได้รับมากยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มอรรถรสในการฟังเทศน์ให้เข้าใจในเรื่องราวที่กำลังแสดงเพิ่มขึ้นด้วย แต่เนื่องจากข้อจำกัดในการแสดงออกของพระภิกษุในการแสดงอากัปกิริยาต่าง ๆ ที่ต้องสำรวมในสมณสาธูป การสื่อสารด้วยอวัจนภาษาหรือท่าทางต่าง ๆ จึงมีข้อจำกัดอยู่มากเพื่อให้มีความสำรวมและยังความกลมกลืนของศาสนิกชนผู้ฟังเทศน์ การแสดงออกทางท่าทางในการเทศน์แหล่อีสานจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล จะเห็นได้ว่าพระนักเทศน์จะแสดงออกได้อยู่ 2 ท่าทาง คือ 1) ทำชี้นำเป็นการแสดงอารมณ์โกรธของตัวละครในขณะเทศน์ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่แสดงท่าทางนี้มักจะเป็นผู้ที่แสดงเป็นตัวโกงหรือตัวร้ายในเรื่อง

และมักแสดงอาการนี้ในเวลาโกรธหรือเวลาที่มีการถกเถียงกัน ประกอบกับการพูดจาด้วยคำหยาบหรือการดูต่ำเพื่อให้เกิดความสมจริงในบทบาทที่ตนเองได้รับ 2) ทำเซ็ดน้ำตา เป็นการแสดงอารมณ์โศกเศร้าของตัวละครในขณะเทศน์เทศน์ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่แสดงท่าทางนี้มักจะเป็นผู้ที่แสดงเป็นแม่หรือคนชรา เป็นการแสดงออกกับกิริยาเมื่อมีอาการโศกเศร้าเสียใจ เพื่อให้เกิดความสมจริงในบทบาทที่ตนเองได้รับ เมื่อผู้ฟังเทศน์ได้ฟังเทศน์ที่มีบทโศกเศร้าประกอบกับอาการที่โศกเศร้าทำให้ผู้ฟังมีอารมณ์สในการฟังเทศน์มากขึ้น ซึ่งอาจทำให้ผู้ฟังร้องไห้เมื่อฟังเทศน์ด้วย

ภาพประกอบ 22 การแสดงอวัจนภาษา

ภาพประกอบ 23 การแสดงอวัจนภาษา

4.1.4.2 ปฏิสัมพันธ์ในบริบทการแสดงธรรม

1) การรับสารของผู้ฟังเทศน์

การรับสารของบริบทของการรับสารเป็นการสร้างความหมายผ่านวัจนภาษา และอวัจนภาษาระหว่างพระนักเทศน์และผู้ฟัง เกิดความเข้าใจในการสื่อสารของผู้ส่งสารพูดมากขึ้น เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคล ดังที่ กรรณิการ์ อิศวทรเดชา (2553: 5) กล่าวว่า ในการสื่อสารระหว่างบุคคล ผู้ฟังจะตอบสนองต่อคำพูดที่ได้ฟังคือปฏิกิริยารับรู้ ไม่ว่าจะเป็นปฏิกิริยา ภายในหรือภายนอก ไม่ว่าจะเป็นคำพูดหรือการกระทำ

การรับสารที่เป็นกรรับสารของพิธีการเทศน์แหล่อีสานนั้นการตอบรับจะแสดงออก ผ่านการหัวเราะและร้องไห้ มีการตีฆ้อง แสดงสาธุการเมื่อพระนักเทศน์เริ่มแหล่โดยจะมีผู้ฟังหนึ่งคน ทำหน้าที่ประจำฆ้อง ทำหน้าที่ตีฆ้องเมื่อพระนักเทศน์เริ่มแหล่และแหล่จบในแต่ละบท เป็นสัญญาณ ทำให้ทราบว่าได้มีการเริ่มเทศน์แหล่ขึ้นแล้ว

ภาพประกอบ 24 ผู้ฟังเทศน์ตีฆ้องเพื่อสาธุการ

การแถมสมภาร เป็นการถวายปัจจัยพิเศษ (เงิน) นอกเหนือจากจุดปัจจัยที่เตรียมไว้ โดยเจ้าภาพ การแถมสมภารนี้เป็นการถวายปัจจัยเพราะชื่นชอบในน้ำเสียงของพระนักเทศน์ โดยผู้ฟัง แสดงออกเมื่อชื่นชอบในน้ำเสียงของพระนักเทศน์ เมื่อเทศน์ถึงตอนที่ลึกซึ้งกินใจผู้ฟัง ผู้ฟังจะลุกขึ้นมา ถวายเงินใส่ย่ามของพระนักเทศน์คราวละ 20 – 100 บาท ก็มี ส่วนใหญ่ผู้ที่แถมสมภารบ่อย ๆ จะเป็น เจ้าภาพ รองลงมาคือผู้มาร่วมงาน

การแถมสมภารนั้น จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ (2559: 47) ได้กล่าวถึงการแถมสมภารไว้ว่า พระผู้ที่จะได้รับการแถมสมภารนั้นต้องเป็นพระที่มีความรอบรู้ในวาทศิลป์และวรรณศิลป์ สามารถสร้างอารมณ์สให้กับผู้ฟังธรรม ดึงดูดให้เกิดศรัทธาบริจาคเงินแบบแถมสมภาร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เบญจมาศ เพชรสม (2536: 76) กล่าวว่า เมื่อพระนักเทศน์แสดงถึงบท

โศกเศร้าในเรื่อง เมื่อผู้ฟังเกิดความประทับใจหรือมีจินตนาการตามผู้เทศน์เกิดความสะเทือนใจ ก็จะ การถวายเงินแบบแถมสมภาร พระมหาอุบล สิริวัฒนโณ (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า เมื่อนำเงินที่ได้รับ จากการแถมสมภารมารวมเมื่อเทศน์เสร็จก็จะได้มากน้อยไม่เท่ากันในแต่ละงาน บางงานได้ 500 – 700 บาท บางงานถ้าเทศน์ถูกใจผู้ฟังก็จะได้เงินแถมสมภารมาก ตั้งแต่เริ่มเทศน์แหล่อีสานมาเคยได้รับ ถวายเงินแถมสมภารมากที่สุดถึง 5,000 บาท ซึ่งเงินแถมสมภารนี้ไม่ได้นำไปรวมกับเงินบูชาภัณฑ์ เทศน์ บางงานได้รับถวายเงินแถมสมภารมากกว่าเงินบูชาภัณฑ์เทศน์ ส่วนการแถมสมภารนั้นมีหลาย วิธี เช่น การถวายแบบแยก และการถวายแบบรวม ดังที่

ทองปอน เวียงแก้ว (2563: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การแถมสมภารให้แก่พระนักเทศน์ ในงานบุญมหาชาติที่วัดไตรทอง จะไม่ให้ผู้ฟังเทศน์นำเงินไปแถมสมภารให้แก่พระนักเทศน์โดยตรง แต่จะให้ตัวแทนมัคทายกถือบาตรไปเรียกรับกับผู้ฟังเป็นระยะ เมื่อเรียกรเสร็จก็จะนำมาแบ่งเป็น 3 ส่วน เท่า ๆ กันแล้วนำถวายแด่พระนักเทศน์ทีละรูป สาเหตุที่ทำแบบนี้เพื่อให้เงินแถมสมภารถึงแก่พระ นักเทศน์อย่างเท่าเทียมกันไม่ได้เลือกที่รักมักที่ชัง

ภาพประกอบ 25 เจ้าภาพถวายเงินแถมสมภารขณะพระเทศน์แหล่อีสาน

สรุป ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระนักเทศน์และผู้ฟังเทศน์สามารถแสดงออกได้หลายรูปแบบ ทั้งนี้เป็นการสร้างความหมายที่มีการเข้าใจเฉพาะระหว่างพระนักเทศน์และผู้ฟังเทศน์ การแสดงออก ด้วยปฏิริยาตอบรับเมื่อถูกกระตุ้นด้วยบทเทศน์ที่ตลกขบขันหรือโศกเศร้าด้วยอาการหัวเราะหรือ ร้องไห้ การแสดงออกด้วยการแถมสมภารเพื่อแสดงให้รู้ว่าชื่นชอบต่อพระนักเทศน์ ลีลาการเทศน์ น้ำเสียง ตลอดจนการตีฆ้องเพื่อเป็นการส่งสัญญาณสาธุการระหว่างเทศน์ ก็จัดเป็นปฏิริยาตอบรับ อีกอย่างหนึ่งระหว่างผู้ฟังเทศน์ได้อีกด้วย

4.1.5 การผลิตซ้ำความทรงจำต่อบุพการีผ่านการเทศน์เรียกวิญญาณ

การเทศน์เรียกวิญญาณ เป็นส่วนประกอบหนึ่งในการเทศน์แหลีสานอาจนับว่าเป็นพิธีกรรมหนึ่งในการเทศน์แหลีสานก็ว่าได้ พิธีกรรมนี้จะทำในงานทำบุญอุทิศส่วนกุศล และงานบุญกุศลที่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น งานใดที่ไม่ได้เกี่ยวเนื่องถึงผู้ตายจะไม่ทำพิธีกรรมเรียกวิญญาณหลังจากเทศน์เสร็จ เดิมทีการเทศน์เรียกวิญญาณเป็นเพียงการเทศน์แสดงถึงพระคุณของบุพการีผู้ที่ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น ในเวลาต่อมาจึงมีการเพิ่มรายละเอียดของพิธีกรรมมากขึ้นซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไป

การเทศน์เรียกวิญญาณนี้จะกระทำเมื่อการเทศน์นิทานจบแล้ว พระนักเทศน์จะเรียกเจ้าภาพตลอดจนลูกหลานที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้ตายมานั่งล้อมวงโดยมีการนำอาหารหวานคาว รูปถ่ายของผู้ตายและอัฐิ (กระดูก) ของผู้ตายมาเพื่อทำพิธีกรรมเทศน์เรียกวิญญาณ จากนั้นพระนักเทศน์จะให้เจ้าภาพจุดธูป 1 ดอก และนำขอขมาแก่ผู้ตายและเริ่มเทศน์เรียกวิญญาณของผู้ตายให้มารับประทานอาหารและรับส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานเจ้าภาพได้อุทิศให้ก่อนส่งดวงวิญญาณสู่ภพภูมิที่ดีต่อไป การเทศน์เรียกวิญญาณนี้ไม่ใช่การเรียกเอาวิญญาณให้กลับคืนมา แต่เป็นเพียงการแสดงถึงความกตัญญูต่อบุพการีที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการระลึกถึงพระคุณที่ผู้ตายมีแก่ลูกหลาน บทเทศน์หรือกลอนเทศน์ที่ใช้เรียกวิญญาณนั้นจึงเป็นบทที่มีความโศกเศร้าและแสดงถึงพระคุณของผู้ตายเมื่อยังมีชีวิตอยู่ จากนั้นพระนักเทศน์จะผูกข้อมือให้กับเจ้าภาพด้วยสายสิญจน์เพื่อเป็นสิริมงคลให้แก่เจ้าภาพเป็นเสร็จพิธีเทศน์เรียกวิญญาณ (พระครูวินัยธรอภิชาติ อดุลกาโม, 2563: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 26 อุปกรณ์ในการเทศน์เรียกวิญญาณ

การผลิตซ้ำความทรงจำของสถาบันครอบครัวผ่านพิธีเรียกวิญญาณนี้ เป็นการตอกย้ำภาพความทรงจำของคนตายที่ต่อคนเป็น เป็นพิธีกรรมที่พระนักเทศน์ต้องทำให้กับเจ้าภาพทุกคนที่มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศล เพราะวัตถุประสงค์หลักในการจัดงานขึ้นก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับ และยังเป็นการระลึกถึงพระคุณของบุพการีที่บรรดาลูกหลานจะต้องแสดงออกถึงความกตัญญูเพื่อ

ตอบแทนพระองค์เมื่อท่านได้จากโลกนี้ไปแล้ว การเทศน์เรียกวิญญาณจึงเป็นสัญลักษณ์ (Symbol) เพื่อแสดงออกให้ผู้ที่มีส่วนร่วมงานได้เห็นถึงความดีงามของผู้ตายซึ่งแสดงออกผ่านความกตัญญูของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้กระทำให้นวาระสุดท้าย การเทศน์เรียกวิญญาณมีขั้นตอนในพิธีตั้งแต่ต้นจนจบดังตารางต่อไป

ตาราง 1 ตารางแสดงขั้นตอนการเทศน์เรียกวิญญาณ

ขั้นที่	รายละเอียด	รายละเอียดในพิธี
1. เริ่มพิธี	1. เรียกกรมเจ้าภาพ 2. เตรียมัวสดุดุปกรณ์	1. ขอขมาดวงวิญญาณ 2. ผลิตข้าวความทรงจำผ่านอาหาร
2. เทศน์เรียกวิญญาณ	1. เทศน์บทพรรณนาพระคุณ บิดา – มารดา 2. เทศน์บทเรียกวิญญาณให้มารับกองบุญ	1. ระลึกความทรงจำระหว่างคนเป็นกับคนตาย
3. เทศน์ส่งวิญญาณ	1. เทศน์บทวิญญาณลาลูกหลานไปเกิด 2. เทศน์บทส่งวิญญาณสู่สัมปรายภพ	1. เจ้าภาพผูกแขนพระนักรเทศน์ในฐานะสื่อกลางระหว่างคนเป็นกับคนตาย
4. เทศน์อวยพร	1. เทศน์บทอวยพรเจ้าภาพ	1. อวยพรแต่เจ้าภาพที่ได้สละทุนทรัพย์ในการจัดงานทำบุญ

พระครูวินัยธรอภิชาติ อตถกานโม (2563: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การเทศน์เรียกวิญญาณนี้ พระนักรเทศน์ต้องถือโอกาสเทศน์บอกผู้ฟังด้วยเพื่อไม่ให้ยึดติดกับสิ่งที่พลัดพรากไปแล้ว โดยให้เทศน์สอนผู้ฟังว่าคนที่มากก็หนีความตายไม่พ้น สักวันหนึ่งจะต้องเป็นเราถือเป็นเรื่องธรรมดา สิ่งที่เหลือไว้ให้ระลึกถึงมีแต่คุณงามความดีเท่านั้น เพราะฉะนั้นการเทศน์เรียกวิญญาณจึงเป็นการพรรณนาถึงคุณงามความดีของผู้ตายเพื่อให้ผู้ฟังซึ่งยังมีชีวิตอยู่ได้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท และไม่ยึดติดกับอดีตที่ผ่านมาไปแล้ว ให้ประพฤติปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธเจ้าแล้วชีวิตจะประสบแต่ความเจริญรุ่งเรือง นี่คือวัตถุประสงค์ของการเทศน์เรียกวิญญาณ

ด้วยการเทศน์เรียกวิญญาณเป็นการเทศน์ที่ใช้น้ำเสียงอ่อนโยนยาวให้อารมณ์โศกเศร้า จึงสามารถทำให้ผู้ฟังได้ระลึกถึงผู้ตายในอดีตเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ ดังที่ วาสนา โภคาพานิชย์ (2562: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ตนเองชอบน้ำเสียงของพระนักรเทศน์ในตอนเทศน์ด้วยน้ำเสียงโศกเศร้า ในตอนที่เรียกวิญญาณมารับส่วนบุญกุศลและตอนพรรณนาพระคุณของบิดามารดา ทำให้ระลึกถึงผู้ตายอย่าง

สุดซึ้ง จนตนเองและญาติกลั้นน้ำตาไม่ไหวจนร้องไห้ออกมา ทำให้รู้สึกได้ว่าผลบุญได้ถึงแก่ผู้ตายอย่างแท้จริง

ภาพประกอบ 27 พิธีกรรมเทศน์เรียกวิญญาณ

ภาพประกอบ 28 เจ้าภาพร้องไห้ขณะฟังเทศน์เรียกวิญญาณ

สรุป การเทศน์เรียกวิญญาณเป็นการตอกย้ำความทรงจำของสถาบันครอบครัวผ่านพิธีกรรมที่เชื่อว่าผู้ตายยังรับรู้ได้ถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ โดยใช้วิญญาณของผู้ตายเป็นสื่อกลางในการตอกย้ำอดีตที่เคยผ่านมาของเจ้าภาพผ่านบทเทศน์พรรณนาพระคุณ บิดา – มารดา ทำให้เจ้าภาพเกิดจินตภาพของครอบครัวเมื่อครั้งได้อยู่ร่วมกัน ทั้งนี้น้ำเสียงของพระนักเทศน์เป็นสิ่ง

สำคัญในการช่วยตอกย้ำอารมณ์ให้เกิดความโศกเศร้าโดยเฉพาะการเอื้อนเสียงยาวให้ความรู้สึกโศกเศร้า ทำให้สะเทือนใจผู้ฟังและแสดงออกผ่านความรู้สึกคือการร้องไห้

4.2 ประเภทของบทเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม

4.2.1 ประเภทของบทเทศน์แหล่อีสาน

จากการศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนามการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรมพบว่าบทเทศน์แหล่อีสานที่ใช้เทศน์มีทั้งหมด 15 เรื่อง บทเทศน์ของคณะอริษฐานเสียงธรรมที่ใช้เทศน์ในแต่ละงานแต่ละเรื่องมีเนื้อหาแตกต่างกัน บทเทศน์บางเรื่องได้ขอสำเนาจากพระนักเทศน์คณะอื่น และได้รับเมตตาจากพระนักเทศน์ที่ลาสิกขาแล้ว มีทั้งฉบับเขียนด้วยลายมือและฉบับที่พิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ บทเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรมปรากฏนามผู้แต่ง 3 ท่าน คือ 1) ทองเพชร พ.กวี (นามปากกา) หรือ พระอริการทองเพชร วีรธมโม อดีตเจ้าอาวาสวัดสระทอง บ้านหนองขาม ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ปรมาจารย์ด้านเทศน์แหล่อีสานในอดีต เป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงด้านการประพันธ์บทเทศน์แหล่อีสาน มีชื่อเสียงเป็นที่ประจักษ์ทั่วท้องถิ่นอีสาน 2) พระครูสุตสารพิมล (พิมพ์ ธรรมทินโน ป.ธ.3) วัดโนนศิลา บ้านฝายหิน ตำบลวังหินลาด อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ปรมาจารย์ด้านเทศน์แหล่อีสานที่มีชื่อเสียงโด่งดังในขณะนี้ และ 3) อุดมพรเพชรประพันธ์ (นามปากกา) หรือ พระอริการอุดม อุดตโม วัดโพธิ์ศรี บ้านแก ตำบลอิต้อ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพประกอบ 29 บทเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม

บทเทศน์เป็นองค์ประกอบหลักในการเทศน์แหล่อีสาน เพราะเป็นสิ่งที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร อีกทั้งยังเป็นเรื่องราวที่แฝงไว้ด้วยหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาที่ต้องการมุ่งเน้นให้ผู้รับสารนำไปประพฤติปฏิบัติตามอย่างถูกต้อง เรื่องที่นำมาแต่งเป็นบทเทศน์แหล่อีสานมีที่มาจากวรรณกรรมหลายแหล่งส่วนใหญ่จะเป็นวรรณกรรมประเภทนิทาน บทเทศน์แหล่อีสานเรื่องหนึ่งเรื่องประกอบไปด้วยตัวละครหลากหลาย ตัวละครแต่ละตัวก็จะแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไป สารัตถะที่ปรากฏในเรื่องมุ่งสอนผู้ฟังให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมที่แฝงอยู่ในบทเทศน์แหล่อีสานที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในครั้งนี้ เป็นบทเทศน์ที่คณะอธิษฐานเสียงธรรมใช้แสดงธรรมตั้งแต่ก่อตั้งคณะจนถึงปัจจุบัน โดยจำแนกเป็นนิทานประเภทต่าง ๆ มีทั้งหมด 15 เรื่อง ได้แก่

4.2.1.1 นิทานชาดก

บทเทศน์แหล่อีสานของคณะอธิษฐานเสียงธรรมที่เป็นนิทานชาดกมี 1 เรื่อง คือ มหาเวสสันดรชาดก มีเรื่องดังนี้

1) มหาเวสสันดรชาดก เป็นนิทานทศชาติชาดก เป็นชาติสุดท้ายก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า สารสำคัญของเรื่องแสดงถึงการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ชาตินี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเรียกว่า “มหาชาติ” เพราะพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีครบ 10 ประการ ได้แก่ เนกขัมมบารมี วิริยบารมี เมตตาบารมี อธิษฐานบารมี ปัญญาบารมี ศีลบารมี ขันติบารมี อุเบกขาบารมี สัจจบารมี และทานบารมี การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ประกอบด้วยความมีเมตตา กรุณา การมีวาจาสัตย์ ความอดทน ความเสียสละ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค การบำเพ็ญทานบารมีทรงตั้งแต่ประสูติจนสวรรคต เห็นได้จากการให้สร้างโรงทานเพื่อบำเพ็ญทานอย่างเต็มที่ การทานช้างปัจจัยนาคแก่พราหมณ์ชาวเมืองกลิงคราษฎร์ การทำสัตตสดกมหาทาน พระองค์ยังทำทานอันยิ่งใหญ่คือ ให้พระนมเหสีและพระโอรสพระธิดาเป็นทาน โดยตัดความรักความอาลัยจากการพลัดพรากจากสิ่งทีรัก จนที่ที่สุดพระอินทร์ประทานพร 8 ประการ พรที่พระเวสสันดรทูลขอคือ “ขอให้พระองค์มีทรัพย์สมบัติเพื่อทำทานตลอดไปอย่าได้หมดโดยไม่เสียหาย” เมื่อคืนกลับบ้านเมืองพระองค์ทำทานตลอดพระชนม์ชีพ การบำเพ็ญทานที่ยอดของการบริจาคทาน ทรงตัดกิเลสตัณหา เสียสละแม้ชีวิตตนเองเพื่อการบรรลุพระโพธิญาณ อันเป็นความรู้เพื่อช่วยสัตว์โลกทั้งหลายได้พ้นทุกข์ สารัตถะในเรื่องมุ่งเน้นเรื่องการทำทาน อันเป็นการขัดเกลากิเลสเบื้องต้นคือความตระหนี่

4.2.1.2 นิทานคติธรรม

บทเทศน์แหล่อีสานของคณะอธิษฐานเสียงธรรมที่เป็นนิทานธรรมะมี 2 เรื่อง มีเนื้อเรื่องดังนี้

1) บุพกรรมพระโมคคัลลานะ เป็นนิทานธรรมะอิงประวัติอัศจรรย์ ในเรื่องบุพกรรมพระโมคคัลลานะซึ่งมีสารัตถะเรื่องความกตัญญูกตเวทีต่อบุพการีและผู้มีพระคุณ โคร่งเรื่องนำมาจาก อรรถกถาในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน เล่ม 8 ภาค 1 หน้า 493 – 495 แสดงเรื่อง

อดีตชาติของพระโมคคัลลานะ อัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า เป็นเอตทัคคะด้านผู้มีฤทธิ์มาก แต่ต้องดับขันธเพราะถูกโจร 500 สังหาร กล่าวถึงอดีตชาติของพระโมคคัลลานะ เกิดเป็นมานพดูแลมารดาตาบอด ส่วนบิดาเสียชีวิตนานแล้ว มานพดูแลมารดาอย่างดี อยู่มาวันหนึ่งมานพได้พบกับนางกรรมนิการ์สาวชาวบ้าน และตกหลุมรักกันจึงแต่งงานกัน แต่มารดาของมานพไม่ชอบนางกรรมนิการ์ เพราะนางมีลักษณะต้องห้ามของผู้หญิงจึงทัดทานมานพไม่ให้แต่งงานกับนางกรรมนิการ์แต่มานพไม่ได้ฟังมารดาของตน ได้สู่ขอนางกรรมนิการ์มาสู่บ้านตนและให้ดูแลมารดามานพขณะไปทำงานช่วงกลางวัน นางกรรมนิการ์รู้ว่ามารดาสามีไม่ชอบบพอดตนจึงกลั่นแกล้งใส่ร้าย ยื่นข้อเสนอให้เลือกใครระหว่างมารดากับภรรยา หากเลือกภรรยาให้มานพฆ่ามารดา ซึ่งมานพเลือกภรรยาจึงได้วางอุบายบอกมารดาว่าจะพาไปเยี่ยมญาติ เมื่อมาถึงกลางป่ามานพพาทำที่ไปป่าสวาทะ ทำเสียงตัวเองเป็นโจรทำร้ายมารดา แต่มานพสำนึกได้จึงหยุดทำร้ายและสารภาพสิ่งที่ทำแล้วพามารดากลับบ้าน แล้วเล่านางกรรมนิการ์ออกจากบ้านไป มารดามีชีวิตไม่นานก็เสียชีวิต เมื่อมานพเสียชีวิตไปเกิดในเวจิมหานคร เมื่อหมดกรรมเกิดชาติใหม่เป็นพระโมคคัลลานะ ด้วยกุศลแห่งกรรมในวาระสุดท้ายของชีวิตของพระโมคคัลลานะถึงแม้จะเป็นพระอรหันต์ แต่ด้วยบุญกรรมจึงถูกฆ่าโดยโจร 500 จนกระดูกแตกละเอียดดังที่เคยทำร้ายมารดาในอดีตชาติ สารัตถะของเรื่องนี้มุ่งสอนเรื่อง กุศลแห่งกรรม แม้ว่าจะเป็นพระอริยสงฆ์ผู้หมดอาสวะกิเลส แต่ก็ต้องชดใช้กรรมที่ตนทำเมื่ออดีตชาติ สารัตถะในเรื่องสามารถทำให้ผู้ฟังเชื่อเรื่องกุศลแห่งกรรม เกิดการละอายและเกรงกลัวต่อบาป ไม่กระทำในสิ่งที่ไม่ดี ให้ประกอบแต่กรรมดีในการดำรงชีวิต

2) บาบไผ่ บุญมัน เป็นบทเทศน์นิทานธรรมะ เนื้อเรื่องกล่าวถึงสามี ภรรยาคู่หนึ่ง สามีชื่อประสก ภรรยาชื่อสิกา อยู่เมืองสาวัตถี เฒ่าประสกชอบทำบุญ เข้าวัดฟังธรรมอยู่เป็นนิตย์ จนบรรลุนิพพานชั้นโสดาบัน ส่วนยายสิกาผู้ภรรยาไม่จิตอกุศล ชอบขัดใจสามีในการทำกุศล สามีทนไม่ได้เลย ยายสิกาออกจากบ้าน นางจึงไปพึ่งพระสุธรรม (พระธรรมเสนาบดี) ผู้จำพรรษาอยู่ ณ วัดเชตวัน พึ่งพระธรรมเทศนาจนจิตใจผ่องใสมีกุศล จากนั้นกลับมาขอขมาสามีที่ล่วงเกินแล้วกลับตัวกลับใจเลื่อมใสการทำบุญ สารัตถะของเรื่องมุ่งสอนเรื่องการทำบาป - บุญ อาณิสสส์ของการทำบุญ การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เรื่องสวรรค์ นรก

4.2.1.3 นิทานพื้นบ้าน

บทเทศน์แหล่งอีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรมที่เป็นนิทานพื้นบ้าน มี 2 เรื่อง ได้แก่

1) ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ เป็นนิทานพื้นบ้านอีสาน เชื่อว่าเป็นเรื่องจริงของชวานา ตำบลตาตทอง อำเภอโยสธร จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันคือ ตำบลตาตทอง อำเภอเมือง จังหวัดโยสธร สาระแสดงถึงความอกตัญญูของลูกที่ทำร้ายมารดาด้วยความโกรธตันเหตุจากความหิว สาเหตุที่นำนิทานพื้นบ้านมาแต่งเป็นบทเทศน์ วิเชียร แสนมี (2560: 126) เห็นว่า เรื่องที่เทศน์ส่วนมาก

เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและครอบครัวของคนทั่วไปในเรื่องเลี้ยงลูกแล้วไม่ได้พึ่งพาอาศัยในตอนชราจึงนำมาแต่งเป็นกลอนเทศน์แหล่ เนื้อเรื่องก่อกวนน้อยช่าแม่กล่าวถึง ยายบุญมา เป็นชานามีนับุตรชาย 2 คน คนโตชื่อนายบุญตา คนสุดท้องชื่อนายทองมา เมื่อถึงฤดูกาลทำนายนายบุญมาและนายทองมา สองแม่ลูกได้ช่วยกันทำนา เพราะลูกคนโตได้เข้าอุปสมบทเป็นพระภิกษุทดแทนพระคุณของมารดา ตลอดพรรษา นายทองมามีหน้าที่นำควายออกไปไถนาตั้งแต่เช้าตรู่ ส่วนนางบุญมามีหน้าที่ไปส่งข้าว ลูกชายหลังจากกลับจากวัดในทุกเช้า วันหนึ่งนายทองมาได้นำควายออกไปไถนาตามปกติ ยายบุญมา ไปถวายภัตตาหารเช้าตามปกติ วันนั้นหลวงพ่อบุญมาทำให้ยายบุญมากลับถึงบ้านช้า กว่าจะเตรียมอาหารเสร็จก็สายจวนเพล กระทบข้าวมีแต่ใบเล็กๆ พอถึงเรียกนายทองมากินข้าว นายทองมา เห็นกระทบข้าวใบเล็กมาความโมโหจึงบันดาลโทสะ หยิบได้แอกแล้วฟาดลงที่มารดาสุดกำลังทำให้ ยายบุญมาตายทันที นายทองมากินข้าวไม่หมด หันกลับมาอีกที่ปรากฏว่ามารดาได้ตายไปแล้ว นายทองมาสำนึกผิดนำร่างของมารดาบำเพ็ญกุศลทางศาสนา เมื่อข่าวแพร่กระจายไปจึงถูกจับประหารชีวิตข้อหาฆ่าบุพการีของตน แต่ก่อนตายนายทองมาขอสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของมารดาแทนนกเขาบิน เหินเพื่อไถ่บาป เมื่อสร้างเสร็จจึงถูกประหารชีวิตแล้วสร้างเจดีย์บรรจุอัฐินายทองมาไว้ข้างๆเจดีย์ของมารดา สวรรค์ของเรื่องมุ่งเสนอถึงความอกตัญญูของลูก และพระคุณของมารดา ซึ่งไม่สามารถหาค่า มาประมาณได้

2) นางหมาขาว เป็นนิทานพื้นบ้านล้านนา เนื้อเรื่องกล่าวถึง สองหญิงสาวซึ่งมีนางหมาขาวเลี้ยงดูอยู่ในป่าตั้งแต่เล็กจนโต (บางสำนวนกล่าวว่า เป็นลูกของกษัตริย์ที่พลัดหลงระหว่างประพาสป่า) ทั้งสองอาจเป็นลูกคนแต่มีนางหมาขาวอุปการะเลี้ยงดูจึงเปรียบเสมือนแม่ของนาง วันหนึ่งมีพระราชเสด็จประพาสป่าเห็นนางทั้ง 2 ได้นำไปเลี้ยงดูโดยให้หญิงสาวผู้ที่เป็นอัครมเหสี และให้หญิงสาวผู้น้องเป็นภรรยาของอำมาตย์ วันหนึ่งพระราชเสด็จในชาติกำเนิดของนางทั้งสอง จึงตรัสเรียกให้นางทั้งสองมาเล่าชาติกำเนิดของตนให้ฟัง ผู้ที่สาวเล่าว่าตนและน้องสาวเป็นลูกของกษัตริย์ต่างเมือง เกิดพลัดหลงกับพระบิดาและพระมารดา ระหว่างประพาสป่า จึงอยู่ในป่าเป็นต้นมา ฝ่ายน้องสาว กราบทูลว่าตนเองและพี่สาว เป็นลูกของนางหมาขาวผู้เลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็กจนโต พระราชาจึงรู้ว่ามเหสีเองตนเป็นคนโกหก ฝ่ายนางหมาขาวเมื่อกลับมาไม่เห็นบุตรสาวของตนจึงตามหามาถึงบ้านของลูกสาวคนโต ได้ขอลูกอาศัยกินข้าวกินน้ำ ด้วยความหลงใหลในลาภ ยศ สรรเสริญ จึงทุบตีทำร้ายนางหมาขาวผู้เป็นมารดา และขับไล่ไป นางหมาขาวเดินทางต่อไปถึงบ้านของลูกสาวคนเล็ก เมื่อลูกสาวคนเล็กเห็นสภาพของนางหมาขาวจึงเข้าไปอุ้มมารดาของตนแล้วทำความสะอาด หาน้ำข้าวให้แม่กิน นางหมาขาวจึงบอกว่าพี่สาวเป็นคนทุบตี ไม่นานนางหมาขาวก็ตาย ก่อนตายนางได้สั่งเสียไว้ว่า ให้บุขาร่างของนางด้วยดอกไม้ธูปเทียนของหอม ห้ามทำลายร่างของนางเด็ดขาด ปรากฏว่าร่างของนางหมาขาวกลับกลายเป็นทองคำ ขาวนี้ได้แพร่กระจายออกไปถึงพี่สาว นางมีความโลภคิดอยากได้ทองคำ จึงอ้างสิทธิ์ความเป็นลูกในการแบ่งทองคำ พระราชาตัดสินให้ทองคำเป็นของน้องสาว และได้ถอดยศพระมเหสี

และขับไล่นางผู้พี่สาวออกไปจากพระนครไม่นานนางก็ตาย ส่วนพระราชาก็เกิดความเบื่อหน่ายจึงสละราชบัลลังก์ให้อำมาตย์และนางผู้เป็นน้องสาวปกครองต่อไป พระราชาออกบวชเป็นดาบส สวรรคตของเรื่องมุ่งเสนอถึงความกตัญญูต่อบุพการี และความโลภในทรัพย์สมบัติ เพื่อแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างสำหรับผู้ฟังผ่านบทบาทของตัวละครที่มีความแตกต่างกัน

4.2.1.4 นิทานชีวิต

เป็นบทเทศน์ประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นชีวิตของชาวบ้านและชาวดัดโดยตรง บทเทศน์แหล่งอีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรมที่ประเภทนิทานชีวิต มี 10 เรื่อง ได้แก่

1) กินเต่าลืมหมา เป็นบทเทศน์นิทานชีวิต เนื้อเรื่องกล่าวถึง หมู่บ้านแห่งหนึ่งในแขวงเมืองพาราณสี มีครอบครัวหนึ่ง แม่ชื่อวัลลา มีลูกสาวชื่อภัทกา และมีลูกชายบุญธรรมชื่อเมธิยะ เมธิยะเกิดชอบพอกับน้องสาวของตน จึงได้ขอแม่วัลลา เมื่อได้ภัทกาเป็นภรรยาแล้วมีลูกชาย 1 คน จากนั้นเมธิยะจึงไปเรียนที่เมืองตักสิลาจนได้ดี ต่อมานางวัลลาเสียชีวิตภัทกาจึงออกตามหาเมธิยะจนถึงเมืองตักสิลา แต่เมธิยะไม่ยอมรับภัทกาว่าเป็นภรรยาของตน ภัทกาจึงไปฟ้องร้องต่ออาจารย์เจ้าสำนัก อาจารย์เจ้าสำนักจึงเรียกเมธิยะมาไต่ถามพร้อมให้ข้อเสนอว่าให้พูดความจริง หากพูดความจริงก็จะเลื่อนขั้นให้และให้แต่งงานกับวันทะนีลูกสาวของตน ด้วยความโลภเมธิยะจึงยอมรับสารภาพว่าภัทกาคือภรรยาและลูกชายของตน อาจารย์จึงขับไล่เมธิยะออกจากสำนัก สวรรคตในเรื่องมุ่งเสนอเรื่องกิเลสคือความโลภ ความโกรธ ความหลง

2) แอ้งคาบมา กาคาบหนี เป็นบทเทศน์นิทานชีวิต ซึ่งสะท้อนการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไปในสังคม บทเทศน์ประเภทนี้แต่งขึ้นมาใหม่จากเหตุการณ์บ้านเมืองที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและครอบครัวของคนทั่วไป กล่าวถึง หมู่บ้านประจันตคาม แขวงเมืองโกศล แม่กันทิมา มีลูกชายชื่อว่า สุพาหุ ส่วนสุพาหุมีภรรยาชื่อว่ามาคันทิยา สุพาหุเป็นนักการค้าไปทำงานต่างประเทศมีหน้าที่หาเงินส่งมาให้แม่และภรรยา มาคันทิยาผู้ภรรยาเที่ยวเตร่เล่นการพนัน นอกใจสามี แล้วใส่ร้ายแม่กันทิมาว่าเป็นผู้ใช้เงินจนหมด เมื่อสุพาหุกลับมาจึงให้เงินแม่ไว้อีก มาคันทิยาก็ทำตัวแบบเดิมใช้เงินจนหมด สุพาหุรู้ความจริงว่าแม่ถูกภรรยาใส่ร้ายจึงขับไล่นางมาคันทิยาหนีไป ในสาระของเรื่อง แอ้งคาบมา กาคาบหนี สวรรคตในเรื่องมุ่งเสนอเรื่องกิเลสคือความโลภ ความโกรธ ความหลง

3) ผู้ชักได้กินหนึ่ง ผู้ชิงได้กินกระดูก เป็นบทเทศน์นิทานชีวิต เนื้อเรื่องกล่าวถึง นางตุรุณี ผู้เป็นมารดาของนายเมธิยะและภาวดี นางตุรุณีผู้เป็นมารดา กล่าวถึงการอุปการะมารดาที่ลูกทั้งสองโดยบอกว่าหากลูกคนใดเลี้ยงดูมารดาดี ก็จะมอบทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้แก่คนนั้น เมธิยะและภรรยาตั้งหน้าตั้งตาทำงานอย่างหนัก ส่วนภาวดีและสามีกลับทำตัวเกเรดื่มสุราเล่นการพนันเป็นนิสัย ภาวดีได้ใส่ร้ายเมธิยะว่าทำร้ายตน นางตุรุณีเชื่อคำลูกสาวจึงไล่ลูกชายและลูกสะใภ้ออกจากบ้านไป และได้มอบทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้แก่ภานางภาวดีและลูกเขย ฝ่ายนางภาวดีเมื่อได้ทรัพย์สมบัติแล้วก็นำไปเล่นการพนันจนหมดตัวแล้วไล่นางตุรุณีออกจากบ้าน ฝ่ายเมธิยะสร้างเนื้อสร้างตัวจนร่ำรวยเมื่อ

เห็นหญิงชราเหมือนมารดาของตนจึงได้เข้าไปสอบถามปรากฏว่าเป็นแม่ของตนจริงๆ แม่สารภาพว่าทำผิดไป เมธิยะให้อภัยและเลี้ยงดูแม่ตฤณีเป็นอย่างดี ทั้งสองคนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข สารัตถะในเรื่องมุ่งแสดงให้เห็นความโกลา ความโกรธ ความหลง และความกตัญญูตเวทีต่อบุพการี

4) บุญนำกรรมแต่ง เป็นบทเทศน์นิทานชีวิต เนื้อเรื่องกล่าวถึง นางตฤณี มีลูกชายชื่อว่านายบุญธรรม และนางแพงศรีผู้เป็นภรรยา นางตฤณีได้ปรารถนาถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่สามีผู้ล่วงลับ นายบุญธรรมเห็นด้วยในการทำบุญ แต่ฝ่ายนางแพงศรีไม่เห็นด้วยเพราะมีจิตอันเป็นอกุศล นางแพงศรีแค้นใจให้แม่สามีจึงวางยาพิษใส่อาหารกินจนตาย นายบุญธรรมทำใจไม่ได้จึงออกบวช วันหนึ่งนางแพงศรีอยู่บ้านคนเดียว เกิดลมพายุกระหน่ำอย่างหนัก ทำให้ต้นมะขามล้มทับนางแพงศรีเสียชีวิต สารัตถะในเรื่องมุ่งแสดงให้เห็นเรื่องกฎแห่งกรรม

5) บุญบ่มบวช เป็นบทเทศน์นิทานชีวิต เนื้อเรื่องกล่าวถึง แคว้นโยนก แขวงนครเวียงสิงห์ มีครอบครัวหนึ่ง แม่ชื่อว่าสารภี ลูกชายคนโตชื่อว่ามานตะ ลูกสาวคนเล็กชื่อว่ามัทนี มานตะแต่งงานมีครอบครัวแล้วแต่หย่าร้างกัน ภรรยาของมานตะได้ทิ้งลูกไว้ให้สารภีแม่สามีเลี้ยงดู นับตั้งแต่มานตะหย่าร้างกับภรรยาก็เที่ยวเกเรมาตลอด จนวันหนึ่งแม่สารภีผู้ได้อ้อนวอนให้มานตะ บวชทดแทนบุญคุณสัก 1 พรรษา ทั้งแม่สารภีและมัทนีพยายามเกลี้ยกล่อมจนมานตะใจอ่อนจึงเตรียมการบวช ถึงวันอุปสมบทภรรยาของมานตะได้ไปหามานตะที่วัด แล้วได้ใส่ร้ายแม่และน้องสาวของเขาว่ากำลังทำร้ายลูกชาย มานตะไม่ทันตรึกตรอง ด้วยความโมโหเขาได้ทุบตีมารดาและน้องสาวจนบาดเจ็บและคำทอด้วยคำหยาบ ตกเวลาบ่ายถึงเวลาแห่นาคไปอุปสมบท มีฝูงวัวเดินผ่านขบวนแห่ ฝูงวัวตกใจเสียงกลอง ฉาบ ฉิ่งแห่นาคจึงขวิดคนจนอลหม่าน มานตะนั่งอยู่บนคานหามตกลงมาถูกวัวเหยียบและขวิดจนสิ้นใจตาย รับผลกรรมที่ทำร้ายมารดาและน้องสาวจนไม่ได้บวชในที่สุด สารัตถะในเรื่องมุ่งแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูตเวที และเรื่องกฎแห่งกรรม

6) หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง เป็นบทเทศน์นิทานชีวิต เนื้อเรื่องกล่าวถึงนายแสนพ่อหม้ายลูกติด ลูกสาวชื่อว่าหอมแพง ตกหลุมรักยายคำสอนแม่หม้ายและได้อยู่ด้วยกัน ยายคำสอนมีจิตริษยา ใส่ร้ายหอมแพงและหวังเอาทรัพย์สมบัติของนายแสน เมื่อนายแสนป่วยจึงรู้ความจริงว่ายายคำสอนใส่ร้ายหอมแพงลูกสาวตน จึงขับไล่ยายคำสอนไป และอยู่กับหอมแพงอย่างมีความสุข สารัตถะของเรื่องแสดงถึงความโกลาในทรัพย์สมบัติ บทเทศน์เรื่องนี้เป็นโครงเรื่องสะท้อนสังคมในเรื่องปัญหาของสถาบันครอบครัวในปัจจุบันได้ดีที่สุด

7) กอไผ่ยายนกเอี้ยง เป็นนิทานชีวิต เนื้อเรื่องกล่าวถึง ยายนกเอี้ยง มีลูกสาวชื่อว่านกแก้ว มีบ้านติดกับวัดใต้ มีญาติครู่งเป็นเจ้าอาวาส ช่างบ้านยายนกเอี้ยงปลูกไม้ไผ่บ้านจำนวนมาก จึงแผ่ขยายเข้าไปในเขตของวัดใต้ ยายนกเอี้ยงจึงบอกญาติครู่งว่ากอไผ่ขยายไปถึงไหนที่ดินของตนเองก็ถึงที่นั่น ญาติครู่งเตือนยายนกเอี้ยงแล้วแต่ไม่เชื่อ ยายนกเอี้ยงไม่พอใจญาติครู่งเป็นอย่างมากถึงกับประกาศว่าจะไม่มาเหยียบวัดได้อีก และได้บอกให้นกแก้วไปทำบุญที่วัดเหนือ วันหนึ่ง

นกแก้วอยากรู้ว่าเหตุใดแม่จึงห้ามตนไม่ให้นำไปทำบุญวัดใต้ จึงแอบไปทำบุญวัดใต้ขณะที่ยายนกเอี้ยงไปเยี่ยมญาติ ญาครุรงองค์พูดความจริงให้นกแก้วฟัง เมื่อยานกเอี้ยงมาถึงบ้านรู้ว่านกแก้วแอบไปทำบุญวัดใต้กับญาครุรงองค์จึงบันดาลโทษใส่ลูกสาวแล้วหมดสติไปแล้วนิมิตเห็นของแหลมมีคมมาทิ่มแทงตามตัวได้รับความทรมานเป็นอย่างมาก นางนกแก้วจึงไปนิมนต์ญาครุรงองค์มาดูอาการของยายนกเอี้ยง เมื่อได้สติยายนกเอี้ยงจึงขอมาญาครุรงองค์ และถวายที่ดินที่ตนเองโลกเอาของวัดคืนให้ธรณีสงฆ์ ญาครุรงองค์อนุโมทนาที่ยานกเอี้ยงกลับใจและเทศน์สอนเรื่องบาปบุญก่อนเดินทางกลับวัดใต้ สารัตถะของเรื่องแสดงถึงความโลภ และเรื่องกฎแห่งกรรม โคร่งเรื่องคล้ายกับเรื่องมือถือสาก ปากถือศีล

8) มหาแดง บางสำนวนให้ชื่อเรื่องว่า คนลืมหิ้ว วัวลืมหิ้ว เป็นนิทานชีวิต ที่โด่งดังเรื่องหนึ่งแต่งโดย พระครูสุตสารพิมล (พิมพ์ ธรรมทินโน ป.ศ.๓) พระนักเทศน์ชื่อดังจังหวัดขอนแก่น และเป็นปรมาจารย์ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านการเทศน์แหล่อีสานเป็นรุ่นบุกเบิกและได้ประพันธ์บทเทศน์แหล่อีสานหลายเรื่อง เป็นที่เคารพนับถือและแบบอย่างที่ดีของพระนักเทศน์ เป็นพระอาจารย์ผู้สอนเทศน์แหล่อีสานให้กับพระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวิ (พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวิ, 2561: สัมภาษณ์) เรื่องมหาแดงนี้ วิเชียร แสนมี (2560: 126) กล่าวว่า เป็นเรื่องจริง ลูกได้เป็นมาหาแล้วพอกับแม่ไปเยี่ยมแล้วสร้างลืมหิ้วลืมหิ้วแม่ เนื้อเรื่องกล่าวถึง ตาสา ยายมีชาวอุบลราชธานี มีลูกหลายคนลูกคนสุดท้ายชื่อ แดง ด้วยฐานะที่ยากจนจึงส่งลูกไปบวชเรียนที่กรุงเทพมหานคร พระมหาแดงสอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค และจะได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ พ่อแม่ทราบข่าวจึงเดินทางเข้ากรุงเทพมหานครพร้อมของที่ลูกชอบเพื่อแสดงความยินดี เมื่อมามาถึงวัดมหาแดงทำเป็นจำพ่อแม่ตนเองไม่ได้ เพราะพ่อแม่แต่งกายสกปรกมอซอ ตาสาและยายมีเสียใจมากจึงเดินทางกลับอุบลราชธานี หลังจากนั้นมหาแดงกลับใจได้จึงตามพ่อแม่มาจนถึงสถานีรถไฟสระบุรี เกิดอุบัติเหตุรถชนมหาแดงเสียชีวิตทันที สารัตถะของเรื่องแสดงถึงความหลงในลาภ ยศ สรรเสริญของพระสงฆ์ และความอกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

9) มือถือสาก ปากถือศีล เป็นบทเทศน์นิทานชีวิต เนื้อเรื่องกล่าวถึงยายตุ่น เป็นอุบาสิกาอุปถัมภ์วัดอยู่เป็นนิจ ยายตุ่นมีลูกสาวอยู่ 1 คนชื่อว่า หวานใจ เป็นกุลสตรีมีความเพียบพร้อมในงานบ้านงานเรือน แต่ยายตุ่นมีจิตอกุศลคิดอยากได้สมภารวัดชื่อว่า ญาครุจ้อย มาเป็นลูกเขยจึงทำทุกวิธีที่จะให้พระลาสิกขาออกมาเป็นลูกเขย อุปนิสัยอย่างหนึ่งของยายตุ่นคือชอบนำถ้วยชามของวัดติดตัวกลับบ้านจนเป็นที่ครหาของชาวบ้าน ลูกสาวเตือนแล้วแต่ยายตุ่นไม่สนใจ ยายตุ่นผิตหวังจากญาครุจ้อยที่ไม่สึกมาเป็นลูกเขยจึงหน้ามืดคล้ายจะหมดสติแล้วนิมิตเห็นชายร่างดำเอาจานชามที่ลูกเป็นไฟมาครอบหัว ยายตุ่นร้องครวญครางด้วยความทรมาน หวานใจผู้ลูกสาวรู้ว่าเป็นกรรมของมารดาที่ขโมยถ้วยชามวัด และทำกรรมไม่ดีต่อพระสงฆ์จึงไปนิมนต์ญาครุจ้อยมาดูอาการยายตุ่น เมื่อยายตุ่นได้สติจึงได้ขอมาพระรัตนตรัยและญาครุจ้อย และให้ลูกสาวนำถ้วยชามไปคืนวัดจนหมด สารัตถะของเรื่องแสดงถึงความโลภ และเรื่องกฎแห่งกรรม

10) น้ำตาแม่หม้าย ยาเลี้ยงไก่ป๋มโตขัน เป็นบทเทศน์นิทานชีวิต เนื้อเรื่องกล่าวถึงครอบครัวหนึ่งแม่ชื่อว่าจันทิมาสามีตายเลี้ยงลูกชายชื่อว่า โสรัดตะ และลูกสาวชื่อว่า มัลลิกา เพียงผู้เดียว เมื่อลูกทั้งสองเจริญวัยก็ต่างมีครอบครัวออกเรือนปล่อยแม่ไว้เพียงลำพัง เมื่อแม่ไปหาลูกทั้งสองต่างพากันขับไล่แม่อย่างไม่มีเยื่อใย นางจันทิมาเสียใจจนตรอมใจและเสียชีวิต เมื่อความจริงปรากฏโสรัดตะถูกขับไล่จากครอบครัวภรรยา มัลลิกาถูกขับไล่จากครอบครัวสามีเนื่องจากทั้งสองเป็นคนอกตัญญูจึงร้อนรุ่มจนเจ็บและเสียชีวิตในที่สุด สารัตถะของเรื่องแสดงถึงความโลภในลาภ ยศ สรรเสริญ และความกตัญญูทวนที่ต่อบุพการี

4.2.1.5 บทเทศน์สังวิญญาณ

เป็นบทเทศน์ที่ใช้ในพิธีเทศน์เรียกวิญญาณ ซึ่งเป็นพิธีกรรมหลังจากการเทศน์แห่ลือसानเสร็จ บทเทศน์มีลักษณะเป็นกลอนเทศน์แห่ลือसान เนื้อหาในบทเทศน์ประกอบด้วยบทพรรณนาถึงผู้ตาย บทเรียกวิญญาณผู้ตายมารับกองบุญ บทส่งดวงวิญญาณสู่สัมปรายภพ และบทอวยพรเจ้าภาพ สารัตถะของบทเทศน์สังวิญญาณมุ่งแสดงให้ผู้ฟังระลึกถึงพระคุณของบุพการีที่บรรดาลูกหลานจะต้องแสดงออกถึงความกตัญญูเพื่อตอบแทนพระคุณเมื่อท่านได้จากโลกนี้ไปแล้ว เป็นการแสดงความดีงามของผู้ตายซึ่งแสดงออกผ่านความกตัญญูของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้กระทำให้นวาระสุดท้าย

ตาราง 2 ตารางประเภทตัวบทเทศน์แห่ลือसानของคณะอริษฐานเสียงธรรม

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ปีที่ได้มา	ประเภท
1	มหาเวสสันดรชาดก	2550	นิทานชาดก
2	บุพกรรมพระโมคคัลลานะ	2550	นิทานคติธรรม
3	นางหมาขาว	2550	นิทานพื้นบ้าน
4	ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่	2551	นิทานพื้นบ้าน
5	กอไผ่ยายนกเอี้ยง	2551	นิทานชีวิต
6	มหาแดง	2552	นิทานชีวิต
7	มือถือสาก ปากถือศีล	2552	นิทานชีวิต
8	น้ำตาแม่หม้าย ยาเลี้ยงไก่ป๋มโตขัน	2555	นิทานชีวิต
9	กินเต่าลิมหมา	2556	นิทานชีวิต
10	แฉ่งคาบมา กาคาบหนี	2558	นิทานชีวิต
11	ผู้ฮักได้กินหนัง ผู้ซังได้กินกระดูก	2558	นิทานชีวิต
12	บุญนำกรรมแต่ง	2559	นิทานชีวิต

ตาราง 2 (ต่อ)

ที่	ชื่อวรรณกรรม	ปีที่ได้มา	ประเภท
13	บุญป่สมบวช	2559	นิทานชีวิต
14	บาปไผ่ บุญมัน	2560	นิทานคติธรรม
15	หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง	2560	นิทานชีวิต

4.3 สาระัตถะของบทเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม

4.3.1 สาระัตถะของบทเทศน์แหล่อีสาน

สาระัตถะ (Theme) เป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เป็นสาระที่ผู้เทศน์ ผู้ประพันธ์บทเทศน์ ตั้งใจจะสื่อสารไปยังผู้ฟังและเจ้าภาพ สาระัตถะมีหลายระดับและมีความสำคัญต่างกัน และสามารถพิจารณาได้จากแก่นเรื่อง ตัวละคร เหตุการณ์สำคัญ ฉากและสถานที่ ในบทเทศน์แหล่อีสานแต่ละเรื่องมีสาระัตถะอยู่ 2 ระดับคือ 1) สาระัตถะหลักหรือคติธรรม พิจารณาจากแก่นเรื่องทั้งหมดว่า ผู้ประพันธ์บทเทศน์ต้องการสื่อสารสาระสำคัญใดเป็นหลักให้แก่ผู้ฟัง เป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่มุ่งสอนผู้ฟังในบทเทศน์เรื่องนั้นๆ 2) สาระัตถะรองหรือคติโลก พิจารณาจากพฤติกรรมของตัวละครในบทเทศน์ ซึ่งพฤติกรรมของตัวละครในแต่ละบทบาท จะมีสาระัตถะที่สื่อแตกต่างกันออกไป ดังบทวิเคราะห์ต่อไปนี้

4.3.1.1 สาระัตถะหลัก

1) สาระัตถะเรื่อง การทำทาน ปรากฏในบทเทศน์ 2 เรื่อง จากบทเทศน์เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก และบาปไผ่บุญมัน นัยความหมายที่แสดงคือ การทำทาน หรือการให้ เป็นการขัดเกลากิเลสขั้นพื้นฐานออกจากจิตใจของมนุษย์คือความตระหนี่ โดยไม่ยึดติดในทรัพย์ที่มีอยู่ เช่น การบริจาคทานของพระเวสสันดร การบำเพ็ญทานบารมีที่ยิ่งใหญ่ โดยใช้หลักพรหมวิหารเข้าประกอบคือ ความเมตตาอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เสียสละได้แม้แต่ชีวิต นอกจากนั้นยังชี้ให้เห็นว่าการทำทานสามารถทำให้บรรลुพระโพธิญาณคือตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตได้ การบริจาคสิ่งของสำคัญของพระเวสสันดรจึงเป็นนัยสำคัญสื่อถึงการเสียสละสิ่งของที่สำคัญในชีวิตเป็นการให้ซึ่งบุคคลทั่วไปกระทำได้ยาก และการบริจาคทุกครั้งพระเวสสันดรจะอธิษฐานให้สำเร็จโพธิญาณเป็นลำดับแรก ดังข้อความในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกว่า

“ด้วยข้าทานทอดช่างให้เป็นหว่างบารมี
 แปลงวิถีทางเที่ยวให้เที่ยวเมื่อเมืองฟ้า
 ชาตีสยามให้ธรรมกล้าให้เป็นยอดศาสดาอินทาท่าให้หลังหล้า
 ยมโลกชั้นต่ำจำสัทธิเทอญให้ดีแต่ดั่งกัน... ฯลฯ”

(มหาเวสสันดรชาดก)

นอกจากนั้นสารัตถะเรื่องการทำทาน ยังชี้ให้เห็นถึงความตั้งใจทำอย่างบริสุทธิ์ใจหรือความเต็มใจ ไม่พะวงกับสิ่งของที่ตนเองทำทานไปแล้ว เพื่อให้การทำทานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ และการทำทานต่อพระสงฆ์ต้องสรรหาแต่ของที่ประณีตจึงจะได้านิสงส์มาก ดังพฤติกรรมของนายประสภที่สรรหาแต่อาหารประณีตถวายแด่พระสงฆ์ ดังข้อความว่า

“อาหารดีเลิศล้ำประณีตยิ่งยอถวาย
 บัดนี้กลับกลายเป็นทุกขสิ่งประเคนบ่เป็นก้ำว
 ตกถึงคราวเช็ญซื้อแมนของทานสิเค้าหมองพระสงฆ์เจ้าคงบ่ว่า
 ศิษย์ตลาคตาผู้ประเสริฐเลิศแล้วบ่เตียนด้านย่ำยี

(บาปไผ บุญมัน)

“ทานยามใดกะใจผ่องบ่มัวหมองข้องขุน
 นั้นละเป็นโตบุญทานมัยเพิ่นกะเอิ้นเชิญเจ้าให้หมั้นคอย
 สั่งสมไปที่ละน้อยเทื่อละน้อยสิเป็นหลาย
 บัดยามตายสิเป็นทุนได้เพ็งบุญผลาลัน”

(มหาเวสสันดรชาดก)

จะเห็นได้ว่า สารัตถะเรื่องการทำทานมุ่งเน้นสอนให้ผู้ฟังไม่ให้อึดติดในทรัพย์สมบัติที่ตนมีอยู่ โดยการนำมาแบ่งปันให้กับผู้อื่นเพื่อเป็นการฝึกขัดเกลากิเลสคือความตระหนี่ออกจากใจ ซึ่งสามารถนำพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องซึ่งชี้ให้เห็นผลของการทำทานด้วยความบริสุทธิ์ใจย่อมไปสู่สุดดีในเบื้องต้น

2) สารัตถะเรื่อง ความกตัญญูทเวที ปราภฏในบทเทศน์ 1 เรื่อง จากบทเทศน์เรื่องนางหมาขาว นัยความหมายที่แสดงคือความกตัญญูทเวทีนี้แสดงให้เห็นผลของการกระทำของตัวละครที่กระทำต่อบุพการีอันได้แก่ บิดา มารดา ไม่ลืมพระคุณของผู้มีพระคุณไม่ว่าจะอยู่ในสถานะของคนหรือสัตว์เดรัจฉาน ในเรื่องนางหมาขาวแสดงสารัตถะนี้ผ่านตัวละครนางน้องสาว ซึ่งเป็นผู้ที่มีความกตัญญูต่อนางหมาขาว และได้ยกย่องให้นางหมาขาวเป็นมารดาอย่างบริสุทธิ์ใจ ดังตัวอย่าง

“จึงได้ยกกราบกำพร้อมทั้งขกสรรเสริญ
 เอ็นนางหมาตัวสี่ขาผู้เลี้ยงมาเป็นแม่
 บ่เคยแคร้กับคำเย้ยคนจาเว้าว่าแม่นเขาต่ำว่าลูกหมา
 กะบ่ขมเคียดแค้นเพราะคำนี้ป็นเรื่องจริง”

(นางหมาขาว)

นอกจากนั้นผู้แต่งยังตอกย้ำถึงความสำคัญของผู้มีพระคุณ หากผู้ใดอกตัญญูต่อผู้มี
 พระคุณจะไม่มีทางได้ประสบกับความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต และตกนรกถูกแรงกาจิกกินไส้ ดังตัวอย่าง

“สาธุเด้อ พรหมเจ้าฟ้าจำไว้แนไฟใจดำ
 ขอให้กรรมบันดาลผู้ที่ลืมนพระคุณท่าน
 อย่าให้นานถึกกาแแข็งจิกกินจนไส้หม่น
 ผู้ที่ลืมนพระคุณนรคุณผู้เพิ่นเลี้ยงอย่ามีพ้อบ่อนเจริญ”

(นางหมาขาว)

สรุปได้ว่า สารัตถะเรื่องความกตัญญู มุ่งสอนให้ผู้ฟังตระหนักถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ของ
 บิดา มารดา และผู้มีพระคุณ ควรประพฤติปฏิบัติตนต่อบุพการีด้วยความกตัญญู ด้วยเชื่อว่าจะประสบ
 แต่ความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

3) สารัตถะเรื่อง กิเลส คือความโลภ ความโกรธ ความหลง ปรากฏในบทเทศน์ 8 เรื่อง
 จากบทเทศน์เรื่อง ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่, น้ำตาแม่หม้าย ยาเลี้ยงโกบมีโตขัน, กอไผ่ยายนกเอี้ยง, มือถือ
 สากปากถือศีล, กินเต่าลืมหมา, มหาแดง, หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง, แอ้งคาบมา กาคาบหนี และผู้
 ยักได้กินหนัง ผู้ซังได้กินกระดูก นัยความหมายที่แสดงแยกออกเป็น 2 ส่วนคือ ความโลภในทรัพย์
 สมบัติ และความหลงในลาภ ยศ สรรเสริญ

บทเทศน์ที่แสดงสารัตถะเรื่องความโลภในทรัพย์สมบัติ ได้แก่บทเทศน์เรื่อง น้ำตาแม่
 หม้าย ยาเลี้ยงโกบมีโตขัน, กอไผ่ยายนกเอี้ยง, มือถือสากปากถือศีล, หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง, แอ้
 งคาบมา กาคาบหนี และผู้ยักได้กินหนัง ผู้ซังได้กินกระดูก แสดงให้เห็นถึงความโลภอยากได้ทรัพย์
 สมบัติทั้งของที่เป็นมรดก และของสงฆ์ แสดงให้เห็นถึงความไม่ละอายและเกรงกลัวต่อบาป จิตใจถูก
 ครอบงำโดยกิเลสคือความโลภ กระทำทุกวิธีเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ ดังตัวอย่าง

“ ตอนผัวแพงนอนเป็นไข้เมียจ้งไรใจฮ้ายวุ่น
 สิ่งอยากได้กะคือมูลสมบัติแพงที่แบ่งให้ข่อยขอค่านอีกท่น
 ลูกเมียเก่าได้มากล้นมีบ้านอยู่เฮือนเนา
 ลูกเต้าข่อยบ่คิดนำข้าบหน้าได้นาน้อย”

(บาปไผบุญมัน)

“ไผเป็นไผไผเป็นอ้อแม่บ่ทราบกบไ
 ไข้คำตัวค้ายแต่อย่างเดียวกะพอแล้ว
 ไผสติกะตามแหลวให้มารดานั้นหลงเชื่อ
 ทำหน้าเนื้อใจเสื่อเพื่อได้มูลมาครองไว้ภายหน้าจ้งสิซัง”

(ผู้ฮักได้กินหนั่ง ผู้ซังได้กินกระดุก)

“แนวเฮาคิดบ่ท้าวคิดบ่ท้าวมัวทำผิด
 คิดบ่ถึงปัญหาธรรมจ้งได้คาปัญหาแก้
 แวมามาให้เห็นหม่องบอนสองคนสิซื่อป่อง
 มัลลิกาได้มาครองนั่งกินมูลอยู่กำฟ้าเลยสิมถิมแม่เจ้าของ

(น้ำตาแม่หม้าย ย่าเลี้ยงไก่อปมีโตซัน)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความโลภในทรัพย์สมบัติ เมื่อได้ครอบครองทรัพย์สมบัติแล้วมักจะลืมผู้มีพระคุณ หลงมัวเมาในทรัพย์ที่ตนมีและใช้ชีวิตอย่างประมาท ทำร้ายบิดามารดา ผู้มีพระคุณจนต้องรับกรรมที่ตนกระทำในที่สุด นอกจากนี้ยังมีสารัตถะที่เกี่ยวกับความโลภเอาของสงฆ์ไม่ว่าจะเป็น ที่ดิน ข้าวของเครื่องใช้ของวัด ซึ่งเป็นสิ่งของส่วนรวมมาเป็นตของตนทั้งสิ่งของเครื่องใช้เล็ก ๆ น้อย ๆ ถึงแม้กระทั่งที่ดินวัด ผู้แต่งต้องการนำเสนอถึงการนำสิ่งของที่เป็นของสงฆ์มาเป็นของส่วนตัวนั้นเป็นบาป โดยถ่ายทอดผ่านตัวละครที่มีความโลภในใจ ดังตัวอย่าง

“เรื่องความโลภเฒะเฒะว่าที่หนึ่งในแขวง
 ไผบ่แขงเหลือเกินแล่นบ่ทันยายเอียง
 เรื่องเป็นความบ่เห็นด้วยรววยเหลือเกินโพดหน้าใหญ่
 คั้นไผเว้าถักใจทานให้ฮอดซ้างบ่เคยอ้างว่าสิแพง
 เดิมทีแม่ของเจ้าปลุกกอไผไว้กันเป็นแขวง
 จัดว่าเป็นเขตแดนดอกเบ็งแทนชาวซาย
 เวลากลายเลยล่วงยี่สิบปีไม้เกิดถี้

กินเขตวัดเข้าทุกปีแน่วว่าไม่ไผ่บ้านเป็นไม้ที่แผ่เพลิน”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

“ของกลางสงฆ์คิดเบ็งบ้างเป็นของหมู่ชาวคณะ
อันใดเป็นของพระอย่าสิเอาไปใช้
บาปคือไฟที่ฮอนฮ้อนบุญนั้นเย็นกว่าน้ำท่า
แนวบ่ควรสิไซจาต่อมวลสงฆ์องค์เจ้าอย่ามาเว้าบาปสิกิน”

(มือถือสาก ปากถือศีล)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความโลภอยากได้ของสงฆ์ แสดงผ่านพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องที่มีความใกล้ชิดกับวัด เป็นการจัดระเบียบสังคมโดยการทำให้ผู้ฟังเกิดความเกรงกลัวต่อบาป อันเกิดจากความโลภหวังเอาของส่วนรวมมาเป็นของส่วนตัว

บทเทศน์ที่แสดงสารัตถะเรื่องความโกรธ คือ บทเทศน์เรื่องก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ แสดงให้เห็นถึงความขาดสติ และความยับยั้งชั่งใจพิจารณาในสิ่งที่กระทำเพราะอำนาจของความหิว จนทำให้เกิดความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ ดังตัวอย่าง

“ก่องข้าวใหญ่กว่านั้นเจ้าแพงเสียงไว้ทำหยัง
หรือเจ้าชั่งทองมาอีท่าดำผีตีน
ใจหากโมโหขึ้นทองมายืนชี้หน้าด่า
นี่ละแม่ใจหมาเกิดอิจฉาฮอดลูกเต้ามึงแพงข้าวถ้าผู้ใด”

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

สารัตถะในเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นอำนาจของกิเลสเข้าครอบงำจิตใจทำร้ายได้กระทั่งแม่ของตนเองทั้งทางจิตใจด้วยกาต่าทอ และทำร้ายทางร่างกายด้วยการทุบตี แสดงให้เห็นว่านายทองมาเป็นคนห่างไกลศาสนา ไม่สามารถนำหลักธรรมมาข่มใจตนเองได้ จึงทำการฆ่าแม่ของตนเองในที่สุด

บทเทศน์ที่แสดงสารัตถะเรื่องความหลงในยศ สรรเสริญ ได้แก่บทเทศน์เรื่อง มหาแดง และกินเต่าลิมหมา แสดงให้เห็นถึงความหลงมัวเมาในยศซึ่งเป็นสิ่งสมมติ มุ่งเสนอให้ผู้ฟังไม่มัวเมาในยศที่ตนมีเพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน จะเห็นได้ชัดในเรื่องมหาแดง ซึ่งผู้แต่งได้นำเสนอผ่านตัวละครที่เป็นพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ มหาแดงหลงว่าตนเองมียศจนลิมบิดามารดาและชาติกำเนิดของตนเอง ดังข้อความว่า

“เมื่อนั้น ฟังกระแสเสียงตำนานมหาแดงแกลงกล่าว
 คราวสีได้แต่งตั้งนามไว้ว่าเจ้าคุณ
 ในหัวใจกะว่าวุ่นเต้นตื่นปะปานกัน
 ยังบั่นอาวุธโสแค้นไต่ท่อไต่จ้อย
 เป็นเจ้าคุณแต่ยังน้อยสิบพรรษากะว่าเก่ง
 จังชื่นชมในตัวเองวันที่หามืออื่นเข้ากะถึงมือแต่งเฉลิม”

(มหาแดง)

“หยิ่งป๋ายังจะต้องแก๊งเอาตำแหน่งให้เหนือเมีย
 ลืมมันเสียความรักอดีตกลายมาแล้ว
 แม่่นสิมันกะตามแหล่วกินมันแกวยังดีกว่า
 นางว่าเขาเป็นผัวแต่ว่าเขาปรับรู้ได้สิสู้ออกฝ่ายเขา
 ว่าแล้วเผยเอ่ยอ้างจาต่อด้วยความโง
 เธอนั้นหลงทางมาแต่ที่ได้ไอนางบ้า
 เขาบ่เคยเห็นหน้าสิมาจาว่าเป็นผัวเคยได้กั้วชมกลิ่น
 ฟากให้ฮอดองค์อินทร์ลงมาบอกว่าให้เอ้อเฮานี้กะบ่เออ”

(กินเต่าลืมหมา)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความหลงในลาภยศ สรรเสริญ ครอบงำจิตใจทำให้ลืม
 ตัวตนที่แท้จริงสามารถทำได้ทุกอย่างเพื่อลาภสักการะอันเป็นสิ่งดำรงซึ่งฐานะของตนเอง
 ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวสามารถเห็นได้ในสังคมปัจจุบันผู้คนนำมาซึ่งลาภสักการะโดยวิธีต่าง ๆ แม้จะไม่
 ถูกต้องตามหลักศีลธรรมก็ตาม

4) สวรรค์เรื่อง กฎแห่งกรรม ปรากฏในบทเทศน์ 3 ครั้ง จากบทเทศน์เรื่อง บุญกรรม
 พระโมคคัลลานะ บุญบ่สมบวช และบุญนำกรรมแต่ง นัยความหมายที่แสดงถึงหลักกรรมทางพุทธ
 ศาสนาที่สำคัญเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ โดยมีความเชื่อว่ามนุษย์กระทำอย่างไรย่อมได้รับผลอย่าง
 นั้น ทำกรรมดีก็จะได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน หากทำกรรมชั่วก็จะได้รับความทุกข์ทรมานในอนาคต ซึ่งตรง
 กับสุภาษิตที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บทเทศน์ทั้ง 4 เรื่องดังกล่าวข้างต้น มีสวรรค์ที่แสดงถึงผลของ
 การกระทำอันเกิดจากกิเลสของตัวละครคือความโกรธ เมื่อขาดสติได้ทำร้ายบุพการีผู้มีพระคุณจน
 เจ็บป่วยหรือถึงแก่ชีวิตผู้กระทำก็ได้รับผลของการกระทำนั้นด้วยความทุกข์ทรมาน ดังตัวอย่าง

“ด้วยผลกรรมหยาบช้านามาจ่นจวนโต
 ต้นตุมัทกลงทับโคนพังกาลังคาบ้าน
 หนีบ่ทันสาแหล่วปานจอนพอนถักค้อนหน้า
 เป็นด้วยผลของกรรมจอนตึงคิงบ่ได้เลือดไหลโห่งแผ่นกระดาน”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“อันธพาลผิดเยื่อผิดฮืดบ้านคองเมืองตบตีน้องทั้งแม่
 ผิดบ่มีบ่อนแก้กรรมฮ้ายได้ส่งผล
 หนีกะหนีบ่พ้นจัวควายแล่นตัดขบวน
 เห็นสมควรแล้วตัวเขาได้เข้าลมะทมกลั่น”

(บุญบ่สมบวช)

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าสารัตถะเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ผู้แต่งและผู้เทศน์พยายามนำเสนอในแง่ของความยุติธรรมของโลก ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดจะสูงส่งหรือต่ำต้อยแต่สิ่งที่คุณคนต้องได้รับคือผลกรรมที่ได้กระทำไว้ทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ แม้กระทั่งพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้วยังต้องชดใช้กรรมที่ตนได้ก่อไว้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นกลวิธีการควบคุมและจัดระเบียบสังคมที่ผู้เทศน์ใช้สื่อสารกับผู้ฟังเพื่อให้เกิดความเกรงกลัวต่อบาปและไม่กระทำความผิดในบพเทศน์ ตัวอย่างเช่น

“ลูกนี่ผิดฮืดลีเมาเป็นยลิมแม่เลี้ยงคือคำเว้าที่แม่เตือน
 ว่าแล้วเลื่อนๆ ย้อยเอามือฟาดทรวงอกกุสิดกนรกจักก็กัปนี
 จังแม่นเดินผิดทางจังแม่นอย่างผิดเส้นสร้างกรรมเวรตั้งล้านตัว
 จังแม่นเปื้อจังแม่นชีวหนายเจ้าของชี้ร้ายหมายสิฆ่าแม่คิง”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

สรุปได้ว่า สารัตถะหลักของบพเทศน์แหล่อีสานมีนัยที่ต้องการแสดงถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ต้องการสั่งสอนให้ผู้ฟังได้นำไปประพฤติปฏิบัติตาม โดยพิจารณาจากแก่นเรื่องทั้งหมด โดยผู้เทศน์จะสรุปเป็นข้อคิด หรือโอวาทในตอนท้ายของการเทศน์แหล่อีสานแต่ละครั้งเพื่อเป็นการตอกย้ำและเตือนสติให้แก่ผู้ฟัง แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตาม

4.3.1.2 สารัตถะเรื่อง

1) สารัตถะเรื่อง ปิตาธิปไตยในสังคม ปราภฏในบทเทศน์ 2 ครั้ง จากบทเทศน์เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก และบาปไฟ บุญมัน นัยความหมายที่แสดงการปกครองโดยผู้ชาย การถือคติว่าผู้ชายเป็นผู้นำ และผู้หญิงเป็นสมบัติของผู้ชายอย่างชอบธรรม เป็นการนำเสนอเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ตัวละครที่มีฐานะเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อแสดงบุญญาธิการที่มีอยู่เช่นตอนที่พระเวสสันดรพระราชทานนางมัทรีให้แก่พระอินทร์ ดังตัวอย่าง

“เอาแต่สามีข้าสืบทอดงานข้าพระบาท
เกิดมาในชาตินี้กะหวังซ้อนเพ็งผัว
เอาแต่พระเจ้าพี่สืบทอดบ่มีซัด
จับพระกรนางมัทรีหยาดลงยังน้ำ”

(มหาเวสสันดรชาดก)

เหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนสังคมปิตาธิปไตยที่แท้จริง สังคมนีนี้เป็นของผู้ชายผู้หญิงมีหน้าที่เชื่อฟังและปฏิบัติตาม พระเวสสันดรเป็นผู้นำครอบครัว เป็นบิดาของบุตร เป็นสามีของภรรยา สิ่งของทั้งปวงจึงเป็นสมบัติอันพึงมีของพระเวสสันดร พระองค์มีสิทธิ์ในสมบัติเหล่านั้นโดยความชอบธรรม ดังที่ อิงอร สุพันธุวณิช (2554: 86 - 91) กล่าวว่า โลกใบนี้ผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้ชายถือสิทธิ์ในการเลือกคู่ครอง ผู้ชายสามารถเลือกที่จะคบใครก็ได้ แต่คุณสมบัติของหญิงจะต้องมีคือ ความสวย ชาติตระกูลที่เหมาะสม และไม่ฉลาดเกินหน้าผู้ชาย ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิงและผู้หญิงต้องฟังผู้ชาย คำสอนของผู้ชายมีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดของผู้หญิง และไม่ต้องการให้ผู้หญิงมาเหนือกว่า ผู้ชายมีสิทธิ์ลงโทษผู้หญิงที่ทำหน้าที่บกพร่อง ผู้ชายมองผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศ

อีกนัยหนึ่งบทเทศน์เหล่านี้ยังสอดแทรกระบบปิตาธิปไตยผ่านหน้าที่ของภรรยาที่ปฏิบัติต่อสามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว โดยภรรยาที่ดีต้องปฏิบัติตามหลัก 5 ประการ จึงจะได้รับการยกย่องว่าเป็นภรรยาที่ดี ดังในบทเทศน์เรื่องบาปไฟบุญมัน พระสุธรรมได้สอนยายสีกาให้รู้จักหน้าที่ของการเป็นภรรยาที่ดี ดังตัวอย่าง

“ผู้เป็นเมียจะต้องรู้หน้าที่หลักการ
ห้าสถานหลักธรรมจึ่งเจริญเดินก้าว
ข้อหนึ่งนั้นเรื่องราวภายในบ้านจัดการให้ถ้วนถี่
เป็นแม่บ้านที่ดีของในเรือนทุกชิ้นวางตั้งสะอาดตา
ข้อสองนั้นน่าน้อยหน้าเค่งเค็มสี
ขอให้มิเมตรกับผู้คนที่มาเยี่ยม
เสียมเบิ่งไปทางหน้าบัดหลับตาลาโลก

คือสีพันพื้ห้องมบ้องส่งสการ
 ข้อสามอันเพิ่นต้านอย่าสินอกใจฝัว
 ให้เกรงกลัวเวรกรรมอย่าสิเป็นแนวนั้น
 ข้อสี่รักษาไว้ให้ไค้สินทรัพย์ที่ฝัวหา
 ของนานาให้เมียเก็บตั้งธนาคารเมี้ยน
 ข้อห้าั้นขอให้พร้อมขยันช้อยการงาน
 อย่าคร้านทำกิจการจงขยันขันสู้”

จากข้อความตัวอย่างข้างต้นเป็นการตีกรอบและวางกฎเกณฑ์ให้กับผู้หญิงที่ต้องปฏิบัติต่อสามี โดยในบทเทศน์ไม่มีกรอบหรือเกณฑ์ที่เป็นหน้าที่ของสามีที่ดีปรากฏอยู่เลย จึงทำให้สารัตถะเรื่องปิตาธิปไตยปรากฏอยู่ในบทเทศน์เหล่านี้ไม่ว่าจะผ่านไปกี่ยุคสมัยก็ตาม

2) สารัตถะเรื่อง อำนาจของมาตุคุณ ปรากฏในบทเทศน์ 8 ครั้ง จากบทเทศน์เรื่อง นางหมาขาว, น้ำตาแม่หม้าย ยาเลี้ยงไก่ป๋มีโตขัน, ผู้ฮักได้กินหนิง ผู้ซังได้กินกระตูก, บุญกรรมพระโมคคัลลานะ, บุญบ่สมบวช, ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ และบุญนำกรรมแต่ง นัยความหมายที่แสดงควมมีอำนาจของมารดาว่าเป็นสิ่งที่ลูกทุกคนต้องให้ความเคารพสูงสุด มีการแสดงสารัตถะนี้ผ่านผลของการกระทำ ของตัวละคร 2 ขั้วแบบคู่ตรงข้าม คือตัวละครที่เป็นลูกที่ดี และตัวละครที่เป็นลูกเนรคุณ ดังตัวอย่าง

“บ่ขอสิ่งความแต่เพียงนี้กรรมแพงศรีมาน้าวจ่อง
 บ่หวังคองสิรอดพันใจสันสันแต่หัว
 เพราะเคยได้ประพุดิตีชั่วฆ่าแม่อย่างนวยดับ
 บ่มีไผ่สียมรับสาปลงอบายฮ้อน”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“เดียนี่สำนึกแจ้งพระคุณแห่งนางหมา”

บ่ฆ่าเลยน้อกุสิตูไผ่พบบ้า

โศหาทพาลโกลั่นลี้มคุณโณของพ่อแม่

บ่อยากแปหากได้แปบ่อยากม้างจำต้องมาง”

(นางหมาขาว)

“น้องชายใจโกรธกล้าได้ฆ่าแม่จนเป็นผี
น้ำตกรีบพันล่องสำหู่กลองเข้ามายั่ว
น้องทำตัวเป็นคนร้ายฆ่าแม่ตายบ่ได้หวัง
ชาวประชาทั้งปวงบ่เหลียวมองสอดหน้าน้องผีบ้าผู้เหยียดหมาย”

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

“ฟังสิฐ์ตลอดทั่วได้ตกตำกรรมนำถึง
แล้วคะนิงถึงมารดาอยู่จ้งได้น้อปานนี้
ต้องหนีไปคนก้าตามกรรมเจ้าของก่อ
ต้องขาดแม่ขาดพ่อถีกไล่หนีออกจากบ้านบ่พานพ้อหู่คน”

(น้ำตาแม่หม้าย ย่าเลี้ยงไก่อบมีโตชั้น)

“ตามันฟางห่มนผ้าใจมันหมาเอ็ดบ่สร้าง
ไผได้ฟังอย่าเอาอย่างให้มแต่ท่อนี่ที่เอาค้อนตอบพระคุณ
แส่งเว้าไปผัดแส่งวุ่นหัวใจวุ่นวายหนัก
แม่ดำบุตรด้วยความอ๊กเคียดบ่พอสามมือ”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

“อย่ารวีตีต้องสองพระพรหมพอกับแม่
เป็นกรรมหนักคักแท้พระองค์ห้ามห่มผ้าไตร
เป็นว่าบวชบ่ได้เช่นตัวอย่างมานตะ
บุญบ่สมมานะมาด่วนตายวายเมี้ยน”

(บุญบ่สมบวช)

“มีแต่แนวซี้ร้ายไผประมาทสองพรหม
ล้ำกับจมอบายภูมิบ่ชุ่มเย็นพอน้อย
ไผผู้ฟังตัวข่อยกลอยพาทีคิดให้ถึ
อย่าเอาอย่างภาวดีแม่ไล่หนีออกจากบ้านประสงค์ได้แต่ฝ่ายเดียว”

(ผู้อ๊กได้กินหนัง ผู้ซ้งได้กินกระดูก)

พจนานุกรมคำไทย

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าอำนาจมาตุคุณที่แสดงผ่านผลการกระทำตัวละคร ฝ่ายลูกเนรคุณสะท้อนให้เห็นอำนาจของมารดาที่มีความยิ่งใหญ่สามารถเป็นตัวกำหนดอนาคตชีวิตของลูกได้ เมื่อลูกได้เนรคุณมารดา ก็จะพบกับความวิบัติในชีวิต ไม่มีความเจริญรุ่งเรือง อีกทั้งยังต้องได้รับความทุกข์ทรมานทั้งด้ายร่างกายและจิตใจ ผู้เทศน์ได้แสดงสารัตถะเรื่องนี้เพื่อสั่งสอนให้ลูกของผู้ตายระลึกถึงพระคุณของบิดามารดาผู้มีพระคุณ และได้กล่าวถึงผลของการเป็นลูกที่ดีต่อมารดา ดังตัวอย่าง

“เมื่อคนยอเทพกะย่องฝิกะยื่นมือ นำ
ถือว่าเป็นความดีที่มีแนวเท่า
เดี๋ยวนี้มีวลของข้าวสมบัติมีมากนี้
ปลั่งขึ้นเป็นเศรษฐีกะนับว่าย่อมๆ เพราะการน้อมต่อพระคุณ”

(ผู้ฮักได้กินหนัง ผู้ซังได้กินกระดูก)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นผลของความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณของตัวละคร ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตเพราะมีความกตัญญูต่อบิดามารดา ทำให้ผู้ฟังเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน พระผู้เทศน์ได้นำเสนอถึงผลของความกตัญญูมาสั่งสอนผู้ฟังให้ประพฤติปฏิบัติตาม อีกทั้งยังเป็นการจัดระเบียบสังคมไปในตัวด้วย

3) สารัตถะเรื่อง ความเกรงกลัวและละอายต่อบาป ปราภฏในบทเทศน์ 2 ครั้ง จากบทเทศน์เรื่อง กอไผ่ยายนกเอี้ยง และมือถือสากปากถือศีล บทเทศน์ทั้งสองเรื่องนี้มีโครงเรื่องที่คล้ายกัน นัยความหมายที่แสดงต้องการนำเสนอความเห็นผิดเป็นชอบ (มิจฉาทิฏฐิ) ของตัวละครที่ขาดความละอายโลกเอาได้กระทั้งที่ดินและทรัพย์สินของวัด และประมาทในพระรัตนตรัย จาบจ้วงพระสงฆ์ ดังตัวอย่าง

“เมื่อนั้น ยายชราเฒ่าเกาหัวหยองฮ้องเ็นด่า
พระบมีสัจจะหาออกน้ำขุ่นๆ เสียตายข้าวที่ส่งเสีย
ตุ่นบ่ยอมเป็นเนื้อให้พระฟักตามสบาย
เห็นว่าหมายกระใจมกผัดแข่งขงเป็นก้าว
ระวังชาวสิถิกหมื่อแพรสีเหลือกถักไฟถี่
มีสัจจะดอกแหนต้อดสาเขียวจนวน่าเอื้อ
ลองถ่าเบ็งโลดเถาะเตื้อเฮ็ดให้ตุ่นผิตหวัง
รับรองตั้งในทางเสียแน่อนอนนิมนต์แม่”

(มือถือสากปากถือศีล)

“ไปกินทานวัดใต้ให้หมากินยังไควกว่า
 คืดคักๆ เบ็งแหนวัดเหนือนมีใจโก้เป็นหยังแท้จั่งบ่ไป
 ฮู้บ่พระวัดใต้วินัยบ่หัวชา
 บศีกษารรมะพระเณรกะหัวคือ
 แม่บ่ถือพอดมีเรื่องกันตั้งหลายเทื่อ
 บคือพระวัดเหนือนธรรมวินัยเคร่งมันผู้ได้นั้นกะยกยอ
 ญาครู่งอนันบ้อเป็นพระปมีศีล
 โลกที่ดินมารดาตั้งห้าวาพุนต์ัวว่า”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าพฤติกรรมของทั้งยายนกเอี้ยงและยายตุ่น มีความเหมือนกันแง่ของการจาบจ้วงพระสงฆ์เหตุเพราะตนไม่ได้ดั่งที่ตั้งใจไว้ จึงคำทอพระสงฆ์ด้วยถ้อยคำที่หยาบคายซึ่งผิดจากปกติวิสัยของผู้ที่นับถือพุทธศาสนาที่ต้องให้ความเคารพพระสงฆ์ในฐานะหนึ่งในองค์ประกอบของพระรัตนตรัย อันเป็นเครื่องสักการบูชาของชาวพุทธ ขาดความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปที่จะเกิดขึ้นกับตัว ผู้แต่งบทเทศน์จึงแสดงผลของการกระทำของตัวละครทั้งสองให้ได้รับผลกรรมที่จาบจ้วงพระสงฆ์ด้วยความทรามานผ่านนิมิต ดังตัวอย่าง

“สำงมาเจ็บปวดแท้ซ่อยแม่แหนอินางเอ้ย
 แม่หยังเว้ยมาแทงโพดว่าเต็มทีแย
 แ่น่ๆ แทงอีแล้วแอมมารดาแทบม้างมุ่น
 แม่คือสร้างแต่ผลบุญแม่่นบาปหยังได้เล่นต้องได้โฮฮ้องอยู่จั่งกา”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

“หว่างหนึ่งหันตนข้าน้อยได้ไปพบเมืองผี
 อเวจีจ่าจ่องจ่องลงไปถึงเท่า
 ถึกท่านยมพิบาลเจ้าเอาถั่วขามใบบักใหม่
 อิกทั้งลูกเป็นไผมาครอบหัวผู้เข้าได้หลงฮ้องกราบกราน
 ตนผู้ข้าย่อนยานจั่งวอนอ่านขอชีวิต
 เพิ่นบ่ไซความผิดแต่อย่างใดพอน้อย
 มีแต่คอยสิทำร้ายเอาให้ตายลงหม้ออ่าง
 เหลียวเบ็งเตือกลางๆ ฟองเป็นควันฟาดฟั้งได้หลงฮ้องว่าโอ้ย”

(เมื่อถือสาปากถือศีล)

จากตัวอย่างข้างต้นผู้แต่งบทเทศน์แสดงให้เห็นผลของการไม่มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป ยายนกเอี้ยงโลกเอาที่ดินของวัดโดยการปลูกไม้ไผ่บ้านให้ลามเข้าไปเขตวัดแล้วเหมารวมว่าเป็นที่ดินตนเอง ส่วนยายตุ่นโลกเอาถ้วยชามของวัดมาเป็นของตนเองอีกทั้งยังพยายามหลอกให้พระลาสิกขาเพื่อมาแต่งงานกับลูกสาวของตน ด้วยผลของกรรมจึงได้รับความทุกข์ทรมาน ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าผู้แต่งบทเทศน์พยายามสอนผู้ฟังให้รู้สึกกลัวต่อบาปที่ได้กระทำทั้งที่รู้และไม่รู้ก็ดี เมื่อรู้ว่าได้กระทำบาปลงไปแล้วให้สำนึกผิดแล้วกลับตัวเป็นคนดี ดังตัวอย่าง

“ผู้ข้าคนบาปฮ้ายบ่มมฝ้ายอเวจี
 ดีบตีถึงภายในอกฟ่องใสแต่ใจร้าย
 คราวเมื่อหวนเห็นฐิงกรรมที่น้ำกำ
 จังกลัวย่านเสมอสำที่คนเว้าอยู่เรื่อยๆสำกบน้อยเอียบเกลือ
 ขออนุครุโปรดกุลเกือโปรดโยมแหนให้หาย
 เป็นย่อนความบ่พอดีจังได้เป็นคือนี่
 ขอความดีญาครุณั้นจงปกคลุมหุ้มกระหม่อม
 ผู้ข้านี้อ่อนยอมพองเซ็ดหลาบคาบหญาญาครุนี้ช้อยแหนเด้อ”

(เมื่อถือสาปากถือศีล)

“คันลูกเว้าจังชั้นแม่เสีเสียงลองดู
 อธิษฐานใจหนักทำเพื่อมันเซาฮ้อน
 สารุเด้อหากว่าตนตัวข้าชะตาบ่ถึงคาด
 ย่อนประมาทพระวัดได้เป็นย่อนไม้ไผ่กอ
 ขอให้ตนตัวข้าหายเซาเบาสว่าง แหนเด้อ
 ที่ทั้งหมดกว้างๆ สียอให้แก่สงฆ์”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

สรุปได้ว่าสารัตถะรองที่แสดงถึงความเกรงกลัวและละอายต่อบาป มุ่งแสดงให้ผู้ฟังมีความเคารพต่อพระรัตนตรัย มีความเห็นไปในทางที่ถูกเพื่อไม่ให้จิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลสคือความโลภ ดังพฤติกรรมของตัวละครข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงการกระทำและผลของการกระทำที่ได้รับทำให้เกิดความทุกข์ทางใจอันเปรียบเสมือนการตกนรกทั้งเป็น

4) สาระตล่เรื่อง ปัญหาของสถาบันครอบครัว ปรากฏในบทเทศน์ 4 ครั้ง จากบทเทศน์ เรื่อง กิณเต่าล่ิมหมา, มหาแดง, แอ้งคาบมา กาคาบทนี้ และหัวอกแม่น้้า น้ำตาลูกเลี้ยง บทเทศน์ เหล่านี้เป็นนิทาชีวิตน้้าความหมายที่แสดงต้องการนำเสนอสภาพปัญหาของครอบครัวที่มีในปัจจุบัน ทั้งด้านสังคม การศึกษา และเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและใกล้ตัว ผู้ฟังมาก ปัญหาครอบครัวด้านการศึกษาน้้าเสนอผ่านเรื่องมหาแดง ดังตัวอย่าง

“ตอนนีฉัสน้ริเริ่มสาธกนิทานไข
ความเป็นไปของเณรแดงล่ิกล่่าวแจงให้เห็นแจง
นับแต่เณรแดงน้้อยจำพรรษาพันผ่าน
บวชได้หนึ่งวัสสากาลชีวิตผันเปล่ียนผ่ายเลยได้ย้ายที่เรียน
ผู่งหมู่เพื่อชวนไปอยู่เมืองกรุง
เรียนชั้นสูงเสริมภูมิภาครธรรมเปรียญพร้อม
ชมวิจารย์คุดแล้วเณรแดงกะเห็นชอบ
กะเลยลาพ่อแม่เจ้าหันเข้าสู่กรุง”

(มหาแดง)

จากตัวอย่างข้างต้นผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ด้วยปัญหาความยากจนและภาวะมีบุตรมากจึงทำให้เกิดปัญหาความยากจน พ่อแม่ไม่สามารถเลี้ยงดูลูกได้อย่างทั่วถึงจึงมีข้อจำกัดด้านการศึกษา จึงเป็เหตุให้สามเณรแดงต้องดิ้นรนเพื่อให้ได้ศึกษา และเพื่อความเจริญก้าวหน้าจึงจำเป็นต้องเข้ามา เมืองหลวงเพื่อศึกษาเล่าเรียนในชั้นที่สูงขึ้น ผู้แต่งต้องการสะท้อนปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้้าของการศึกษาที่ไม่สามารถเข้าจัดสรรให้ประชากรได้อย่างทั่วถึง นอกจากนั้นยังมีปัญหาครอบครัวด้านความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เช่น ปัญหาการแต่งงานใหม่ ปัญหาของพ่อแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง ดังตัวอย่าง

“เห็นว่าเลี้ยงแม่น้้าล่้าล่้าห้กับผี
ลูกบเห็นดินน้้าพ่อย้าจาลูกขอร้อง
อยู่เป็นโพธิ์ให้ลูกไหวอยู่เป็นไทรให้ชันฮ่ม
อย่าไปหลงคารมหญิงผู้เป็นแม่เลี้ยงล่ิตายล่ิมบ้ฮู้ไต่”

(หัวอกแม่น้้า น้ำตาลูกเลี้ยง)

นอกจากนั้นยังพบปัญหาการแต่งงานซ้อนซึ่งเป็นปัญหาครอบครัวที่ขาดวางแผนจนก่อให้เกิดปัญหา เช่น เมธิยะ ในเรื่องกินเต่าลืมหมา แต่งงานซ้อนกับลูกสาวของอาจารย์เพื่อหวังในลาภยศ ลืมหมาแม่กระทั่งภรรยาเดิมที่อุ้มลูกมาตามหา แสร้งทำเป็นไม่รู้จำและขับไล่ให้หนีไป แสดงให้เห็นถึงความเห็นแก่ตัวของเมธิยะที่ไม่มีความสามารถในการบริหารจัดการกับปัญหาที่ก่อขึ้น ดังตัวอย่าง

“หยิ่งป๋วยยังจะต้องแก้มึงเอาตำแหน่งให้เหนือเมีย
ลืมหมาเสียความรักอดีตกลายมาแล้ว
แม่ลืมหมาตามแห้วกินมันแกวยังดีกว่า
นางว่าเขาเป็นผัวแต่ว่าเขาปรับรู้ใต้สีสูตดอกฝ้ายเขา
ว่าแล้วเผยเอ่ยอ้างจาต่อด้วยความโกง
เธอนั้นหลงทางมาแต่ที่ได้เอนางบ้า
เขาบ่เคยเห็นหน้าลืมาจาว่าเป็นผัวเคยได้กั้วชกกลิ่น
ฟากให้ฮอดตองค้ออินทร์ลงมาบอกว่าให้เอ้อเฮานี้กะบ่เออ”

(กินเต่าลืมหมา)

นอกจากนี้สารัตถะนี้ยังปัญหาเศรษฐกิจที่สะท้อนออกมาผ่านบทเทศน์ ภาวะความยากจนของประชาชนที่ต้องไปทำงานต่างประเทศเพื่อทำงานหารายได้มาจุนเจือครอบครัวที่รออยู่บ้าน สะท้อนให้เห็นสภาพเศรษฐกิจในสังคมที่ความจนบีบคั้นให้ต้องพลัดพรากจากครอบครัวเพื่อไปทำงานในต่างประเทศ ดังนายสุพาหุ ในเรื่องแฉ่งคาบมา กาคาบหนี่ ที่ต้องทิ้งแม่และภรรยาเพื่อไปทำงานต่างประเทศ ตนเองเพียงแต่ส่งเงินมาให้ครอบครัวได้ใช้จ่าย จึงเป็นสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องดังตัวอย่าง

“ตนแม่นี้ฮู้ทุกอย่างบ่เป็นหยิ่ง
เรื่องบ่จริงแม่ยังรับบาบแทนคนได้
ลูกสิไปขายค้ำทางไกลประเทศต่าง
หรือทำงานรับจ้างกับนายหน้าแล้วแต่ใจ”

(แฉ่งคาบมา กาคาบหนี่)

สารัตถะที่ผู้แต่งบทเทศน์และผู้เทศน์ต้องการสื่อถึงผู้ฟังนั้น สามารถพิจารณาได้จากแก่นเรื่อง และพฤติกรรมตัวละคร ซึ่งนำสาระธรรมทางพุทธศาสนาอันเป็นพื้นฐานของโลกวิสัยมาถ่ายทอดผ่านเรื่องราวในบทเทศน์ เป็นการเทศน์เพื่อสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้ชีวิตประสบพบเจอแต่ความสุข และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ขณะเดียวกันสารัตถะของบทเทศน์

ยังสะท้อนสภาพปัญหาด้านต่างๆ ของสังคม ดีแม้ให้ผู้ฟังได้เป็นข้อคิดเพื่อนำไปปรับใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

4.4 แนวโน้มของการเทศน์แหล่อีสานในอนาคตของคณะอริยฐานเสียงธรรม

4.4.1 การจัดระเบียบสังคมผ่านการเทศน์แหล่อีสาน

การจัดระเบียบสังคมผ่านการเทศน์แหล่อีสาน เป็นการจัดระเบียบสังคมผ่านกลไกของคติ ขนวิทยาในรูปแบบของการเทศน์อบรมสั่งสอนโดยทางอ้อมผ่านนิทานชาดกและนิทานพื้นบ้าน แสดง ให้ผู้ฟังเห็นถึงหลักธรรมและข้อธรรมที่ควรประพฤติและไม่ควรประพฤติผ่านบทบาทของตัวละครใน เรื่องที่เทศน์ ดังที่ ศีราพร ณ ถลาง (2552: 392) กล่าวว่า นิทานพื้นบ้านเป็นวิธีการหนึ่งในการอบรม จัดระเบียบของสังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมนั้นๆ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎระเบียบของสังคม ค่านิยม ทศนคติที่สังคมกำหนดว่าดีหรือไม่ดี ตลอดจนบรรทัดฐานทางพฤติกรรมและจริยธรรมของสังคม การ จัดระเบียบสังคมผ่านตัวบทเทศน์แหล่อีสานและพิธีกรรม สามารถจำแนกได้ดังนี้

4.4.1.1 การจัดระเบียบสังคมผ่านตัวบทเทศน์แหล่อีสาน

บทเทศน์แหล่อีสานเป็นบทเทศน์ที่แฝงหลักธรรมทางพุทธศาสนาผ่านพฤติกรรม ของตัวละครในเรื่องในรูปแบบของนิทาน มีทั้งนิทานชาดก นิทานธรรมะ นิทานพื้นบ้าน และนิทาน ชีวิต นิทานแต่ละเรื่องมีหลักธรรมและข้อคิดแตกต่างกันไปในแต่ละเรื่องโดยมุ่งเน้นการจัดระเบียบ รูปแบบ แบบแผนการดำเนินชีวิตในสังคม มุ่งแสดงให้เห็นถึงการกระทำและผลของการกระทำผ่าน พฤติกรรมของตัวละคร สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบที่ได้รับเมื่อกระทำพฤติกรรมนั้นลงไป ดังที่ ศีราพร ณ ถลาง (2552: 392 - 393) กล่าวว่า การจัดระเบียบของสังคมใช้กลไกผ่านนิทานหลาย ประเภท เช่น นิทานชาดก ใช้อบรมโลกทัศน์ อุดมการณ์ ปรัชญาในการดำเนินชีวิตในแนวทาง พระพุทธศาสนา นิทานคำสอนใช้ปลูกฝังค่านิยมเรื่องกฎแห่งกรรม ความกตัญญู ความเคารพผู้อาวุโส เป็นต้น บทเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรมที่นำมาศึกษาทั้ง 15 เรื่อง มีวิธีการนำเสนอให้ เห็นการจัดระเบียบสังคมผ่านตัวบทเทศน์ที่มุ่งแสดงให้เห็นถึงผลของการกระทำอย่างพฤติกรรมของ ตัวละครผ่านบทบาทการเทศน์ของพระนักเทศน์เพื่อให้ผู้ฟังมีทัศนคติที่ตรงกันกับผู้เทศน์และสามารถ นำไปปฏิบัติในสังคมได้ ดังตารางวิเคราะห์ต่อไปนี้

ตาราง 3 ตารางวิเคราะห์การจัดระเบียบสังคมผ่านบทเทศน์แหล่อีสาน

ที่	วิธีการนำเสนอ	หลักธรรมที่ใช้จัดระเบียบสังคม	บทเทศน์ที่เกี่ยวข้อง
1	1. พฤติกรรมตัวละคร 2. ฃญาสุภาษิต 3. สุภาษิตไทย	1. การให้ทาน 2. หลักประชาธิปไตย 3. ความเชื่อศาสนา พระศรีอริยเมตไตรย	1. มหาเวสสันดรชาดก

ตาราง 3 (ต่อ)

ที่	วิธีการนำเสนอ	หลักธรรมที่ใช้จัดระเบียบสังคม	บทเทศน์ที่เกี่ยวข้อง
2	1. พฤติกรรมตัวละคร 2. ผลของการกระทำ	1. ความกตัญญูต่อบุพการี 2. กฎแห่งกรรม	1. บุญกรรมพระโมคคัลลานะ 2. นางหมาขาว 3. บุญบ่สมบวช 4. มหาแดง 5. ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ 6. น้ำตาแม่หม้ายยาเลี้ยงไก่บ่มี โตชั้น
3	1. พฤติกรรมตัวละคร 2. ผลของการกระทำ	1. ความโลภ ความโกรธ ความ หลง 2. กฎแห่งกรรม 3. ความเชื่อเรื่องนรก - สวรรค์ 4. ความเชื่อเรื่องบุญ - บาป	1. มือถือสากปากถือศีล 2. กอไผ่ยายนกเอี้ยง 3. บาบไผ่ บุญมัน
4	1. พฤติกรรมตัวละคร 2. ผลของการกระทำ	1. ความโลภในทรัพย์สมบัติ 2. การแก่งแย่งชิงดีภายใน ครอบครัว 3. ความกตัญญูต่อบุพการี	1. แอ้งคาบมา กาคาบหนี 2. กินเต่าลืมหมา 3. ผู้ฮักได้กินหนัง ผู้ซังได้กิน กระดูก 4. หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง 5. บุญนำกรรมแต่ง

สรุปได้ว่า การจัดระเบียบสังคมผ่านบทเทศน์แหล่อีสาน เป็นการนำหลักธรรมที่แสดงผ่านพฤติกรรมของตัวละคร และหลักธรรมที่ปรากฏในบทเทศน์แหล่อีสาน ทั้งบทบรรยาย บทเจรจาและบทเทศน์แหล่อีสาน ใช้กำหนดระเบียบของสังคมในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ ตลอดจนแสดงให้เห็นผลของการกระทำของตัวละครทั้งดีและไม่ดี เป็นเครื่องเตือนสติผู้ฟังให้ระวังและไม่กระทำตามตัวละคร สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นแนวทางเดียวกัน และเพื่อเป็นการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

4.4.1.2 การจัดระเบียบสังคมผ่านพิธีกรรมประกอบการเทศน์

พิธีกรรมประกอบการเทศน์ ประกอบด้วย การอาราธนาศีล การอาราธนาธรรม การถวายจตุปัจจัยและการเทศน์เรียกวินญาณ พิธีกรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการจัดระเบียบสังคมทั้งสิ้น ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว พิธีกรรมประกอบการเทศน์จึงเป็นการจัดระเบียบคนในสังคมโดยทำให้พื้นที่การฟังเทศน์ให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และผู้ที่เข้ามาสู่พื้นที่นี้ต้องสำรวมกาย วาจา ใจ ให้สำรวม เพราะถูกสังคมกำหนดให้เป็นพื้นที่สำหรับบำเพ็ญกุศล การปรับตัวให้เข้ากับกติกาที่สังคมได้กำหนดเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันเมื่อมีการฟังเทศน์ ซึ่งเมื่อบุคคลใดต้องการที่จะเข้าร่วมต้องยอมรับกฎ กติกาที่สังคมได้กำหนดขึ้นให้ปฏิบัติร่วมกัน ดังที่ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2550: 91) กล่าวว่า การปรับตัวมีความสำคัญอย่างมากต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ผู้ควบคุมจำเป็นต้องหาเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการควบคุมสมาชิกเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมของสังคมการจัดระเบียบสังคมผ่านพิธีกรรมประกอบการเทศน์สามารถวิเคราะห์ได้ตามตารางต่อไปนี้

ตาราง 4 ตารางวิเคราะห์การจัดระเบียบสังคมผ่านพิธีกรรมประกอบการเทศน์

ที่	พิธีกรรม	นัยสำคัญ
1	การไหว้พระ อาราธนาศีล	การเตรียมความพร้อมทางกาย วาจา ใจ
2	การอาราธนาธรรม	การเริ่มต้นฟังเทศน์
3	การสาธุการ	การเคารพในธรรม และขอขมาในสิ่งที่ล่วงเกิน
4	การเทศน์เรียกวินญาณ	การระลึกถึงบุญพาวรี การผลิตซ้ำความทรงจำของสถาบันครอบครัว

สรุปได้ว่า การจัดระเบียบสังคมผ่านพิธีกรรมประกอบการเทศน์ เป็นการนำเอาพิธีกรรมที่อยู่ในศาสนาพิธีมาเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบในการฟังเทศน์ โดยให้ยึดถือกันเป็นหลักปฏิบัติทุกครั้งก่อนฟังเทศน์ ขณะฟังเทศน์ และหลังฟังเทศน์ ทำให้การเทศน์ดำเนินไปอย่างมีระเบียบ ทุกคนที่เข้าร่วมการฟังเทศน์มีความสำรวมทั้งกาย วาจา ใจ ให้ความเคารพต่อพระธรรมเทศนาที่พระนักเทศน์กำลังเทศน์ และยังเป็นการกำหนดกติกาที่สังคมใช้ร่วมกัน ทั้งนี้พิธีกรรมประกอบการเทศน์ยังเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบรรทัดฐาน ค่านิยม และทัศนคติของคนในสังคมอีกด้วย

4.4.2 แนวโน้มและทิศทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์แหล่อีสาน

การเทศน์แหล่อีสานเป็นการเทศน์ทำนองโดยใช้ทำนองแหล่ภาษาไทยถิ่นอีสาน และมีการพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่การเทศน์เล่านิทาน 1 ธรรมาสัน เทศน์มหาชาติ 6 ธรรมาสัน พัฒนาการมาเป็นเทศน์แหล่อีสานแบบ 3 ธรรมาสัน ทำนองแหล่ที่ใช้เทศน์มีความคล้ายคลึงกันกับทำนองลำของฆราวาส ซึ่งสันนิษฐานว่าพระนักเทศน์อาจเคยเป็นหมอลำมาก่อน (Miller, 1976: 75)

ฉะนั้น การเทศน์แหล่อีสานในยุคปัจจุบันจึงมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านวรรณกรรม ด้านทุนเทคโนโลยี และด้านกลวิธีการนำเสนอ พระนักเทศน์ได้กำหนดอนาคตของการเทศน์แหล่อีสาน ประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการดังนี้

4.4.2.1 ด้านทุนเทคโนโลยี

ในยุคปัจจุบันเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญในการอำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก การเทศน์แหล่อีสานมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในด้านการขยายเสียงทำให้เสียงมีความไพเราะมากยิ่งขึ้น พระนักเทศน์สามารถปรับเครื่องขยายเสียงให้เข้ากับเสียงของพระนักเทศน์ได้ตามต้องการและเพื่อเป็นการลดภาระของเจ้าภาพ ดังที่ เบญจมาศ เพชรสม (2536: 80) กล่าวว่า เดิมทีพระนักเทศน์ใช้เครื่องขยายเสียงกับทางเจ้าภาพ เนื่องด้วยคุณภาพของเครื่องขยายเสียงในแต่ละงานไม่เท่ากัน พระนักเทศน์จึงจัดหาเครื่องขยายเสียงเป็นของตนเอง ทำให้คุณภาพเสียงของพระนักเทศน์ดีขึ้น จึงได้รับความนิยมมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระนักเทศน์แหล่อีสานแต่ละคนจะจัดหาเครื่องขยายเสียงเป็นของตนเองเพื่อลดปัญหาและภาระให้แก่เจ้าภาพ พระมหาอุบล สิริวณฺโณ, พระมหาอุบล สิริวณฺโณ (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า คณะอริยฐานเสียงธรรม ได้จัดหาเครื่องขยายเสียงเป็นของตนเอง เพื่อลดปัญหาคุณภาพเสียงของพระนักเทศน์ เพราะการเทศน์ในอดีตใช้เครื่องขยายเสียงกับเจ้าภาพ ทำให้เสียงของพระนักเทศน์ออกมาตึบๆ ไม่ได้ตึบๆ จึงได้จัดหาเครื่องขยายเสียงไว้เป็นของตนเอง พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวี, (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ขณะนี้คณะอริยฐานเสียงธรรมได้มีการพัฒนาเครื่องขยายเสียงให้มีคุณภาพดีขึ้นเรื่อยๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ฟังเทศน์ และเพื่อลดภาระเจ้าภาพเป็นเหตุผลประการสำคัญ

4.4.2.2 ด้านวรรณกรรม

ด้านวรรณกรรมหรือบทเทศน์แหล่อีสาน ปัจจุบันคณะอริยฐานเสียงธรรมได้นำบทเทศน์แหล่อีสานของผู้แต่ง 3 ท่าน มาใช้เทศน์คือ พระอธิการทองเพชร วีระมโฆ (ทองเพชร พ.กวี) พระครูสุตสารพิมล (พิมพา ธมทินโน ป.ธ.3) และพระอธิการอุดม อุตตโม มีทั้งนิทานชาดก นิทานธรรมะ นิทานพื้นบ้านอีสาน และนิทานชีวิต บางเรื่องเป็นที่รู้จักของคนอีสานอยู่แล้ว เช่น มหาเวสสันดรชาดก นางหมาขาว บุพกรรมพระโมคคัลลานะ เป็นต้น บางเรื่องเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่โดยเอาเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบันมาเป็นโครงเรื่อง พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวี, (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ปัจจุบันโลกได้หมุนไปอย่างรวดเร็ว เหตุการณ์ในสังคม หรือปัญหาของสถาบันครอบครัวเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถนำมาแต่งเป็นบทเทศน์ได้ มุ่งสอนในเรื่องความกตัญญูกตเวทิตะ และความโลภของคนในสังคมซึ่งในปัจจุบันผู้คนมีคุณธรรมทางใจน้อยลง พระนักเทศน์ต้องนำเสนอเรื่องราวที่ชี้ให้เห็นผลของการกระทำนั้น เพื่อเป็นคติสอนใจให้ผู้ฟังประพจน์แต่สิ่งดีงาม พระมหาศรายุทธ กิตติธมมภาณี (2561: สัมภาษณ์) กล่าวต่ออีกว่า บทเทศน์ที่นำมาเทศน์ในปัจจุบัน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องและโครงเรื่อง ให้มีความใกล้ชิดและเข้าถึงความเป็นอยู่ของผู้ฟังให้มาก

ที่สุด ผู้ฟังจะได้มีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวและเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงและไม่ควรปล่อยปะละเลยให้ปัญหาเกิดขึ้นกับตนเองเฉกเช่นกับบทเทศน์ที่ได้ฟัง เพราะผู้มาฟังเทศน์ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ หลักธรรมที่ต้องการนำเสนอจึงมุ่งเน้นไปที่ความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ เพราะสามารถนำไปต่อยอดในการสั่งสอนบุตรหลานของผู้ฟังได้อีกด้วย

ในอนาคตบทเทศน์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องขับเคลื่อนให้มีความเหมาะสมกับสังคมในแต่ละยุคสมัย ยกเว้นบทเทศน์ที่ใช้ในพิธีกรรมซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเป็นไปของสังคมคือเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งใช้เทศน์ในประเพณีบุญแหวด (บุญมหาชาติ) ในเรื่องนี้มุ่งสอนในเรื่องการให้ทานเป็นหลัก แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้ว เรื่องมหาเวสสันดรชาดกยังมีเรื่องอุดมการณ์ประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนแอบแฝงไว้อย่างแยบยล แต่ผู้แต่งไม่ได้กล่าวโดยตรงต้องอาศัยการพิจารณาและตีความของผู้ฟังเองจึงจะสามารถมองเห็นในเรื่องนี้ได้ ส่วนบทเทศน์เรื่องอื่นนอกจากมหาเวสสันดรชาดก ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยของสังคม เพราะกลุ่มผู้ฟังมีการขับเคลื่อนจากรุ่นสู่รุ่น ช่องว่างระหว่างวัยมีมากขึ้น พระนักเทศน์ต้องทำหน้าที่เป็นทั้งผู้นำเสนอและผู้สอนไปในเวลาเดียวกัน ดังที่ อิงอร สุพันธ์วิช (2554: 1 - 7) กล่าวว่า วรรณกรรมกับสังคมนั้นแยกกันไม่ออก สมัยหนึ่ง ๆ สังคมเป็นอย่างไรวรรณกรรมก็จะสะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน วรรณกรรมกับสังคมเป็นสิ่งที่ผูกพันกัน วรรณกรรมจะสะท้อนทั้งความคิด ความเชื่อความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้ง เพื่อให้มองเห็นพัฒนาการของสังคมต่อไป

4.4.2.3 ด้านกลวิธีการนำเสนอ

การเทศน์แหล่อีสานมีการนำศาสตร์ของการพูดมาใช้ประกอบกันหลายอย่าง ทั้งบทบรรยาย บทเจรจาและบทเทศน์ทำนอง ทำให้การเทศน์แหล่อีสานมีลักษณะคล้ายกันกับหมอลำหมูหรือหมอลำเรื่องต่อกลอนของขมรวาส แต่ด้วยข้อจำกัดด้านพระวินัยและความเหมาะสมของสมณรูป จึงสามารถแสดงออกได้อย่างมีขอบเขต กลวิธีการนำเสนอนอกจากเนื้อเรื่องในตัวบทแล้วพระนักเทศน์ยังต้องมีไหวพริบปฏิภาณในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วย ดังที่ พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวิ, (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การเทศน์ตามบทเทศน์ในหนังสือไม่สามารถทำให้ผู้ฟังเข้าถึงเรื่องที่เทศน์ได้อย่างลึกซึ้ง ผู้เทศน์จะต้องศึกษาอัตลักษณ์หรือตัวตนของตัวละครให้ถ่องแท้ว่าตัวละครในเรื่องต้องการสื่ออะไรต่อผู้ฟัง อีกทั้งยังต้องมีลีลาในการนำเสนอ จุดมุ่งนำเสนอแต่ข้อมูลในตัวบทอย่างเดียวไม่ได้ เพราะจะทำให้บรรยายคาบ่าเบื่อ ผู้เทศน์ต้องมีการแทรกอารมณ์ขันโดยให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการฟังเทศน์อีกด้วย สอดคล้องกับ เบญจมาศ เพชรสม (2536: 79) กล่าวว่า พระนักเทศน์จำเป็นต้องเทศน์ให้เข้าถึงอารมณ์ผู้ฟังได้อย่างลึกซึ้ง เมื่อถึงบทโศกเศร้าจะต้องแสดงสีหน้า น้ำเสียง ท่าทางประกอบให้เหมาะสม สังเกตได้จากกาหลังน้ำตาของผู้ฟัง เมื่อถึงบทตลกขบขันผู้ฟังก็จะหัวเราะอย่างสนุกสนาน ทำให้การเทศน์ดำเนินไปอย่างไม่น่าเบื่อ

พระมหาอุบล สิริวัฒนโณ, พระมหาอุบล สิริวัฒนโณ (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การนำเสนอในการเทศน์แหล่อีสานยังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เมื่อเปรียบเทียบกับการเทศน์แหล่ของภาคกลาง ซึ่งสามารถเทศน์ใส่ดนตรีปี่พาทย์ได้ และสามารถมีนักแสดงมาแสดงประกอบการเทศน์อย่างเทศน์มหาชาติทรงเครื่อง ในสังคมภาคอีสานยังมีข้อจำกัดในเรื่องนี้อยู่มาก จึงทำให้การเทศน์แหล่อีสานยังคงต้องยึดอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคมและความเหมาะสมของพระวินัย ตลอดจนคำว่ากล่าวตักเตือนของพระผู้ใหญ่ในระดับชั้นปกครองอยู่ จึงเป็นข้อจำกัดในการแสดงออกที่มีความคล้ายกันกับฆราวาสซึ่งพระสงฆ์ไม่สามารถทำได้ ทั้งนี้หากในอนาคตสามารถทำได้การเทศน์แหล่อีสานอาจจะมีการเทศน์ประสานกับดนตรีพื้นเมืองเช่น พิณ หรือ แคน เพราะท่วงทำนองของเทศน์แหล่อีสานมีความคล้ายกันกับทำนองลำ หรืออาจสามารถมีการแสดงประกอบในการเทศน์มหาชาติเหมือนกับมหาชาติทรงเครื่องของภาคกลางได้ อีกประการหนึ่งพระสงฆ์ต้องรักษาศรัทธาให้โยมเคารพนับถือการแสดงออกเหมือนฆราวาสเกินไป อาจทำให้ศรัทธาของญาติโยมเสื่อมถอยได้ ดังที่ พระครูวินัยธรพรพศร แก้วลาน (2554: 221) กล่าวว่า พระนักเทศน์บางรูปประพฤติตัวไม่เหมาะสมตามหลักพระธรรมและวินัย ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ไม่ก่อให้เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็น และมีหลายองค์ที่เทศน์ดี แต่ในทางปฏิบัติทำให้ไม่เกิดศรัทธา เพราะพระไม่มีศีล ไม่มีอาจารย์ กิริยามารยาทไม่เหมาะสม ไม่มีความสุภาพ ไม่มีสมณะสัญญา สิ่งสำคัญควรต้องเตือนตนเสมอว่าพระนักเทศน์มีหน้าที่เผยแผ่หลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ใช่นักแสดงเหมือนฆราวาส

สรุปได้ว่า แนวโน้มและทิศทางของการเทศน์แหล่อีสานคณะอริยฐานเสียงธรรมพระนักเทศน์มีการพัฒนาการทั้งด้านทุนเทคโนโลยี ด้านวรรณกรรม และด้านกลวิธีการนำเสนอให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน อีกทั้งยังต้องควบคุมไม่ให้ละเมิดพระวินัยและความเหมาะสมของสมณสาธูปในการแสดงออกเพื่อรักษาศรัทธาของญาติโยมในพุทธศาสนาอีกด้วย การเทศน์แหล่อีสานในอนาคตอาจมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยบ้างแต่ที่ลี้มนไม่ได้คือการสอนหลักธรรมแก่ผู้ฟัง จุดหมายที่แท้จริงคือการปลูกฝังค่านิยม ทศนคติ ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องให้แก่ผู้ฟังนั่นเอง

4.4.3 จุดยืนของพระนักเทศน์และผู้ฟังเทศน์

จุดมุ่งหมายในการฟังเทศน์คือการพิจารณาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ผ่านกลวิธีการนำเสนอของพระนักเทศน์ อาจมาทั้งในทางตรงและทางอ้อม ผู้เทศน์และผู้ฟังจะต้องมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือนำหลักธรรมที่ได้จากการฟังนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม การเทศน์แหล่อีสานเป็นการสื่อสารเทศน์โดยใช้เสียงและทำนองที่มุ่งความไพเราะเป็นสำคัญ ดังนั้นหากผู้ฟังไม่ได้พิจารณาที่ตัวบท มุ่งฟังแต่เสียงก็จะได้ประโยชน์จากการฟังเทศน์เลย แต่เสียงของพระนักเทศน์แหล่อีสานก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ฟังฟังเทศน์อย่างตั้งใจ ฉะนั้น ทั้งเสียงและสาระพระ

นักเทศน์จึงต้องนำเสนอออกมาได้อย่างผสมผสานและลงตัว จุดยืนของการเทศน์แหล่อีสานจึงประกอบไปด้วยปัจจัยประกอบ 2 ประการ ดังนี้

4.4.3.1 จุดยืนของพระนักเทศน์

การเทศน์แหล่อีสานมีความแตกต่างจากการเทศน์ทั่วไป กล่าวคือ เป็นการเทศน์ที่ให้ผู้ฟังทั้งทางตรงและทางอ้อม ความบันเทิงคือบทบาทการแสดงของพระนักเทศน์ผ่านตัวละครในเรื่อง ที่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละครออกมาได้อย่างสมจริง คณะอริยฐานเสียงธรรมมีหลักในการเทศน์อยู่ 3 ข้อที่พระนักเทศน์ในคณะต้องยึดปฏิบัติคือ 1. มีสาระ 2. ธรรมะกินใจ 3. เทศน์ไม่น่าเบื่อ ทั้ง 3 ข้อนี้เป็นหลักปฏิบัติยึดถือในการเทศน์เพื่อให้การเทศน์ถูกใจผู้ฟังมากที่สุด (พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวี, 2561: สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับ วิเชียร แสนมี (2560: 12) กล่าวว่า เทศน์แหล่อีสานเป็นธรรมบันเทิงและจรรโลงใจผู้ฟังได้ดี เพราะพฤติกรรมอันพึงพอใจของผู้ฟังเทศน์แหล่เหล่านี้ได้ที่เป็นเหตุให้พระสงฆ์ที่เป็น นักเทศน์ผู้มีความรู้และชาญฉลาด ได้พัฒนาการเทศน์วิธีต่างๆ ให้ถูกกับจริตผู้ฟัง

นอกจากนี้คณะอริยฐานเสียงธรรมยังมุ่งเน้นประโยชน์ที่เกิดจากการฟังเทศน์แหล่อีสานที่ผู้ฟังสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ดังที่ พระมหาอุบล สิริวัฒนโณ (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การฟังเทศน์แหล่อีสานนอกจากจะฟังเพื่อความบันเทิงแล้ว พระนักเทศน์ผู้เป็นดั่งกลางระหว่างตัวบทและผู้ฟังต้องไม่มุ่งเน้นให้ผู้ฟังฟังเพื่อความบันเทิงอย่างเดียว ควรชี้ให้เห็นถึงหลักธรรมที่ปรากฏผ่านพฤติกรรมของตัวละครแล้วสอนให้เห็นถึงสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ จะทำให้การฟังเทศน์ไม่น่าเบื่อ เมื่อผู้ฟังไม่น่าเบื่อก็จะสามารถเข้าใจถึงสาระที่พระนักเทศน์ต้องการนำเสนอได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ดังที่ พระพรหมบัณฑิต (2560: 17) กล่าวถึงหลักของการเทศน์ให้จับใจผู้ฟัง พระนักเทศน์ต้องยึดหลัก 4 ส. ได้แก่ 1) สันตัสสนา เทศน์ได้แจ่มแจ้งเข้าใจง่าย 2) สมาทปนา เทศน์ให้จูงใจเกิดศรัทธา 3) สมุตเตชนา แก่ล้าวก้าในการนำไปปฏิบัติ 4) สัมปหังสนา ไร่เรียงบันเทิงเบิกบานในธรรม เทศน์ทุกครั้งถ้าได้ครบ 4 ส. ถือว่าเป็นสุดยอดนักเทศน์

พระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรม มีการพัฒนาการเทศน์และประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันเพื่อให้ผู้ฟังมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรม ที่ไม่ว่าจะยุคสมัยใด หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนายังใช้ได้กับทุกเหตุการณ์เสมอ ดังที่ พระมหาศรายุทธ กิตติธมฺภาณี. (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การเทศน์แหล่อีสานจะเทศน์ตามเนื้อเรื่องในบทเทศน์อย่างเดียวก็ไม่ได้ ต้องมีการนำเหตุการณ์ในปัจจุบันที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในเรื่องยกมาเป็นอุทาหรณ์ เพื่อให้ผู้ฟังเห็นภาพได้จริง และสามารถยกหลักธรรมที่เกี่ยวข้องขึ้นมาสอนได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นการเทศน์ของคณะอริยฐานเสียงธรรม จึงยึดโยงกับเหตุการณ์ในสังคมนำมาประยุกต์กับเนื้อเรื่องในบทเทศน์ให้มีความเหมาะสม เมื่อผู้ฟังสามารถมองภาพไปตามพระนักเทศน์ได้ ทำให้การฟังเทศน์บรรลุ

วัตถุประสงค์เพิ่มยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ดังที่ พระครูภาวนาโพธิคุณ กล่าวว่า (อ้างใน พระครูวินัยธร พงศธร แก้วลาน, 2554: 232) การนำเหตุการณ์ปัจจุบันและเหตุการณ์ประจำวันมานำเสนอ คือ เรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งเรื่องดี และเรื่องที่ไม่ดี มานำเสนออาจเป็นเรื่องที่คนทั่วไปสนใจอยู่แล้ว หรือเป็นเรื่องการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชน นำมาควบคู่ผสมผสานกันกับเนื้อหาของธรรมะ เพื่อให้เข้าใจง่ายไม่ต้องเสียเวลาตีความหมายธรรมะมากนัก

สรุปได้ว่า จุดยืนของพระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรมที่มีต่อการเทศน์แหล่อีสาน ต้องมี หลักในการปฏิบัติในการเทศน์ยึดถือให้เป็นแนวปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันทั้งคณะ มุ่งเน้นสาระ ความรู้ในหลักธรรมควบคู่ไปกับความบันเทิงที่แสดงผ่านบทบาทของตัวละครในบทเทศน์ โดยมุ่งเน้น ให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจในหลักธรรมที่พระนักเทศน์ต้องการสื่อ และมีการยกเอาเหตุการณ์ปัจจุบันใน สังคมสอดแทรกเข้าไปในเรื่องอย่างเหมาะสม เพื่อให้ง่ายต่อการเทศน์และการตีความของผู้ฟัง

4.4.3.2 จุดยืนของผู้ฟังเทศน์

ผู้ฟังเทศน์ถือว่าเป็นองค์ประกอบหลักในการฟังเทศน์ ทั้งเป็นผู้จัดให้มีการเทศน์ ผู้ลงทุนทรัพย์ และเป็นผู้ร่วมขับเคลื่อนให้การฟังเทศน์ดำเนินไปตามหลักทางศาสนา ผู้ฟังเทศน์แหล่อีสานแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) เจ้าภาพงาน 2) ผู้ร่วมงาน บุคคลดังกล่าวเป็นทั้งผู้ริเริ่มและเป็นผู้สนับสนุน กล่าวคือ เจ้าภาพเป็นผู้จัดงานนิมนต์พระนักเทศน์มาเทศน์ ส่วนผู้ฟังเทศน์เป็นผู้สนับสนุน การเทศน์ดำเนินไปอย่างราบรื่น วาสนา โภคาพานิชย์ (2562: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในฐานะเจ้าภาพ เมื่อเห็นผู้ฟังเทศน์มีความพึงพอใจต่อคณะอริยฐานเสียงธรรมที่นิมนต์มาเทศน์ รู้สึกปลาบปลื้มเป็นอย่างมาก เพราะตนเองเป็นผู้ที่ชอบฟังเทศน์แหล่อีสานอยู่แล้ว เมื่อเห็นผู้ฟังเทศน์มีความพึงพอใจจึง รู้สึกประทับใจเป็นอย่างมาก

พวง บุญจวง (2562: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ตนชอบฟังเทศน์แหล่อีสานโดยเฉพาะคณะ อริยฐานเสียงธรรมที่ได้นิมนต์มาเทศน์ติดต่อกันถึง 2 ครั้ง เพราะชอบในการเทศน์ในรูปแบบของการ เทศน์แหล่อีสาน เป็นการฟังเทศน์ที่ไม่น่าเบื่อ มีทั้งบทสนุกรสนาน บทโคกเศร้า และบทตลกขบขันผสม กันไปอย่างลงตัวว่าการเทศน์แบบบรรยายทั่วไป หากมีการจัดงานขึ้นอีกในอนาคตก็จะเลือกการ เทศน์แบบเทศน์แหล่อีสานมาเป็นส่วนหนึ่งในงานเช่นเดิม ซึ่งสอดคล้องกับ ทองปอน เวียงแก้ว (2563 : สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ก่อนที่จะทำการนิมนต์พระมาเทศน์ในประเพณีบุญผะเหวด (บุญมหาชาติ) ได้ มีการสอบถามไปยังผู้ฟังเทศน์ว่าจะจัดให้มีการเทศน์ในรูปแบบใด จึงมีมติตกลงเป็นเอกฉันท์ว่าจัดให้มี การเทศน์แบบเทศน์แหล่อีสาน 3 ธรรมมาสน์ โดยให้นิมนต์คณะอริยฐานเสียงธรรม เพราะประทับใจใน น้ำเสียงและลีลาการเทศน์จากปีที่ผ่านมา เดิมทีการเทศน์มหาชาติของวัดไทรทองจะเทศน์แบบเรียง กัณฑ์ 1 ธรรมมาสน์ ทำให้ผู้ฟังน่าเบื่อเพราะพระนักเทศน์มาจากต่างวัด อีกทั้งบางรูปเป็นพระบวชใหม่ ลีลาการเทศน์ยังไม่ชำนาญทำให้การเทศน์ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร หลังจากเปลี่ยนรูปแบบการ เทศน์ให้เป็นแบบเทศน์แหล่อีสาน 3 ธรรมมาสน์ ได้รับการตอบรับจากผู้ฟังดียิ่งขึ้น ทั้งจำนวนคนฟังที่

เพิ่มมากขึ้น และลีลาในการเทศน์ที่ไม่น่าเบื่อ สนุกสนาน ทำให้ผู้ฟังสามารถฟังเทศน์ได้อย่างมีความสุข ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง

พระครูวินัยธรอภิชาติ อตถกามา (2563: สัมภาษณ์) ให้ความเห็นว่า ในฐานะตนเองเป็น ทั้ง พระนักเทศน์และผู้ฟังเทศน์ ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า การเทศน์แหล่อีสานได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งใน ประเพณีสำคัญของภาคอีสานในหลายพื้นที่ อาจเป็นเพราะการตอบสนองความต้องการของผู้ฟังได้ ดีกว่าการเทศน์แบบบรรยายธรรมดา อีกประการหนึ่ง การฟังเทศน์แหล่อีสานเป็นการทำกิจกรรมสอง อย่างเป็นไปในเวลาเดียวกัน กล่าวคือได้รับฟังธรรมอันเป็นเครื่องจรรโลงจิตใจไปด้วย และได้ชมมหรสพ เล็กๆ ไปด้วย โดยปกติแล้วการชมมหรสพ เช่น หมอลำ มีเสียงดังและมักมีเหตุทะเลาะวิวาทอยู่เสมอ การฟังเทศน์ในรูปแบบของมหรสพที่ไม่ใช่ชมมหรสพ จึงตอบสนองความต้องการของผู้ฟังได้ดี อีกทั้ง เทศน์แหล่อีสานยังเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการนำมาแทนที่มหรสพโดยจัดให้มีการเทศน์ในช่วง กลางคืน การเทศน์ใช้เวลาไม่นานผู้สูงอายุสามารถรับฟังได้อย่างสงบไม่มีการทะเลาะวิวาท เทศน์แหล่อีสานจึงเป็นทางเลือกใหม่ของงานบุญประเพณีในปัจจุบันนี้

สรุปได้ว่า จุดยืนของผู้ฟังเทศน์แหล่อีสานคณะอริยฐานเสียงธรรมคือรูปแบบในการเทศน์ที่ มีความแปลกใหม่จากการฟังเทศน์แบบเดิม คือได้ทั้งสาระความรู้และความบันเทิงไปในตัว อีกทั้งยัง สามารถฟังได้ทุกโอกาสไม่ได้จำกัดเวลา สถานที่ และด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้การเทศน์แหล่อีสานตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้ฟังเทศน์ในปัจจุบันได้ดีที่สุดรูปแบบหนึ่ง

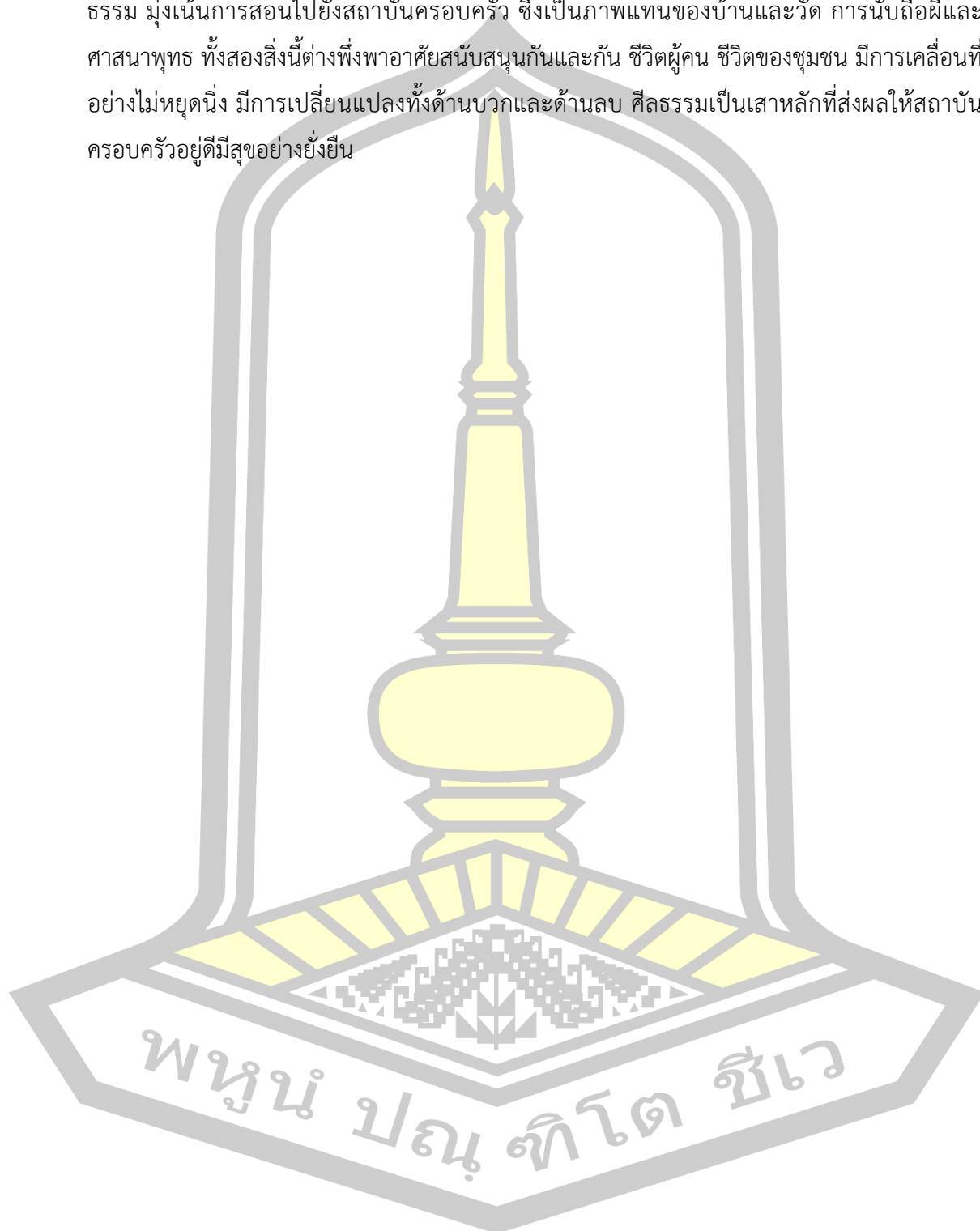
4.4.3.3 ความหมาย ความสำคัญของการเทศน์แหล่อีสานจากประสบการณ์ของคณะ อริยฐานเสียงธรรม

1) การเทศน์แหล่อีสาน เป็นการใช้สุนทรียภาพทางภาษาเสียง ภาษาพูด ภาษา สันทนาได้ตอบ เพื่อจัดระเบียบสังคมหลายระดับ คือ ระดับชุมชน ระดับเครือญาติ ระดับครอบครัว ระดับปัจเจก โดยใช้ศาสนธรรมทั้งคตินิยม คดีโลก เป็นแกนและเป็นแก่นในการสอน

2) พื้นที่ของการเทศน์แหล่อีสาน เป็นพื้นที่ทับซ้อนระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ สังคม พื้นที่วัฒนธรรม และพื้นที่ทางกายภาพ

3) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นรากฐานการเทศน์แหล่อีสาน คือคติความเชื่อถือผีบรรพบุรุษ ผี บ้านผีเรือน ที่เป็นดวงวิญญาณของบุพการี คือ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานญาติ สนิทที่มีชีวิตอยู่จึงทำบุญผ่านประเพณีพิธีกรรมอุทิศส่วนกุศลผ่านบุญข้าว และบุญกฐินไปให้ผู้ ล่วงลับ การถือผีบรรพบุรุษมีความเชื่อมโยงไปกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา เรื่องความกตัญญู กุศล กรรมและอกุศลกรรม เป็นแบบแผนของครอบครัว เครือญาติ และญาติธรรม เป็นหลักการกำหนด ความสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายสังคมให้เข้มแข็งเป็นลำดับจากครอบครัวสู่ชุมชน

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการเทศน์แหล่อีสานจากประสบการณ์ของคณะอริยฐานเสียงธรรม มุ่งเน้นการสอนไปยังสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นภาพแทนของบ้านและวัด การนับถือผีและศาสนาพุทธ ทั้งสองสิ่งนี้ต่างพึ่งพาอาศัยสนับสนุนกันและกัน ชีวิตผู้คน ชีวิตของชุมชน มีการเคลื่อนที่อย่างไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านบวกและด้านลบ ศีลธรรมเป็นเสาหลักที่ส่งผลให้สถาบันครอบครัวอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน

บทที่ 5

รูปแบบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม

การศึกษาบทนี้เป็นการตอบคำถามการวิจัยในจุดมุ่งหมายที่ 2 เป็นการศึกษารูปแบบการเทศน์แหล่อีสานด้านน้ำเสียง ลีลาและท่วงทำนองของพระนักเทศน์ ศิลปะ การใช้คำและโวหาร ตลอดจนรูปแบบคำประพันธ์ ในบทเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม ทั้ง 15 เรื่อง ผลการศึกษานำเสนอ 3 ประเด็น ดังนี้

- 5.1 ศิลปะการใช้เสียงของพระนักเทศน์คณะอริษฐานเสียงธรรม
- 5.2 รูปแบบคำประพันธ์ของบทเทศน์แหล่อีสาน
- 5.3 ศิลปะการใช้คำและโวหารภาพพจน์

การเทศน์แหล่อีสานแบบดั้งเดิมคือการเทศน์มหาชาติ เทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน ซึ่งมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ราชสำนักและศาสนจักรกำหนดให้การเทศน์แสดงธรรมเป็นประเพณีหลักในพระราชพิธีสิบสองเดือน ทั้งในเดือนสี่ประเพณีบุญมหาชาติ ในแต่ละท้องถิ่นถือเป็นประเพณีตั้งธรรมในหลายวาระ เช่น วันธรรมสวนะช่วงเข้าพรรษา และประเพณีบุญกฐิน ฟ้าป่า ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง ความพร้อมของประชาชนมีจิตศรัทธาไทยทานเพียบพร้อม มีศรัทธาอุปสทาหะ มีพระสงฆ์พระเถระที่ฉลาดรอบรู้หลักธรรมและวิธีเผยแผ่ศาสนาที่เหมาะสมต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน การเทศน์แหล่อีสานได้แพร่หลายไปยังประเพณีอื่น ๆ นอกจากประเพณีมหาชาติ คือ บุญกฐิน และบุญอุทิศส่วนกุศล ด้วยเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นทำให้เจ้าภาพที่มีความพร้อมด้านปัจจัยและทุนทรัพย์นิมนต์พระนักเทศน์ที่มีน้ำเสียงดี มีลีลาการแสดงธรรมที่น่าสนใจมาเทศน์ในงาน เพื่อเป็นการบำเพ็ญกุศลอีกอย่างหนึ่งคือ “ธรรมทาน” คือการให้ธรรมเป็นทาน จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม และการศึกษาตัวบทเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม สามารถวิเคราะห์องค์ความรู้ของรูปแบบการเทศน์แหล่อีสานได้ดังต่อไปนี้

5.1 ศิลปะการใช้เสียงของพระนักเทศน์คณะอริษฐานเสียงธรรม

5.1.1 เอกลักษณะเฉพาะของพระนักเทศน์คณะอริษฐานเสียงธรรม

การแสดงธรรมหรือการเทศน์ เป็นการถ่ายทอดธรรมะอันมีความหมายลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายผ่านกระบวนการใช้ภาษาและลีลาอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระนักเทศน์ จึงถือได้ว่าการเทศน์เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ กล่าวคือผู้เทศน์ต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ที่ถูกต้อง กล่าวคือ เนื้อหาสาระ คือ ศาสตร์ และศิลป์ คือ วาทศิลป์ เป็นศิลปะของการพูดหรือพรสวรรค์ที่เกิดจากการฝึกฝน จนทำให้

สามารถถ่ายทอดธรรมะได้เป็นอย่างดี ศาสตร์และศิลป์ ดังที่พระเทพโสมถ (อ่างใน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2552: 10 - 11) กล่าวว่า คุณสมบัติของพระนักเทศน์ต้องประกอบด้วย มีศาสตร์ คือ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะเทศน์ มีศิลป์ คือ ศิลปะการแสดง มีเสียง คือ มีการใช้อารมณ์ผสมภาษา พระนักเทศน์จึงจะเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้ออกมาเพื่อให้การเทศน์เกิดความเหมาะสมลงตัว คุณสมบัติเฉพาะของพระนักเทศน์สามารถแบ่งได้ 2 ประการ คือ

5.1.1.1 เอกลักษณะด้านน้ำเสียง

พระนักเทศน์จะต้องมีแก้วเสียงดี ไม่สั้นเครือ มีความรู้ความเข้าใจในทำนองเทศน์ และฝึกฝนจนมีความชำนาญ ไม่เก้อเขินขณะเทศน์ ดังที่ พระธรรมฐิติญาณ (2552: 28 - 33) กล่าวว่า เสียงที่ดีคือเสียงที่มีความทุ้มนุ่มนวลไม่สูงไม่ต่ำจนเกินไป เสียงสูงทำให้ผู้ฟังเคร่งเครียดและเบื่อหน่ายได้ง่าย เสียงต่ำทำให้ผู้ฟังง่วงเหงาหาวนอน เศร้าซึม ไม่สนใจในการพูด นอกจากนั้น จะต้องมียังหะการพูดการพูด มีจังหวะชัดเจนไม่พูดเร็วหรือช้าเกินไปและไม่พูดช้าจนคางยาน การพูดเร็วเกินไปผู้ฟังจะฟังไม่ทัน ทำให้เกิดความไม่สนใจ ส่วนการพูดช้าผู้ฟังก็จะเบื่อหน่ายและไม่สนใจเช่นเดียวกัน และผู้พูดที่ต้องรู้จักเปลี่ยนระดับและจังหวะของเสียงในจุดที่ต้องการเน้นหรือเรียกร้องความสนใจ ความสำคัญต่อเนื้อหามากกว่าสิ่งอื่น

จากการสังเกตน้ำเสียงพระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรมแต่ละรูปมีเอกลักษณ์แตกต่างกัน

1) พระครูปลัดเศรษฐพล โสมสุกิตติภาวี มีน้ำเสียงเล็กแหลม คล้ายเสียงผู้หญิง จึงได้ทำรับบทเป็นตัวละครหญิงในเรื่องเสมอ อีกทั้งยังมีความคล่องแคล่วเรื่องการโต้เถียงขณะเทศน์สามารถถ่ายทอดอารมณ์ตัวละครในเรื่องได้สมจริง โดยเฉพาะบทอารมณ์โกรธและโศกเศร้า สามารถทอดเสียงได้ยาว เอื้อนเสียงได้ไพเราะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตัวนี้จึงทำให้ได้รับรางวัลชนะเลิศการแข่งขันเทศน์แหล่อีสานในงานแข่งขันทักษะวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระดับจังหวัดขอนแก่น ประจำปี พ.ศ.2551

2) พระมหาศรายุทธ กิตติธรรมภาณี น้ำเสียงมีลักษณะทุ้ม ก้องกังวาน โดยพื้นฐานน้ำเสียงมีความหนักแน่น จึงได้รับหน้าบทบาทตัวละครผู้ชาย เช่น พระเวสสันดร, พระอินทร์, ตัวละครที่เป็นลูกชาย เป็นต้น ด้วยอุปนิสัยสุขุม เยือกเย็น เทศน์ด้วยกริยาอาการนอบน้อม นำหลักธรรมมาสอดแทรกอย่างตรงไปตรงมาอธิบายเรื่องยากให้เข้าใจง่ายจึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทำให้การแสดงบทบาทของตัวละครในเรื่องมีความสมจริงมากยิ่งขึ้น

3) พระมหาอุบล สิริวัฒนโณ มีน้ำเสียงใหญ่ หนักแน่น และทุ้ม จึงได้รับบทบาทตัวละครที่เป็นแม่ ในบทเทศน์เรื่องต่าง ๆ นอกจากนั้นยังได้รับบทชุก พระเจ้าสุทนต์ และเจ้าเมืองกลิ้งคราษฎร์ ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก เอกลักษณ์เฉพาะตัวคือการเอื้อนเสียง และทอดเสียงยาวในบทโศกเศร้า ทำให้บิณฑังผู้ฟังสามารถเข้าถึงอารมณ์ของตัวละครที่เทศน์ได้

5.1.1.2 เอกลักษณ์ด้านไหวพริบปฏิภาณ

เป็นคุณสมบัติเบื้องต้นที่พระนักเทศน์ทุกรูปต้องมี เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ด้วยสติปัญญาและประสบการณ์ที่มีในตัวบุคคล เมื่อมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้น ต้องใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมและแยบยล จากการสังเกตการณ์เทศน์ของพระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรม มีการใช้ไหวพริบปฏิภาณในการเทศน์ดังนี้

1) ความสามารถในการเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เหมาะสม กล่าวคือพระนักเทศน์ที่มีความสามารถในการเชื่อมโยงเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งอาจเป็นเหตุการณ์ในอดีตหรือในอนาคตและซึ่งอาจเกิดขึ้นกับตัวพระนักเทศน์ได้ ทั้งในส่วนดีและเสีย ดังนั้น ความสามารถในการเชื่อมโยงเหตุการณ์ในการเทศน์จึงเป็นศิลปะที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ดังที่พระเทพโสภณ (อ่างในสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2552) กล่าวว่า พระนักเทศน์ควรมีเทคนิคในการเทศน์ เช่น การวางตัวเวลาขึ้นแสดงธรรม การขึ้นธรรมมาสน์ การให้ศีล ทั้งหมดต้องผ่านการสั่งสมประสบการณ์ และได้รับการอบรมอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการเทศน์

2) ปรับเทคนิคในการนำเสนอ ในยุคปัจจุบันเทคนิคเดิม ๆ อาจใช้ไม่ได้การใช้สื่อให้เป็นประโยชน์ ข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมือง สามารถนำมาประยุกต์ให้เข้ากับเหตุการณ์ หรือพฤติกรรมของตัวละครในบทเทศน์แหล่งอีสานได้อย่างลงตัว

3) การใช้ภาษา มีทั้งวจนภาษาและอวจนภาษา การใช้วจนภาษาในการเทศน์ใช้ทั้งภาษาไทยกลางและภาษาไทยถิ่นอีสานสลับกันไป ภาษาที่ใช้เป็นภาษาสุภาพเหมาะสมกับสมณรูป มีการใช้คำหยาบที่เป็นภาษาอีสานในบทบาทของตัวละครที่เทศน์ เป็นอันเข้าใจกันในหมู่ของผู้เทศน์และผู้ฟังว่าเป็นเพียงบทบาทหนึ่งในการแสดงเท่านั้น ดังที่ พระพรหมบัณฑิต (2560: 3) กล่าวถึงการใช้ภาษาของพระนักเทศน์ว่า การใช้ภาษาในการเทศน์ต้องพูดให้ชัดถ้อยชัดคำ และพูดช้ากว่าปกติด้วยการลำเลียงเสียงของไมโครโฟนจะเคลื่อนที่ช้ากว่าปกติ หากพูดเร็วเกินไปทำให้ผู้ฟังสับสน เพราะฉะนั้นพระนักเทศน์จึงต้องพูดให้ช้าและชัด

5.1.2 การใช้วจนภาษา

มีการใช้สายตา ท่าทางต่างๆ ที่สื่ออารมณ์ของตัวละครที่เทศน์เพื่อให้สมบทบาทที่ได้รับ มีทั้งท่าทางดีใจ หัวเราะ ท่าท้อแท้ โศกเศร้าเสียใจ และท่าทางโกรธ ในการดำเนินการเทศน์พระนักเทศน์จะคำนึงถึงกิริยาท่าทางของตนเองอย่างดี ไม่ให้เกินขอบเขตของความเหมาะสม ไม่ลืมน้ำที่และตัวตนของตนเอง ดังที่ วิเชียร แสนมี (2560: 121) ให้ความเห็นว่า วิธีการที่พระนักเทศน์แหล่งอีสานนำมาใช้ในการเทศน์นั้น มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละรูป บางรูปมีรูปแบบวิธีการเทศน์ที่ไม่เหมาะสมและมีความเสี่ยงต่อการถูกติเตียนอย่างมาก เช่น การเทศน์มีบทเพลงและบทกลอนหมอลำสลับ มีการใช้วาจาหยาบคายประกอบลีลาการเทศน์เหมือนฆราวาสแสดงละครหรือหมอลำ

พระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรม ทำการกล่าวขอโทษผู้ฟังหลังเทศน์จบเพื่อเป็นการยอมรับผิดในสิ่งที่ไม่เหมาะสมระหว่างเทศน์ ไม่ให้ผู้ฟังเทศน์มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพระนักเทศน์ ด้วยข้อความดังต่อไปนี้ “เทศนา ปรีโยसानะ ท้ายที่สุดแห่งการแสดงพระธรรมเทศนาอาตมาภาพในนามของพระนักเทศน์ทั้ง 3 รูป ขออำนวยอวยพรให้ญาติโยมที่มาฟังเทศน์ในวันนี้ เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธนสารสมบัติ จงทุกประการ หากการแสดงพระธรรมเทศนาในวันนี้มีสิ่งใดที่ล่วงเกินบรรดาญาติโยม หรือมีสิ่งใดที่ไม่เหมาะสม อาตมาภาพในนามคณะอริยฐานเสียงธรรมขออภัยญาติโยมมา ณ โอกาสดังนี้” (พระมหาอุบล สิริวิมล, 2562: สัมภาษณ์)

5.1.3 ลีลาและท่วงทำนองในการเทศน์แหล่อีสาน

การเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรมมีลีลาและท่วงทำนองสัมพันธ์กันกับคำประพันธ์ในวรรณกรรมเทศน์แหล่อีสาน โดยใช้บทบรรยายภาษาไทย บทบรรยายภาษาอีสาน บทเจรจา และบทเทศน์แหล่อีสาน ดำเนินการเทศน์ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามสามารถวิเคราะห์ลีลาและท่วงทำนองในการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรมได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรมมีการใช้บทบรรยายภาษาไทย บทบรรยายภาษาอีสาน บทเจรจา และบทเทศน์แหล่อีสาน ให้สัมพันธ์กับบทเทศน์ในแต่ละเรื่อง โดยพระนักเทศน์แต่ละรูปที่ได้รับสมมติให้เป็นตัวละครในเรื่อง เมื่อถึงวาระของตนเองจะใช้ลีลาในการเทศน์ดังตารางวิเคราะห์ต่อไปนี้

5.1.3.1 ลีลาการเจรจา บทเทศน์แหล่อีสานหนึ่งเรื่องประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ 1) บทบรรยาย 2) บทเจรจา 3) บทเทศน์แหล่อีสาน จากองค์ประกอบดังกล่าว การเจรจาระหว่างตัวละคร เป็นส่วนประกอบที่สำคัญรองลงมาจากบทเทศน์แหล่อีสาน ซึ่งเป็นส่วนโต้ตอบระหว่างพระนักเทศน์ที่ได้รับบทบาทของตัวละครในเรื่อง พระนักเทศน์จึงต้องเลือกสรรถ้อยคำให้เหมาะสมกับบุคลิกและอุปนิสัยของตัวละคร ดังที่ สมจิต ชิวปรีชา (2535: 14 - 15) กล่าวว่า ผู้พูดต้องรู้จักเลือกใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพ ความสนใจ ทัศนคติในเรื่องที่พูด ผู้พูดหลายคนประสบความสำเร็จเพราะรู้จักเลือกใช้ถ้อยคำภาษาได้เหมาะสม ผู้ฟังจึงตั้งใจ ทำให้ประทับใจผู้ฟัง พระนักเทศน์ต้องศึกษาบุคลิกของตัวละครให้ละเอียด และสื่ออารมณ์ของตัวละครออกมาตามลักษณะบุคลิกของตัวละครในเรื่องเพื่อความสมจริง จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า พระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรม มีกลวิธีการเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ในเรื่องดังต่อไปนี้

การใช้ถ้อยคำในการเทศน์แหล่อีสาน เป็นการเล่าเรื่องนิทานเรื่องหนึ่งซึ่งมีตัวละคร 3 ตัว ตัวละครแต่ละตัวก็จะมีบทบาท (Character) ที่แตกต่างกันออกไปตามหน้าที่ที่ตนเองได้รับซึ่งการเทศน์ในลักษณะนี้เปรียบเสมือนการเล่นละครเรื่องหนึ่ง ซึ่งต้องตีบทบาทของตัวละครให้ผู้ฟังได้เข้าใจความเป็นตัวตนของตัวละครในเรื่องมากที่สุด แต่ทว่าการเทศน์นั้นพระนักเทศน์จะแสดงอาการเหมือนฆราวาสก็ได้ เพราะจะทำให้ดูไม่งามต่อสมณสารูปที่ครองอยู่ สิ่งที่ทำให้ถ่ายทอดออกมาทางน้ำเสียงและถ้อยคำเพื่อแสดงอารมณ์ต่างๆที่ตัวละครรู้สึก ได้แก่ อารมณ์ดีใจ, อารมณ์เสียใจ, อารมณ์โกรธ ซึ่งพระนักเทศน์แสดงออกผ่านถ้อยคำต่างๆดังต่อไปนี้

1) อารมณ์ดีใจ แสดงออกเมื่อตัวละครมีความรู้สึกดีใจ และชอบใจเมื่อได้โน้มน้าวสิ่งๆที่ตนเองต้องการ มักจะกล่าวด้วยถ้อยคำที่สุภาพและมีน้ำเสียงนุ่มนวล และเปล่งออกมาเป็นคำอุทาน เช่น

“ได้คักๆ รับรองเฒ่าตุ่นได้ญาครูจ้อยเป็นลูกเขย เว้ามาแม่ละดีใจหลายแท้ พ้าวเตรียมโตโลดอี นางเอ้ย เพ็ญเดือนสี่ผ่านแล้ว อีนางต้องได้แต่งงาน”

(เมื่อถือสาปากถือศีล)

“ให้...ให้ แสนดีหลายดีใจยิ่ง หลังเห็นคองเดินถึกช่อง หาแต่งพาให้ยากินอิมท้อง ก่อนสิเข้า บอนนอน ยาเลยอวยพรให้ จงมีชัยโชคใหญ่เด้อคำเอ้ย นึกสิ่งใดขอให้ลูกได้สมใจตั้งปรารถนา ให้ อายุ วรรณะ สุขะ พละ คุณพระรักษาเด้อลูกคำเอ้ย”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“สมหัวใจของแม่แล้วลูกสองคนนับว่าเก่ง จำคำสอนของแม่ได้แม่สดชื่นอยู่หว่างทรวง ไปๆ ลูกพากันไปทำสร้างการงานตามหน้าที่ มานยังให้ช้อยคำพอได้म्मทุกขจัน เมื่อผู้เป็นมารดาได้สั่งสอนลูกทั้งสองคนแล้วก็รอฟังเหตุการณ์ต่อไป ก็มี ณ กาลครั้งนั้น”

(น้ำตาแม่หม้าย ย่าเลี้ยงโก่บมีโตขัน)

2) อารมณ์โกรธ แสดงออกเมื่อตัวละครมีความโกรธและไม่พอใจในสิ่งๆที่ตนเองไม่ได้ดังต้องการ และเมื่อเกิดอาการโมโห มักจะกล่าวด้วยถ้อยคำที่สบถและหยาบคาย เช่น

“ปาดโ้ อีลูกนอกไส้ มึงสำงมาเว้าออกย้อสอนความแท้หือ เอมันตายนำแม่มันชะบ้อหือ”

(หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง)

“ปาดโ้ ปาดโ้ ให้อยู่เฮือนอยู่บ้านมันบ่ออยู่ช้อยๆ มันยังดินไปส่งเพลวัดได้อู้นี้แหม อีลูกบ่ มัคดี อีลูกบ่สั่งสอนพ่อแม่”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

“ ป้าโต๊ แม่กะแม่ผีบ้า น้องกะน้องหมาๆ บ่อยากฮ้ายผัดได้ดำ ร่วมหัวกันเขนฆ่าหลานน้อย อ่อมแกงตี้ คับฮักหอมแพงสังปพากันเว้าแต่เดิมทีก่อนเข้านาค บัดโกนผมหัวโล้นแล้วสงหาเรื่องฆ่า หลานแท้ ถึกตีนเตะยันพร้อมเป็นจั่งโตถึกสันแข็ง แม่แต่หลานแดงๆ ยังพากันฆ่าได้สมควรแล้วแหว่ หล่นหาย ตัดลูกตัดแม่ขาดพี่ขาดน้องตั้งแต่เดี๋ยวนี้อะพวกใจยักษ์ใจมาสันดานชั่ว”

(บุญบ่สมบวช)

3) อารมณ์เสียใจ แสดงออกเมื่อตัวละครมีอารมณ์โศกเศร้า เสียใจ ร้องขอชีวิตและ โอกาส หรือผิดหวังในเรื่องต่างๆ มักกล่าวด้วยถ้อยคำที่น้อยใจและน้ำเสียงที่สิ้นเครือ พร้อมกับกรร ร้องไห้ไปด้วย เช่น

“อ้าว! แม่คิดว่าแม่เจ้าเว้าเล่น เลยสิเว้าอีหลีตีคำ สังกิเป็นคนลืมตัวว่วลืมตีนแท้ แม่อุตสาห์ มายามหวังสิมาชื่นชมกับลูก โอ้ย... แม่มาผิดหวังแท้่น้อลูกเอ้ย บ่สมแม่คิดฮอดคิดถึงน้อ แม่จำบ่ผิด ดอกลูกหล่า แม่หนีฟักแหลกกๆ มาแม่กะจื่อได้”

(มหาแดง)

“โอ้ย อย่าเฮ็ดบาปเฮ็ดเวรเถาะลูกโจรเอ้ย แม่มาบ่กับลูกชายดอก ว่าสิไปยามพี่น้องอยู่บ้านด่าน ปลายแดนขึ้นดอก อยากรได้หยังกะเอาเลยอย่าฆ่าตายหงายไว้เถาะ ให้แม่ขอชีวิตไว้ก่อนเถาะคุณลูก แม่บ่เห็นฮุ่งดอกเพราะว่าแม่นี้ตาบอด”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

“ลูกแม่เอ้ย... แม่หากด่าว่าดูตีน ลิ่นซีพมรณา ไผสิหาหลัวพินมาจีเผาเอาเมี้ยน ตายอยู่เฮียนให้ ชาวบ้านได้กินทานกะไคแหน ลูกชายมาฆ่าแม่บ่มีคนรัยรู้สินอนคู้ยู่ท่งนา ผนทันเอ็นสั่งฟ้าปลาทันเอ็น สั่งหนอง น้ำในคลองบ่ทันถอยลดลตให้เขินท้าง มารดามาตายค้ำงอยู่กลางนาไผสิหล่า ลูกบุญตาผู้ถือ ธรรมคงบ่ได้รู้เรื่องมารดาเจ้าสิถ่าวตาย”

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

สรุป ศิลปะการเล่าเรื่องผ่านการเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ผู้ฟัง เกิดอารมณ์สะเทือนใจ และรู้สึกถึงอารมณ์ของตัวละคร ผู้ฟังสามารถคล้อยตามพระนักเทศน์ได้ดีผ่าน ความรู้สึก เมื่อถึงบทตลกผู้ชมก็จะหัวเราะชอบใจ เมื่อถึงบทเศร้าผู้ชมก็จะร้องไห้ตาม ทำให้การสื่อสาร ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความปฏิสัมพันธ์กันและเป็นการสื่อสาร

5.1.4 สุนทรียภาพการแสดงธรรม

สุนทรียภาพในการแสดงธรรมแบบเทศน์แหล่อีสาน พระนักเทศน์มีความจำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องประดับประดองการแสดงธรรมให้เป็นไปด้วยความสนุกสนาน ตลอดจนสื่อถึงอารมณ์ ของตัวละครในเรื่องที่เทศน์ออกมาให้ได้สมจริงที่สุด เพื่อให้ผู้ฟังรับรู้ได้ถึงสิ่งที่พระนักเทศน์ต้องการจะ สื่อ มีทั้งอารมณ์รัก อารมณ์โกรธ และอารมณ์โศกเศร้า สุนทรียภาพจะแสดงออกมาหลายช่องทาง ได้แก่

5.1.4.1 สุนทรียภาพผ่านบทเทศน์ บทเทศน์แหล่อีสานหรือเนื้อหาตัวบทเทศน์ ประกอบไปด้วยบทบรรยาย บทเจรจา และบทเทศน์แหล่อีสาน การแสดงออกทางสุนทรียภาพส่วน ใหญ่จะแสดงออกทางบทเทศน์แหล่อีสาน ที่ตัวละครในเรื่องแสดงออกทางน้ำเสียงที่เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตัวของพระนักเทศน์แต่ละรูป ดังที่ พระมหาอุบล สิริวิณโณ (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ใน การเทศน์แต่ละเรื่องตัวละครแต่ละตัวจะมีบทบาทแตกต่างกันออกไป บทเทศน์แหล่อีสานเป็นเพียง มัคคุเทศก์นำทางให้พระนักเทศน์เท่านั้น ส่วนกลวิธีในการนำเสนอเพื่อให้ผู้ฟังเข้าถึงบทบาทของตัว ละครในเรื่องเป็นหน้าที่ของพระนักเทศน์แต่ละรูปที่จะต้องแสดงออกให้สมจริงกับอารมณ์ของตัวละคร ให้มากที่สุด

5.1.4.2 สุนทรียภาพผ่านอวัจนภาษา นอกจากบทเทศน์แหล่อีสาน น้ำเสียงของพระ นักเทศน์แล้ว ลีลาท่าทางประกอบการเทศน์ก็เป็นปัจจัยหลักในการสร้างสุนทรียภาพในการแสดง ธรรม พระนักเทศน์จะต้องใช้ท่าทางประกอบการเทศน์ตามบทบาทที่ได้รับ เช่น ทำร้องให้เพื่อแสดง ความโศกเศร้าเสียใจ ทำชี้หน้าเพื่อแสดงอารมณ์โกรธ ทำหน้าตาบูดบึ้งเพื่อแสดงถึงความไม่พอใจ ดังที่ ดั้งที่ ล้อม เพ็งแก้ว (2549: 17) กล่าวว่า พฤติกรรมทั้งปวงที่มนุษย์แสดงออกย่อมมีผลกระทบต่อ ตนเองและต่อสังคม การแสดงท่าทางอวัจนภาษาในลักษณะนี้ พระนักเทศน์จะทำต่อเนื่องกันเป็น เวลานานไม่ได้เพราะไม่เหมาะสมต่อสมณรูป จึงสามารถแสดงท่าทางเหล่านี้ได้เป็นครั้งคราวเท่านั้น แต่สามารถแสดงสุนทรียภาพในการเทศน์ได้ดี ทำให้ผู้ฟังเข้าถึงอารมณ์ของตัวละครในเรื่องได้ ทั้งนี้ยัง ขัดต่อภาพลักษณ์ของความเป็นภิกษุ ซึ่งสอดคล้องกับ วิเชียร แสนมี (2560: 121) กล่าวว่า วิธีการ เทศน์ในลักษณะนี้ไม่เหมาะสมและมีความเสี่ยงต่อการถูกติเตียนอย่างมาก เช่น การเทศน์มีบทเพลง และบทกลอนหมอลำสลับ มีการใช้วาจาหยาบคายประกอบลีลาการเทศน์เหมือนฆราวาสแสดงละคร หรือหมอลำ บางรูปบางสำนักมีการแสดงท่าทางที่ไม่เหมาะสมประกอบลีลาการเทศน์ด้วย เช่น มีการ หลั่งน้ำตาให้สมบทบาทของความโศกเศร้าอาลัย และรำพึงรำพันจริงมากเกินไป พระมหาอุบล สิริวิณ โณ (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การแสดงท่าทางระหว่างเทศน์นั้น มีพระผู้ใหญ่ในระดับชั้นปกครอง เคยออกมาตักเตือนพระเทศน์แหล่อีสานอยู่หลายครั้งในเรื่องความไม่เหมาะสม ซึ่งตนเองพระ นักเทศน์ในคณะพยายามแสดงออกให้อยู่ในขอบข่ายของพระวินัยและความถูกต้องสมณรูป กล่าวคือ ไม่เล่นให้เหมือนมหรสพของฆราวาสมากเกินไป เน้นไปที่หลักธรรมที่แสดงผ่านบทบาทของตัว ละครมากกว่าความสนุกสนาน ซึ่งอาจจะมีบ้างแต่ไม่บ่อยจนเกินไปทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ไม่ดีต่อคณะ สงฆ์

สรุป ลักษณะของสุนทรียภาพในการเทศน์แหล่อีสานประกอบไปด้วยสุนทรียภาพผ่านบทเทศน์ เป็นการแสดงลีลา น้ำเสียงอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพระนักเทศน์ให้เกิดความไพเราะ และสามารถสื่อถึงอารมณ์ของตัวละครในเรื่องให้ผู้ฟังได้เกิดจินตภาพและสุนทรียภาพผ่านอวัจนภาษา เป็นการแสดงลีลาท่าทางประกอบกับบทเทศน์ ทั้งบทเทศน์ทำนองและบทเจรจาให้สมจริง แต่ควบคุมตนเองไม่ให้ละเมิดพระวินัยและความเหมาะสมของสมณรูป

5.1.5 ท่วงทำนองที่ใช้ในการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ศึกษาการเทศน์แหล่อีสานและบทเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม พบว่าในการเทศน์แหล่อีสานพระนักเทศน์ในคณะมีการใช้ท่วงทำนองในการเทศน์จำนวน 3 ทำนอง ดังนี้

5.1.5.1 ทำนองแหล่ลำ เป็นทำนองที่ใช้มากที่สุดและใช้ทุกเรื่องถือว่าเป็นหัวใจหลักของการเทศน์แหล่อีสาน มีลักษณะทำนองคล้ายกับทำนองหมอลำหมู่ โครงสร้างของทำนองประกอบด้วยทำนองขึ้นต้น ใช้คำว่า บัดนี้ เมื่อนั้น คราวนั้น ทำนองเนื้อหาเป็นการบรรยายเรื่องราวในวรรณกรรมซึ่งการการเอื้อนเสียงให้สั้นหรือยาวขึ้นอยู่กับเอกลักษณ์และอารมณ์ของตัวละคร เช่น อารมณ์โกรธใช้เสียงสั้น ห้วน กระชับ อารมณ์ดีใจใช้เสียงปกติ ไม่สั้นไม่ยาวเกินไป อารมณ์โศกเศร้าใช้การลากเสียงยาว และเสียงสะอื้นร้องไห้ พระครูสิริมิ่งมงคลภาส (2549: 69) ได้กล่าวว่า ทำนองแหล่ลำนี้สามารถแบ่งออกเป็น 3 ทำนอง ซึ่งแต่ละทำนองเกิดขึ้นตามสำเนียงของท้องถิ่น เช่น ทำนองลมพัดพร้าวหรือลมพัดชายเขา ซึ่งเป็นทำนองทางจังหวัดอุบลราชธานี ทำนองกาเต้นก้อ เป็นทำนองที่ผู้เทศน์ขยักเสียงและปล่อยบ้างสลับกันไป เป็นทำนองของจังหวัดร้อยเอ็ด ทำนองช้างเทียมแม่เป็นทำนองของจังหวัดชัยภูมิและขอนแก่น

ส่วนทำนองแหล่ลำของพระนักเทศน์คณะอริยฐานเสียงธรรม มีความคล้ายกับทำนองการลำของหมอลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น แต่มีการดัดแปลงการเอื้อนเสียงให้ยาวเพื่อหลีกเลี่ยงให้เหมือนกับทำนองลำเรื่องของฆราวาส นอกจากนั้นกลอนเทศน์หรือบทเทศน์แหล่อีสานยังสามารถประยุกต์ใช้กับทำนองลำเรื่องต่อกลอนทำนองอื่นๆได้อีกด้วย เช่น ลำเรื่องต่อกลอนทำนองกาฬสินธุ์ ลำเรื่องต่อกลอนทำนองมหาสารคาม (บัวบานครึ่ง) ซึ่งในปัจจุบันก็เริ่มมีพระนักเทศน์ประยุกต์ทำนองแหล่ลำนี้ให้คล้ายกับทำนองลำของฆราวาส เพียงแต่เล่นเสียงลงท้ายให้ยาว ไม่สั้นและห้วนเหมือนทำนองลำของฆราวาสนั่นเอง (พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสภิตติภาวี, สัมภาษณ์: 2561)

5.1.5.2 ทำนองขับเสภา ใช้กับคำประพันธ์ประเภทกลอน 8 หรือกลอนสุภาพ คล้ายการขับเสภาของภาคกลาง มีการใช้ในการขับแทรกระหว่างทำนองแหล่ลำ เป็นทำนองที่ใช้ขับในตอนต้นตอนกลาง ของบทเทศน์แหล่อีสานส่วนมากใช้ขับเพื่อแสดงอารมณ์โศกเศร้าเสียใจของตัวละครในเรื่อง และนำมาใช้ในตอนเทศน์เรียกวิญญูณเพื่อพรรณนาถึงผู้ตายด้วย

5.1.5.3 ทำนองร่ายยาว เป็นทำนองที่ใช้กับคำประพันธ์ภาคอีสานประเภทร่ายหรือฮ้าย ทำนองร่ายยาวนี้ใช้ในวรรณกรรมเรื่องมหาเวสสันดรชาดกเพียงเรื่องเดียว เป็นการเทศน์เพื่อเสริมบทในตอนพรรณนาคาถาซึ่งนำมาจากพระคาถาพัน แต่ใช้เพียงสั้นๆเท่านั้น กล่าวได้ว่าเป็นทำนองประกอบเสริมอรรถรสให้กับทำนองหลักซึ่งเป็นทำนองหลักและยังเป็นการอนุรักษ์ทำนองเทศน์เดิมให้คงอยู่ไม่ให้เสื่อมสูญไปอีกด้วย

จากการศึกษาศิลปะการใช้เสียง ตลอดจนลีลาและท่วงทำนองในการเทศน์แหล่อีสานของคณะอิทธิฐานเสียงธรรม อาจกล่าวได้ว่าบทเทศน์แหล่อีสานเป็นงานเขียนประเภทหนึ่งที่มีความสวยงามทางภาษา การเลือกใช้คำในการสื่อความหมายได้เป็นอย่างดี สามารถทำให้ผู้ฟังคล้อยตามและเกิดจินตภาพได้ แต่ยังมีข้อจำกัดอยู่บางประการคือบทเทศน์แหล่อีสานสร้างขึ้นเพื่อกลุ่มคนเฉพาะท้องถิ่นเท่านั้น จึงทำให้นิยมอยู่ในเฉพาะภูมิภาค เพราะมีข้อจำกัดในเรื่องของภาษาถิ่นอีสาน

5.2 รูปแบบคำประพันธ์บทเทศน์แหล่อีสาน

5.2.1 ลักษณะคำประพันธ์

คือรูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้แต่งบทเทศน์แหล่อีสาน ทั้งแบบร้อยแก้ว และร้อยกรอง ในวรรณกรรมอีสานแบ่งรูปแบบคำประพันธ์ออกเป็น 3 ชนิด คือ โคลงสารหรือกลอนอ่าน กาพย์ และร่ายหรือฮ้าย ซึ่งรูปแบบคำประพันธ์แต่ละประเภทมีฉันทลักษณ์แตกต่างกันออกไป เช่น จำนวนคำสัมผัส เป็นต้น จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานของคณะอิทธิฐานเสียงธรรมทั้ง 15 เรื่อง พบว่ามีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ

5.2.1.1 คำประพันธ์หลัก คือ บทประพันธ์ร้อยกรองที่พบมากที่สุดในบทเทศน์แหล่อีสาน เป็นส่วนที่ใช้ดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง และเป็นส่วนที่พระนักเทศน์แต่ละรูปใช้แสดงวาทศิลป์อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการถ่ายทอดน้ำเสียง จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานพบว่าบทเทศน์แหล่อีสานมีคำประพันธ์หลัก 2 ชนิด ที่ใช้ในบทเทศน์แหล่อีสาน คือ กลอน และ ร่าย ซึ่งมีลักษณะคำประพันธ์ดังต่อไปนี้

1) กลอนเทศน์แหล่อีสาน เป็นคำประพันธ์หลักที่พบมากที่สุดในบทเทศน์แหล่อีสาน มีลักษณะเป็นคำประพันธ์ประเภทกลอน ในแต่ละบาทมีการใช้คำจำนวนมากถึง 18 คำ พบในวรรณกรรมเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่อง รูปแบบคำประพันธ์มีความสอดคล้องกับฉันทลักษณ์ของกลอนเทศน์เสียงประยุกต์ของ เบญจมาศ เพชรสม (2536: 92) ได้ศึกษารูปแบบคำประพันธ์ของบทเทศน์เสียงประยุกต์ พบว่ามีลักษณะคำประพันธ์ดังนี้

คณะและจำนวนคำ บทหนึ่งมี 4 บาท บาทละ 9 – 12 คำ การเขียนสามารถเขียนได้ 2 แบบ คือ เขียนบรรทัดละ 1 บาท โดยเขียนติดกัน และเขียนบรรทัดละ 1 บาท โดยแยกออกเป็น 2

วรรค วรรคละ 5 – 6 คำ ผู้วิจัยจะใช้การเขียนในแบบที่ 1 คือ บรรทัดละ 1 บาท โดยเขียนติดกันเป็นวรรคเดียว

สัมผัสนอก (คำกายนอก) คำสุดท้ายของแต่ละบาทส่งสัมผัสไปยังคำที่ 1 – 6 หรือคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทต่อไป สัมผัสนอกของบทเทศน์เสียงประยুক্তไม่เคร่งครัดนักบางครั้งอาจพบการทิ้งสัมผัสหรือไร้สัมผัสก็มี

แผนผังรูปแบบคำประพันธ์กลอนเทศน์เสียงประยুক্ত

```

0 0 0 0 0 0 0 0 0 0
┌──────────────────────────┐
0 0 0 0 0 0 0 0 0 0
┌──────────────────────────┐
0 0 0 0 0 0 0 0 0 0
┌──────────────────────────┐
0 0 0 0 0 0 0 0 0 0

```

ดังตัวอย่างเช่น

“บัดนี้หมุนเข้ามาในเรื่องจันทิมาตามเค้าเรื่อง
ยังมียายย่าเฒ่าผัวตายแล้วตั้งแต่นั้น
อยู่ปนกันกับเพื่อนบ้านอยู่ยากยิ่งอนาถา
พร้อมบุตราและบุตรีได้พร่ำเพียรแพงไว้”

(น้ำตาแม่หม้าย ย่าเลี้ยงไก่ป๋มมีโตขัน)

“เมื่อนั้น ปิงซิงแก้มจึงแซมภาคบทยาย
พี่บ่อายคนลือจ้งได้จาคำนั้น
อันที่แนบอนคั่นบ่หอนกลายเป็นบัวแบ้
ผักแคเอ๊ยบ่เป็นบวบขวมมีก็ร้อยมือกับเดือนนั้นอีกท่อได้”

(กินเต่าลีมหมา)

“พอเมื่อสุริโยขึ้นบูรพาฟ้าใหม่
ลมพัดต้นดอกไม้กะจันทน์คู้กลิ่นหอม
มองเห็นเมฆเล่นลื้อมเลี่ยนๆกลางทาว
ตกลึงคราวสีเดินไพรพรากวังเวียงไว้”

(มหาเวสสันดรชาดก)

นอกจากนี้นักกลอนเทศน์แหล่อีสานยังมีลักษณะพิเศษคล้ายกับกลอนเทศน์แหล่
ประยุกต์ คือ ในแต่ละบาทสามารถเพิ่มคำเข้าไปได้อีก 5 – 6 คำ แต่รวมแล้วบาทหนึ่งไม่เกิน 18 คำ
ตลอดจนสามารถเพิ่มถ้อยคำสร้อยเข้าไประหว่างบาทหรือท้ายบาทก็ได้ ดังตัวอย่างเช่น

“บุพพภาคแรกเริ่มเอาความเดิมมาไว้ใหม่
ลงวิภัติปัจจัยจัดพยางค์ให้ถูกต้องเห็นหมองบ่อนจิ่ง
นำความเดิมตั้งแต่ครั้งดงดอนป่าพันเป็นเมือง
ลูกชายเคื่องซัดใจฆ่าแม่ตายแต่คราวก็”
(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

“มานพเอ๋ย ขาของแม่กะแมนเจ้าตาของแม่กะแมนเจ้าอีกร่างแม่เหมิดคิงกาย
เพ็งลูกชายเพียงคนเดียวอย่าเที่ยวเกรเดื่อ
แม่มีมือกะจริงนำแม่มีขาจะจริงอยู่
แต่แนวพาเบ็งคุณันคือตาบอดเบ็งมีได้สำปมี”
(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

“ชมดาวใจจนว่าเผื่อเห็นเมียอย่างลงเฮือน
แต่งเอาแพรห่อผ้า น้ำตาหยอจนว่าสิ้น
จิ่งแมนเจ้าคิดสั้น คิดถึกเป็นผิด
ปัญญามีจิ่งบ่คิดก่อนลาวสิทำเรื่อง”
(หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง)

“ตอนนี้ไปแม่ขอบอกจิ่งอย่าไปส่งอีกที่สอง
ลองเบ็งแม่คั้นลูกขึ้นหลิ่นแม่คิงต้องตายเมียน
อย่าแอนอกไปหาเสียนอย่าแอนหลังไปหาหอก
พระกระจอกคือวัดใต้บุญสิได้อย่าสะฝิ่น”
(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

กลอนเทศน์แหล่อีสานนี้ พระนักเทศน์แต่ละรูปสามารถใช้น้ำเสียง เทคนิค วิธีการอัน
เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการเทศน์ และความสมจริงในบทบาทของตัวละครที่ได้รับ เช่นบทบาทของ
ฝ่ายร้ายใช้น้ำเสียงที่สั้นและห้วน บทบาทของแม่ใช้น้ำเสียงช้า เนิบ ๆ เพื่อเป็นการใช้น้ำเสียงบ่งบอก

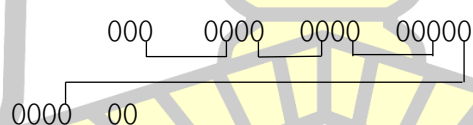
อุปนิสัยของตัวละครผ่านบทเทศน์แหล่อีสาน นอกจากนั้นยังสามารถสอดแทรกความตลกขบขันในระหว่างใช้บทเทศน์แหล่อีสานได้อีกด้วยโดยการเน้นเสียงเมื่อถึงคำสุดท้ายสุดท้ายในแต่ละบาท

2) ร่ายหรือฮ่าย เป็นคำประพันธ์หลักที่พบรองลงมาจากกลอนเทศน์แหล่อีสาน คำประพันธ์ประเภทนี้พบในบทเพียงเรื่องเดียวคือ มหาเวสสันดรชาดกและพบใน 2 กัณฑ์สุดท้ายคือ กัณฑ์ฉกษัตริย์และนครกัณฑ์ เพราะเป็นวรรณกรรมที่ต้องอ้างอิงพระคาถาจากชาดก และเป็นวรรณกรรมโบราณที่มีมาก่อนเทศน์แหล่อีสานจะเกิดขึ้น แต่เดิมเรื่องมหาเวสสันดรชาดกแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายหรือฮ่ายทั้งหมด ก่อนที่จะนำมาแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนเทศน์แหล่อีสานเรียกว่าการ “การจ่ายหนังสือ” ในปัจจุบันมีการนำคำประพันธ์ประเภทร่ายมาแต่งประกอบสลับกับกลอนเทศน์แหล่อีสาน จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าคำประพันธ์ประเภทร่ายหรือฮ่าย ที่ปรากฏในวรรณกรรมเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน (2542: 91) ได้กล่าวถึงลักษณะคำประพันธ์ของร่ายหรือฮ่าย ดังนี้ คณะและจำนวนคำ ไม่จำกัดจำนวนวรรค วรรคหนึ่ง ๆ มี 5 – 6 พยางค์ ขึ้นต้นด้วยคาถาภาษาบาลีแล้วแต่งสลับกับภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่นนี้ไปจนจบวรรค

สัมผัส พยางค์ท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสสระไปยังพยางค์ที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ของวรรคตามหลังต่อไปเรื่อย ๆ เช่นนี้จนกว่าจะจบบท ไม่บังคับวรรคยุคใดในแต่ละวรรค จบบทลงควรลงท้ายด้วยเสียงวรรคยุคโท จึงจะทำให้มีทำนองไพเราะ

แผนผังรูปแบบคำประพันธ์ร่ายหรือฮ่าย

ดังตัวอย่างเช่น

“สญชัยโย บันบรมศรีสญชัยตนแก่นเหง้า จอมเจืองเจ้าจอมจักร บุษชูเซยชักขอบ
 หกท้าวกรปกั๊กัน เป็นที่อัศจรรย์ เสียงนินนเกลื่อนก้อง เสียงตื่นต้องสากล คนเทพใจสั้น
 สะท้านป่นทั้งปวง ทั้งเขาหลวงสิเนนุราช ไหวหวันหวาดทวยสาร มีทั้งสัตตะบริภัณฑ์เจ็ดชั้น
 ทุกขอบชั้นบริदान ทั้งเขาจักรวาล ไก่วัดแกว่ง ทิวทุกแห่งหนไป
 วุฒิธารัง ปกาเสนโต เทโว อันว่าหลานทั้งสองเลิศแล้ว ฯลฯ”

(กัณฑ์ฉกษัตริย์: มหาเวสสันดรชาดก)

“พระสุธรรมไต่ยีนคำของสีกา
มีเหตุการณ์อันใดเล่า
บอกชียายเล่ามาเถิด

พรำพรรณนาน่าสงสาร
จึงหน้าเศร้าไม่สบาย
เกิดอะไรขึ้นจึงรำให้”

(บาบไผ่บุญมัน)

“ฝ่ายว่ามาคันทिया
ชอบแต่งตัวเหมือนคุณนาย
ผลาญเงินตราไปวันๆ
สิ่งวิญญาแทบลงแดง

เมากามาจนล้มตัว
สมสู่ชายไม่เลือกหน้า
การพนันถักเหล้ายา
เมื่อรู้แจ้งว่าเงินห่วยหรือ”

(แอ้งคาบมากาคาบหนี)

“ยายคำมีเป็นหม้ายแก่
ซึ่งบุตรชายใจการุณ
อาชีพนั่นคือทำไร่
มารดาอยู่เฝ้าคอย

หน้าที่แม่ต้องเกื้อหนุน
ลูกสะใภ้ก็ใจบุญอุบอุ้นเรือน
มีจับจ่ายพอใช้สอย
ชี้ร่องรอยให้ทำดี”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“เมื่อนางผู้พี่สาว
หมดบุญญาหรือสิ้นกรรม
จึงคิดว่าตัวฉันนั้น
จึงรีบปล้นไปสู่บ้าน

ได้ทราบข่าวของมารดา
เป็นทองคำทั้งกายา
จะได้ส่วนแบ่งเท่ากัน
แล้วกล่าวต้านขอส่วนแบ่ง”

(นางหมาขาว)

“ฝ่ายเมธียะผู้พี่ชาย
เอาเรื่องราวมรดก
จึงห้ามว่าช้าก่อน
เรื่องทั้งปวงยังไม่สิ้น

ฟังบรรยายของน้องสาว
ได้หยิบยกขึ้นมาถาม
อย่ารีบร้อนเอามาทาง
โฉมยุพินอย่าใจร้อน”

(ผู้ชักได้กินหนัง ผู้ซังได้กินกระดูก)

“พ่อหน้ามนเป็นลูกเลี้ยง
วัลภาอุปถัมภ์
และไว้ใจจนสนิท
มีลูกสาวอยู่คนเดียว

รักไม่เกียงเหมือนชีวา
บุตรบุญธรรมจนเติบโตใหญ่
ไม่เคยคิดแลเฉลี่ยว
เธอชื่อว่าภักทา”

(กินเต่าลี้มหมา)

“ฝ่ายกรรมธิการหญิงมาร
แม่จะได้สามีแล้ว
คอยยุงสามี
อยู่ต่อมาในวันหนึ่ง

ด้วยสันดานไม่กลัวใคร
ก็ไม่แคล้วที่จะโกง
หาวิธีทำลายยา
ที่สามีไม่อยู่บ้าน”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

“ฝ่ายลูกสาวายนกเอี้ยง
ระหว่างวัดกับมารดา
ไปถวายสมภารวัดได้
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

อยากรู้เรื่องที่เคืองขัด
จึงจัดหาวัตถุทาน
เมื่อไปแล้วจึงนั่งลง
ก็มี ณ กาลครั้งนั้น”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

“หม้ายทั้งสองก็ตกลง
ไม่พรั้มเพื่อพูดเป็นอื่น
ตกลงไปถิ่นสถาน
ได้หลายปีผ่านกลายมา

อยู่กินกันฉันผิวเมีย
แสนสดชื่นและดีใจ
อยู่กับบ้านแห่งสามี
หญิงมารดาเริ่มแผลงฤทธิ์”

(หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง)

2) กลอนสุภาพ หรือกลอน 8 มีรูปแบบคำประพันธ์ดังนี้
คณะและจำนวนคำ กลอนสุภาพ 1 บท ประกอบด้วย 4 บาท แต่ละบาทมี

จำนวน 8 – 9 คำ

สัมผัส คำสุดท้ายของบาทที่ 1 สัมผัสกับคำที่ 3,5 ของบาทที่ 2
คำสุดท้ายของบาทที่ 2 สัมผัสกับคำสุดท้ายของบาทที่ 3
คำสุดท้ายของบาทที่ 3 สัมผัสกับคำที่ 3,5 ของบาทที่ 4
สัมผัสระหว่างบาท คำสุดท้ายของบาทที่ 4 สัมผัสกับคำสุดท้ายของ
บาทที่ 2 ในบทถัดไป เป็นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนจบบท

แผนผังรูปแบบคำประพันธ์กลอนสุภาพ หรือกลอน 8

การใช้กลอนสุภาพในบทเทศน์แหล่อีสาน

1) ใช้เป็นบทบรรยายเรื่องและเจรจาของตัวละคร ใช้พูดบรรยายทำนองร้อยแก้วเพื่อ
ดำเนินเรื่อง พบในบทเทศน์แหล่อีสานจำนวน 7 เรื่อง ดังตัวอย่างเช่น

“มานตะผู้บุตรชายได้สดับ	จึงขานรับเข้ามาสู่ที่ใกล้
ถามมารดา มีธุระสิ่งอันใด	ขอจึงได้เอ่ยแฉงแจ้งให้ฟัง
มีทนิเป็นบุตรผู้สุดท้อ	ศักดิ์เป็นน้องต้องเตรียมเสี้ยมศรี
เพียรมานะพยายามทำงานดี	รู้หน้าที่ไม่ล่าพอกะนองตน”

(บุญบ่สมบวช)

“ฝ่ายแพงศรีสุนิสาศรัทธาเสื่อม	ไม่เลื่อมใสทำทานการกุศล
เคยขึ้นเสียงต่อต้านไม่ถ่อมตน	แฝงเล่ห์กลลับไว้กับใจ
เหมือนน้ำนิ่งไหลลึกนึกคิดผิด	ดัดจริตอ่อนหวานทำขานไข
ไม่ยินดีในทานด้านปัจจุย	อนุสัยขุ่นมัวถือตัวเอง”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“บัดนี้ขอกล่าวถึงสาวหวานใจ	เห็นมารดาเกิดป่วยไข้กะทันหัน
เกิดหวาดหวั่นกลัวอันตราย	ถามสักเท่าไรก็ไม่ยอมพูดจา
เมื่อจนปัญญาจึงรีบไปที่วัด	แจ้งรหัสแก่สมภารให้ทราบวา”

(เมื่อถือสาปากถือศีล)

“ด้วยเรียนดีจึงมีชื่อเสียงกระฉ่อน	เป็นครูสอนแทนท่านอาจารย์ใหญ่
เจ้าสำนักท่านไว้น้ำใจและเชื่อใจ	ได้มอบใบปริญญาบัตรเกียรติคุณ
นับว่าบุญเมธีะอย่างใหญ่หลวง	ศิษย์ทั้งปวงไม่กล้าแบ่งเพราะเกรงขาม
แค่พูดถึงเมธีะหรือเอ่ยนาม	ใครก็ตามไม่กล้าเผลอโต้วาที”

(กินแต่่าลิ่มหมา)

“ณ หมู่บ้านตาดทองสมัยนั้น	ยศสุนทรเป็นเขตแคว้นแดนอีสาน
นามจังหวัดโยโสธรปัจจุบัน	นั่งรถผ่านสายอุบลคนรู้ดี
มีครอบครัวเรือนหนึ่งในหมู่บ้าน	อาชีพนันท่านาและค้าขาย
ยายทองมาเพียรถนอมสองบุตรชาย	สามิตายขาดผู้นำการทำงาน”

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

“ฝ่ายว่ามารดาของนายมานพ	เมื่อประสบโจรร้ายหมายจะฆ่า
จึงร้องกู่กุกเอ๋ยอย่างกลับมา	วิ่งเข้าป่าไปตลอดจะรอดตาย”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

“ผู้สติฟังวจีสามิตรัส เกิดอึดอัดในพระทัยใจกังขา
 จึงทูลถามตามคำเตือนภัสดา หยาดน้ำตาร้องไห้อาลัยวรรณ
 นับตั้งแต่ผู้สติหนีปราสาท องค์อินทราชาทรงหวนรำพึงคะนิงหา
 จึงตรวจดูพระพรทิพย์ทั้งสิบอีกครา จึงรู้ว่าข้อห้านั้นยังไม่เต็ม
 ในตอนแรกสันคูลิตบพิตรขัด ด้วยคำรัสพระอินทราชาหาหวาน
 แต่ยั้งหวังในมรรคผลโพธิญาณ ไม่ช้านานเจ็ดวันจะผันลง”

(กัณฑ์ทศพร: มหาเวสสันดรชาดก)

2) ใช้แทรกระหว่างกลอนเทศน์แหล่อีสาน เพื่อแสดงความโศกเศร้า ใช้ทำนองขับเสภา
 สลับกับทำนองแหล่ลำ พบในบทเทศน์แหล่อีสาน จำนวน 2 เรื่อง ดังตัวอย่างเช่น

“ทุก ๆ วันตั้งแต่ก็ความอกอ้งมากลาย
 ลูกมาหายหนีไปธาตุนั้นธลีเพม้าง
 นางหมาครวญครางฮ้องแล่นหาไปทุกที่
 ระยะเวลาหลายขวบปีแต่เที่ยวหาลูกอ่อนน้อยโลดกลอยกัณฑ์วันมโน
 โอ้ลูกจำลูกรักของแม่พ่อ จากแล้วหนอไม่มีข่าวสืบสาวหา
 ทิ้งให้แม่นี้โศกเศร้าเหงาอร่า นอนน้ำตาทุกคืนวันกลั่นโศกตรม
 มาเถิดลูกมาหาแม่เถิดลูกรัก อย่าตีจากให้แม่เฝ้าคอยหา
 มาเถิดลูกมาชบอกของแม่มา มาเถิดมาให้แม่กนในอกทรวง
 โอ๊ย นางหมาครวญครางฮ้องน้ำตานองทั้งพ้อบ่น...ฯลฯ”

(นางหมาขาว)

“คุณแม่เอ๋ยเดี๋ยวนี้ลูกอ่อนน้อยกำลังใหญ่เป็นสาว
 คิดต่ออาวาลุงเพิ่นบ่แลพอดี้
 แม่บ่มีสำเื่อนฮ่างเป็นการกะว่างเปล่า
 ครอบครั้วเฮาต้องชบเขาคันแม่ตายจากแล้วกะคงเศร้าเก่ามโน
 โอ้อแม่ที่รักของลูกน้อย จากแล้วหนอไม่มีวันกลับมหา
 ปล่อยให้ลูกทนทุกข์กลิ่นน้ำตา เป็นกำพ้ออีกกำพลอยแสนน้อยใจ
 โอ้ยกรรมหยิ่งนื้อนำต้องเวรหยิ่งนื้อนำไล่
 หรือกรรมย้อนกอไผ่กินที่ดินไว้ได้เป็นหลาวทิ่มแทง...ฯลฯ”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

แม้จะเหนื่อยสักเท่าใด เขาก็ไม่เคยบ่น ทำหน้าที่ของบุตรให้สมบูรณ์ตลอดมา เพื่อทดแทนบุญคุณของมารดา ที่ทำนุเลี้ยงเขามาจนเติบกาย ทั้งเขาและมารดาก็สุขสบายไม่อาทร ก็มี ณ กาลครั้งนั้น”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

อิสาน

“เจริญพรก่อนสิเว้า
พากันจำได้ดี

ศรัทธาหาพวกน้องพี่
อธิษฐานเสียดธรรมของพี่น้องเคยดั่งก้องทั่ว

บอกสิ่ง

เทศน์ให้ฟังทุกเขตบ้าน
คงเข้าใจแล้วละเนาะ
ฝากผลงานลูกหลานไว้

ที่เคยผ่านคงจำเหมาะ
เคยบอกจาถลุงตำนาน
ในอ้อมใจของพวกท่านพระอาจารย์ผู้เคยโอ้อื้อเอ็น

มือนี้นำนิทานกำลังตั้ง

กฎแห่งกรรมฝากหมู่เจ้าให้ตั้งเท่าทั่วอิสาน

บัดนี้ขอกล่าวตำนาน

เข้าสู่เรื่องนิทานไซ

หันไปดูทางนายแสน

ผู้กำลังกลัดกลุ้ม

ว่าไอ้จืดใจเอ๋ยมาหมองเศร้า เมียตายป่าได้เลี้ยงลูก

เชือกผูกคอปอผูกไว้

ให้ไทบ้านเพื่อนแล

ลูกสองคนนั้นขาดแม่

แลผู้โตเป็นชายกล้าทั้งลูกเหล่าเป็นสาวอ่อน

ยามตะวันรอนๆพอเสียดเอ็นอย่าช้า บิดาเจ้าย่านบ่พันชั้นดอกนา”

(หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง)

“ โส เมธิยะ ปุริโส ฝ่ายว่านายเมธิยะ เมื่อรู้ว่าตัวเองไม่ใช่บุตรที่แท้จริงของแม่วัลภาแล้ว เห็นน้องสาวภักทายามใด เกิดพอใจในรูปร่างและผิวพรรณอยากได้เธอนั้นเป็นคู่ครอง คำว่าน้องลืมหดสิ้น อยากอยู่กับฉันผิวเมีย ไม่หวั่นกลัวครหาภักทาน้องพี่เอ๋ย ไฉนเลยจึงโสภาก็เพียงนี้ โอกาสดีในวันหนึ่ง เมธิยะจึงพูดกับน้องสาวของตนว่า”

(กินเต่าลืมหมา)

“ณ บัดนี้ อาตมาภาพจะได้ดำเนินหน้าที่ของแม่ตุรณีสืบต่อไป ตั้งเนื้อในใจความว่า สา มาตา ฝ่ายว่ามารดาของลูกหญิงและลูกชาย เมื่อสมความมุ่งหมายคือลูกชายและลูกสาว ต่างก็มีสามีภรรยาแล้วแต่ไม่แคล้วที่จะต้องเป็นห่วง เพราะสมบัติทั้งปวงยังไม่ได้แบ่งให้ใคร จึงเรียกลูกหญิงและลูกชายของตนให้เข้ามาที่ใกล้แล้วจึงออกเอ่ยเผยวาทาว่า เมธิยะ ภาวดีเอ๋ย แม่นี้กะเต่าแก่แล้วลูกเอ๋ย แม่ลืบอกสิ่งสอนในฮิตคองให้จ้อจำเอาเด้อ ลูกแม่เอ๋ย”

(ผู้ฮักได้กินหนังผู้ซังได้กินกระดูก)

“บัดนี้อาตมาภาพ จะได้ดำเนินหน้าที่ของพระราชสีบต่อไป อตีเต กिर दंडिस्त्व
 มา ในอดีตกาลนานมาแล้ว มีพระราชอาชญาองค์หนึ่ง ไม่ปรากฏพระนาม พระองค์ได้เสด็จประพาสป่า
 เป็นกิจวัตร ทรงล่าสัตว์เสมอมา ได้พบกับธิดาสาวผู้องอาจ ปราศจากอาภรณ์ นามกรทั้งสองนางยังมี
 มี ทั้งผู้พี่และผู้น้องผิวดั่งทอง งามผุดผาดเหมือนดาราดาว พระองค์ทรงนำเอาทั้งสองมาเลี้ยงไว้ในปราสาท
 เมื่อสองนางเจริญวัย คือเติบโตใหญ่ตามเวลา เอกทิวส์ ครั้นอยู่มา ณ วันหนึ่ง พระองค์จึงเรียกขาน แม่
 เยวามาลย์ทั้งสองนาง มาตรัสถามความเป็นมา ว่าผู้ใดเป็นมารดาจึงตรัสเรียกว่า ภาเท แม่ผ่องพักตร์
 รักเหมือนเนตร พี่มีเหตุจะเอ่ยถาม แม่โฉมงามผู้พี่ มานี้ที่อย่ารีรอ ก็มี ณ กาลครั้งนั้น”

(นางหมาขาว)

“ณ หมู่บ้านนิคมคาม	เขตจันทะประเทศ
เป็นสาเหตุนิทานธรรม	เรื่องบุญนำผลกรรมแต่ง
ที่จะนำมาชี้แจง	ให้โยมแจ้งเรื่องบาปบุญ
ยายคำมีเป็นแม่หม้ายแก่	หน้าที่แม่คอยเกื้อหนุน
ซึ่งบุตรชายใจการุณ	ฝ่ายสะใภ้ก็ใจบุญอุบอุ้นเรือน
อาสีพนั้นคือทำไร	มีจับจ่ายพอใช้สอย
มารดาอยู่เฝ้าคอย	ชี้ร่องรอยครองศีลธรรมนำลูกยา
เอกทิวส์ อยู่มา ณ วันหนึ่ง	แม่รำพึงอยากปรึกษา
เรียกลูกชายและสะใภ้ให้รับมา	สองบุตรมาให้รับมาหาแม่เร็ว”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“ณ แคว้นโยนก ทางตอนเหนือของไทยในสมัยก่อน แขวงนครเวียงสิงห์มูลเหตุนี้
 กล่าวถึงยายสารภี ได้หลายปีที่สามีสั้นวายุชนม์

เลี้ยงบุตรทั้งสองคนจนตัวใหญ่	ลำบากกายทุกขี้ใจเหลือล้น
เพียรมานะพยายามต้องอดทน	ต้องดิ้นรนต่อสู้อยู่กับมา
ส่วนลูกชายชื่อว่ามานตะ	เที่ยวเกเรเสเพลทำงานหน้า
ไม่เชื่อฟังคำสั่งของมารดา	หนีภรรยาอุ้มลูกมาให้ย่าแล
มีหนี้ผู้ลูกสาวเข้ายันคำ	พยายามทำงานตอบแทนแม่
มีหนี้ทความเพียรไม่เชื่อนแซ	คอยดูแลครอบครัวทำตัวดี
สารภีมีเรื่องจะปรึกษา	จึงได้เรียกบุตรมาสู่ที่
มานะพร้อมด้วยมีหนี้	มานี้ที่ทั้งสองคนจงรับมา

(บุญบ่สมบวช)

“บัดนี้ อาตมาภาพจะได้ดำเนินหน้าที่แม่กันทิมาสืบต่อไปมีเนื้อในใจความว่า อดีตเต
 กิร ในอดีตกาลนานมาแล้ว ณ หมู่บ้านประจักษ์คาม แขวงเมืองโกศล มีครอบครัวหนึ่งซึ่งไม่ยากจนสัก
 เท่าไรอยู่กันสามคน มารดาชื่อแม่กันทิมา ลูกชายชื่อสุพาหุ ส่วนลูกสะใภ้มีชื่อว่ามาคันทिया อยู่กันมา
 อย่างมีความสุขนิราศทุกขไม่วุ่นวาย สุพาหุลูกชายเป็นนักการค้า หาเงินตราเลี้ยงครอบครัว อยู่กันมา
 อย่างมีความสุข และอยู่ต่อมาผู้เฒ่าไม่อยู่บ้าน คุณากรของนางเมีย ไม่น่าเชื่อและวางใจ เพราะนางไป
 ทุกแห่งหน ประพฤติตนออกนอกทาง คนทั้งบางเขารู้ดี ว่านางมีใจคิดเลี้ยวจากสามี มาตา ปน ฝ่าย
 ว่าแม่กันทิมาผู้เป็นมารดา เมื่อรู้ว่านางสะใภ้ไม่สนใจเรื่องการทำงาน จึงคิดอ่านหาทางแก้ไข ขึ้นปล่อยไป
 คงมีปัญหา ครั้นลูกชายกลับมาจากการค้าขาย จึงพูดให้ลูกชายฟัง”

(แจ้งคาบมากาคาบทนี้)

2) เปิดเรื่องโดยการทำความเข้าใจสาเหตุของเรื่อง การเปิดเรื่องในลักษณะนี้เป็นการ
 ทำความเข้าใจสาเหตุการเกิดเรื่อง และทำความเข้าใจอดีตชาติของตัวละครหลักก่อนที่จะมาเป็นตัวละคร
 ในปัจจุบัน มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ทั้งในด้านสถานที่ วัตถุและบุคคล เป็นการเปิดเรื่องแบบ
 บรรยายร้อยแก้ว ขึ้นต้นด้วยภาษาบาลีต่อด้วยบรรยายภาษาไทย และขึ้นต้นด้วยภาษาไทยต่อด้วย
 บรรยายภาษาอีสาน มีทั้งคำประพันธ์แบบกลอนสุภาพหรือกลอน 8 และกลอน 6 จากการศึกษาบท
 เทศน์แหล่อีสานพบการเปิดเรื่องในลักษณะนี้จำนวน 2 เรื่อง ดังตัวอย่างเช่น

“เอสา จันทนจันเนน ตุมเห สุขเมตตา ตุมหา ทิทสส พุทฺธสสมาตา เหตุเตสึ อนาคต
 เต ตี บัดนี้อาตมาภาพจะได้ดำเนินหน้าที่ของพระนางมุสตี ดั่งเนื้อในใจความว่านับถอยหลังจากภัทท
 กับนี้ไปอีก 91 กัป มีพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งมีพระนามว่าพระวิปัสสิสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก
 ประทับอยู่ที่มฤคทายวันใกล้กับพันธุมิมหานคร ซึ่งมีพระมหากษัตริย์พระนามว่าพระเจ้าพันธุมราช
 พระองค์ยังมีพระราชธิดาอยู่สองพระองค์ อยู่ต่อมา ณ วันหนึ่ง บรรดาประเทศราชของพันธุมิมา
 นครได้นำดอกไม้ทองและแก่นจันทร์แดงมาถวายเป็นเครื่องราชบรรณาการแด่พระเจ้าพันธุมราช
 พระองค์พระราชทานแก่นจันทร์แดงแก่พระธิดาผู้พี่ ส่วนดอกไม้ทองพระราชทานแก่พระธิดาผู้น้อง
 ทั้งสองจึงนำไปถวายพระวิปัสสิสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า

ขอเดชะฝู่นจันทร์แดงของแพงนี้	ข้าฯ เกิดที่แห่งใดอย่าไร้ผล
ให้ได้เป็นมารดาทศพล	ความทุกข์จันอยากไร้ยาได้มี
ภคินีผู้น้องประคองต่อ	ใจจดจ่อสุวรรณามาลาหอม
แนบกับบอภยภวายนามดอม	ให้เพียบพร้อมร้อยบุปผารูรมี
นับจากนั้นหลายครั้งแต่ตายเกิด	ถือกำเนิดอิสราธิดาหมาย
อรัชชะสุธรรมาสองงามกาย	กัสนปะพุทธธิบายธรรมะให้นองได้ดี
อรัชชะน้องนุชนิพพานแล้ว	ส่วนพี่แก้วสุวรรณมาลาหน้อย

สวรรค์ นั้น”	จุตีแล้วสู่ฟากฟ้าดาราลอย ผู้เป็นเอกอัครชายาองค์อมริน-	นามนาถน้อยผู้สตีศรีวรัญญา ทราธิราชผู้เป็นปราชญ์ในเมืองแมนแดน
	กาลต่อมาบุญเคยสร้างหมดกลางคืน	จำต้องหันสู่ดินถิ่นโลกีย์ ก็มี ณ กาลครั้ง (มหาเวสสันดรชาดก)
	(กลอน 8) “จะขอเริ่มเรื่องจริงเมื่อครั้งก่อน หวังเดือนจิตบุตรีดามาเปรียบเปรย เป็นเรื่องราวลูกเข่นฆ่ามาตุฆาต ด้วยลูกชายใจหยาบช้าและสามานย์ ณ หมู่บ้านตาดทองสมัยนั้น นามจังหวัดยศไรศปัจจุบัน มีครอบครัวเรือนหนึ่งในหมู่บ้าน ยายทองมาเพียรถนอมสองบุตรชาย จนบุญตาและบุญมาเจริญผ่าน ไม่ทำผิดคิดทะนงหลงลำพอง ฝ่ายมารดาจะปรึกษาสองลูกแก้ว ให้มารดาได้ชื่นชมสุขสมปอง	แทรกคำกลอนคติธรรมนำเฉลย นักปราชญ์เคยจารึกไว้ในตำรา ก่อสร้างธาตุเจดีย์มีหลักฐาน กล้าประหารมารดาผู้มีคุณ ยศสุนทรเป็นเขตแคว้นแดนอีสาน นั่งรถผ่านสายอุบลคนรู้ดี อาชีพนั้นทำนาและค้าขาย สามีตายขาดผู้นำการทำงาน ทำกิจการเลี้ยงมารดาตอบสนอง ตามครรลองประเพณีหนีหนทาง ถึงคราวแล้วจะต้องบวชตอบสนอง เริ่มทำนองเป็นบทกลอนสุนทรธรรม ฉันทิกกล่าวเผด็จบท ภาคอีสานประพันธ์เต็ม บ่เดาดันแต่อย่างใด ประพันธ์บทมารดา แก่ชราสังขารด้วย คอยถักน่านำลูก ทองมาน้อยเป็นบ่าวชอน ถึงว่าพ่อสตีตายป่า บ่สำออยคอยค้า การงานพร้อมทุกอย่าง วสันดาเปิดห้างคนเตรียมอ้อคราดไถ ประชุมใหญ่สิจัดงาน บวชลูกชายให้เรียนรู้
	(ผญา) ฟังเด้อคุณโยมเจ้า ฟังสำเนียงกวีพจน์ ผญาแถมเต็มไว้ จดตำแหน่งแต่งไว้ ฉันทคือยายทองมา แสงสีบิ่นกะเหลือน้อย หมอบุญตาถูกผู้ตัน ครอบครัวเหินบ่เดียดฮ้อน ลูกชายเพียรมานะ หนักกะเอาเบากะสู้ เริ่มฮอดยามสีลางนา ชาวตาดทองเพิ่นหากได้ กำหนดวันสีโกนผม	

4) เปิดเรื่องด้วยกลอนเทศน์แหล่อีสาน แล้วตามด้วยบทบรรยาย มีทั้งบทบรรยายภาษาไทยและภาษาอีสาน จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานพบการเปิดเรื่องในลักษณะนี้จำนวน 2 เรื่อง ดังตัวอย่างเช่น

(กลอนเทศน์แหล่อีสาน) “บัดนี้ สมมติตนตามเรื่องบทนิทานอาจารย์แต่ง
ฉันลืขอแสดงตัวละครประกอบเรื่องมาว่าเล่านิยาย
เรื่องนี้เกิดอยู่ค่ายเขตถิ่นเมืองอุบล
เฒ่าผิวเมี้ยสองคนผู้ทุกข์จนฮอนฮ้าย
ลูกกะหลายตั้งสายโซ่โลดเกินโหลไปคนหนึ่ง
แผนครอบครัวบ่ปีกถึงบ่ได้คุมกำเนิดไว้จึงจนไฮ้ทุกคน....”

(มหาแดง)

(กลอนเทศน์แหล่อีสาน) “บัดนี้ ขอสวมบทบาทแสดงเป็นนามแฝงในนิทานชื่อว่าญาครุจ้อย
บวชแต่เป็นเณรน้อยบ่เคยสึกออกจักท่า
สึกอยู่ดอกหากศึกษาในหลักธรรมพุทธเจ้ามีความรู้จนเทศน์ดัง
เทศน์ใส่ญาครูกั้งอยู่บ้านทุ่งลุยลาย
ตายย้อนติดนะโมเมโยมเฮฮาจนโตนฮ้าน
อาจารย์ปานญาครุแหล่ มหาแลอีกชาจ้อย
จ้อยไล่จนธรรมาสันเกลี้ยงลือเลื่องว่าเทศน์ดัง
เดี๋ยวนี้มาอยู่ยังวัดเชิงท่าบ้านนามน
สาธุชนต่างเคารพพัฒนาอารามเยี่ยม
เมื่อวัดวาใส่ล้อมศรัทธาโยมกะลั่นลั่ง
ทั้งฟ่องเป็นนักเทศน์ดังกิจนิมนต์แต่ละมือบ่มีว่างแต่ละวัน
นั่นละน่า...ศรัทธาเอ๊ย”

(ผญา) “เฮอ...โพดว่าอึดอัดแน่น นักเทศน์ดังแม่ออกแก่น โยมเอ๊ย
ยิ่งแมนแม่ออกเฮา ต่างรุมเฮียงใส่ลูกสาว”

(บรรยายภาษาอีสาน) “แม่อกอื่นกะพอว่าดอก บาดแม่ออกตุนนั้นนา โพดเป็นฮีนเป็นฮ้าย ปือ
แป้งจนเกินไผ เฮียงใส่สาวหวานใจผู้ที่เป็นลูกสาวเหล่า ว่าอยากได้อาตมาไป
เป็นลูกเขยว่านี่แหม มาวัดกะมาตุ้มมาห่าว มาเพลแล้วบ่ต่าวบ้าน แลงค้อย
จั่งอ่วยเฮือน เป็นฮ้ายหลายลืสิ๊กไปเอาให้มันสมน้ำหน้าชั้นดอกเว้ย”

(มือถือสากปากถือศีล)

(กลอนเทศน์แหล่อีสาน) “ในตอนนี้ ก่อนสีโอล์กโอล์เอื้อนโอล์เป็นเสียงยาว

ชาวประดาคนฟังอย่าฟ้าวสาละวนฮ้อน
 บ่เห็นตอนบ่เห็นหม่องบ่เห็นवाद้าต่าง
 อย่าฟ้าวปล่อยไลาวางเรื่องกอไผ่ยายนกเอี้ยงสีเป็นเรื่องแบบใต้
 ยิงบ่ไกลบ่ใกล้พ้อปานไก่อ่บ่ติด
 พ.กวี พวกยกเรื่องราวออกมาอ้าง
 เอาให้บางชาวแจ่งแทงปลายขยายภาค
 ยากปานไต่กะให้หม่นทนกลั่นต่อไป
 เอวังจบพักไว้ในหน้าที่ลูกสาวปลาย
 บรรยายกลอนมาพอดีข้างหน้ามีสีเสริมซ้อน
 ตอนนี้เขาพักไว้ตอนที่สองให้เฟิ่นต่อ
 คุณอาจารย์เฟิ่นสีว่าศรัทธาเฒ่าให้รับฟัง แล้วละหน้า ศรัทธาโยม....นอ”

(บรรยายภาษาอีสาน)

“ในตอนนี้เอวังจบพักไว้ในหน้าที่ลูกสาวปลาย บรรยายกลอนมาพอดี
 ข้างหน้ามีสีเสริมซ้อน ตอนนี้เขาพักไว้ตอนที่สองให้เฟิ่นต่อ คุณอาจารย์เฟิ่น
 สีว่าศรัทธาเฒ่าให้รับฟัง”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

“จั่งว่าโอกาสนี้เทศนาเข้าท้องเรื่องจาบ่อนเบื่องประสกเฒ่าเล่านิทาน
 คั้นว่าตามพื้นบ้านกะเอิ้นว่าทายกอบาสกกะไขจาแล้วแต่ไผ่ถนัดว่า
 แต่ว่าทางพระคุณเจ้าจารย์สุธรรมเฟิ่นเอิ้นว่า
 แม่ประสกสีกตามประสาคนแก่นคุ่นบุญสร้างอยู่เสมอ...ฯ
 คนโลดจาวว่าฉันย่านสีพาลกันย่านปรีอ
 ประสาเมียชื้อๆแม่นผู้ได้สิบย่านจริงบ้อพ้อกระโยม
 เอาละสมควรแล้วแจวเรือพายย้ายเข้าฝั่ง
 ย่านเฒ่าสีกาซังหาว่าฉันว่าพื้นสีคินไค้ง ว่าอ่วยลง...”

(บาปไผ่บุญมัน)

5.2.2.2 การดำเนินเรื่อง บทเทศน์แหล่อีสานจะดำเนินเรื่องด้วยกลอนเทศน์แหล่อีสาน

บทบรรยาย และบทเจรจา สลับกันไปตลอดทั้งเรื่อง มีลักษณะคล้ายกับการแสดงของหมอลำหมู่หรือ
 หมอลำเรื่องต่อกลอนของภาคอีสาน บทเทศน์แหล่อีสานนั้นนอกจากจะใช้แนะนำตัวละครและ
 บรรยายเหตุการณ์ในเรื่องแล้ว ยังสอดแทรกคติธรรมต่างๆ ในบทเทศน์เพื่อเป็นการเตือนใจผู้ฟังอีก
 ด้วย

5.2.2.3 การปิดเรื่อง จากการศึกษาวรรณกรรมเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรมทั้ง 15 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่าการปิดเรื่อง 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1) ปิดเรื่องโดยการแสดงให้เห็นหลักธรรมคำสั่งสอน แสดงให้เห็นหลักธรรมที่เป็นแก่นเรื่องของวรรณกรรมเรื่องนั้นๆ โดยสรุปหลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องเป็นบทเทศน์แหล่อีสานบทสุดท้ายของเรื่อง ซึ่งให้เห็นคำสั่งสอนที่ต้องการเสนอให้แก่ผู้ฟัง พบในวรรณกรรมเทศน์แหล่อีสานจำนวน 5 เรื่องดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ฟังคติบั้นท้ายอีกจักหน้อยพอเป็นยา
 สดับมาลิสสามกัณฑ์ได้พากเพียรเรียนรู้
 ฟังๆดูให้เอาเยี่ยงจับสำเนียงอย่าฟังเปล่า
 พวกผู้ชายกะให้เอาอย่างพะเหวดเพิ่นบ้างการสร้างก่อกุศล
 แม่นว่าพระมิ่งต้นผู้เป็นพ่อสิโกธา
 บลือสาอะนิงนำย้อนว่ากรรมเจ้าของสร้าง
 อีกอันหนึ่งประชาชนผู้มาอ้างคติแดงเนรเทศ
 พะเหวดบ่เคียดให้ถือไว้เหตุและผล
 ควรที่พระมิ่งต้นสิใช้เดชกษัตรา
 ใช้ราชาธิปไตยต่อประชาชาวบ้าน
 พระภูบาลเห็นเสียงเสียงประชาเป็นใหญ่
 เห็นประชาริปไตยแก่ผสกกยกขึ้นตามพื้นระบอบธรรม
 ยอมลำบากยากลำบากที่สิสรรเสริญ
 ขอเชิญชวนนักปกครองให้ไตร่ตรองตามด้วย
 บ้านสิสวยเมืองสิโก้บ่โสกันขัดแย้ง
 ฟังแสดงมือนืออย่าฟังถิ่มให้อิ่มใจ
 พวกแม่ออกทั้งหลายขอให้จำจื่อไว้ให้เอาอย่างนางมัทรี
 พรณนิตีสามีอย่าด่าเถียงแกงทั้ง
 ชั่วเจ็ดทีดีเจ็ดครั้งเพิ่นกะยังได้ไว้อยู่
 ทุกข์กะค่อยไถ่ถูร่วมสมัครรักแล้วสิโล่ถิ่มกะบ่ควร
 เอาละสรุปม่วนม่วนบ่ม่วนกะจำเป็น
 เห็นสิเชาวสานอ่านแถลงเพียงนี้
 ผู้ขามีคติข้อพิมพา ป. ประพันธ์ภาค
 ผากคติเล็กน้อยเพียงน้อยให้ฮ่ำฮอน
 อาตมาผู้ที่มาเทศสอนเป็นภาคอีสานเสียง

หยุดสำเนียงวาทะไว้แต่พอเพียงนี้
 เอวังที่เขาแหล่สุดกระแสะสำเนียงเทศน์
 เรื่องพะเหวดหยุดแต่เพียงแค่นี้ลึงแหล่ ก่อนละโยม.....”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“เอ้อเอวังจบไว้สำเนียงนี้เรื่องกอไผ่ของยายอ
 พ.กวี ทองเพชร เพ็นเฮ็ดมาแต่เพียงย่อ
 สาธุชนฟังแล้วให้ถือเอาเป็นแบบอย่าง
 เฮ็ดให้มันถูกทางหย่างให้มันถูกทำกรรมสร้างให้ละถอย
 ทำแต่ดีอ้อยต้อยอย่าไปก่อกรรมหนัก
 ผูกแก่หลักกะได้หลักผูกแก่ตอกะได้ต้อยอย่าก่อสาวออกกราวเรื่อง
 เรื่องกอไผ่ยายนุกเอียงจบพอดีสิ้นหน้าที่
 ขอขอบคุณ พ.กวี หรือทองเพชรผู้เฮ็ดให้เสีเขาไว้บ่หลาย
 หวังว่าโยมทั้งค้ายคงรู้ค้ายดอกเวรกรรม
 เห็นกับตาในนิทานบ่เชื่อตามกรรมท่าน
 เพ็นว่ากูทำทานตายย่อนงูเหลือมอ้อองจางตายย่อนหอกไม้ไผ่
 คั้นโตได้สร้างเต้าโตนั้นกะสร้างตาย
 อย่าไปย้องแต่ผ้าฝ้ายว่าสวยกว่าแพรไหม
 อย่าเห็นใบดีเกินแข่งอันหมู่แข่งแนวตัน
 หวังว่าโยมทั้งค้ายบ่เกินครองเพ็นซิดแต่ง
 ทางลูกหลานผู้เอ่ยร้องสืบทอดเรื่องต่าวกลอนนั้นนะละนา ศรีธธาโยม...”

(กอไผ่ยายนุกเอียง)

2) ปิดเรื่องโดยการแสดงให้เห็นผลของการกระทำของตัวละคร มีทั้งแสดงถึง
 สุนาฏกรรมและโศกนาฏกรรม แสดงให้เห็นความจริงของชีวิตอันเกิดจากกรรมของตัวละครในบท
 เทศน์เรื่องต่างๆ สะท้อนให้เห็นหลักธรรมเรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การปิดเรื่องลักษณะ
 นี้พบในบทเทศน์แหล่อีสานจำนวน 10 เรื่องดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เดียนี่สำคนบ้ำบู้ที่ทางหน
 โตคนเดียนะยังไคลูกกะมีมาพร้อม
 ตามต้องยอมไปตามเส้นมัดคางที่เียวไต่
 โอ้ย..ความทุกข์โศกอยู่โลกไต่มาโสมท่อนอยู่บ่อนเดียว
 จังว่าเขียวเอี้ยน้อ จังว่าเขียวใบฝ้าย ผัวบ่ตายแต่หากบ่ไต่มา
 หลาบแล้วหละผู้ชายจังแม่นรักบ่แท้โลดแปลปิ่นเปลี่ยนผัน

เอวังจบภาคบันเรื่องกินเต่าแล้วลี้มหมา
 ภัทกาผู้ผิวหนิทุกซ์ทวียอมย้อย
 แสนสงสารตัวช่อยกับบุตรพลอยเอาฮ้ายหนิ
 จารย์ทองเพชร พ.กวี ติเป็นกลอนฝากไว้ให้โยมได้อินตรง
 เอาละน้อพี่น้องถึงบ่อนบ้นอวสานผู้แสดงลีเขาเว้า
 เรื่องกินเต่าแล้วลี้มหมาดำเนินมาสู่ดับันหันหัวเรือเข้าเทียบท่า
 เอวังลงก่อนนำอย่าเอาเยี่ยงอย่างบตีนันละนะ ศรีทธาโยม...”

(กินเต่าลี้มหมา)

“ไอ้น้อพรหมเทพฟ้าพ่อมาตายวายสิ้น
 เป็นวินๆ เป็นเซ่อๆ หลงละเมอสิบ้าปวง
 ลูกนี้แสนเป็นห่วงดวงวิญญาณพ่อเจ้าอย่ามีไคร้่าเก่าหมอง
 น้ำตานองลงอำแก้มแนมเบ็งศพของบิดา
 หาผู้เฮ็ดผู้สร้างงานนั้นกะบมี
 ขอวิญญาณของพ่อน้อยอย่ามีห่วงแนวไต่
 ให้พ่อไหลสู่เมืองแมนอยู่แดนสวรรค์ฟ้า
 กตัญญูกตเวทิตาลูกสิทำบุญสร้างกุศลทานหนุนส่ง
 สิ่งทั้งหลายให้พ่อปลงโลกิกรรลงทางแม่น้ำอย่าหมายฆ่าใส่กรรม
 พ่อมาตายจากซ้าจักสิเฮ็ดจ้งไต่ดี
 แม่บมีพาทำบุญส่งคุณสนองท่าน
 ทรมานกะใจยิ่งเกิดเป็นหญิงขาดพ่อแม่
 ทุกซ์บมีป้องแก้ไต่โฮฮ้อยอยู่ผู้เดียววันันละนะ ศรีทธาโยม...ฯลฯ”

(หัวอกแม่น้ำน้ำตาลูกเลี้ยง)

5.3 ศิลปะการใช้คำและโวหารในบทเทศน์แหล่อีสาน

5.3.1 ศิลปะการใช้คำ

ศิลปะการใช้คำ คือ การเลือกสรรคำเพื่อนำมาแต่งวรรณกรรมให้มีความสละสลวย ทำให้เกิดความงามในภาษาที่ถ่ายทอดออกมาสู่ผู้ฟัง การใช้คำสื่อความหมายให้เหมาะสม ไพเราะ หรือสวยงามได้ นอกจากนี้ ยังมีการบัญญัติคำราชาศัพท์ คำสุภาพ ภาษาถิ่น คำที่มาจากภาษาต่างประเทศ แสดงให้เห็นวัฒนธรรมที่เป็นเลิศทางการใช้ภาษาที่ของผู้แต่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว จากการศึกษา บทเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรมทั้ง 15 เรื่อง พบว่ามีการใช้ศิลปะในการใช้คำ ดังต่อไปนี้

5.3.1.1 การใช้คำภาษาถิ่นอีสาน บทเทศน์แหล่อีสานมีการใช้ภาษาถิ่นอีสานในการดำเนินเรื่องเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นบทบรรยาย บทเจรจา หรือบทเทศน์แหล่อีสาน เนื่องจากบทเทศน์แหล่อีสานสร้างขึ้นเพื่อคนอีสานโดยเฉพาะ และผู้แต่งก็เป็นกวีชาวอีสานเช่นกัน ทำให้การสื่อสารระหว่างพระนักเทศน์และผู้ฟังสามารถเข้าใจกันได้โดยง่าย เพราะเป็นภาษาที่ใช้ติดต่อกันในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว การใช้ภาษาถิ่นอีสานในบทเทศน์แหล่อีสานพบในบทเทศน์ทุกเรื่อง โดยนำมาใช้ใน 3 ลักษณะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) การใช้ในบทบรรยาย

“เจริญพรก่อนสิว่าศรัทธาเฮาน้องพี่ คงจำกันได้คืออิฐฐานเสียงธรรมของพี่น้อง เคยตั้งก่อทั่วอีสาน เทศน์ให้ฟังทุกเขตบ้านที่เคยผ่านคงจำเหมาะ คงเข้าใจแล้วแหละเคยบอกจา แกลงด้าน ผากผลงานลูกหลานไว้ในอ้อมใจของพวกท่าน มื่อนี้ให้นิทานกฏแห่งกรรมฝากหมู่เจ้าให้ตั้งเท่าทั่วอีสาน บัดนี้ขอล่าวด้านเข้าสู่เรื่องนิทานไซ้ หันไปดูทางนายแสนผู้กำลังกลัดกลุ้ม ว่าไอ้ไอ้จิตใจเอี้ยมาหมองเศร้าเมื่อยตายป่าเลี้ยกลูก เชือกผูกคอบผูกไว้ให้ไต่บ้านพื้นแล ลูกสองคนนั้นขาดแม่ลูก ผัดขาดเมียนอน ตอนบิดาอยากปรึกษาลูกผู้ชายเป็นคนกล้า ทั้งลูกสาวคนหล่ายนบิดาขานเฮียกว่าไว ๆ อย่าซ้ำบิดาเจ้าย่านบ่ทัน ชั้นดอกหอมแพง”

(หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง)

“ขอเชิญโยมทั้งค้ายโยมทั้งหลายให้มิดหมี่ ฟังนิทานมีคติปริศนาออกอ้างวางข้อ ออกสั่งสอน ถ้าหากเขาทำดีสิบ่เกิดเดือดร้อนหากฮู้ก่อนความจริง หญิงกะตีสายกะตายโปรดรับฟังเอาไว้ นิทานไกลให้เป็นใกล้เห็นทันตาเว้ากันง่าย เห็นมาหลายมากลันจ้งมาเว้าสู่ฟัง พวกลูกหลานจึงได้ตั้งเป็นเนื้อเรื่องบ่เคื่องขัด ถือว่าเป็นครองวัตรพุทธองค์เฟิ่นสอนไว้ ยาเลี้ยงไก่อบมีโตขันอัศจรรย์แต่น้อ เพราะเหตุได้บ่ทวนฮู้ หรือบมีโตผู้งอคอยขันจักเทียบ หรือมีแต่โตเมื่อยขันบ่เป็นบ่ต้องเว้าคนเฒ่าคิดอยากหัว มื่อนี้ยกตั้งคิ้วแกหรืออ้อมสิเห็นกัน ขันบ่ขันคงสิเห็นอีกบ่โดนสิเห็นแล้วขอเปิดแปวฮูแ่งคุมให้ทันคั้นให้อยู่ เฒ่าแม่จันทิมาออกมาเว้าเบ็งดูโยมผู้ฟังอยากฮู้เรื่องเสียงแหล่สิม่วนหูบ่น้อ”

(น้ำตาแม่หม้ายยาเลี้ยงไก่อบมีโตขัน)

“เจริญพรก่อนสิว่าเข้าไปในเรื่องคติธรรม สิ้นเอาคำกลอนมาว่ากันให้มันแจ่ง มาแสดงเป็นแหล่ทำนองประยุกต์ใหม่ คับบ่แจ่งให้ตีมีไฟคับบใส่ให้ตีมีแก้วฟังแล้วให้จ้อจา บ่มาเทศน์ ล้วงล้าทำลายค่าคำสอน นำบทกลอนบ่อนมันจ้งเพื่อผู้ฟังให้เห็นฮู้บ่แม่นหลักตาสู้ให้เกินครุจณสิมวาท บ่ประมาทลวงล้าพระธรรมท่านศาสดา ตาที่ใสสว่างจ้งมีคุณค่าแก่สังคมให้คุณโยมได้ทวนคิดฮู้ป้องกันพระธรรมท่าน บ่แม่นนคูปมีหว่านจัดสรรมาแต่หมองกลัน อุดมพรเพชรประพันธ์ หันปากกาแต่งแต้มเขียนเรื่องแต่เก่ามา เปิดตำราหาเรียนรู้อศิษย์มีครูบ่ต้นใส่ บ่แม่นเรื่องก่องข้าวใหญ่เป็นเรื่องราวก่องข้าว น้อยประหารฆ่าแม่ตาย พวกพระอาจารย์เฟิ่นผู้ปัญญาล้ำมารวมกันป็นหน้าที ขอนิมนต์เฟิ่นอาจารย์ได้บ่งชี้ เหยียบคั้นแรงเหยียบบร้อยชาวเบ็งก่อนนา”

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

“มานตะตัดเรื่องเขื่อนเรื่องบ้านพรรษาเดียวบวชให้แม่ บ่ได้บวชจนแก่อย่าอ่อนแออย่าท้อแท้ตกลงถ่อยอย่าชุ่นเคื่อง ส่วนลูกชายของเจ้านั้นกะคือหลานของแม่สิรับเลี้ยงดูแลอย่าห่วงเลยเรื่องนี้รับรองได้แม่บ่วาง ตัดสินใจบวชให้แม่จักพรรษาชะเนาะมานตะลูกรักของแม่”

(บุญบ่สมบวช)

“เจริญพระกโยมท่านสาธุชนมวลงมาก ไผกะอยากปากกะปากได้แต่ขอร้องอย่าปากดัง โปรดเห็นใจผู้เพิ่นตั้งใจนั่งฟังคักเด้อโยมเด้อ โลดมักไผมักมันเที่ยงชั้นตรงแนว แช่วแต่เฮาข่อยเจ้าสิสมควรรหรือว่าบ่ บ่สมควรเด้น้อผู้หนึ่งปากบวคน้ำผู้หนึ่งปากอึ่งฟ้าผู้คอยเว้ารบกวน ฮอดบ่อนม่วนหากสิม่วนฮอดบ่ม่วนชวนสนุก เพื่อบรรเทาความทุกข์คั้นส่วงเซาหายกลุ้ม ดุมกะหมุนพอดุมล้องงัว บักตอจักผัดไผล่ ปีบหรือโฮจักกว่าฮือหรืออึ่งพอบานเล่นดอกไก่อตี ไข่บ่ได้ดีดีต้องจจ้อบทแสดง ทางปัญญาตามกลอนบ่อนเพิ่นจาได้ฮอนบั้น ผู้ประพันธ์กำลังเร่งเล็งคำกลอนตรงเจอน พ.กวีเป็นคนเขียนเรื่องกอไผ่ยายนกเอี้ยงคั้นเรียงข้อต่อกลอน ในมือนี้มีคติแทรกซ่อนสอนหมู่สาธุชน ต้นตำรับบาปบุญเรื่องจริงสัตย์ ฟ้าเอี้ยฟ้าฮ้องส่วยรวยสินทานนั้นดีกว่า ต่อให้เป็นเจ้าสัวบ้านสำวังพระเจ้าศีลและทานบ่เว้ากะควรเอ็นว่าจน คุณโยมเอี้ย”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

2) การใช้ในบทเจรจา บทเทศน์แหล่อีสานเป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นเพื่อคนอีสาน เป็นการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมของคนในภาคอีสานและคนที่ฟังภาษาอีสานรู้เรื่อง เพราะฉะนั้นบทเจรจาส่วนใหญ่ในบทเทศน์จึงเป็นภาษาถิ่นอีสาน จะพบภาษาไทยกลางในบทเจรจาในบางเรื่องเท่านั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“มุสตี : โอ! หมายความว่าปัญญาพนมิตทั้งห้าประการเกิดแก่หม่อมฉัน เฮ็ดให้หม่อมฉัน เป็นเหตุให้หม่อมฉันต้องจตุจากสวรรค์แน่นอน ถ้าจ้งชั้นหม่อมฉันกะบ่ว่าหยิ่งดอกเพคะ แต่ว่าก่อนสิล่งไป หม่อมฉันสิขอเนาวรัตน์ปราสาทลงปนา เพื่อว่าสิได้เบ็งต่างหน้าต่างตายาคิดฮอดเสด็จพี่สิได้บ่ขอเพคะ

พระอินทร์ : บ่ได้ดอกพระนางมุสตี เพราะว่าของเหล่านี้มันเป็นทรัพย์ภายนอก บ่สามารถสิติดตามเขาไปได้ในเวลาตาย นอกจากบุญกุศลและบาปอกุศลที่เขาได้ทำไว้แต่ว่าพี่สิให้พระพรทิพย์แก่เจ้า หากบ่เกิดวิสัยแห่งเรา พี่กะสิมอบให้แก่พระนาง เจ้าอยากได้พระพรใดจ้งว่าไปเถิดพระน้องนางมุสตี

มุสตี : เพคะเสด็จพี่ ฟังเด้อเพคะหม่อมฉันสิขอพรเพคะ”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“หวานใจ : ฮ่วย! แม่เจ้านั้นจ๋มแต่เช้าๆ บ่คิดย่านเพิ่นหนวกหูตี้แม่

ยายตุ๋น : หนวกหูกะให้มันพากันตายโลด หีบฟ้าวึ่งข้าว อย่ามาเว้าให้แม่สูน
เถาะหวานใจ

หวานใจ : ข่อยนึ่งสุกเรียบร้อยแล้วแต่ตนเจ้าบ่ทันตื่นพุ้นนะแม่

ยายตุ๋น : นึ่งตายอียังแต่เช้าแท้ เหตุที่ญาครูล้อยเพิ่นนั้นบ่เหลียวเห็น ย้อน
ว่าข้าวมันเย็น คอบนึ่งตายแต่ยามเช้า สวยๆจ้งนึ่งบ่ได้ตี้ ฟ้าวไปตาย
หยิงกะด้อกะเดี้ยแท้

หวานใจ : แม่เอ้ย เจ้าคือว่าให้ฟ้าวลูกแต่เด็ก ลูกแต่เช้านึ่งข้าวเป่าไฟ จ้งแม่นบ่
พอดีเนาะ ตื่นเด็กกะว่าตื่นเด็ก ตื่นสวยกะว่าตื่นสวย มาบ่พอดีแท้
แม่”

(มือถือสากปากถือศีล)

3) การใช้ในบทเทศน์แหล่อีสาน บทเทศน์แหล่อีสานใช้ภาษาถิ่นอีสานนำมาร้อยกรองให้
เป็นบทประพันธ์ โดยมีฉันทลักษณ์บังคับเพื่อให้เกิดความคล้องจองและสละสลวยในภาษา เมื่อนำมา
เทศน์ใส่ทำนองจะเกิดความไพเราะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เอากันจริงซิงกันเข้าเมาบ่เมาจะต้องแอน

แต่นบ่ตอดผู้ต้องไผลีย้องว่าแต่น

เมื่อมีเพลิงความแค้นจะต้องลวกเผาผลาญ

ลูกศิษย์เถียงอาจารย์กะยอมมีเมืองใต้

ไผกะตามคันซัดซ้องปลงอเฮยต่อ

ภาวดีบ่แม่นตอจะต้องเถียงบ่เลือกหน้าแม่นอินทร์ฟ้ากะบ่สน ฯลฯ”

(ผู้ฮักได้กินหนังผู้ซังได้กินกระดูก)

“บัดนี้ อัครจรรยได้เหล่าให้หมากินหมาเมาจ้งแม่นเหล่านีสัตย์ซื่อ

ให้คนกินคนกะบื้อให้แมวกินแมวกะลุ่มไอน้อเหล่าจ้งแม่นเมา

แม่บ่ได้ตีแม่เหล่าหากวินแมงจนาตาย

เกิดแล้วตายจักสิบหนบ่อยากฟังคำนี้

แสนเต็มทีเอาฮ้ายฟังลูกชายเว้ากล่าว

โลดนับชาวบ่ฮอดเค้าได้วันเกี่ยวแต่หนึ่งสอง

ฟ้าเอ้ยฟ้าบ่ฮ้องซ่างได้ผ้าห่มารดา

วอก ระกา จอ กุน หากอยู่โดลบ่ทันใกล้

บ่ผิงไฟผัดกายแหม่มคิดอยากแหม่มแสงๆพอบานม้าสีออกแข่ง

อยากกินแกงผัดถั๊กบั้งอยากกินต้มผัดแม่่นอ้อ ฯลฯ”

(กินเต่าลี้มหมา)

“มานพเอ๋ย ข้าของแม่กะแมนเจ้า ตาของแม่กะแมนเจ้า อีกร่างแม่เหมิดคิงกาย
 เฟ็งลูกชายคนเดียวอย่าเที่ยวเกเรตื้อ
 แม่มีมือกะจริงน่าแม่มีขากะจริงอยู่
 แต่แนวพาเบ้งดูนั่นคือตาบอดเบ้อมีได้สำปมี
 ยามสิลุกออกจากที่อาศัยเฟ็งเอามือคลำ
 ตำเสาเอื้อนฟองเตะของเหยียบกระโถนชนแก้ว
 แน่วว่าตาบตีนี้อย่าซุซัยให้แม่
 อันกายนบมือแก่คิงบ่แข็งแสบเต๋ายามกินข้าวได้ค้อยคลำ ฯลฯ”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

“ข้าแต่องค์ท่านให้พระยาใหญ่ผู้ครองปรางค์
 เหตุที่นางมาเนาว์ไพรป่าพนอมดอมไม้
 อันบิดามารดาให้กะเป็นคนคือว่า
 ในตอนนั้นพ่อแม่พาไปเที่ยวป่าแสวงชมหมู่ไม้ในด้าวอ่าวหลวง
 พอแต่สอดปากกว้างพ่อแม่ลูกเลยหลงกัน
 ส่วนหม่อมฉันกับน้องหญิงผู้มิ่งกัลยาน้อย
 พลอยพลัดหลงเที่ยงยันในดงดานอันแสนยาน
 ค้างอยู่ป่าหิมพานต์อาศัยกินหมูไม้ปลาเนื้ออยู่เลาะธาร ฯลฯ”

(นางหมาขาว)

5.3.1.2 การใช้คำภาษาไทยกลาง บทเทศน์แหล่อีสานมีการใช้ภาษาไทยกลางในการ
 บรรยายฉากและแนะนำตัวละคร พบว่าจะใช้ภาษาไทยกลางในการเปิดเรื่องและเชื่อมต่อระหว่าง
 เปลี่ยนฉาก โดยแต่งด้วยบทบรรยายแบบร้อยแก้ว และคำประพันธ์ประเภทกลอน 6 เพื่อความไพเราะ
 ในการอ่าน จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่อง พบการใช้ภาษาไทยกลางทั้ง 15 เรื่อง ดัง
 ตัวอย่างต่อไปนี้

1) ใช้เป็นบทบรรยายเปิดเรื่อง พบในบทเทศน์แหล่อีสานจำนวน 10 เรื่อง ดัง
 ตัวอย่างต่อไปนี้

“โอกาสวาระนี้ อัจมาภาพทั้งสามรูป จะได้ช่วยกันแสดงพระธรรมเทศนาโดย
 กำหนดบุพประโยชน์แห่งการเทศน์นิทานธรรมะเรื่อง บาบไผ่ บุญมัน บัดนี้จะได้พรรณนาความเป็น
 ทำนองสรภัญญะกลาสืบต่อไป ขอเรียนเชิญท่านสาธุชนพุทธบริษัททั้งหลายได้สดับรับฟัง ณ กาลบัดนี้
 เทอญ”

(بابไผ่บุญมัน)

“บัดนี้อาตมาภาพจะได้ดำเนินหน้าที่แม่กันทิมาสืบต่อไปใจความว่า อตีเต
 กิระ ในอดีตกาลนานมาแล้ว ณ หมู่บ้านประจันตคาม แขวงเมืองโกศล มีครอบครัวหนึ่งซึ่งไม่ยากจน
 สักเท่าไรอยู่กันสามคน มารดาชื่อกันทิม่า ลูกชายชื่อสุพาหุ ส่วนลูกสะใภ้ชื่อมาคันทิยา อยู่กันมา
 อย่างมีความสุขนิราศทุกข์ไม่วุ่นวาย สุพาหุลูกชายเป็นนักการค้าหาเงินตราเลี้ยงครอบครัว อยู่กันมา
 อย่างมีความสุขและต่อมาเมื่อผิวไม่อยู่บ้านดูอาการของนางเมียมาน่าเชื่อและวางใจ เพราะนางไปทุก
 แห่งหนประพฤติตนออกนอกทาง คนทั้งบางเขารู้ดีว่านางมีใจดลใจจากสามี สา มาตา ปน ฝ่ายว่า
 แม่กันทิม่าผู้เป็นมารดา เมื่อรู้ว่านางสะใภ้ไม่สนใจเรื่องการงานจึงคิดอ่านหาทางแก้ไข ขึ้นปล่อยไว้คงมี
 ปัญหา ครั้นลูกชายกลับมาจากการค้าขายจึงพูดให้ลูกชายฟัง”

(แจ้งคาบมากาคาบหนี)

“เอสา จันทนจุนเนน ตุมเห สุขเมคตา ตุมหา ทิทสส พุทฺธสสมาตา เหตุเตสิ
 อนาคต ตี บัดนี้อาตมาภาพจะได้ดำเนินหน้าที่ของพระนางมุสตี ตั้งเนื้อใจความว่า นบัลยหลังจาก
 ภัททกัปนีไปอีก 91 กัปี มีพระพุทเจ้าพระองค์หนึ่งมีพระนามว่าพระวิปัสสิสัมมาสัมพุทเจ้าอุบัติขึ้น
 ในโลก ประทับอยู่ที่มฤคทายวันใกล้กับพันธุมิมหานคร ซึ่งมีพระมหากษัตริย์พระนามว่าพระเจ้า
 พันธุมราช พระองค์ยังมีพระราชธิดาอยู่สองพระองค์ อยู่ต่อมา ณ วันหนึ่ง บรรดาประเทศราชของ
 พันธุมิมหานครได้นำดอกไม้ทองและแก่นจันทร์แดงมาถวายเป็นเครื่องราชบรรณาการแต่พระเจ้า
 พันธุมราช พระองค์พระราชทานแก่นจันทร์แดงแก่พระธิดาผู้พี่ ส่วนดอกไม้ทองพระราชทานแก่
 พระธิดาผู้น้อง ทั้งสองจึงนำไปถวายพระวิปัสสิสัมมาสัมพุทเจ้า แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า

ขอเดชะผู้จันทน์แดงของแพงนี้	ข้าฯเกิดที่แห่งใดอย่าไร้ผล
ให้ได้เป็นมารดาทศพล	ความทุกข์จนยากไร้อย่าได้มี
ภคินีผู้น้องประคองต่อ	ใจจดจ่อสุวรรณามาลาหอม
แนบกับอกยกถวายหมายนามดอม	ให้เพียบพร้อมร้อยบุปผาอรุมา
นับจากนั้นหลายครั้งแต่ตายเกิด	ถือกำเนิดอิสราธิดาหมาย
อูรีชชะสุวรรณาสองงามกาย	ก็สสปะพุทธิบายธรรมะให้น้องได้ดี
อูรีชชะน้องนุชนิพพานแล้ว	ส่วนพี่แก้วสุวรรณมาลาหน้อย
จืดแล้วสู่ฟากฟ้าดาราลอย	นามนาลน้อยมุสตีศรีวรกัญญา
ผู้เป็นเอกอัครชายาองค์อมริน-	ทรราชิราชผู้เป็นปราชญ์ในเมืองแมนแดน
สวรรค	

กาลต่อมาบุญเคยสร้างหมดกลางคืน จำต้องหันสู่ดินถิ่นโลกีย์ ก็มี ณ
 กาลครั้งนั้น”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“ณ แคว้นโยนก ทางตอนเหนือของไทยในสมัยก่อน แควงนครเวียงสิงห์
มูลเหตุนี้ กล่าวถึงยายสารภี ได้หลายปีที่สามีสั้นวายชนม์

เลี้ยงบุตรทั้งสองคนจนตัวใหญ่	ลำบากกายทุกขี้ใจเหลือล้น
เพียรมานะพยายามต้องอดทน	ต้องดิ้นรนต่อสู้อยู่กับมา
ส่วนลูกชายเชื่อว่ามานะ	เที่ยวเกเรเสเพลทำงานหน้า
ไม่เชื่อฟังคำสั่งของมารดา	หนีภรรยาอุ้มลูกมาให้ย่าแล
มีหนี้ผู้ลูกสาวเข้ายื่นค่า	พยายามทำงานตอบแทนแม่
มีหนี้ทความเพียรไม่เชื่อนแซ	คอยดูแลครอบครัวทำตัวดี
สารภีมีเรื่องจะปรึกษา	จึงได้เรียกบุตรมาสู่ที่
มานะตพร้อมด้วยมีหนี้	มานี้ที่ทั้งสองคนจึงรับมา

(บุญบ่สมบวช)

“จะขอเริ่มเรื่องจริงเมื่อครั้งก่อน	แทรกคำกลอนคติธรรมนำเฉลย
หวังเตือนจิตบุตรธิดามาเปรียบเปรย	นักปราชญ์เคยจารึกไว้ในตำรา
เป็นเรื่องราวลูกเข่นฆ่ามาตุจฉา	ก่อสร้างธาตุเจดีย์มีหลักฐาน
ด้วยลูกชายใจหยาบช้าและสามานย์	กล้าประหารมารดาผู้มีคุณ
ณ หมู่บ้านตาดทองสมัยนั้น	ยศสุนทรเป็นเขตแคว้นแดนอีสาน
นามจังหวัดยศโสธรปัจจุบัน	นั่งรถผ่านสายอุบลคนรู้ดี
มีครอบครัวเรือนหนึ่งในหมู่บ้าน	อาชีพนั้นทำนาและค้าขาย
ยายทองมาเพียรถนอมสองบุตรชาย	สามีตายขาดผู้นำการทำงาน
จนบุญตาและบุญมาเจริญผ่าน	ทำกิจการเลี้ยงมารดาตอบสนอง
ไม่ทำผิดคิดทะนงหลงลำพอง	ตามครรลองประเพณีหนีหนทาง
ฝ่ายมารดาจะปรึกษาสองลูกแก้ว	ถึงคราวแล้วจะต้องบวชตอบสนอง
ให้มารดาได้ชื่นชมสุขสมบอง	เริ่มทำนองเป็นบทกลอนสุนทรธรรม

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

“ณ หมู่บ้านนิคมคาม	เขตจันทะประเทศ
เป็นสาเหตุนิทานธรรม	เรื่องบุญนำผลกรรมแต่ง
ที่จะนำมาชี้แจง	ให้โยมแจ้งเรื่องบาปบุญ
ยายคำมีเป็นแม่หม้ายแก่	หน้าที่แม่คอยเกื้อหนุน
ซึ่งบุตรชายใจการุณ	ฝ่ายสะใภ้ก็ใจบุญอบอุ้นเรือน
อาชีพนั้นคือทำไร่	มีจับจ่ายพอใช้สอย
มารดาอยู่เฝ้าคอย	ชี้ร่องรอยครองศีลธรรมนำลูกยา

เอกทิวส์ อยู่มา ณ วันหนึ่ง แม่รำพึงอยากปรึกษา
เรียกลูกชายและสะใภ้ให้รับมา สองบุตรทำให้รับมาหาแม่เร็ว”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“บัดนี้อาตมาภพ จะได้ดำเนินหน้าที่ของพระราชสีบต่อไป อติเต กิร ดั่งได้สดับ
มา ในอดีตกาลนานมาแล้ว มีพระราชพาพระองค์หนึ่ง ไม่ปรากฏพระนาม พระองค์ได้เสด็จประพาสป่า
เป็นกิจวัตร ทรงล่าสัตว์เสมอมา ได้พบกับธิดาสาวผู้องอาจ ปราศจากอาภรณ์ นามกรทั้งสองนางยังไม่
มี ทั้งผู้พี่และผู้น้องผิวตั้งทอง งามผุดผาดเหมือนดาราราช พระองค์ทรงนำเอาทั้งสองมาเลี้ยงไว้ในปราสาท
เมื่อสองนางเจริญวัย คือเติบโตใหญ่ตามเวลา เอกทิวส์ ครั้นอยู่มา ณ วันหนึ่ง พระองค์จึงเรียกขาน แม่
เยาวมาลย์ทั้งสองนาง มาตรัสถามความเป็นมา ว่าผู้ใดเป็นมารดาจึงตรัสเรียกว่า ภพเท แม่ผ่องพักตร์
รักเหมือนเนตร พี่มีเหตุจะเอ่ยถาม แม่โฉมงามผู้พี่ มานี้ที่อย่ารื้อร้อ ก็มี ณ กาลครั้งนั้น”

(นางหมาขาว)

2) ใช้เป็นบทบรรยายระหว่างฉาก การดำเนินเรื่องในบทเทศน์แหล่อีสาน เมื่อพระ
นักเทศน์เทศน์จบแต่ละตอน จะใช้คำภาษาไทยกลางในการเปลี่ยนฉากหรือสถานที่เพื่อเป็นการส่งต่อ
บทบาทหน้าที่ให้แก่พระนักเทศน์รูปต่อไปได้ดำเนินเรื่องต่อ จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15
เรื่อง พบการใช้ภาษาไทยกลางเป็นบทบรรยายระหว่างฉากทั้ง 15 เรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“บัดนี้ กล่าวถึงแม่หม้ายผู้พี่ชื่อว่ายายบัวสอน ซึ่งสามีได้ตายจากไปนาน
หลายปีแล้ว เมื่อได้ยินคทาชายคนหนึ่งมายืนส่งเสียงร้องอยู่หน้าบ้านเช่นนั้น จึงรีบพลันตอบไปว่า...
ฯลฯ”

(หัวอกแม่น้ำ น้ำตาลูกเลี้ยง)

“ฝ่ายมัลลิกาผู้บุตรสาวได้ฟังคำของมารดาสั่งสอน ว่าให้รู้จักการวางตัวใน
ครอบครัวจะอยู่เย็น นางก็เห็นด้วยกับมารดามัลลิกาก็รู้ดีเรื่องเรือนสามและน้ำสี่ นางจึงเผยวจีกับ
มารดาของตนว่า...ฯลฯ”

(น้ำตาแม่หม้ายยาเลี้ยงไก่อปมีโตขัน)

“ฝ่ายว่าสมภารวัดไต้ निकเอะใจเห็นลูกสาวยายนกเอี้ยงมาวัดอีกครั้งหนึ่ง ก็
จึงออกเอ่ยเผยวาทออกไปว่า...ฯลฯ”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

“เมื่อยายผู้มือถือสากปากถือศีลสั่งแล้ว ก็รีบตรงแนวกลับบ้านของตน เพื่อ
แจ้งเหตุผลต่อลูกสาวพร้อมทั้งถามเรื่องราวของป้า...ฯลฯ”

(มือถือสากปากถือศีล)

“พอสองตายายคุยกันฉะฉานแล้ว จึงรอเวลาจะไปเยี่ยมลูกของตน ก็มี ณ
กาลครั้งนั้น”

(มหาแดง)

“เมื่อมารดาได้ขอร้องว่าให้ลูกทั้งสองคนได้ทำความดีแข่งกัน จึงเป็นอันว่า
ลงเอยทั้งสองฝ่าย แม่ตรูณีก่ดีใจใครหนอใครจะทำดียังไม่มีใครรู้ได้ติดตามไปจะเห็นจริง ก็มี ฦ
กาลครั้งนั้น”

(ผู้ชักได้กินหนังสือซึ่งได้กินกระดูก)

“สา มาตา ฝ่ายว่ามารดาได้กลับจากธรรมาถึงบ้าน ได้ยินเสียงถ้อยสำเนียง
ลูกทั้งสอง ไม่ปรอดตองเรื่องอะไร อยากเข้าใจจึงถามไปว่า...ฯลฯ”

(กินเต่าลี้มหมา)

“เมื่อนายมานพปรึกษากับภรรยาแล้วก็กลับคืนสู่บ้านของตน ผ่านราตรีคืน
ไปถึงวันใหม่กำหนดหมาย นายมานพจึงพูดกับแม่ของตนออกไปว่า...ฯลฯ”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

“จะได้กล่าวถึงพี่สาวอีกครั้งหนึ่ง เมื่อความลับถูกเปิดเผย เพราะการเฉลย
ของน้องสาวผู้ปวดร้าวคือผู้พี่ใจไม่ดีทั้งเครียดแค้น ถ้าหากแม้พระราชินีไม่ยอมรับเป็นมเหสีขับไล่หนี
เข้าสู่ไพรแล้วห่างไกลพระสวามี นางจึงไม่อาจนั่งนอนใจจึงรีบไปสูบ้านของน้องสาวด้วยความมัวหมอง
และชิงชัง แล้วร้องสั่งว่า เฮวยๆ! ไฉนเลยนางผู้เขลาจึงบอกเล่าความเป็นมา นางลูกหมาไม่อ้อบอาย...
ฯลฯ”

(นางหมาขาว)

“เมื่อบุญธรรมผู้ลูกชายได้สติอารมณ์ พอบรรเทาความโศกเศร้าโศกาอาดูร
แล้ว จึงได้ไปขอร้องญาติพี่น้องมาช่วยทำพิธีมาปนกิจศพมารดาให้เสร็จสิ้นตามประเพณีพิธีการตาม
ชาวพุทธศาสนาแล้ว นายบุญธรรมก็ตั้งใจทำมาหากิน โดยตั้งมูลปณิธานปรารถนาไว้ว่า จะทำบุญอุทิศ
ส่วนกุศลไปให้พ่อและแม่ ก็มี ฦ กาลครั้งนั้น”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“เมื่อทองมาฟังวาจาของแม่กล่าว บอกเรื่องราวเข้าบวชเรียนเพียรศึกษา
ยังคับแค้นในกมลจนปัญญา ในอุราไม่จำนงทรงจิวร
แล้วเอื้อนเอ่ยสุนทรกลอนแกลง ขอแสดงบอกมารดาอย่างแจ่มขาว
บวชทำเพียรเรียนตำราลูกไม่เอา จงผ่อนเพลอาอย่าชื่นใจให้บวชเลย”

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

“มัทนีเป็นบุตรคนสุดท้อง ศักดิ์เป็นน้องต้องเตรียมเสี้ยมศรี
เพียรมานะพยายามทำงานดี รู้หน้าที่ไม่ลำพองคะนองตน
เรื่องแม่บ้านการเรือนไม่คลาดเคลื่อน รู้ฉลาดขยันเร่งเพียรฝึกฝน
ถึงลำบากยากแค้นก็จำทน ด้วยความจนบีบบังคับทนรับกรรม

ฟังมารดาผู้ชราหน้าสงสาร รับเลี้ยงหลานเยาว์วัยให้ชาน้ำ
 ท่านอยากให้มานตะพั้งศีลธรรม จึงเอ่ยคำอำนวยช่วยมารดา”

(บุญบ่สมบวช)

5.3.1.3 การใช้คำภาษาต่างประเทศ ในบทเทศน์แหล่อีสานนอกจากภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาไทยกลางแล้ว ยังมีการใช้ภาษาต่างประเทศประกอบในบทเทศน์มออีกด้วย ดังที่ พระมหาอุบล สิริวัฒนโณ (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า บทเทศน์แหล่อีสานเป็นเรื่องราวที่นำเค้าโครงมาจากวรรณกรรมพระพุทธศาสนา เนื้อหาในบางเรื่องนำมาจากชาดกหรือแต่งแปลงจากนิทานธรรมบท จึงมีการใช้ภาษาบาลีเพื่ออ้างอิงถึงคาถาในชาดกต้นเรื่อง โดยนำมาเพียงคำสั้นๆ เพื่อบอกให้รู้ว่าต่อไปจะกล่าวถึงตัวละครใด ทำอะไร เช่น สา มาตา ปน, อตีเต กाले गिर, โส บุริโส เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการนำคำจากภาษาอังกฤษมาใช้ในบทเทศน์แหล่อีสานอีกด้วย เพื่อให้มีความทันสมัยและเป็นที่น่าสนใจของผู้ฟังในยุคปัจจุบัน

1) ภาษาบาลี นำมาใช้ประกอบคำบรรยายในบทเทศน์แหล่อีสาน เป็นคำภาษาบาลีสั้นๆ ใช้ขึ้นต้นและตามหลังด้วยบทบรรยายภาษาไทย จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่อง พบการใช้ภาษาบาลีขึ้นต้นและตามหลังด้วยบทบรรยายภาษาไทยจำนวน 11 เรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“สกโก เทวราชา ปญจุพพนิมิตตํ ติติ สมเด็จพระรัตนไตรได้ทราบเหตุว่าเยาวเรศ ผุสตีได้บังเกิดบุพนิมิตทั้งห้าประการ นงคราญจะได้หมดบุญญาราศีลงไปเกิดถือกำเนิดในเมืองคน เมื่อทราบตามอนุสนธิ์แล้วจึงชวนกมลไปยังนันทวันโนทยานแล้วจึงกล่าวกับพระน้องนางเธอว่า ผุสตีแม่อย่าเผลอประมาทพระนางนาจะจะได้ละวิมานทองทั้งข้างของและเงินตรา นางพระยาต้องการพรเป็นข้าวของประการใดจงว่าไปเถิดพระน้องนางผุสตี **สา ผุสตี** ผุสตีฟังวจีสามีตรัสเกิดอึดอัดในพระทัยใจกังขา จึงทูลถามตามคำเตือนภัสดา หยาดน้ำตาร้องไห้อาลัยวรรณ... ฯลฯ”

“**ตทา กาลีครกฎฐ** ในกาลครั้งนั้นเมืองกลิงคราษฎร์ เกิดอุบาทว์ทุกข์ภัยเหลือวิสัยฝนฟ้าก็ไม่ตก ถึงเดือนหกก็แล้งเปล่า นับเวลานั้นเล่าได้เจ็ดปี ปลายเจ็ดเดือน พวกชาวเมืองทั้งหลายขาดข้าวปลาอาหารหาจะกินแต่ละวันก็ไม่มี เหตุดังนี้จึงไปปรึกษาหารือกันและกันก็ไม่เป็นอันตกลงกันได้ จึงชวนกันเป็นเหล่าๆ เข้าไปในพระราชวังหลวง เมื่อไปถึงแล้วจึงกราบลงด้วยเบญจางคประดิษฐ์ครั้งเสร็จสิ้นแล้วจึงขยับออกมานั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ก็มี ณ กาลครั้งนั้น”

“**สพเพ นาครา** ดูก่อนชาวนครทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลายพากันหลังไหลไต่เต้า เข้ามาสู่พระราชวังครั้งนี้มีฐานะประการใด ของจงแจ้งไขให้ข้าพเจ้าฟังเถิด”

“**สฤษโย ราชา** ปางเมื่อสมเด็จพระบรมศรีสุชัย ครั้นประทับอยู่ที่ปราสาทปราสาทของตน **เอกทิวส์** อยู่มา ณ วันหนึ่ง ก็แลเห็นกษัตราทั้งสี่ คือ พระเวสสันดร พระนางมัทรี ชาลีและกัณหา ได้เสด็จขึ้นมาปราสาทพระองค์เจ้าจึงได้ตรัสกับพระนางมัทรีศรีสะเกียวใจความว่า
 “ดูก่อนพระนางมัทรีเจ้าพาพ่อชาลีแม่กัณหามาเฝ้า เจ้าโอรสอุปการกิจจงแจ้งใจให้ปู่ฟังเถิดมัทรี”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“**ตี สุตวา** เมื่อนายสุพาหุได้ฟังมารดาพูดเรื่องเมีย กลัวจะเสียซึ่งคนรัก จึงพูดกับมารดาอย่างไม่พอใจว่า... ฯลฯ”

(แอ้งคาบมา กาคาบหนี)

“**เอกทิวส์** ครั้นอยู่มา ณ วันหนึ่งแม่รำพึงอยากปรึกษา เรียกบุตรชายและสะใภ้ให้รับมา สองบุตรมาให้รับมาหาแม่เร็ว”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“**สา มาตา** ฝ่ายว่านางตฤณีผู้เป็นมารดาของนายมานพ เมื่อประสบชะตากรรมตามืดมองไม่เห็นหน ก็สู้นรวันตายมีลูกชายเป็นที่พึ่ง **เอกทิวส์** ครั้นอยู่มา ณ วันหนึ่งก่อนเข้านอน จึงสั่งสอนลูกชายของตนว่า... ฯลฯ”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

“**อนุสนธิ คเตตวา รมมเทเสนโต** บัดนี้ อาตมาภาพจักดำเนินหน้าที่แทนหลวงพ่อสุธรรมสืบต่อไปตั้งเนื้อใจใจความว่า เมื่อพระธรรมเสนาบดีหรือหลวงพ่อสุธรรม ได้เห็นท่านเศรษฐีและภริยา นั่งในที่อันสมควรแล้ว จึงมีวาจาได้ถามไปว่า... ฯลฯ”

(บาปไผ่บุญมัน)

นอกจากจะนำภาษาบาลีมาใช้ในบทบรรยายแล้ว ยังพบการใช้ภาษาบาลีในบทเทศน์แหล่งอีสานอีกด้วย โดยใช้ขึ้นต้นบทเทศน์แหล่งอีสานเป็นภาษาบาลีและตามด้วยภาษาถิ่นอีสาน จากการศึกษาบทเทศน์แหล่งอีสานทั้ง 15 เรื่อง พบการใช้ภาษาบาลีขึ้นต้นบทเทศน์แหล่งอีสาน จำนวน 4 เรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“**นมตถุ สุตตสสา** น้อมจอมธรรมผู้ลือโลก

นบนอบคำเพิ่นกล่าวแล้วอันแน่วเอนว่าพระธรรม

อีกพระสงฆ์ผู้เลิศล้ำนามหน่อริยะ

ขอยอมมือคารวะต่อพระไตรสามแก้ว... ฯลฯ”

(บาปไผ่บุญมัน)

“**สุณันต์ โภณโต** จั่งว่าดูราท่านเมธีจารย์พวกนักปราชญ์

คณาญาติพี่น้องผู้ฟังแหล่เทศนา

เจ้าผู้ใจแก่กล้าได้สร้างก่อกองกุศล

หมดสูคนที่มาฟังเทศนาวันนี้... ฯลฯ

(มหาแดง)

“**สุสุสุ ลภเต ปญญ** หันมาฟังบทเยี่ยมเตรียมกลอนมาพาจ้อนใส่

วางไอดีแบบใหม่ให้พอใจพี่น้องท่านองแหล่เทศน์คดี

ปลายปากกาเพิ่นเรื่องจีบมีอ่อนกลอนประดิษฐ์

ให้ปัญญาความคิดจ่ายออกมาบมีอัน... ฯลฯ”

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

“**สญชโย** บั้นบรมศรีสญชัยตนแก่นเหง้า จอมเจื่องเจ้าจอมจักรบุญชูเซย

ซึกชอบหกท้าวกรอปักกัน เป็นที่อัศจรรย์ เสียงนีนั่นเคลื่อนก้อง เสียงตื่นต้องสากล คนเทพใจสั้น

สะท้านป่นทั้งปวง ทั้งเขาหลวงสิเนนุราช ไหวห้วนหวาดทวยสาร มีทั้งสัตตะบริภณท์เจ็ดชั้น

ทุกขอบชั้นบริดาน ทั้งเขาจักรวาล ไก่วัดแก่ง ทั่วทุกแห่งหนไป

วุฑฒิธาร์ ปกาเสนโต เทโว อันว่าหลานทั้งสองเลิศแล้ว ฯลฯ”

(กัณฑ์ฉกษัตริย์ : มหาเวสสันดรชาดก)

2) ภาษาอังกฤษ บทเทศน์แหล่อีสานในปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้ภาษาอังกฤษเข้ามาใช้ในการแต่งกลอนเทศน์แหล่อีสาน โดยการนำคำศัพท์ง่ายที่ใช้ในชีวิตประจำวันเข้ามาเสริมบทเทศน์แหล่อีสาน ใช้ในการทับศัพท์และเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสาน ทั้ง 15 เรื่อง พบการใช้ภาษาอังกฤษในบทเทศน์แหล่อีสาน จำนวน 10 เรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“**บุญกุศล**ให้ส่งซ้อนได้ถึงตอนโพธิญาณ

กาลสิมานาคตงนไน้เขียนเอาไว้

ภัยสงสารอย่ามาไกลให้สมใจเจตว่า

จตุโลกนาคายมพิบาลท่านใต้ให้จำไว้ตั้งกัน... ฯลฯ”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“นับตั้งแต่เมธิยะ จากคามะเพื่อเล่าเรียนเพียรศึกษา

ฝากตัวอยู่กับสำนักตักสิลา ล่วงเลยมาสี่ห้าปีที่ผ่านมา

ต้องอาศัยเงินแม่ยายและเมียส่ง สมประสงค์สอบครูได้ตั้งใจหมาย

เรื่องซั่มเมอร์ไม่เคยมีประวัติการณ์ เพราะแตกฉานใน**คอตัมน์**ทุกคัมภีร์”

(กินเต่าลี้มหมา)

“สูสูสู ลภเต ปญญ หันมาฟังบทเยี่ยมเตรียมกลอนมาพาจ๋อนใส่
วางไอเดียแบบใหม่ให้พอใจพี่น้องท่านองเหล่าเทศน์คดี
ปลายปากกาเพิ่นเรื่องจี๋ปมื่อ่นกลอนประดิษฐ์
ให้ปัญญาความคิดจ่ายออกมาบ่มีอัน...ฯลฯ”
“บัดนี้ จ๋อนเข้ามายกท่ายเอากลอนใหม่มาแถลง
เพื่อแจกแจกคตธรรมหน้าทวิบ่มีห้าง
หวังเอาธรรมมาสร้างวางสังคัมให้ตีเด่น
คิดเอาผลเปอร์เซ็นให้มันเต็มฮอดร้อยบ่ถอยล้ำต่ำคน...ฯลฯ”

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

5.3.1.4 การใช้ระดับของภาษา เป็นการเลือกสรรคำภาษาถิ่นอีสานที่มีการใช้เป็นประจำ และพบอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้ฟัง มาแต่งบทเทศน์แหล่อีสาน เมื่อฟังแล้วผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ทันที ง่ายต่อการตีความและทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจในบทเทศน์แหล่อีสานนี้พระนักเทศน์ต้องการสื่อสาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) การใช้ระดับของภาษา ในบทเจรจา เป็นการใช้คำในบทสนทนาที่คุ้นเคยในชีวิตประจำวัน เป็นการพูดโต้เถียง หรือเจรจากัน ใช้ระดับภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจของผู้ฟัง แม้ตัวละครในบทเทศน์บางเรื่องที่มีสถานะเป็นกษัตริย์ก็มีการใช้ระดับภาษาตนเองที่ไม่เป็นทางการ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“พระเจ้ากรุงสุโขทัย : เจ้าสีไปนำพระเวสสันดรว่าตีมีทรี เจ้าสีไปนำเขาเฮ็ดหยัง
ละคนบ่ดับดี

พระนางมัทรี : เอ้า! ปู่เป็นจั้งไตจั้งมาว่าพีพระเวสสันดรดับดี เว้าให้มัทรีฟัง
เบ็งก่อนนา แม่น้ำยายเลาปตีหมองไต

พระเจ้ากรุงสุโขทัย : มันกะบ่ตีนันแหล่วมันทาน

พระนางมัทรี : คนทานมันบตีตีพ่อปู่”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“พระราชา : เออละนางเอ๋ย ที่พีเอน์เจ้ามามือนี้ กะบ่เอน์บ่ไกล
ดอกคือพื่ออยากฮู้อดีตเค้าเหตุเก่าความเป็นจริงว่า
เจ้าเป็นลูกของไผ่มาแต่ไสพื่ออยากฮู้ซันดอก

น้องสาว : โอ! พระองค์อยากฮู้ว่าผู้ใดเป็นพ่อแม่ของพวกเขา
หม่อมฉันว่าตีพระเจ้าข้า พี่สาวของหม่อมฉันเขา

เว้าว่าจ้งใต้แห่นพระเจ้าข้า คันเขาเว้าบ่จริงหม่อม
ฉันกะสิเว้าความจริงสู่ฟังพระเจ้าข้า

พระราชอา :

เออ อันนั้นพื่ออำอิงไว้ความในบ่ทันกล่าว ให้เจ้า
เว้าเรื่องราวความเป็นจริงเรียบร้อยเฮาสีเว้าอีก
เทื่อหลัง ให้เจ้าเว้ามาเบิ่งก่อน เจ้าสิเว้าคือพี่สาว
เจ้าบ่”

(นางหมาขาว)

หากบทเทศน์เรื่องใดที่ตัวละครเป็นสามัญชน การใช้คำจะมีการใช้ระดับภาษาที่เป็น
กันเอง แสดงถึงความสัมพันธ์และสถานภาพของตัวละครในเรื่อง เช่น แม่กับลูก แม่สามีกับลูกสะใภ้
พี่กับน้อง เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ ยายต๋น : อ้าวอีนางหวาน เจ้าอยากฮู้ไปตายตี ถ้วยขามทั้งหมัดนี้
เณรกลัวมอบให้แม่มาแม่ไปหาส่วนที่มันหาย เณร
กลัวตัวเอาให้แม่ แม่ให้เจ้าหมายกันถ้วยขามล้วนแต่โต
ต่อเต่าบ่แม่นตี

หวานใจ : อันที่เจ้าเอามามันแม่นโตต่อเต่าจักโบบ่หานี้ ล้วนแต่โตว
อ้อยต้อย เอามาได้จ้งใต้

ยายต๋น : อ้าว! อีหากินหัวมึง กะยังว่าวอต๋นๆ เข้าใจไป

หวานใจ : วอต๋นบ่มีดอกแม่ มีแต่วอวัดนั้นหละเจ้าอย่าเป็นปวง
หลาย”

(มือถือสากปากถือศีล)

“ ยายนกเอี้ยง : กะตาม มันเป็นเรื่องแม่ลูกสาวอย่าเกียสเข้าใจบ่

นกแก้ว : เพิ่นสิบ่บ้านไกลย้อมครึ่งบ่แดงตีแม่

ยายนกเอี้ยง : เซาๆ แม่นบ้านไกลบ้านหยังกะตามส่าง แม่นแม่ตายกะบ่มี
วาสนาได้กุสะลาแม่ดอกพระวัดได้นั้นหนะ แม่สิมนต์ตั้งแต่
พระวัดเหนือท่อนั้นหละ

นกแก้ว : ท่าเทื่อเพิ่นมนต์มาเจ้าสิฮู้ยู่ตีแม่เจ้าตายแล้ว”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

2) การใช้คำง่ายในบทเทศน์แหล่อีสาน เป็นการนำเอาคำที่ง่ายต่อการฟัง มาแต่งเป็นบทเทศน์แหล่อีสาน เมื่อผู้ฟังฟังแล้วสามารถเกิดจิตภาพตามพระนักเทศน์ได้ทันที ดังตัวอย่างเช่น

“ฤดูกาลหมุนเคลื่อนเวียนหมุนตามธรรมชาติ
ไผ่บ่อาจตัดค้ำนได้นานล้าได้เปลี่ยนแปลง
ถ้าขาดฝนจะต้องแล้งแล้งแล้วเหล่ามีฝน
มีปะปนกันมากู้กันเพรียงพร้อม”

(น้ำตาแม่หม้ายอย่าเลี้ยงไก่ปมีโตชัน)

“ตกลมาเข้ามือนี้ลูกจากบ่อนตอนฝนฮวย
ฟ้าวจุญควายออกไปน้าบ่าแบกไถไปพร้อม
พวกชุมนุมาแคมบ้านเขานอนกันออกจนอิม
พวกเศรษฐีเขานั่งยิมบมีได้ออกแข่งฝน”

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

5.3.1.5 การใช้คำแสดงอารมณ์ เป็นการเลือกสรรคำที่นำมาใช้ในบทเทศน์แหล่อีสาน เพื่อแสดงให้เห็นถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครในบทเทศน์ เป็นการโน้มน้าวใจของผู้ฟังให้คล้อยตามความรู้สึกของตัวละครนั้น ๆ จากการศึกษาเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่อง พบว่าตัวละครในวรรณกรรมทุกเรื่องจะมีการใช้คำเพื่อแสดงอารมณ์ของตัวละครอยู่ 4 ประเภทคือ อารมณ์ดีใจ อารมณ์โศกเศร้าเสียใจ อารมณ์โกรธ และอารมณ์รัก

1) อารมณ์ดีใจ บทเทศน์แสดงอารมณ์ดีใจเมื่อตัวละครเกิดความสมหวัง ปิติยินดีในสิ่งที่ตนปรารถนาไว้ เกิดความโล่งใจ สบายใจ ได้แก่ตัวอย่างต่อไปนี้

“ปาดติโง่ไว้ถักใจพ่อใหญ่แสนได้นั่งยิมทั้งหัวท้าวชื่นมโน”

“พ่อหากดีใจหลายต่อลูกชายคราวนี้”

“ภาวดีทองคำได้ชื่นใจห้วยยาม”

“ปล้มใจหลายได้ฟังบั้นของบุญตามาต้นต่อ”

“แม่กะดีใจด้วยลูกจาดจำปล้มง่าย

จำคำสอนของแม่ได้แม่สดชื่นอยู่หว่างทรงง”

2) อารมณ์โศกเศร้าเสียใจ บทเทศน์แสดงอาการคร่ำครวญเมื่อตัวละคร โศกเศร้าเสียใจ หมดหวัง ผิดหวัง เมื่อพรากจากสิ่งของอันเป็นที่รักหรือสิ่งเสียก่อนตาย ส่วนมากอารมณ์โศกเศร้าเสียใจมักจะแสดงออกผ่านตัวละครที่เป็นคนแก่ หรือผู้หญิง ได้แก่ตัวอย่างต่อไปนี้

“ยีนคำว่าสังฆะเจ้าน้ำตาย้อยเอ๋อไหล”
 “เป็นน้ำเวรแต่ปางใดโลดฮ่าไสน้ำตาย้อย”
 “แต่หากซังลูกสาวก้องอรุณน้ำตาย้อย”
 “คุณแม่เอ๋ย สักโลห่างลูกเต้าให้เสร์ราโศกโศกา
 กลับจากนมาเฮือนแม่ผ่นตายวายสิ้น
 น้ำตารินพอปานฝนเดือนเก้าแม่มาตายบได้สั่ง
 เมียผัดนั่งหันหลังคือหน่วยซังเคียดแค้นโลดจุกแน่นอังกะใจ”
 “นางกะโศกาเสร์ราแสนระกำซ้ำชอก
 หอนสือออกปากต้านกะตันตื้นขึ้นขม
 อกระบมทั้งให้เหลือใจน้ำตาหลัง
 ได้ยีนพระเวสสั่งมีทรีนางอยู่ปได้น้ำตาย้อยหลังลง”

3) อารมณ์โกรธ ในบทเทศน์แหล่อีสานแสดงออกเมื่อตัวละครเกิดความไม่พอใจ ไม่สบายใจ หรือประสบพบเจอกับสิ่งที่ไม่ปรารถนา มักแสดงออกมาด้วยวาจาที่แข็งกร้าว และเป็นคำหยาบ เหมือนปลุกชนทั่วไป ได้แก่ตัวอย่างต่อไปนี้

“โอยพอแม่นี่อยากเด็นดอกเด็นหย่องดอกคอกหอย
 หน่ายอีเวรคิงคอยอวดตีผีลีน”
 “จักว่าแผ่ไปหยังหาแต่เรื่องก่อสร้างเอามาอ้างแผ่ขอ.”
 “ใช้อารมณ์หุนหันโกรธเคืองอย่างเต็มที”
 “แม่เขาตาบตีบก็วันคงตายเมี้ยนนอนในโลงถูกอย่างจี”
 “ให้ไปเอากับแฉ้งหมาอีแดงพุนจ้งแมน”

4) อารมณ์รัก ในบทเทศน์แหล่อีสานอารมณ์รักเกิดขึ้นกับตัวละครในหลายสถานะ เช่น พ่อแม่กับลูก สามีกับภรรยา ความห่วงใยเอาใจใส่ การเกี่ยวพาราสีระหว่างชายกับหญิง ผู้แต่งมักใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมกับสถานะของตัวละครอย่างลงตัวทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพร่วมกับพระเทศน์ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ว่าแล้วเผยโอษฐ์แจ้สุนทรภาคกามรรค
 ใช้โวหารในเชิงรักผูกสมัคกับนางน้อง
 เจ้าผู้แพงศรีสร้อยกรณการผิวเปลือกไซ่
 พี่ขอเผยความในหากผิดใจอย่าเคียดแค้นท่าแถนปั้นซิดกหลาย
 คือว่าเตียวนี้อายหัวใจว่างเอกาจิต
 ขาดคู่เซยชมซิดใคร่ประสงค์อยากมีคู่
 ห่าหนูแปลงทางให้แมวบักคำสิข้องเกี่ยว

หนูบ่แปลงทางเที่ยวทางส่วนแมวจะต้งแย้งมาเว้าข้าวเชียง
 ว่าแต่น้องนั้นเตี้ยอายสิเจียงกระบุงตัก
 คั้นนางไซทอยาสีแล่นตัดตองกล้วย
 คั้นพระนางเป็นหนองพิลือขอเป็นห้วย
 คั้นนางเป็นกระบวยพิลือเป็นน้ำแอง
 คั้นนางฮักนางแพงพิลือซันเข้าซ้อนเอาคนเฒ่ามากล่าวโอม...ฯลฯ”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

“สัตว์อยู่ใต้ร่มฟ้ากิเลสจ้องจำจอง
 จำต้องครองชีวิตผูกพันกระสันเกี่ยว
 สัมพันธ์เกลียวพะมัยหมั่นอยู่ตอมกันเกิดลูกอ่อน
 โช้ความรักผูกต่อนสะออนไอ้อุ่นกะใจ
 ลูกเป็นสิ่งผูกไว้ให้พ่อแม่กลมเกลียว
 เลือดสายเดียวแปลงปูนอ่อนละมุนหอมไว้
 สัตว์เหล่าใดกะโดยด้ามคุณธรรมได้เห็นลูก
 ลูกหมาหมูหมูข้างลิงค่างบ้างชะนี้
 สัตว์ต่างๆเกิดลูกมาแล้วจ้งซี้ให้ซอมเบ้งถนอมมัน
 ซอมให้ตีกะคือคนแต่ปากจาบมิได้
 แสดงภาษาใบ้เล็มเลียเกลี้ยกล่อม
 ชูถนอมฮักหมั่นวันมีื่อกะแย่งหวง
 น้ำใจแม่แม่กว้างสมเพชบัตยามพลอย
 แม่มันคอยนำหาดังแมงัวได้เบฮ้อง
 สัตว์อยู่ในหนห้องโลกาก้าเก็ง
 เบ้งแต่สัตว์กะสำนั้นได้พันเกี่ยวเหนี่ยวตึง...ฯลฯ”

(มหาแดง)

“จ้งว่าฟิงเด้อกล้วยมือกายเปลแล้วเท่กล่อม
 ซักผ้าซี้ตีผ้าอ้อมผืนผ้าที่หม่นอน
 โลกถือสาจนสะท้อนผู้เป็นแม่มารดา
 ลูกบูชายอยกชื่อว่าพรหมน้อยสมชั้น
 อัศจรรย์แต่บุตรน้อยผู้กลางคนหาทางซอม
 เฮ็ดให้พรหมเพิ่นเตือดร้อนหมองเศร้าแก่น้ำตา
 แม่สอนมาออกจนล้ำลูกผ่นฟ้าไฟแดง

แจ้แก่ขามวลบุตรเพื่อหยั่งดอกเดื่อน่า
 ที่มารดาสั่งสอนให้มวลบุตราเคารพแทน
 ขึ้นชื่อว่าพ่อแม่แม่เม่นสีย้ายออกจนหล้า
 เมตตานันเพื่อนเปี่ยมทรวง... ฯลฯ”

(เมื่อถือสาปากถือศีล)

5.3.1.6 การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ในบทเทศน์แหล่อีสานพบการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติอยู่จำนวนมาก ผู้แต่งมุ่งให้เกิดความงามทางภาษา เป็นการใช้ภาษาแทนเสียงของธรรมชาติ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกเหมือนอยู่ในเหตุการณ์จริงในเรื่อง ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการและมองเห็นภาพฉากในบทเทศน์แต่ละเรื่องได้ เช่น เสียงของสัตว์ เสียงของปรากฏการณ์ธรรมชาติ เป็นต้น จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่อง ของคณะอธิษฐานเสียงธรรมพบการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติในบทเทศน์ ได้แก่

“ไต่ยินเขาขันทำเสียงทองวิห่วน”

“หน้อยหนึ่งตกหล่นตั้งลึงเฮดหล่นลงดิน”

“เสียงลมพัดซู่ซ่าสัดป่าสังหรณ์”

“หน้อยหนึ่งกาบินแส่วเสียงแซวๆ ขานตอบ”

“ยินเสียงพิตๆ ฟู ควายตุ้ยฮ่วนฮานเสาเอือน”

“ดินสะเทือนปานเอือนทรุดสนั่นโครมหลังค้ำบ้าน”

“เสียงเพิ่นเย็นซู่ซ่าไอชะติ่มแล้วหอมหวาน”

“เหลียวเห็นฟองฟาดฟุ้งคือห้วยฮ่องระหานบึง”

“ฟ้าเอี้ยฟ้าฮ้องโป้งแม่อย่าส่งให้ไกลเอือน”

“เดือนสกาแวววิบเกิดหมอกบังทะรังเบื่อง”

“แนวบอกแล้วบ่เอาพออยากให้ฟ้าผ่าแล้งฟาดเปรี้ยงกระหน่ำลง”

“ได้ทักโมงพอดีรไฟเปิดหวูดฮ้องพวกเคลื่อนไต่ราง”

“ฟังแต่เสียงเปรี้ยงป้างรถไฟแล่นเป็นจังหวะ”

“ไปปานเหาะชนกันโป้งประสานงานปานฟ้าผ่า”

5.2.1.7 การเล่นเสียงของคำ เป็นการเลือกใช้คำของผู้แต่งบทเทศน์ให้เกิดความงามในภาษาโดยอาศัยฉันทลักษณ์แบบแผนเป็นหลักจากนั้นจึงสรรหาคำที่มีความคล้องจอง และมีความหมายที่สอดคล้องมาประพันธ์เป็นบทเทศน์แหล่อีสาน ซึ่งการเล่นเสียงของคำในบทเทศน์แหล่อีสานนี้มีลักษณะคล้ายกันกับการเล่นเสียงของคำในวรรณกรรมไทยภาคกลาง คือมีการเล่นเสียงสัมผัส

พญฺญชนะ สัมผัสสระ และสัมผัสวรรณยุกต์ จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานของคณะอธิษฐานเสียงธรรมทั้ง 15 เรื่อง พบว่ามีการเล่นเสียงสัมผัสพญฺญชนะ สัมผัสสระ และสัมผัสวรรณยุกต์ทุกเรื่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) สัมผัสพญฺญชนะ ในบทเทศน์แหล่อีสานพบว่ามีการเล่นเสียงพญฺญชนะเรียงกันใน 1 วรรค ตั้งแต่ 2 – 3 คำ ในบางวรรคพบการเล่นเสียงพญฺญชนะ 5 – 7 คำ แต่ก็มีคำอื่นมาแทรกคั่นกลางระหว่างการเล่นเสียงสัมผัสพญฺญชนะ และไม่นิยมเล่นเสียงสัมผัสพญฺญชนะเรียงต่อกันเกิน 5 คำ หากเกิน 5 คำ มักจะมีคำอื่นมาคั่นกลางเสมอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“พอแต่พราหมณ์มันได้ปัจจัยโตขนาด
มันกะบังอาจโอ้ใจท้าวที่นหัน
ไปบ่ทันหวัดบ้านพระลานหลวงขวงเขต
เหตุว่ามันได้ช่างหัวท้าวชื่นชม...ฯลฯ”
“ดูช่างงามเลิศล้ำหมอกฮั่วโฮยฮ่า
ยามเมื่อวาโยพัดอ่อนไอออนเอนอยู่
ดูตั้งตอยด้าวดาวเตยเตียรดาษ
รุกขชาติมากลั่นลิมิแท้มากหลาย
กกกายเกี่ยวแกมกิ่งเครือพัน
ดงนั้นมีทางเลาะยัดยาวคราวเย็น
เชิญพราหมณ์เดินดงคั่นชมดอยดวงดอก
คิดฮอดซู้ให้ดูไม้หญ้าแพลง...ฯลฯ”
“ฝูงหมูลิงโตนเต่าโตนเตนเต็นใส่
เที่ยวหากินหมากไม้ชะนี้รื้อบ้างตอง
หน้อยหนึ่งตกหล่นตั้งลึงเฮดหล่นลงดิน
ได้ยินเสียงไก่ฟ้าฮ้องสั่งห้านัย
มยุระกะทาขันแบกเขียวขันคู่
สกุณามันมีขุ่นอนคอยเคียงคู่
กุนีเข้าป่าไม้ไพรกว้างผูดเดียว”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“ขอเขาแวลงไว้คำอุทานสมภารบ่น
อกสิเพพังปนคิดเห็นออกผู้มีตมั่วมั่วสร้างแต่กรรม...ฯลฯ”

(กอไผ่ยายนกเอี้ยง)

“บอกสาเหตุกะบ่ได้ไผ่ฆ่าแม่เมียทำเฉย
 เลยเพิ่มความสลดใจได้**ฮ่าไฮเฮ้อฮ้อง**
 บุญธรรมมองคร่างไรวิญญูณปานไม้ท่อน
 นอนบ่ตึงบ่ดินแสนสิเอนกะบ่ขาน...ฯลฯ”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“รู้จักทำรู้จักสร้างเป็นความดีของน้องพี
 อาที่สองพวกเฮาคงสิรู้ดีที่อาศัย**ไฮฮั่วเฮือน**บ้านล้วนแต่อา...ฯลฯ”

(น้ำตาแม่หม้าย ย่าเลี้ยงไก่อบ่มีโตชั้น)

2) สัมผัสสระ ในบทเทศน์เหล่านี้พบว่ามีการเล่นเสียงสัมผัสสระใน 1 วรรค มีการเล่นเสียงสัมผัสสระเดียวกัน 2 - 4 คำ และมักจะมีคำที่ประสมจากสระอื่นมาคั่นกลางระหว่างการเล่นเสียงสัมผัสด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“กบปลี**ไกล**กกกล้วยผักผีพวย**ไกล**ลาบแจ่ว
 ขึ้นโคกหนึ่งเห็นแต่ต่อ**ตาย**แขวน
 ขึ้นโคกสองเห็นแต่**แต่นตาย**ห้อยเป็น**ยอยย้อย**เป็นช่อ
 ขึ้นโคกสามเห็นแต่**แขง**หมากคือ**เกลือ**สิจำกะบ่มี...ฯลฯ”

“ศรีเฉลียวแก้วมัทรีนางน้อยนาค
 ได้ยินพระบาท**เจ้าจาเว้า**ว่าสิหนี
 นางกะโศกาเศร้ายแสนระ**กำ**ข้าชอก
 หอนสิออกปากต้านกะ**ตัน**ตัน**ขึ้น**ขม
 อกระบมทั้งให้**เหลือใจ**น้ำตาหลัง
 ได้ยินพระเวสสั่งมัทรีนาง**อยู่**บ่ได้**น้ำตา**ย้อยหลังลง...ฯลฯ”

“มัทรีขึ้นขัด**ข้อ**คาคอ**อัน**จ่อ**หล่อ**
 คั้นพ่อบู่ขอสิ**ขึ้น**คำเคียด**คู่**สุข**เว้า**เล่า**ประ**โลม
 มัทรีนางกราบกำมุลบาท**ท**ลวายหัว
 ขอตตามฝ่า**คน**จรพราก**นคร**ไกลบ้าน...ฯลฯ”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“เอากัน**จริง**ชิงกัน**เข้า**เมา**บ่**เมา**จะ**ต้อง**แอน**
 แตน**บ่**ตอด**ผู้**ต้อง**ไผ่**สิ**ย่อง**ว่า**แตน**”

(ผู้ชักได้กินหนังผู้ซังได้กินกระดูก)

“โอ้วว่าในตอนนี้น้สาวหวานใจค้ค้ค้แม่
อันที่แบบเอาแซบมีทางว่าสิกว้างไปได้ดอกแม่เอ้ย
เจ้านั้นเฮ็ดให้คนเย้ยหยามเหยียดวงศ์ตระกูล
เอานาบุญเป็นนาเบื่อนหมายเปลี่ยนสีพระสงฆ์เจ้า... ฯลฯ”

(เมื่อถือสาปากถือศีล)

“หากลิขิตนเจ้าผู้หนาตาเถื่อน
กะส้าเป็นกลากเกลื่อนได้เกาเรื่อยหยังปี
ตนของข่อยบ่แม่นคนบ้ำจี้พอสิเชื่ออันใดไว้
เรื่องภายในของผิวเมียให้งัดเขาย่ามายุ่ง... ฯลฯ”

(แฉ้งคาบมากาคาบหนี)

“มีพิน้อยเหลียวคีนหลังทั้งเป็นห่วง
บ่ได้จาทักท้วงหวงห้ามแต่อย่างใด
ฟังหลายน้อยฮ้องให้ยิ่งใจหวั่นระทมหนัก
แสนเอ็นดูพุ่มพุกกอดเอาถนอมเลี้ยง... ฯลฯ”

(บุญบ่สมบวช)

“โยมผู้ฟังอย่าซ้งซ้ายาสีกาผู้ซึ้ง
บ่แม่นสิกาโกงทำให้หลงปองข้างทางขึ้นสู่สวรรค์
บุญและบาปว่านั่นไผกะส่องเห็นทาง
เหตุและผลหนาบางว่าแม่นพอสิเห็นแจ้ง... ฯลฯ”

(บาปไผบุญมัน)

“บัดนี้ เห็นว่าฟ้าสิดแตกม้างตกระหว่างเดือนเจียง
เอียงกาแหลวแซวนกสงเสียงอยู่แดนใต้
เดือนสามไฟลามไหม้ตึกปีจ้อฟ้าหายกลืน
ฮ้องอยู่ทางทักษิณโหรจารย์อ่านท่วงทวยให้กะว่าดี... ฯลฯ”

(หัวอกแม่น้ำน้ำตาลูกเลี้ยง)

3) สัมผัสสวรรค์ยุค ในบทเทศน์แหล่อีสานพบว่ามีการเล่นเสียงสัมผัสสวรรค์โดย
การนำคำเดียวกันมาวรรณยุกต์ที่ต่างกันเพื่อความไพเราะของบทเทศน์แหล่อีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“มาจ๊กกล่าวถึงน้อยม้ตรีพลอยอยู่กลางป่า
หาผลาหมากไม้พอได้แล้วตัวคีน
พอแต่มาถึงห้องเขาหอมหอมบ่อนเป็นช่อง

สามสัตว์มาเล่นป้อนันท์ทางระหว่างทาง... ฯลฯ”

“บางที่ขึ้นขัดข้อลงคอล้อปู

โปรตอภัยเอ็นดูห้ามัทธิพลาตปลั่งวาจาตั้งบ่แม่นครอง

พูดไปแล้วบ่ถูกต้องเข้าฮ่อมหู

อย่าให้ถ้อมันหนักพักลงปลงไว้... ฯลฯ”

“หิมะลงปมีแห่งปลูพีขึ้นชุ่ม

ชุ่มหมู่มืดาดตันสูงชันซ้อชัน

ดูช่างงามเลิศล้ำหมอกฮั่วโฮยฮำ

ยามเมื่อวาโยพัดอ่อนโอนเอนอยู่... ฯลฯ”

“หน้อยหนึ่งนางเกือบล้มลมบั่นหันปลิว

ทิวนาเอนเอียงโห่งดินควักลุ่ม

เสียงจ้อแจกันหุ้มเทิงกโกฮอนกเอียงโม่

ถูกงูเขียวปิดโปงลักกินตัวลูกน้อยโหนห้อยเกี่ยวพัน... ฯลฯ”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“อย่าลืมาเว้าเกี่ยวเป็นเกี่ยวหลายคม

ขอให้มิมคมเดียวต่อกันกับด้าม

สัญชาติหนามต้องแหลมไว้สัญชาติไฟต้องร้อนวู

ฮู้ว่าผิดแล้วอย่าหลู่บ่แม่นควายบักตู่บ่ทันฮู้ฮ้องไถ... ฯลฯ”

(กินเต่าลืมหา)

5.3.1.7 การซ้ำคำ ในบทเทศน์แหล่อีสานมีการซ้ำคำอยู่จำนวนมาก การซ้ำคำโดยการนำคำเดียวกันมาใช้ในวรรคเกินหนึ่งครั้ง อาจอยู่ติดกันหรืออยู่ระหว่างคำ จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานของคณะอธิษฐานเสียงธรรมทั้ง 15 เรื่อง พบว่ามีการซ้ำคำในบทเทศน์แหล่อีสานทุกเรื่อง มีการใช้การซ้ำคำใน 2 ลักษณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ซ้ำคำเพื่อเน้นความหมาย ใช้คำเหมือนกันซ้ำกันในวรรคเพื่อเน้นความสำคัญและสิ่งที่ต้องการสื่อเป็นพิเศษ บอกให้รู้ความหมายที่ต้องการสื่อ และเป็นการตอกย้ำให้เห็นความสำคัญดังตัวอย่างต่อไปนี้

“บัดนี้ ผุสดีได้ทราบเรื่องหมดทุกเรื่องทีวอนขอ

งอศินมาหอปรางค์หว่างลูกลุนคอยถ่า

ทั้งน้ำตาตักย้อยถึงคราวพลอยผัวบ่เบ็ง

เพ็งผู้ใดกะบ่ได้เทิงให้ฮ้ำไฮ... ฯลฯ”

“ชื่อว่าตงหมุ่นมีแท้คู่สู่นวน

เครื่องกระตังกระแหวพร้อมหนาวจัวเลียใส่ไก่

เครื่องน้อยๆ ใหญ่ๆ เกาะมะลิตั้งต้อนฤดูร้อนกะบ่งใบ... ฯลฯ”

“โอ้ย มีพริฟ่งปุ้วัวบอกเล่ากะคือดี

ชาติสตรีปมีฝัวกะชั่วทรามไปถึงเฒ่า

บอกว่าเขาๆ เจ้า พระยาหลวงตนปุ

จ้างให้นางมีหรืออยู่จักหมื่นแสนโกฏิล้านอย่ามาต่านกะสงตาม...

ฯลฯ”

“ส่วนว่าอาตมากะคือพราหมณ์อยู่แห่น

ขอแวะขอเขาขอเว้าขอจา

ขอหมูขอหมาขอเปิดขอไก่

ขอช้างขอม้าขอวัวขอควาย

ขอคุขอตาขอข้าขอชิงขอบั้งทึงกับทังบั้งน้ำเต้า

ขอฮอดข้าวกับทังสากกระเปือขอหมากเชือกกับทังน้ำปลาแดก

ขอหมากแปบกับทังน้ำส้มฝัก

มันหากเป็นของมักของอี่ตาลุงพราหมณ์... ฯลฯ”

“เฒ่าลงไปไทยล่างขอกุอย่างขอเงินขอทอง

ไประยองขอหิวไปลพบุรีขอไก่

ไปเชียงใหม่ขอสาตไปโคราชขอหมอน

ไปโยโสธรขอกระบองมาได้

ไปฮอดศรีเชียงใหม่ขอสะดุ้งกับแห

ไปอำเภอลุมพุกขอกระจกกับแว่น

ไปฮอดเมืองขอนแก่นขอเงินขอทอง

ไปอำเภอน้ำพองขอหูกขอเกี

พอมาฮอดบ้านนี้ขอจักสองสามพันแห่นเป็นหยั่งกะโยมเจ้า...”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“ให้พี่ตรองเบ็งข้างน้องบ่แม่นปีจอ

พอสิจารู้จักความบ่โจ่งมเป็นแบ้

คิดแห่นแหมแหหรือช่อมองหรือตางขางหรือชื้อ

อย่าให้คนเขาสา่ลือเว้าให้นางชี้ร้ายให้เขาเว้ากล่าวเผด็จ... ฯลฯ”

(กินเต่าลีมหมา)

“สีให้ม่วนทุกๆท่านกะเป็นเรื่องเหลือวิสัย
 ด้วยว่าใจของคนต่างกันพันร้อย
 ลางคนมักผู้เสียงน้องลางคนมักผู้เสียงใหญ่
 ลางคนมักผู้เทศน์ไวลางคนมักผู้เทศน์ซ้ำหลายแท้แต่สติ... ฯลฯ”

(มหาแดง)

“เที่ยวทางใต้เดินทางนั้นบ่ควรจาเว้าคำหยิ่ง
 อันความจริงหรือความจริงมันหากหลีกบ่มีเพราะความเร้นลับ
 มี... ฯลฯ”

“ตอนนี้สงสัยยิ่งสงสัยจริงสงสัยมาก
 แต่หากปากบ่ได้สิมาแก้บาดเมื่อปลาย... ฯลฯ”

(นางหมาขาว)

2) ซ้ำคำเพื่อเน้นอารมณ์ ใช้คำเหมือนกันและใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คำที่มีความหมายตรงข้ามกัน ในการซ้ำคำ เพื่อเน้นอารมณ์เป็นการตอกย้ำให้ผู้ฟังรับรู้ถึงอารมณ์ของตัวละคร ในขณะนั้น เช่น ดีใจมาก โกรธมาก โศกเศร้ามาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“อยู่นำปู่กะสิเลี้ยงบ่ให้ยากแนวใต้
 ขึ้นรถไฟรถยนต์นั่งกระโปรงทรงโก้
 ไปทางใต้ให้เขาโทๆ ย่อง มาแต่ใส่ละคุณหม่อม
 แม่จอมศรีนารถหล่ามาให้พี่แยง
 บัดเจ้าย่างเฮดแอสี่ต้องแดงๆ ลงเตี้ยอ้ายบ่าวจารย์
 คันบมีผู้ด้วนปู่สิดายเป็นจารย์มาจากด้านปากต่อ
 ได้บ่น้อลูกสะไภ้มีทรีเจ้าว่าจ้งใด...มีทรีเอ๊ย”

“พระเวสเฝ้าต่อน้องอ้อมๆ ประโลมออย
 คราวเมื่อพลอยเวียงวังให้เบ็งกันเถาะเดือนน้อย
 บุญผลานำป้องคงสิคีนคนเรศ

เหตุมันเป็นจ้งซี้พระนางหล่าให้ค้อยพิยร

คันนางคิดใครได้ประสบโชคความสุข

กะบ่ควรตามผัวดั่งมาปานนี้

ชื่อศิริกว้างปวงประชามันดินยาก

ปากหากเว้าจ้อยๆ สงสารน้อยนาถแพง... ฯลฯ”

“สิสมหวังไหมหล่อนให้ขอนแก่นนำแทน

ตีว่าพันนี้แก่นี้เฒ่านี้ไถเฒ่ากะเฒ่ายอนโตนั้นตัวบอกถ่า

มือหนึ่งนั้นพิไปขึ้นหวากหัว่ายูน่าพื่อใหญ่จ่า
เจ้ากะยังบอกรให้พื่อถ่านองแห่นพื่อเซียงซุย... ฯลฯ”

“พราหมณ์จึงฮ้ายจั้นๆคาคลาดแกดิงอุต
เคื่อเถาว์ลย์กะเลยหลุดขาดลงเป็นบั้น
เผ่าพราหมณ์หันหัวตั้นเอาจุมูกจับดินวินหล่ามิ่งแม่ง
แข็งใจลูกกะปได้กุมารให้เล่นคีน... ฯลฯ”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“บัตว่ามาถึงห้องกรางานสิต่านกล่าว
เป็นฮ้อนๆ หนาวๆ จักเจ็บหัวปวดทอ้งยามแหล่สิบคือ... ฯลฯ”

(มหาแดง)

“ลางเทื่อเจ็บลางเทื่อซ้ออยู่ในไพรไผ่สิเบ็ง
แวงคิดไปแวงน่านเหิงแวงเว้าไปแวงปวดร้าวโอ้อ่าวทนระกำ...
 ฯลฯ”

(นางหมาขาว)

“ถ่านองนี้บได้กับคุณพื่อต้อตตายโหง
ใจประสงค้อยาคกรองมูลเพ็งบุญผอวนฮ้าย
จั่งแม่นเสียใจฮ้ายพื่อยาคตายให้สิ้นซาก
อันแนวอยากบได้กินอันแนวหิวบได้เคี้ยวเหลือแวงอ้าปากคอย...
 ฯลฯ”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

5.3.1.9 การใช้คำสแลง ถ้อยคำหรือสำนวนที่ใช้เข้าใจกันเฉพาะกลุ่มหรือชั่วระยะเวลา
หนึ่ง ไม่ใช่ภาษาที่ยอมรับกันว่าถูกต้อง จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานของคณะอิษฐานเสียงธรรม
ทั้ง 15 เรื่อง พบว่ามีการใช้คำสแลงในบทเทศน์แหล่อีสาน จำนวน 3 คำ ดังต่อไปนี้

“ให้มีแพนมาชมซ้อบ่อววรรณซ้าดอกแม่
ลูกขอบายขยามแก่อย่าฟ้าวคุมหญ่งหญ่งลูกชายหล่าให้บวชสงฆ์... ฯลฯ”

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

“โตเป็นบ่าววัยซ้ออยากได้เมียมาหาแต่ง
ป็นจนว่าสุดแวงเลยได้เป็นพื่อฮ้างฮอนฮ้อนบ่ส่วงหาย... ฯลฯ”

(บุญบ่สมบวช)

“เห็นพ่อบ้านต่างบ้านอยากกินข้าวอยากกินชিং

อยากมีหญิงมานอนนำแต่งโตปานเด็กชิ่ง... ฯลฯ”

“แม่นว่าพ่อสิเว้าเกี้ยวให้จิตเกี้ยวเป็นเกลียว

เดียวแต่ปากหรือได้น้อว่าสิเอาเป็นแฟนซ้อน... ฯลฯ”

(หัวอกแม่นำน้ำตาลูกเลี้ยง)

“คนที่ฮูปอย่างเกี้ยวอยากตกแต่งให้โตสวย

ซ่อยติดตามซอมคูสิทำดีหรือไม่... ฯลฯ”

(มือถือสากปากถือศีล)

ตาราง 5 ตารางวิเคราะห์คำสแลงที่ปรากฏในบทเทศน์แหล่อีสาน

คำที่	คำสแลง	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายที่ใช้ในวรรณกรรม
1	แฟน	น. ผู้นิยมชมชอบ	คนรัก
2	ซ่า	ว. เสียงดังอย่างเสียงน้ำแตกกระจาย	ทำตัวเป็นนักเลง, หัวโจก
3	ชิ่ง	ว. รวดเร็ว	วัยรุ่นคะนอง

5.3.1.10 การใช้สำนวนสุภาษิตไทย บทเทศน์แหล่อีสานใช้เทศน์เพื่อมุ่งสั่งสอน ชัดเกล้าจิตใจผู้ฟัง ผู้แต่งได้นำสำนวน สุภาษิตของไทย มาใช้เปรียบเทียบกับอุปนิสัยของตัวละครโดยประยุกต์จากภาษาไทยกลางให้เป็นภาษาไทยถิ่นอีสาน แต่ยังคงความหมายเดิมของสำนวนสุภาษิตไว้จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานของคณะอธิษฐานเสียงธรรมทั้ง 15 เรื่อง พบว่ามีการใช้สำนวน สุภาษิตในบทเทศน์แหล่อีสาน จำนวน 14 สำนวนสุภาษิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตาราง 6 ตารางวิเคราะห์สำนวนสุภาษิตไทยที่ปรากฏในบทเทศน์แหล่อีสาน

ที่	สำนวน สุภาษิตที่ปรากฏในบทเทศน์แหล่อีสาน	สำนวน สุภาษิตไทย	ความหมาย
1	เข็นครกขึ้นภูเขา	เข็นครกขึ้นภูเขา	ทำงานที่ยากเกินกำลัง ความสามารถของตน ต้องใช้ความอดทน และความพยายามมาก
2	มือถือสากปากถือศีล	มือถือสากปากถือศีล	แสดงตัวว่าเป็นผู้มีศีลธรรม แต่กลับประพฤติชั่ว

ตาราง 6 (ต่อ)

ที่	สำนวน สุภาษิตที่ปรากฏ ในบทเทศน์แหล่อีสาน	สำนวน สุภาษิตไทย	ความหมาย
3	ชั่วช่างชิตีช่างพระ	ชั่วช่างชิตีช่างสงฆ์	ปล่อยไปตามเรื่องตามราว ไม่สนใจ ไม่เอาเป็นธุระ
4	ฮักงัวเพิ่นให้ผูก ฮักลูกเพิ่นให้ตี	รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี	เลี้ยงลูกอย่าเอาแต่รักทะนุถนอม ต้องรู้จักเขี่ยนตีสั่งสอนเมื่อทำผิด เพื่อให้หลาบจำ ไม่เช่นนั้นลูกอาจไม่กลัวเกรง และเสียคนได้
5	สอนหนังสือสั่งฆราวาส	สอนหนังสือสั่งฆราวาส	สอนในสิ่งที่เขารู้ดีอยู่แล้ว
6	พลิกแผ่นดิน	พลิกแผ่นดิน	เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองประเทศครั้งใหญ่ หรือครั้งสำคัญ
7	หน้าเนื้อใจเสือ	หน้าเนื้อใจเสือ	หน้าตาดูใจดีมีเมตตาแต่ใจคอดุร้ายโหดเหี้ยม
8	โปรตอย่าเชื่อใจทาง อย่าวางใจชนชั้น	อย่าไว้ทาง อย่าวางใจคน	การไว้ใจคนอื่นมากเกินไป อาจจะทำให้ได้รับความเดือดร้อนได้ หรือไม่ควรไว้ใจใครมากเกินไป เพราะเขาอาจจะทำให้เราเดือดร้อนในภายหลังได้
9	กระต่ายขาเดียว	กระต่ายขาเดียว	การยื่น กราน ไม่ยอม รับ ผิดปากแข็งยืนยันคำพูดเดิม
10	ชื่อกินบ่หมดคคกินบ่นาน	ชื่อกินไม่หมด คคกินไม่นาน	คนชื่อสตัยจะอยู่ที่ไหนก็อยู่ได้นาน และมีความมั่นคงในชีวิตการงาน ส่วนคนคคองอยู่ที่ไหนก็อยู่ได้ไม่นาน
11	เห็นกงจักรเป็นดอกบัว	เห็น กง จักร เป็น ดอกบัว	เห็นสิ่งที่ไม่ดีเป็นดี หรือเห็นสิ่งที่ผิดเป็นถูก
12	ตำน้ำพริกละลายน้ำ	ตำน้ำพริก ละลาย แม่น้ำ	ลงทุนไปมากแต่ได้ผลประโยชน์ไม่คุ้มทุน
13	อย่าแก่งตืนไปหาเสี้ยน	แก่งเท้าหาเสี้ยน	หาเรื่องเดือดร้อนใส่ตัว

ตาราง 6 (ต่อ)

ที่	สำนวน สุภาษิตที่ปรากฏ ในบทเทศน์แหล่อีสาน	สำนวน สุภาษิตไทย	ความหมาย
14	อันน้ำฮ้อนปลาเป็น อีกน้ำเย็นปลาดาย	น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาดาย	คำพูดที่ตรงไปตรงมา อาจไม่ถูกใจ ผู้ฟัง แต่ไม่เป็นพิษเป็นภัย คำพูดที่ ไพเราะอ่อนหวาน ซึ่งถูกใจผู้ฟัง แต่อาจเป็นโทษเป็นภัยได้

5.3.1.11 การใช้พยางค์ เป็นสุภาษิตพื้นเมืองอีสาน ลักษณะเป็นคำกลอนสุภาษิต ใช้
สั่งสอนในแง่ต่าง ๆ ประมวล พิมพ์เสน (2545: 29) จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่อง
พบว่ามีการใช้พยางค์ประกอบกับกลอนเทศน์แหล่อีสานในลักษณะคำสั่งสอน โดยใช้การเปรียบเทียบกับ
พฤติกรรมของตัวละครในบทเทศน์ และมักขึ้นต้นด้วยคำว่า “เพิ่นว่า” เพื่อเป็นการอ้างอิงว่ามีผู้ได้
กล่าวไว้แล้วก่อนกล่าวพยางค์เสมอ ดังตัวอย่าง

“บัดนี้ เพิ่นว่าธรรมดาพระเห็นกันอ้างพรรษา
หมาเห็นกันอ้างแข้วแมวเห็นกันฮ้องม่าวๆ
พ้อผู้สาวกะเลยคิดอยากเกี่ยวคุ้ยเล่นให้สว่างหงา”

(มหาเวสสันดรชาดก)

“ อัจจรรยใจไอ้แนวปลาตีนน้ำใหม่
ปลาชีวไลคาบแหหนีไปซ่อนอยู่หลบหิน
ใจมนุษย์ดันดินปั้นปั้นกระสานกาม
บ่วงทั้งสามพันระนั่งมัดคอแขวนเท้า”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“ถูกหรือแพงเอาแดงไว้กะยังดีกว่าสีอื่น
เป็นชาวพุทธรอย่าได้ลั่นครองขนานเพิ่นซ่าเฮี้ยงสีเป็นเบื่องบาปหนา
อาตมานั้นนำสีขิมอบชีวังกาย
ถวายเป็นองค์พระสัมมาศาสดาهمتลั่น”

(เมื่อถือสาก ปากถือศีล)

“เพิ่นว่าแนวบอนคันบ่กลับกลายเป็นบัวแบ
ผักแคเอ๋ยบ่กลับกลายเป็นบวบ
ขวบมีก็ร้อยมือกับเดือนนั้นอีกท่อดั”

(กินเต่าลืมหมา)

“เห็นต่อนไขดีกว่าเนื่อบัฐเมื่อว่ามันผิด

ป้ไตร์ตรงครวญคิดก่อนสิพาที่ด้าน

ฮักหมาหลงกว่าหมาบ้านโบราณจว่าผิดข้าย

ผู้เมายศยอมลิมตายลิมฮอดกายลิมแก่เฒ่าโบราณเว้ากล่าวเพียง”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

“ถ้าขาดฝนจะต้องแล้งแล้งแล้วเหล่ามีฝน

มีปะปนกันมาคู่เคียงกันพร้อม

ถ้ามีผอมต้องมีอ้วนปนมาเป็นคู่

ก็กับคู่ว่านั้นมินานแล้วแต่ก่อนมา”

(น้ำตาแม่หม้ายอย่าเลี้ยงไก่บ่มีโตขึ้น)

5.3.2 ศิลปะการใช้โวหาร

โวหาร หมายถึง ชั้นเชิง หรือสำนวนในการพูด หรือแต่งหนังสือ โดยการสรรคำให้มีลูกเล่นเป็นสื่อบุคคล มีวิธีการและมีศิลปะเพื่อสื่อให้ผู้รับสารรับสารได้อย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจนและลึกซึ้ง รับสารได้ตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ตลอดจนขยายความให้เกิดความรู้สึกนึกคิด ผู้ฟังเกิดจินตภาพและสามารถคล้อยตามผู้ส่งสารได้ จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่อง พบว่าในบทเทศน์ทุกเรื่องจะมีการใช้โวหารอยู่ 5 ประเภท รายละเอียดดังต่อไปนี้

5.3.2.1 บรรยายโวหาร บทเทศน์แหล่อีสานมีการใช้บรรยายโวหารเพื่ออธิบายสิ่งต่างๆ ที่เน้นรายละเอียดเบื้องต้นให้ผู้ฟังได้รับทราบ จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่อง พบว่าในบทเทศน์ทุกเรื่องจะมีการใช้บรรยายโวหารอยู่ 3 ลักษณะ คือ บรรยายตัวละคร บรรยายสถานที่ บรรยายความรู้สึกของตัวละคร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) บรรยายตัวละคร ใช้เพื่อบรรยายแนะนำตัวละคร บอกชื่อ ลักษณะตัวละคร อุปนิสัยขณะเปิดเรื่องเพื่อให้ผู้ฟังทราบถึงลักษณะเฉพาะของตัวละครแต่ละตัว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ขอสวมบทบาทแสดงเป็นนามแฝงในนิทานชื่อว่าญาครุจ้อย
 บวชแต่เป็นเณรน้อยบ่เคยสึกออกจักทำ
 ศึกอยู่ดอกหากศึกษาในหลักธรรมพุทธเจ้ามีความรู้จนเทศน์ดัง
 เทศน์ใส่ญาครุก็อยู่บ้านโห่งลุยลาย
 ตายย้อนติดนะโมเมโยมเฮฮาจนโตนฮ้าน
 อาจารย์ปานญาครุเหลืออีกซาแฉและซาจ้อย
 จ้อยไล่จนธรรมาสันเกลี้ยงลือเลื่องว่าเทศน์ดัง

เดี๋ยวนี้มาอยู่ยังวัดเชิงท่าบ้านนามน
 สาธุชนต่างเคารพพัฒนาอารามเยี่ยม
 เมื่อวัดวาไสล้อมศรัทธาโยมกะหล่นหลั่ง
 ทั้งฟ่องเป็นนิกเทศน์ดั่งกิจนิมนต์แต่ละมือบ่มีว่าง ว่าเว้นวัน...”

(มือถือสากปากถือศีล)

“ตัวของฉันกะสิได้บอกกล่าวนามแฝง
 เป็นหนูแดงในนิทานภาคประพันธ์วันนี้
 อายุมีเพียงสิบห้าตามประสาบ่ทันใหญ่
 อยู่ระหว่างเยาว์วัยพวมอยากเป็นอยากรู้ศึกษาไว้ไตร่ตรอง
 เด็กชายแดงต่างจากฝูงพี่น้องสมองเลียนเรียนดี
 แต่บ่มีจิงหวัเพราะขาดเงินกูลเกื้อ... ฯลฯ”

(มหาแดง)

2) บรรยายสถานที่ ใช้เพื่อบรรยายฉาก สถานที่ ประวัติความเป็นมาเพื่อ
 ทำความถึงเรื่องที่จะเทศน์ และการเปลี่ยนฉากในแต่ละตอนของเรื่องที่เทศน์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“นำความเดิมแต่ครั้งดงดอนป่าทั้นเป็นเมือง
 ลูกชายเคื่องซัดใจฆ่าแม่ตายแต่ปางก็
 ชาติเจตีย์หลักฐานเค้าศรัทธาเฮาเคยเห็นบ่
 ยโสธรเด้อโยมพอสายอุบลยนต์ผ่านวังจริงแท้แน่นอนอน
 ยศสุนทรเป็นนามเค้าให้จำเอาอย่างแน่วแน่
 บ่อนลูกชายได้ฆ่าแม่ทำเป็นธาตุก่องข้าวน้อยสถิตตั้งอย่างเปิดเผย... ฯลฯ”

(ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่)

“ข้าแต่องค์ท่านให้พระยาใหญ่ผู้ครองปรางค์
 เหตุที่นางมาเนาไว้ไพร่ป่าพนอมดอมไม้
 อันบิดามารดาให้กะเป็นคนคือว่า
 ในตอนนั้นพ่อแม่พาไปเที่ยวป่าแสวงชมหมู่ไม้ในด้าวอำพลวง
 พอมาสอดปากกว้างพ่อแม่ลูกเลยหลงกัน
 ส่วนหม่อมฉันกับน้องหญิงมิ่งก็ลายน้อย
 พลอยพลัดหลงเริงย่านในดงदानอันแสนย่าน
 ค้างอยู่ป่าหิมพานต์อาศัยกินหมู่ไม้ปลาเนื้ออยู่เลาะธาร... ฯลฯ”

(นางหมาขาว)

3) บรรยายความรู้สึกของตัวละคร ใช้บรรยายเพื่อแสดงความรู้สึกของตัวละครแต่ละตัวว่ากำลังมีอารมณ์เช่นไร ซึ่งในการเทศน์บรรยายอารมณ์นี้พระนักเทศน์ต้องใช้น้ำเสียงให้เหมาะสมกับอารมณ์ของตัวละครเพื่อความสมจริง เช่น ใช้เสียงสั้น ห้วน เมื่อแสดงอารมณ์โกรธ ใช้เสียงช้า ทอดเสียงยาวเมื่อแสดงอารมณ์โศกเศร้า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ระหว่างสองลูกเต้าพวมยาตแยงมุลมั่งกัน
ผู้สำคัญกำลังตายผู้เห็ดดีกำลังแย
ไผสีโดนเจอแสบเห็นกันบ้นม่อ
ลีนสอพลอภาวตีผู้่น้องกำลังเข้าสู่ชัย
ใช้ลวดลายและลูกไม้เอาใจแม่ให้ไหลหลง
เพื่อประสงค์ครองมุลแต่ผู้เดียวเอาไว้
ใหม่บ่เหย็งเห็ดให้ยุ่งบุงบเพเอาเม็ดผ่า
เพื่อให้ทางมารดาเชื่อคารมทุกๆ ด้านงานสร้างบ่เห็ดหยัง...ฯลฯ”

(ผู้ชักได้กินหนังผู้ซังได้กินกระดูก)

“แม่มีมือกะจริงน่าแม่มีขาจะจริงอยู่
แต่แนวพาเบ็งดูนั้นคือตาบอกเบ็งมีได้ล้ำบ่มี
ยามสิลูกออกจากที่อาศัยเพ็งเอามือคลำ
ตำเสาเอือนพ่องเตะของเหยียบกระโถนชนแก้ว
แนวว่าตาบตีนี้อย่าซุซิช้ายให้แม่
อันกายนบมือแกคิงบ่แข็งแสบแต่กินข้าวได้ค้อยคลำ
ถ้ายได้ป่นถ้ายได้แจ้วให้จับมือแม่จ้ออย่าทำเคียดทรงสุน
บุญเจ้าเพียรมารดาสิช้อยซุบจนไฮ้...ฯลฯ”

(บุพกรรมพระโมคคัลลานะ)

5.3.2.2 พรรณนาโวหาร บทเทศน์แหล่อีสานมีการใช้พรรณนาโวหารเพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ซาบซึ้งเพลิดเพลินไปกับบทประพันธ์ โดยมุ่งให้เห็นภาพ และอารมณ์ ดังนั้น จึงมักใช้การเล่นคำ เล่นเสียง ใช้ภาพพจน์ แม้นเนื้อความที่เขียนจะน้อยแต่เต็มด้วยสำนวนโวหารที่ไพเราะ จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่อง พบว่าในบทเทศน์ทุกเรื่องจะมีการใช้พรรณนาโวหารอยู่ 4 ลักษณะ คือพรรณนาธรรมชาติ พรรณนาอารมณ์ของตัวละคร พรรณนาสถานที่ และพรรณนาลักษณะของตัวละคร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) พรรณนาธรรมชาติ ใช้พรรณนาฉาก ธรรมชาติที่ตัวละครได้พบเจอ ระหว่างเดินทาง ได้แก่ พรรณไม้ สัตว์ ธรรมชาติที่ตัวละครได้พบเห็น โดยใช้คำในการพรรณนาที่สามารถทำให้ผู้ฟังสามารถเกิดจินตนาการและเห็นภาพได้ โดยการพรรณนาลักษณะของธรรมชาติ อากัปกริยาของสัตว์ และการเคลื่อนไหวของธรรมชาติ เช่น เสียงลมพัด เสียงน้ำตก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“พร้อมไปด้วยฮ่อมห้วยเหวลึกเรียงระดับ
 ดุตั้งเป็นทางลับถ่านดงแดนไม้
 สัตว์ในไพรเหมยม้าหมีเมยมอมมั่ง
มินาๆ ประหลาดล้าเงี้ยวเลียปลาน
มีผีภูใหญ่ฮ้ายรักษาด่านแดนดง
 ไผ่บ่เคยเที่ยวหลงอาจชีวาม้วย
 ดิดูเขาแดนห้วยรหัสชลแดนฝั่ง
 อดกวางฟานมั่งม้าประสงค์ไซ้ชอกกิน
 ดินระยะหว่างนั้นขาดผู้สัญจร
 บ่มีคนเที่ยวทางยากคนสิเดินได้
 มีแต่สาขาไม้ไพรวัลย์มีดหมอก
 มีนางเครื่องสอดเกี้ยวเขี้ยวมั่วตั้งคราม... ฯลฯ”

(มหาเวสสันดรชาดก)

2) พรรณนาอารมณ์ของตัวละคร ใช้พรรณนาอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร เมื่อต้องการแสดงอารมณ์ต่าง ๆ เช่น อารมณ์โกรธ อารมณ์โศกเศร้าเสียใจ อารมณ์ดีใจ โดยมีการใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบกับความรู้สึกของตัวละครเพื่อแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ของตัวละครในขณะนั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“บัดนี้ คักละเตื่อพอปานห่างแห้ว
 ไว้แหลวดังถึกเหยื่ออ้อย
 บุดูหนังทีละหนอยเลยเจอบ้างยักคอ
 คอบความหิวบคิดพ้อถึกลูกไล่ถอยหลัง
 น้ำตาพังโถมตัวยืนทรงตัวลุกขึ้นนั่ง
 แนวพายเฮือบฮอดฝั่งหัวหัวเรือกระโดดขึ้นบ่ถึงซ้าตาฝั่งชล
 แม่เลี้ยงไก่อักจั้นเพียรเกียเหยื่อออกจนพี
 เลยบ่มีโตขันย่อนว่ามันพอแล้ว
 น้อเฮี้ยนน้อนิลแก้วกามองเห็นกะไรค่า
 หมามีหลายคนบ่ย่านย่อนฮอนฮ้องเห่าบ่เป็น

เห็นแล้วละบัดนี้ย่าเลี้ยงไก่ปมีขัน
 คอบว่ามันบ่เห็นคุณค่าข้าวสารผู้เคยเลี้ยง
 เปลืองท่อใดเฮากะให้อาศัยมันให้ขันส่ง
 เฮาถางป่าถางดงเพื่อประสงฆ์ปลูกต้นไม้แดงเต้ากะเพือกิน... ฯลฯ”
 (น้ำตาแม่หม้ายย่าเลี้ยงไก่ปมีโตขัน)

“ญาครูเอ๊ย ตัวหวานใจว่ารุ่นบ่จักที่ทางหน
 โปรตหลูโดนหญิงพลอยท่าแม่ตาย่านเป็นพริ้ว
 ที่มารดาผิดไปนั้นขอรับแทนเหมิตทุกสิ่ง
 เลานั้นบาปจริง ๆ มือถือสากปากว่านั่นถือหมั้นแก่นศีล
 เมื่อลาวหายสว่างสิ้นฉันสิแ่อวอนมารดา
 ให้เลาขอขมายกโทษทัณฑ์ถวิลน้อม
 ขอแก้จอมผู้ศีลสร้อยเทียบระฆาตตั้งหมั้นเที่ยง
 โปรตเมตตพวกไพร่เมืองสาธุชนแทนเถาะนำอย่าหมายฆ่าทำเดียด
เขี้ยวเอี้ยน้อเจ้าผู้เขี้ยวใบกล้วยเห็นคนชวยอย่าเหยียบย่ำ
ญาครูนั้นเป็นผู้เคร่งในครองธรรมจยกกรรมและโทษฮ้าย
 ให้มาย้างแทนเถาะเด้อ นั้นละนำ ท่านญาครู...”

(มือถือสากปากถือศีล)

3) พรรณนาสถานที่ เป็นการพรรณนาการเดินทางของตัวละคร จากที่หนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่ง โดยการพรรณนาสถานที่ต่าง ๆ ระหว่างการเดินทาง มีลักษณะคล้ายคำประพันธ์ ประเภทนิราศของภาคกลาง เป็นการพรรณนารายละเอียดต่าง ๆ ที่ตัวละครได้พบเห็นขณะเดินทาง อาจเป็นสถานที่ โบราณสถานสำคัญ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“แสงทองใสสว่างแล้วแจ้งฮุ่งอรุโณ
 เมื่อยอกโขเฒ่ายายเอ๋ยฮอดสถานี่แล้ว
 ฟังเสียงแซวๆ จันสถานีเมืองอุบลไปซื้อตัวแล้วขึ้นขี่
 ได้หกโมงพอตริรถไฟเปิดหวูดฮ้องขบวนเคลื่อนไ้ตรง
 ฟังแต่เสียงเบิ่งป้างรถไฟแล่นเป็นจิงหวะ
 อินทะเนี่ยกะขับเร่งเร็วพ่าย้าย

ได้ยินแซวๆฮ้องนำกันเป็นตาหน้าย

นั่นแมนเสียงคนขายข้าวหมูแดงพ่องน้ำสัมนมฮ้อนอยู่รถไฟ

ขบวนผ่านเคลื่อนย้ายศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์จังหวัดข้าวแซว

คนฮ้อง

จักขยของชายสัมพันธ์บึงปะหมี่

รถไฟจอดสถานีสาวกะยี้มแต่ละน้อยตาละห้องฟองหวาน... ฯลฯ”

(มหาแดง)

4) พรรณนาลักษณะของตัวละคร เป็นการพรรณนารูปพรรณสัณฐานของตัวละคร เป็นการพรรณนาตัวละครเพื่อชี้ให้เห็นลักษณะเด่นของตัวละคร เช่น พรรณนาใบหน้า พรรณนาร่างกาย พรรณณาอุปนิสัย กิริยามารยาท ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ญาครูเอี้ยอันนี่นางลูกผู้ข้าตากะงามคิ้วกะโค้ง
กิริยาท่าระหงบัตยามหยับย่างย้ายพอปานข้างม้ายโฮง

ทั้งฟององต้องแต่งอันขาแข่งปานลำเทียน

การกวาดเหือนดูชานโลดคองปานหมากตุ้มกลิ้ง

เป็นผู้หญิงเต็มร้อยบาดได้จาจำจ้าม่วน

ผิวกะขาวงามนวลบ่จำเป็นต้องพอกแป้งไผเห็นแล้วมักบ่วยาย

บ่อยากเว้าพื้นฮ้ายผู้ชายหลังเข้ามาดู

จักบ่าวครูบ่าวนายต่างม้ายมาเพื่อกวนเว้า

คันสิเอาผิวซอมนอนน่านับบ่คู

หากแพงไว้ถ้าญาครูสิไปเอาอยู่ซอมนบ่ยอมให้เกี่ยวไผ... ฯลฯ”

(มือถือสากรปากถือศีล)

“บัดนี้ ฉันทจักเล่าภาคพื้นกอเกิดอิตาพราหมณ์

สบบ่งามรูปฮ้ายทั้งหัวล้านเถิกเถย

ไผเห็นแล้วผัดสิยานซีไผใหญ่ทั้งดำ

มันบ่ทำอิหยังผัดแต่ใหญ่ขึ้นมาไฮ่นาบเคยเว้า

ส่วนอิตาพราหมณ์แต่มีแต่ขอทาน

ขอไปตามวัดขอพิตขอวีขอไปตามบ้าน... ฯลฯ”

(มหาเวสสันดรชาดก)

5.3.2.3 เทศนาโวหาร ในบทเหล่านี้จะมีความเด่นชัดในเรื่องเทศนาโวหารเพราะเนื้อเรื่องมีจุดมุ่งหมายในการสั่งสอนผู้ฟัง แสดงความแจ่มแจ้งเพื่อให้ผู้ฟังคล้อยตาม มุ่งชักจูงให้ผู้ฟังคิดเห็นหรือคล้อยตามความคิดเห็นของพระนักเทศน์ โดยการแฝงคติธรรมหัวข้อต่าง ๆ ถ่ายทอดผ่านพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องผ่านบทเทศน์เหล่านี้ จากการศึกษาบทเทศน์เหล่านี้ทั้งหมดทั้ง 15 เรื่อง พบว่ามีการใช้เทศนาโวหารอยู่ 3 ลักษณะ คือ พ่อแม่สั่งสอนลูก สามีสอนภรรยา พระสงฆ์สอนประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) พ่อแม่สั่งสอนลูก เป็นการสอนในลักษณะของผู้มีประสบการณ์มาก่อน ซึ่งตรงกับสำนวนไทยที่ว่า “อาบน้ำร้อนมาก่อน” และไม่ต้องการให้ผู้ถูกสอนทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ตามหลักคุณธรรมจริยธรรม เมื่อพ่อแม่เห็นว่าดีแล้วลูกในฐานะผู้อยู่ใต้การปกครองต้องปฏิบัติตาม อีกทั้งยังมีการยกเรื่องพระคุณของบิดามารดา มาเป็นเทศนาโวหารในการระลึกถึงผู้มีพระคุณ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“คักละเต๋อแม่ยายเฒ่าตกเอาปานไข่ม
 ล้าตงห่มดำตมมมนำดินเขี่ยชี้หญ้าคือบ้ำอังอุรา
 คุณของแม่นั้นล้นฟ้าหนักหิ้นญญา
 หาแนวชาเสมอเหมือนบ่ท่อนุคุณท่าน
 เป็นประธานผู้นำหน้าเป็นคนตีชี้ทางก่อน
 เป็นผู้บอกผู้สอนให้รู้เหนือรู้ได้มารดาไท่เล่าประโลม
 นับแต่อกท้องมัมประคองใส่บ่ไล่ป่า
 นอนผิงไฟกัดกินเกลือจนเหงื่อไหลโคลย้อย
 แม่บ่ถอยมีแต่หย็บๆ เข้าเอาไฟขางจนท้องต่าง
 เเท็งน้ำกินกะต้มฮ้อนนอนยั้งนั่งสะแนน
 ถึงสิทุกข์ยากแค้นบ่เคยบ่นแม่ทนอด
 ย่านน้านมบ่เพียงพอบัดลูกหิวแม่ทนได้... ฯลฯ”

(น้ำตาแม่หม้ายอย่าเลี้ยงไก่ปมโตขึ้น)

“จั่งว่าฟิงเต๋อกล้วยมือกวยเปลแล้วเท่กล่อม
 ซักผ้าซี้ตีผ้าอ้อมผืนผ้าที่ห่มนอน
 โลกถือสำจนสะท้อนผู้เป็นแม่มารดา
 ลูกบวชชวยยกชื่อว่าพรหมน้อสมชั้น
 อัจฉริยะแต่บุดรน้อยผู้กลางคนหาทางซ่อม
 เฮ็ดให้พรหมเฟิ่นเตื่อตร้อนหมองเศรร้าแก่น้ำตา
 แม่สอนมาออกจนล้าลูกผั้นผ้าไฟแดง
 แจ้งแก่ชาวมวลบุตรเพื่อหยังดอกเดื่อน่า
 ที่มารดาสั่งสอนให้มวลบุตราเคารพแห่น
 ชั้นชื่อว่าพ่อแม่แม่นสิฮ้ายออกจนล้า
 เมตตานันเฟิ่นเปี่ยมทรวง... ฯลฯ”

(มือถือสากรปากถือศีล)

2) สามีสอนภรรยา เป็นการใช้อ้อยคำตามหลักปิตาธิปไตย คือผู้ชายเป็นใหญ่เหนือผู้หญิง หากหญิงใดปฏิบัติต่อสามีได้ดีจะเกิดแต่ความเจริญกับชีวิต สะท้อนให้เห็นค่านิยมของคนในสังคมที่ยังยกย่องให้ผู้ชายอยู่เหนือผู้หญิง สามีนี้น่าที่เป็นทั้งหัวหน้าครอบครัวและผู้บริหารสถาบันครอบครัว ทุกคนในครอบครัวต้องอยู่ในโอวาทของสามีหรือผู้เป็นบิดา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ทุกสิ่งอย่างตลอดสิ้นให้นางช่วยแสวงหา
สร้างศรัทธาปะสาธะสละทวนทานร่วม
สิทธิารวมทุนไว้เป็นปัจจัยทานให้พ่อ
บิดาคือไม้ท่อนแม่คือแพผ่าคลื่นลอยข้ามอ่าวหนอง
ทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามครองท่านพระสัตถา
ใช้วิจารณ์ญาณอ่านประเด็นให้เห็นแจ้ง
อย่าใจแข็งแพงศรีน่องจงตรีกตรองให้ถ่วงถี่
มีสัมมาทิฐิทำความเห็นให้ถูกต้องอย่าหมองเศร้าเก่าใจ... ฯลฯ”

(บุญนำกรรมแต่ง)

“ฟังสาก่อนน้องเหล่าพี่ว่าทางซัง
ความผิดหยั่งพอมืดนอกใจบ่เคยพ้อ
เจ้าทำผิดแต่เพียงข้อบมีเลยสำหรับพี่
โลกนี้หาคนดีคือมัทรีโลกจ้อสิหาพ้อยากจัง
คำสัญญาแต่ก่อนครั้งคราวก่อนพี่จำจด
ตนพี่ชายบ่เคยคคนอกใจนางพ้อครั้ง
อนิจจังคนเฮานี้ดูจนที่แม่น้ำล่อง มัทรีเอ๊ย
ต้องมีลงและขึ้นยืนต้นต้องโค่นปลาย
ยามน้ำขึ้นปลากะแล่นล้ายๆซบไล่กินมด
บ่ทเวลานที่ลตมดกะลุยเจาะซ้า
คำนี้อุปมาไว้เวลาเฮาตุ้มไพรประชาชนสุขใจ
คือตั้งบ่ล่องน้ำเฮานั้นเปรียบตั้งปลา
ถึงสิตีและฆ่ากินเรียบกะคงหมด
บ่ทเวลานที่ลตมดกะลุยเจาะซ้า... ฯลฯ”

(มหาเวสสันดรชาดก)

3) พระสงฆ์สอนฆราวาส เป็นการใช้ถ้อยคำในเชิงสั่งสอนโดยตรง ในฐานะที่ พระสงฆ์เป็นผู้นำทางศาสนา มีหน้าที่สั่งสอนให้ศาสนิกชนรู้จักผิดชอบชั่วดี มีการใช้ถ้อยคำ เปรียบเทียบเพื่อแสดงให้เห็นถึงผลของการกระทำทั้งด้านบวกและด้านลบ ตลอดจนเปรียบเทียบการ กระทำของพฤติกรรมคู่ตรงข้าม เพื่อให้ผู้ฟังได้เห็นภาพอย่างชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เมื่อนั้นองค์ญาครุจ้อยแจกกลอยคนถึกหนังอ่อน
 จำลีหาอุบายสอนยายผู้เห็นแก่ได้ให้เลาฐู้เงื่อนงำ
 เป็นการเตือนตอกย้ำผู้ย้ายแก่ชรากาล
 ให้ฐู้หวานหรือคาวอีกข่าวดีหรือร้าย
 ให้ฐู้หมายให้ฐู้คำอันใต้ชาก็หน่ยแห่น
 เลานักสักแต่ว่าแก่อันแนวแก่ย่อนเกิดได้บ่นานล้าแก่ศีล
 ปานนั้นว่าเจ้าของสิ้นมวลกิเลสตัณหา
 บาดว่าตัวอวิชชาอยู่บึงตาเนื้อ
 เสียศักดิ์ศรีของคนเฒ่าสนเคาจุงแต่บ่อย่าง
 เอ็นว่าเฒ่าตาฟางมองบ่เห็นชั่วร้ายหมายได้แต่ท่าเดียว
 ยายตุ่นเอ้ย ขึ้นชื่อว่างูอดเงี้ยวบ่มีพิษเสมอไป
 ในบางตัวบางชนิดพิษบ่มีอ้อหยังจ้อย
 มีดที่ซ่อยอาจคมหล่อยบ่มีทางสิซ่อยแซ่
 แก่บ่มีศีลอยู่ค่าเขากะเอ็นว่าแก่ตาย
 คนที่ถูกเอ็นเอ้อยอ้ายย่อนเกิดก่อนคนจา
 คนชราจะคี่เดียววุฒิวัยเจริญก้าว
 สิเอ็นสาวว่ายายเฒ่าเอ็นบ่าวแวงว่าพ่อใหญ่
 มันกะเอ็นบ่ได้หากคนเหยียดเมือฟัง... ฯลฯ”

(เมื่อถือสาปากถือศีล)

“จั่งว่าตุราท่านประสททานเศรษฐีท่าน
 ผู้เลื่อมใสในทานยากสิหาพบพ้อให้ฟังข้อบ่อนแสดง
 โลกธรรมนั้นเพิ่นแจ้งว่าเป็นคู่เทียมสอง
 ไผ่บ่มองเห็นจริงสิมีตมนมัวฟ้า
 เช่นยามมียศลาได้เป็นนายเป็นเจ้ากะมัวเมาเหิมเห่อ
 เฮ็ดอ้อหยังกะฟุ้งเฟ้อคนกะย่องยกเสริญ
 จั่งผู้แทนราษฎรที่พวกเขาอ่านเอ็นเว้ง่างาย ๆ ว่า ส.ส.
 เข้าไปยอมมือยกอยู่สภาภายพุน

ยามมีบุญได้เป็น ส.ส. สร้างกะอ้างโตโก้เด่น
 ผู้ได้เห็นกะนบไหว้วอนวึงให้ช้อยเหลือ
 คือจั่งโคเอากะเดียดังเด่นเป็นประจักษ์
 บ่อดคนทายทักระหว่างบารมีกุ่ม
 ย่างไปไสกะเป็นบุ่มคนซุ่มล้อมหลัง
 จักทางหน้าทางหลังบริวารพี่น้องพงค์พ้องเพื่อนฝูง... ฯลฯ”

(บาปไผบุญมัน)

5.3.2.4 สารกโหวหาร ใช้มุ่งให้เห็นความชัดเจนของเนื้อความและความหมายในบทเทศน์
 แผลอีसान โดยการยกตัวอย่างเพื่ออธิบายประกอบให้เห็นชัดยิ่งขึ้น หรือนำมาสนับสนุนความคิดของผู้
 พูดให้มีความหนักแน่นน่าเชื่อถือ ซึ่งสารกโหวหารนี้อาจจะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของบรรยายโหวหาร
 พรรณนาโหวหาร หรือเทศนาโหวหารก็ได้ ดังตัวอย่างเช่น

1) สารกประสพการณ์ เป็นการนำประสพการณ์ชีวิตโดยตรงมาสอดแทรกใน
 พฤติกรรมของตัวละคร ซึ่งอาจจะเป็นประสพการณ์ที่ผู้แต่งเคยประสพมาด้วยตัวเอง แล้วนำมา
 ถ่ายทอดผ่านตัวละครโดยยกเป็นอุทาหรณ์หรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ได้ประสพมาด้วยตัวเอง
 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ฟังเด้อแดงลูกหล่าฟังพ่อว่าแล้วจำจด

นี้แม่นสุนทรพจน์วิภาคคำควรเว้า

ยามเจ้าเจ้าไปทรงผ้ากาสาทรงเครื่อง

แพรสีเหลืองห่อหุ้มคลุมแล้วให้ต่างหลัง

อย่าเฮ็ดคือแต่ครั้งคราวเมื่ออยู่เป็นโยม

เฮ็ดให้สมเป็นเณรเหล่ากอพระสงฆ์เจ้า

ศึกษาเอาเรียนรู้ดูขยันลิฐู้ป่อง

ครองนี้ๆ นั้นๆ ขยันเข้าหมั้นเรียน

สิกขาบทเจ้าอย่าให้แปดเปื้อนเพียรพำระทำตาม

หนึ่งสองสามถึงสิบให้ค่อยสำรวมไว้

เรียนอันใดให้เรียนแต่อย่าหลอแหลให้ตั้งต่อ

อย่าลีเป็นคือพ่อคราวเมื่อบวชตั้งแต่ก็ทางคร้านกะแมนมัน... ฯลฯ”

(มหาแดง)

2) สาธกคุณธรรมที่พึงปฏิบัติ เป็นการนำคุณธรรม จริยธรรมที่ดั่งมาปรารถนา ให้กับผู้ฟังได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อบุพการี เป็นการสาธกคุณธรรมที่ลูกควรปฏิบัติต่อบิดามารดาเพื่อให้ชีวิตพบเจอแต่ความเจริญรุ่งเรือง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“คุณบิดามารดานั้นให้ฟังคำแม่เฝ้าต่อ

เจ้าทันฐ์แล้วไปน้อแต่พี่ชายยังบ้อฮ้อนมาสา่งฮ้อนแต่โต

หน้าที่โพธิ์นั้นมีห้าหน้าที่สฤณาอาศัยชั้นมีห้าอย่าง

เฝ้ากันอย่างบางๆ พ่อแม่ห้าลูกเต้าห้าแม่ทันฐ์แล้วไปน้อ

ข้อหนึ่งนั้นขอให้ลูกนั้นเลี้ยงบูชาตบสนองโพธิ์

ได้แก่โตบิดาอีกทั้งมารดาอย่าคำตีหยันท้วง

ข้อที่สองกิจทั้งปวงขอให้พากันช่วยสองเขืออย่าให้วุ่น

สามคำรงวงศ์ตระกูลอย่าให้ไผเหยียบย่ำได้ให้จำไว้อย่าสะไล

ข้อที่สี่สมบัติที่เพิ่นให้อย่าซื้อจ่ายขายกิน

ทรัพย์ในดินสินในเฮือนให้หมั้นเพียรเก็บเมี้ยน

ข้อห้านั้นยามเพิ่นเวียนคืนโค้งมรดงคืนบ้านเก่า

ขอให้ชุมหมู่เจ้าทำบุญสร้างอุทิศหา

ค่าเฮือนนาที่เพิ่นให้อีกกายใจที่เพิ่นแต่ง

เพิ่นบ่ทวงพอดแดงอย่าลืมหาที่แม่เฝ้าเตือนเจ้าให้จ้อจำ ลูกคำเอ้ย

...”

(ผู้ฮักได้กินหนังสือซังกินกระดุก)

5.3.3 ศิลปะการภาพพจน์

ภาพพจน์ การใช้โวหารภาพพจน์ปรากฏอยู่โดยทั่วไปในบทเทศน์แหล่อีสาน ผู้แต่งมุ่งใช้ถ้อยคำสำนวนโวหาร ที่ทำให้ผู้รับสารเกิดมโนภาพ เกิดจินตนาการ ถ่ายทอดอารมณ์ ทำให้มีความรู้สึกร่วมตรงตามความปรารถนาของผู้ส่งสาร เป็นการใช้ถ้อยคำเน้นอารมณ์ของผู้ฟังโดยการเปรียบเทียบและกล่าวในลักษณะโดยนัยให้ตีความ (คณะกรรมการวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร, 2550: 110) จากการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานทั้ง 15 เรื่อง พบว่าในมีการใช้ภาพพจน์อยู่ 5 ประเภท คือ อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ และปฏิพจน์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.3.3.1 อุปมา การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งที่โดยธรรมชาติแล้วมีสภาพที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่น ร่วมกันและใช้คำที่มีความหมายว่า เหมือนหรือคล้ายเป็นคำแสดงการเปรียบเทียบเพื่อกำหนดให้เห็นจริงว่า เหมือนอย่างไร ในลักษณะใด ได้แก่คำว่า เปรียบ เหมือน ดั่ง ตั้ง ส่ำ (เหมือน) ท่อ (เท่า) ดังตารางวิเคราะห์ต่อไปนี้

ตาราง 7 ตารางวิเคราะห์การใช้อุปมาในบทเทศน์แหล่อีสาน

ที่	เรื่องที่เปรียบ	สิ่งที่ยกมาเปรียบ	ข้อความในบทเทศน์แหล่อีสาน
1	ท้องป่อง,ท้องโต	ผู้หญิงมีครรภ์ (แม่ มาน)	อย่าได้เป็นเอาเข้าคือแท้ตั้งแม่มาน
2	ความทุกข์ทรมาน	แผลที่กัลดหนอง	เจ็บหัวใจจ้าวๆพอปานผ้าใส่หนอง
3	- ภรรยา - มารดา	- ข้าวสาร - ข้าวก้อน	เมียนั้นเปรียบข้าวสารแม่นั้นเปรียบข้าว ก้อนที่เป็นกากปนฮ่า
4	- ความใจดี - ความโกรธ	- เมล็ดฝ้าย - ผลมะตูม	คันใจดีทอหมากฝ้ายคันใจฮ้ายทอหมากตูม
5	ความแตกแยก	สิ่งของเน่าเสีย	มันไปสร้างเรื่องร้ายล้ำของเน่ากลายเป็น หนอง

5.3.3.2 อุปลักษณ์ การเปรียบเทียบด้วยการกล่าวว่สิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งเป็นการเปรียบเทียบที่ไม่กล่าวตรง ๆ ใช้การกล่าวเป็นนัยให้เข้าใจเอง เป็นการเปรียบเทียบโดยนำเอาลักษณะสำคัญของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ มาเปรียบเทียบกับทันทีโดยโดยไม่ต้องมีคำเชื่อมโยง ไม่ต้องใช้คำแสดงการเปรียบเทียบ ไม่มีคำแสดงความหมายว่า เหมือน ปราภฏอยู่ หรือถ้าจำเป็นต้องใช้ก็ใช้คำว่า เป็น , คือ ดังตารางวิเคราะห์ต่อไปนี้

ตาราง 8 ตารางวิเคราะห์การใช้อุปลักษณ์ในบทเทศน์แหล่อีสาน

ที่	ประเด็นเปรียบ	สิ่งที่ยกมาเปรียบ	ข้อความในบทเทศน์แหล่อีสาน
1	คนโง่	แพะ (แบ้)	พอสิจาฮู้จักความบ่งงมเป็นแบ้
2	ของที่เกิดเป็นคู่กัน ชายและหญิง	- หนอง , ห้วย - กระบวย, น้ำแ่อง	คันพระนางเป็นหนองพีลือขอเป็นห้วย คันพระนางเป็นบวยพีลือเป็นน้ำแ่อง
3	ความเชื่อ	ความศรัทธา	อันความเชื่อคือศรัทธาเขาหมายปองรักแล้ว อยากกัดแหว่หยิ่งฟัน
4	คนดี	นางมัทรี	โลกนี้หาคนดีคือมัทรีโลกฮ้อสิหาพ้อยากจัง
5	สิ่งที่ไม่มวันตาย	คำพูดสัตย์จริง	สัจจะจริงเพิ่นบอกไว้เป็นความเว้าที่บ่ตาย

5.3.3.3 บุคลาธิษฐาน การสมมุติให้สิ่งที่ไม่มีชีวิต ไม่มีความคิด สิ่งที่เป็นนามธรรม หรือสัตว์ให้มีสติปัญญา อารมณ์หรือกิริยาอาการ เหมือนมนุษย์เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นเกิดปรากฏการณ์ เสมือนเป็น สิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึกนึกคิดขึ้นมา แล้วสื่อความรู้สึกออกมาให้ผู้รับสารได้รับรู้เป็นการ เปรียบเทียบโดยนำเอาอื่นที่ไม่ใช่คนมากล่าวถึงราวกับเป็นคน หรือทำกิริยาอาการอย่างคน เป็นได้ทั้ง สิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ ดังตารางวิเคราะห์ต่อไปนี้

ตาราง 9 ตารางวิเคราะห์การใช้บุคลาธิษฐานในบทเทศน์แหล่อีสาน

ที่	สิ่งนำมาเปรียบ	อาการที่ทำได้เหมือน คน	ข้อความในบทเทศน์แหล่อีสาน
1	เมฆ	วิ่ง	มือหนึ่งนั้นมองเห็นเมฆแล่นผ่ายกำผ่าย บูรพา
2	สุนัข	ร้องไห้	นางหมาให้แล้วฮ้ำฮ้องแทบใจขาดเป็นผี
3	นก	กล่อมเมียนอน	นกกะแยงคินฮังกล่อมเมียนอนซ้อน
4	ข้าวสาร	ชูคอขึ้นจิกไก่	ข้าวสารอยู่ในโอโจคอขึ้นตอดไก่
5	ปลาชิว	กัดจระเข้	ปลาชิวไล่คาบแช่หนีไปซ่อนอยู่หลืบหิน

5.3.3.4 อติพจน์ การกล่าวเกินจริง ซึ่งเป็นความรู้สึกหรือความคิดของผู้กล่าวที่ ต้องการย้ำความหมาย ให้ผู้ฟังรู้สึกว่หนักแน่นจริงจัง เน้นความรู้สึกให้เด่นชัดและน่าสนใจ โดยไม่ เน้นความเป็นจริง เพราะต้องการ ให้ผู้รับ สารเกิดความซาบซึ้งและประทับใจ ซึ่งอาจจะมากเกินไป หรือน้อยเกินไปก็ได้ ดังตารางวิเคราะห์ต่อไปนี้

ตาราง 10 ตารางวิเคราะห์การใช้อติพจน์ในบทเทศน์แหล่อีสาน

ที่	ประเด็นที่นำมาเปรียบ	ข้อความในบทเทศน์แหล่อีสาน
1	ความทุกข์ทรมานแสนสาหัส	ถึงสิตีลงเส้แสนที่ล้านเทื่อ
2	กฎไตรลักษณ์	อินทร์บ่กลายเป็นพรหมผ่ายลมบ่เป็นน้ำ
3	ความโศกเศร้า	เจ็บหัวใจจ้าว ๆ พอปานผ้าใส่หนอง
4	เรื่องที่ทำร้ายจิตใจ	อย่าเอาหนามมาแทงจ้อกบุตรรี่ให้ปวดบ่น
5	ไม่ยอมเสียเปรียบ	ตุนบ่ยอมเป็นเนื้อให้พระพักตามสบาย

5.3.3.5 ปฏิพากย์ การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้าม หรือขัดแย้งกัน
 มากล่าวร่วมกันได้อย่างกลมกลืนกัน ภาพพจน์ประเภทนี้ผู้รับสารจะต้องมีความสามารถในการ
 วิเคราะห์ความหมาย หรือ ตีความจึงจะเข้าใจได้ดี ดังตารางวิเคราะห์ต่อไปนี้

ตาราง 11 ตารางวิเคราะห์การใช้บุคลาธิษฐานในบทเทศน์แหล่อีสาน

ที่	คำตรงกันข้าม	ข้อความในบทเทศน์แหล่อีสาน
1	- อวบอ้วน - ผอมโซ	ว่าแต่เขา อวบอ้วน โตผัดแห้งลงพุง ว่าแต่เขา ผอมโซ ฝ่ายโตซ้ำผอมก้าง
2	- หนา - บาง	บัดนี้ ญาครุฟังสีกาอ้าง หนา หรือบางฮู้ตลอด ฮู้ไปเหม็ดฮู้ซ้อเห็นพ้อดอกฮู้ต่อน
3	- สาว , ยายเฒ่า - บ่าว , พ้อใหญ่	สิเอ็นสาวว่า ยายเฒ่า เอ็นบ่าว แวงว่าพ้อใหญ่ มันกะเอ็นบ่ได้คนเี่ยวบาดเมื่อฟัง
4	- มีด - แจ้ง	พวกมนุษย์โพตเดือร้อนด้วยกิเลสและตัณหา อวิชาคือควันไฟ มีด เข็ญบ่เห็น แจ้ง
5	- ลูก - แพง	ลูก หรือ แพง เอาแดงไว้กะยังดีกว่าสีอื่น

พหุจน์ ปณฺ ทิโต ชีเว

บทที่ 6

บทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบ บทบาทหน้าที่ การสื่อสารของพระนักเทศน์ในฐานะผู้ส่งสาร ผู้ฟังเทศน์ในฐานะผู้รับสาร และบทเทศน์แหล่อีสานที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดคตินิยมที่สอดแทรกในบทเทศน์แหล่อีสาน เพื่อสั่งสอนผู้ฟังในรูปแบบสมัยใหม่ ตลอดจนศึกษารูปแบบคำประพันธ์ สีลาและท่วงทำนอง ในการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม เพื่อให้เห็นความงามทางภาษาและความสามารถในการใช้คำของผู้แต่ง ที่ยังทำให้การเทศน์แหล่อีสานดำรงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลทั้งเอกสาร (Textual Analysis) คือ บทเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม จำนวน 15 เรื่อง และลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม (In – depth Interview) โดยการสัมภาษณ์ สังเกตและบันทึกภาพ พระนักเทศน์ ผู้ฟังเทศน์ ขณะทำการเทศน์แหล่อีสานจากงานประเพณีต่าง ๆ จำนวน 3 ประเพณี คือ ประเพณีบุญมหาชาติ (บุญผะเหวด) ประเพณีบุญกฐิน และงานทำบุญอุทิศส่วนกุศล อย่างละ 2 งาน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายจากประสบการณ์ตรงทั้งจากผู้ส่งสารและผู้รับสาร เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือของข้อมูล เนื่องจากบุคคลเหล่านี้เป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์จริง และมีประสบการณ์ตรงในการได้รับฟังเทศน์แหล่อีสาน ดังนั้นจึงควรจะให้ข้อมูลได้ดี และมีความน่าเชื่อถือรวมถึงสามารถแนะนำรายละเอียดของการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารผ่านตัวบทได้อีกด้วย ผลการศึกษาศิลปะการเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น ทั้งในด้านองค์ประกอบของผู้ส่งสาร สาร ผู้รับสาร และด้านรูปแบบคำประพันธ์ สีลาและท่วงทำนอง ในการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม ได้ผลสรุปดังนี้

6.1 สรุปผลการวิจัย

จากการค้นคว้าวิจัยทั้งด้านเอกสารและสัมภาษณ์พบว่า การเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

ข้อค้นพบตามจุดมุ่งหมายข้อที่ 1. การศึกษาองค์ประกอบบทเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม ในด้านผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร สรุปได้ว่า การเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรมจำแนกองค์ประกอบออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) ผู้ส่งสาร คือพระนักเทศน์ คณะ

อธิษฐานเสียงธรรมมีพระนักเทศน์ในคณะทั้งสิ้น 3 รูป ได้แก่ พระครูปลัดเศรษฐพล โฆสกิตติภาวี หัวหน้าคณะ พระมหาอุบล สิริวณฺโณ และพระมหาศรายุทธ กิตติธมฺมภาณี ในการเทศน์แหล่อีสานแต่ ละงาน พระนักเทศน์ที่รับกิจนิมนต์มีหน้าที่ติดต่อประสานงานกับเจ้าภาพงานให้มีความชัดเจนและ เรียบร้อย จัดพาหนะไปงานที่จะเทศน์เองและต้องไปถึงงานล่วงหน้าอย่างน้อย 2 ชั่วโมงเพื่อเตรียม ความพร้อมในด้านต่างๆ พระมหาอุบล สิริวณฺโณ ผู้ดูแลและควบคุมเครื่องขยายเสียงส่วนกลางในการ รวบรวมเสียงจากพระนักเทศน์ในคณะ และพระนักเทศน์แต่ละรูปจะต้องเตรียมเครื่องขยายเสียง ส่วนตัวไปเอง โดยมีลำโพงเคลื่อนที่จำนวน 4 ตัว พระนักเทศน์จะไม่ใช้เครื่องเสียงจากเจ้าภาพเพื่อตัด ปัญหาในการปรับเครื่องขยายเสียง บทเทศน์ที่ใช้เทศน์แหล่อีสานของคณะอธิษฐานเสียงธรรมมี ทั้งหมด 15 เรื่อง บทเทศน์เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ใช้เทศน์เฉพาะประเพณีบุญผะเหวดเท่านั้น ส่วน บทเทศน์อีก 14 เรื่องสามารถนำมาเทศน์ได้ทุกประเพณีแล้วแต่ความต้องการของผู้ฟังและการ วิเคราะห์ผู้ฟังของพระนักเทศน์ การสื่อสารของพระนักเทศน์มีทั้งแบบวัจนภาษา คือสื่อสารด้วยคำพูด และแบบอวัจนภาษา คือสื่อสารด้วยวิธีการอย่างอื่นที่ไม่ใช่คำพูดแต่สามารถสื่อสารเข้าใจกันทั้ง 2 ฝ่าย ระหว่างผู้เทศน์และผู้ฟัง นอกจากนั้นยังมีการให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการฟังเทศน์ด้วย

2) สาร หรือ ตัวบทเทศน์แหล่อีสาน (Textual Analysis) เป็นองค์ประกอบสำคัญใน การเทศน์แหล่อีสาน รูปแบบการเล่าเรื่องแบบนิทาน สามารถจำแนกออกได้ 4 ประเภท คือ นิทาน ชาดก 1 เรื่อง คือ มหาเวสสันดรชาดก นิทานพื้นบ้าน 2 เรื่อง ได้แก่เรื่องนางหมาขาว และก่องข้าว น้อยฆ่าแม่ นิทานคติธรรม 2 เรื่อง ได้แก่เรื่องบุพกรรมของพระโมคคัลลานะ และบาปไฟ บุญมัน และ นิทานธรรมะ 10 เรื่อง ได้แก่เรื่องกอไผ่ยายนกเอี้ยง มหาแดง มือถือสาก ปากถือศีล น้ำตาแม่หม้ายยา เลี้ยงไก่ป๋มโตขึ้น กินเต่าลืมหมา แอ้งคาบมาคาคาบหนี ผู้ชักได้กินหนังผู้ซังได้กินกระดูก บุญนำกรรม แต่ง บุญบ่มบวช และหัวอกแม่น้ำน้ำตาลูกเลี้ยง บทเทศน์แต่ละเรื่องมีสารัตถะหลักหรือคติธรรม เป็น หลักธรรมในพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นสั่งสอนให้ผู้ฟังได้ประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งสารัตถะหลักของบทเทศน์ แหล่อีสานประกอบด้วย การทำทาน ความกตัญญูตเวที กิเลส คือความโลภ ความโกรธ ความหลง และกฎแห่งกรรม ส่วนสารัตถะรองหรือคติโลก เป็นสิ่งที่แสดงผ่านพฤติกรรมของตัวละครในบทเทศน์ และแสดงให้เห็นผลของพฤติกรรมที่ตัวละครได้ทำลงไป มีทั้งด้านดีและด้านไม่ดี ประกอบด้วยเรื่อง ปิตาธิปไตยในสังคม เรื่องอำนาจของมาตุคุณ เรื่องความเกรงกลัวและละอายต่อบาป และเรื่องปัญหา ของสถาบันครอบครัว

3) ผู้รับสาร คือเจ้าภาพงาน และผู้ฟังเทศน์ มีหน้าที่นิมนต์พระนักเทศน์ และ จัดเตรียมสถานที่ พร้อมทั้งวัสดุอุปกรณ์ให้มีความพร้อม เช่น ธรรมาสน์ โต๊ะหมู่บูชา เครื่องบูชาภัณฑ์ เทศน์ และเครื่องใช้อื่นๆ สำหรับพระสงฆ์ใช้เมื่อแสดงธรรม จัดสถานที่ให้มีความพร้อมอากาศถ่ายเท ได้สะดวก ส่วนเวลาในการเทศน์แหล่อีสานนั้นขึ้นอยู่กับข้อตกลงระหว่างเจ้าภาพงานและพระ นักเทศน์ อาจเป็นเวลาเช้า เวลาสาย เวลาบ่าย หรือเวลากลางคืน ก็ได้ ขณะดำเนินการเทศน์หากผู้ฟัง

มีความพึงพอใจในน้ำเสียงพระนักเทศน์รูปใด ก็สามารถนำปัจจัย (เงิน) ไปถวายพระนักเทศน์รูปนั้นได้ ตามความประสงค์ เรียกว่า การแถมสมภาร หลังจากเทศน์แหล่อีสานจบพระนักเทศน์จะมีการทำพิธีเทศน์เรียกวิญญาน เพื่อพรรณนาถึงคุณงามความดีของผู้ตาย จากนั้นจึงถวายเครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ แต่พระนักเทศน์ ซึ่งเครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์นี้จำแนกออกเป็น 2 ประเภทคือ ปัจจัย (เงิน) และ เครื่องอุปโภค – บริโภค สำหรับปัจจัย (เงิน) นั้น ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพจะนำถวาย พระนักเทศน์ไม่ได้กำหนดค่าราคาแต่จะอยู่ที่งานละ 3,000 – 5,000 บาท ขึ้นอยู่กับประเภทของงานและระยะทางที่ไปเทศน์ ส่วนเครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ที่เป็นเครื่องอุปโภค – บริโภค สำหรับพระสงฆ์นั้น ประกอบไปด้วย ผ้าไตรหมอน เสื้อ ก๊วย มะพร้าว ข้าวต้มมัด แล้วแต่เจ้าภาพจะนำถวายจะมีหรือไม่มีก็ได้

แนวโน้มของการเทศน์แหล่อีสานในอนาคต พระนักเทศน์ได้มีการจัดระเบียบสังคมผ่านพิธีการเทศน์ โดยผ่านกลไกของคหิชนวิทยาในรูปแบบของการเทศน์อบรมสั่งสอนโดยทางอ้อมผ่านนิทานชาดกและนิทานพื้นบ้าน แสดงให้ผู้ฟังเห็นถึงหลักธรรมและข้อธรรมที่ควรประพฤติและไม่ควรประพฤติผ่านบทบาทของตัวละครในเรื่องที่เทศน์ มีวิธีการนำเสนอให้เห็นการจัดระเบียบสังคมผ่านตัวบทเทศน์ที่มุ่งแสดงให้เห็นถึงผลของการกระทำอย่างพฤติกรรมของตัวละครผ่านบทบาทการเทศน์ของพระนักเทศน์ เป็นการนำหลักธรรมที่แสดงผ่านพฤติกรรมของตัวละคร และหลักธรรมที่ปรากฏในบทเทศน์แหล่อีสาน ทั้งบทบรรยาย บทเจรจาและบทเทศน์แหล่อีสาน ใช้กำหนดระเบียบของสังคมในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ ตลอดจนแสดงให้เห็นผลของการกระทำของตัวละครทั้งดีและไม่ดี เป็นเครื่องเตือนสติผู้ฟังให้ระวังและไม่กระทำตามตัวละคร สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นแนวทางเดียวกัน และเพื่อเป็นการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนั้นยังมีการ จัดระเบียบสังคมผ่านพิธีกรรมประกอบการเทศน์ เป็นการนำเอาพิธีกรรมที่อยู่ในศาสนาพิธีมาเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบในการฟังเทศน์ โดยให้ยึดถือกันเป็นหลักปฏิบัติทุกครั้งก่อนฟังเทศน์ ขณะฟังเทศน์ และหลังฟังเทศน์ ทำให้การเทศน์ดำเนินไปอย่างมีระเบียบ ทุกคนที่เข้าร่วมการฟังเทศน์มีความสำรวมทั้งกาย วาจา ใจ ให้ความเคารพต่อพระธรรมเทศนาที่พระนักเทศน์กำลังเทศน์ และยังเป็นกำหนดกติกาสังคมใช้ร่วมกัน ทั้งนี้พิธีกรรมประกอบการเทศน์ยังเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบรรทัดฐาน ค่านิยม และทัศนคติของคนในสังคม

แนวโน้มและทิศทางพัฒนาการทั้งด้านเทคโนโลยี ด้านวรรณกรรม และด้านกลวิธีการนำเสนอ ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน อีกทั้งยังต้องควบคุมไม่ให้ละเมิดพระวินัยและความเหมาะสมของสมณสาธูปในการแสดงออกเพื่อรักษาศรัทธาของญาติโยมในพุทธศาสนาอีกด้วย การเทศน์แหล่อีสานในอนาคตอาจมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยบ้างแต่ที่ลืมนไม่ได้คือการสอนหลักธรรมแก่ผู้ฟัง จุดหมายที่แท้จริงคือการปลูกฝังค่านิยม ทัศนคติ ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องให้แก่ผู้ฟัง อีกทั้งพระนักเทศน์และผู้ฟังเทศน์ยังมีจุดยืนร่วมกันในการอนุรักษ์การเทศน์แหล่อีสานด้วยปัจจัยต่อไปนี้ จุดยืนของพระนักเทศน์ต้องมีหลักในการปฏิบัติในการเทศน์ยึดถือให้เป็น

แนวปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันทั้งคณะ มุ่งเน้นสาระความรู้ในหลักธรรมควบคู่ไปกับความบันเทิงที่แสดงผ่านบทบาทของตัวละครในบทเทศน์ โดยมุ่งเน้นให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจในหลักธรรมที่พระนักเทศน์ต้องการสื่อ และมีการยกเอาเหตุการณ์ปัจจุบันในสังคมสอดแทรกเข้าไปในเรื่องอย่างเหมาะสม เพื่อให้ง่ายต่อการเทศน์และการตีความของผู้ฟัง ในส่วนของผู้ฟังเทศน์ต้องการฟังเทศน์ในรูปแบบที่มีความแปลกใหม่จากการฟังเทศน์แบบเดิม คือได้ทั้งสาระความรู้และความบันเทิงไปในตัว อีกทั้งยังสามารถฟังได้ทุกโอกาสไม่ได้จำกัดเวลา สถานที่ และด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้การเทศน์แหล่งอีสานตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้ฟังเทศน์ในปัจจุบันได้ดีที่สุดรูปแบบหนึ่ง

ข้อค้นพบตามจุดมุ่งหมายข้อที่ 2. การศึกษารูปแบบการเทศน์แหล่งอีสานของคณะอริชฐานเสียงธรรม สามารถสรุปได้ 3 ประเด็น ดังนี้ 1) ศิลปะการใช้เสียงของพระนักเทศน์คณะอริชฐานเสียงธรรม ประกอบด้วยเอกลักษณ์เฉพาะของพระนักเทศน์คณะอริชฐานเสียงธรรม พบว่าพระนักเทศน์ทั้ง 3 รูป มีน้ำเสียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างกันได้แก่ 1) พระครูปลัดเศรษฐพล โขสภิตติภาวิ มีเนื้อเสียงเล็กแหลม คล้ายเสียงผู้หญิง จึงได้ทำรับบทเป็นตัวละครหญิงในเรื่องเสมอ อีกทั้งยังมีความคล่องแคล่วเรื่องการโต้เถียงขณะเทศน์ สามารถถ่ายทอดอารมณ์ตัวละครในเรื่องได้สมจริง โดยเฉพาะบทอารมณ์โกรธและโศกเศร้า 2) พระมหาศรายุทธ กิตติธมฺภาณี น้ำเสียงมีลักษณะทุ้ม ก้องกังวาน โดยพื้นฐานเนื้อเสียงมีความหนักแน่น จึงได้รับบทบาทตัวละครผู้ชาย 3) พระมหาอุบล สิริวิณฺโณ มีน้ำเสียงใหญ่ หนักแน่น และทุ้ม จึงได้รับบทบาทตัวละครที่เป็นแม่ ในบทเทศน์เรื่องต่าง ๆ มีความสามารถในการเอื้อนเสียง และทอดเสียงยาวในบทโศกเศร้า ทำให้บิบบิ้นผู้ฟังสามารถเข้าถึงอารมณ์ของตัวละครที่เทศน์ได้ นอกจากนั้นเอกลักษณ์ด้านไหวพริบปฏิภาณสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเมื่อเกิดขึ้นระหว่างเทศน์ได้อย่างทันท่วงที มีการความสามารถในการเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เหมาะสม สามารถปรับเทคนิคในการนำเสนอข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมือง สามารถนำมาประยุกต์ให้เข้ากับเหตุการณ์ หรือพฤติกรรมของตัวละครในบทเทศน์แหล่งอีสานได้อย่างลงตัว และสามารถควบคุมการใช้วจนภาษาให้สุภาพเหมาะสมกับสมณรูป มีการใช้คำหยาบที่เป็นภาษาอีสานในบทบาทของตัวละครที่เทศน์เท่านั้น

ลีลาและท่วงทำนองในการเทศน์แหล่งอีสาน ลีลาในการเทศน์แหล่งอีสานของคณะอริชฐานเสียงธรรมมีความสัมพันธ์กันระหว่างรูปแบบคำประพันธ์ดังนี้ มีการใช้คำแสดงอารมณ์เพื่อให้มีความสมจริงในบทบาทที่ได้รับในบทเทศน์ มีสุนทรียทางการแสดงธรรมด้วยการแสดงอวจนภาษาให้ตรงกับบทบาทที่ได้รับ ส่วนทำนองในการเทศน์แหล่งอีสานประกอบด้วย 3 ทำนอง คือ ทำนองแหล่ลำ ใช้กับรูปแบบคำประพันธ์ประเภท กลอนเทศน์แหล่งอีสาน ทำนองขับเสภา ใช้กับรูปแบบคำประพันธ์ประเภท กลอน 8 หรือกลอนสุภาพ และทำนองร่ายยาว ใช้กับรูปแบบคำประพันธ์ประเภทร่ายหรือฮ่ายของภาคอีสาน

สุนทรียภาพการแสดงธรรมผ่านบทเทศน์แหล่อีสาน เป็นการแสดงบทบาทให้สมจริงกับเนื้อหาตัวบทเทศน์ซึ่งประกอบไปด้วยบทบรรยาย บทเจรจา และบทเทศน์แหล่อีสานการแสดงออกทางสุนทรียภาพส่วนใหญ่จะแสดงออกทางบทเทศน์แหล่อีสาน ที่ตัวละครในเรื่องแสดงออกทางน้ำเสียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพระนักเทศน์แต่ละรูป ซึ่งบทเทศน์แหล่อีสานเป็นเพียงมุกเทศน์นำทางให้พระนักเทศน์เท่านั้น ส่วนกลวิธีในการนำเสนอเพื่อให้ผู้ฟังเข้าถึงบทบาทของตัวละครในเรื่องเป็นหน้าที่ของพระนักเทศน์แต่ละรูปที่จะต้องแสดงออกให้สมจริงกับอารมณ์ของตัวละครให้มากที่สุด นอกจากนี้สุนทรียภาพที่แสดงออกผ่านอวัจนภาษา เป็นการแสดงลีลาท่าทางประกอบกับบทเทศน์ทั้งท่าทางดีใจ เสียใจ ร้องไห้ หรือการใช้คำหยาบคาย ทั้งบทเทศน์ทำนองและบทเจรจาให้สมจริง แต่ควบคุมตนเองไม่ให้ละเมิดพระวินัยและความเหมาะสมของสมณรูป

2) รูปแบบคำประพันธ์ของบทเทศน์แหล่อีสานประกอบไปด้วยคำประพันธ์ 2 ชนิด คือ กลอนเทศน์แหล่อีสาน และ ร่ายหรือฮ่าย จัดเป็นคำประพันธ์หลัก ซึ่งพบในบทเทศน์แหล่อีสานทุกเรื่อง ยกเว้นคำประพันธ์ประเภท ร่ายหรือฮ่าย พบในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกเพียงเรื่องเดียว นอกจากนั้นยังมีกลอน 4 กลอน 6 กลอน 8 หรือกลอนสุภาพเป็นคำประพันธ์ประกอบใช้ในบทบรรยาย และแทรกในแทรกในบทเทศน์แหล่อีสานบางตอนเท่านั้น ขนบนิยมการประพันธ์บทเทศน์แหล่อีสาน การเปิดเรื่องมี 4 ลักษณะ คือ เปิดเรื่องโดยการแนะนำสถานที่ ตัวละคร เปิดเรื่องโดยการทำความเข้าใจสาเหตุของเรื่อง เปิดเรื่องด้วยคติธรรมในเรื่อง และเปิดเรื่องด้วยกลอนเทศน์แหล่อีสาน การดำเนินเรื่อง การเทศน์แหล่อีสานจะดำเนินเรื่องด้วยบทกลอนเทศน์แหล่อีสาน บทบรรยาย และบทเจรจา สลับกันไปตลอดทั้งเรื่อง มีลักษณะคล้ายกับการแสดงของหมอลำหมู่หรือหมอลำเรื่องต่อกลอนของภาคอีสาน บทเทศน์แหล่อีสานนั้นนอกจากจะใช้แนะนำตัวละครและบรรยายเหตุการณ์ในเรื่องแล้ว ยังสอดแทรกคติธรรมต่างๆ ในบทเทศน์เพื่อเป็นการเตือนใจผู้ฟังอีกด้วย การปิดเรื่องมี 2 ลักษณะ คือ ปิดเรื่องโดยการแสดงให้เห็นหลักธรรมคำสั่งสอน และปิดเรื่องโดยการแสดงให้เห็นผลของการกระทำของตัวละคร

3) ศิลปะการใช้คำและโวหารภาพพจน์ บทเทศน์แหล่อีสานมีการเลือกสรรคำเพื่อให้เกิดความงามทางภาษา สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้ ศิลปะการใช้คำ มีการใช้การใช้คำภาษาถิ่นอีสาน ในบทเจรจา บทบรรยาย และบทเทศน์แหล่อีสาน การใช้คำภาษาไทยกลาง การใช้ที่มาจากภาษาต่างประเทศ พบการใช้คำที่มาจากภาษาบาลี และภาษาอังกฤษ การใช้ระดับของภาษา พบว่ามีการใช้ภาษาระดับสนทนา เป็นการพูดโต้เถียง หรือเจรจากัน แม้ตัวละครที่มีสถานะเป็นกษัตริย์ก็มีการใช้ระดับภาษาตนเองที่ไม่เป็นทางการเพื่อง่ายต่อการเข้าใจของผู้ฟัง การใช้คำแสดงอารมณ์ประกอบด้วยอารมณ์ดีใจ อารมณ์โศกเศร้าเสียใจ อารมณ์โกรธ และอารมณ์รัก การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ พบมีการใช้คำเลียนเสียงของสัตว์ และคำเลียนเสียงของปรากฏการณ์ธรรมชาติ การเล่นเสียงของคำ มีการสัมผัสพยัญชนะ สัมผัสสระ และสัมผัสวรรณยุกต์ การซ้ำคำ มีการซ้ำคำเพื่อบรรยาย

ความหมาย และซ้ำคำเพื่อเน้นอารมณ์ การใช้คำสแลง การใช้สำนวนสุภาษิตไทย พบว่ามีการใช้สำนวนสุภาษิตไทยในบทเทศน์แหล่อีสาน 14 สำนวน และการใช้พจนานุกรม มักขึ้นต้นด้วยคำว่า “เห็นว่า” เพื่อแสดงถึงการถูกกล่าวไว้ ศิลปะการใช้โวหาร ประกอบด้วย บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และภาพพจน์ การใช้ภาพพจน์ ประกอบด้วย อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ และปฏิพจน์

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

องค์ประกอบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม มีการปรับให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ทั้งด้านผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร

1) องค์ประกอบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม ในด้านผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร

ประเพณีการเทศน์แหล่อีสานองค์ประกอบที่สำคัญมี 3 ส่วนคือ 1) ผู้ส่งสาร คือ พระนักเทศน์ 2) ผู้รับสาร คือ ผู้ฟังเทศน์และเจ้าภาพ 3) สาร คือตัวบทเทศน์แหล่อีสาน องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้มีความสำคัญทุกส่วน ฉะนั้น บริบทการสื่อสารระหว่างพระนักเทศน์ในฐานะผู้ส่งสาร จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษา ทำความเข้าใจในบทเทศน์แหล่อีสานให้มีความเชี่ยวชาญ ก่อนที่จะส่งสารไปยังผู้รับสารคือผู้ฟังและเจ้าภาพเพื่อให้เกิดความสมจริงในบทบาทของตัวละครแต่ละเรื่อง การสื่อสารระหว่างพระนักเทศน์และผู้ฟังเทศน์จึงจะมีประสิทธิภาพและบรรลุผลในการเทศน์ ผ่านปฏิกริยาตอบรับจากผู้ฟังด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยในแนวคิดบทบาทการสื่อสารของ Jakobson (1958 อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2544) กล่าวว่าบทบาทของการสื่อสารประกอบด้วยหลัก 6 ประการ ได้แก่ 1) การสื่อสารทางภาษาทำหน้าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญญะกับวัตถุที่อ้างถึง 2) ทำหน้าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญญะกับผู้ทำการใส่รหัส 3) ทำหน้าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญญะกับผู้ทำการถอดรหัส 4) ทำหน้าที่เกี่ยวกับตัวภาษาที่แสดงออกโดยใช้เครื่องมือทางภาษา 5) ทำหน้าที่แสดงการกระทำของการสื่อสาร 6) ทำหน้าที่หลักของตัวเนื้อหาสารแบบนี้เกี่ยวข้องกับตัวภาษา เมื่อพระนักเทศน์สามารถเข้าถึงรหัสคือบทบาทของตัวละครในบทเทศน์แต่ละเรื่องได้แล้วย่อมถ่ายทอดออกมาสู่ผู้ฟังได้อย่างสมจริง ผ่านการแสดงออกทั้งทางวัจนภาษาคือตัวบทเทศน์แหล่อีสานและท่วงทำนองการเทศน์ และอวัจนภาษา คืออากัปกริยาประกอบการเทศน์ เช่น ทำให้ผู้ฟังตลกขบขันหรืออาการโศกเศร้าเพื่อให้ผู้ฟังคล้อยตาม เมื่อเทศน์ถูกใจผู้ฟังแล้วมีปฏิกริยาตอบรับเช่น หัวเราะ ร้องไห้ ตีฆ้อง หรือแถมสมภาร เป็นการตอบรับจากผู้ฟังว่าถูกใจในเนื้อหาที่พระนักเทศน์เทศน์ได้ไพเราะจับใจผู้ฟัง

อีกสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ ลากสักการะการเทศน์แหล่อีสานในปัจจุบันจึงมีลักษณะคล้ายกับการพาณิชย์รูปแบบหนึ่ง แม้จะไม่ใช่ว่าการพาณิชย์แบบเต็มรูปแบบแต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าพระนักเทศน์พยายามฝึกฝนกระบวนการเทศน์ของตนเองเพื่อให้ถูกใจผู้ฟังเทศน์ เพื่อให้ได้มาซึ่งลากสักการะซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ (2559: 41 - 49) กล่าวว่า พระนักเทศน์ต้องมีศิลปะการใช้ภาษาไทย ภาษาธรรม มีศิลปะในการใช้อุปมาและสาธกโวหาร มีวิธีการสร้างอารมณ์ขันและมีความรู้ในการวิเคราะห์หลักธรรมให้เชื่อมโยงกับสุภาษิต ที่สำคัญต้องสามารถเทศน์ได้หลายทำนองสามารถเลือกใช้ทำนองได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาแต่ละกัณฑ์ การเทศน์พระเวสสันดรมีวิธีเทศน์เป็นทำนองโดยเฉพาะพระผู้เทศน์ต้องได้รับการจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ผ่านประสบการณ์บวชเรียนมาก่อน ต้องทำให้ถูกต้องตามหลักวิชาและประเพณี ผู้เทศน์มีคุณสมบัติพิเศษคือ มีศาสตร์ มีศิลป์ มีเสียงวิธีเทศน์มีทั้งการเทศน์คาถาพันด้วยภาษาบาลีล้วน ๆ ทำนองต่างๆ คุณสมบัติประการที่สองคือทำนองที่ใช้ในการเทศน์มี 2 ลักษณะ คือเทศน์ทำนองหลวงหรือแหล่ใน กับทำนองราษฎร์ที่เรียกว่าแหล่นอก การเทศน์ตอนที่สำคัญผู้เทศน์ต้องใช้ปฏิภาณสอดแทรกธรรมสอนใจในเรื่อง พระผู้เทศน์จึงต้องรอบรู้ในวาทศิลป์และวรรณศิลป์ สามารถสร้างอรรถรสให้ผู้ฟังธรรม ดึงดูดให้เกิดศรัทธาบริจาคเงินมีการแถมสมภาร ด้วยคุณสมบัติด้านเสียง คือพระผู้เทศน์มีแก้วเสียงดี มีกังวานปรับกระแสนเสียงได้หลายระดับทั้งระดับเสียงสูงเสียงกลางเสียงต่ำ มีพรสวรรค์เสียงกังวานตลอดกัณฑ์ มีความสามารถรอบรู้ในการผ่อนเสียงหนักเสียงเบาสอดคล้องกับเนื้อหาการเทศน์จึงสามารถสร้างอารมณ์ผสมภาษาผู้ฟังธรรมมีอารมณ์สะเทือนใจได้สาระ ไม่เบื่อหน่ายต่อการฟังธรรม

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า บริบทการสื่อสารของพระนักเทศน์แหล่อีสานในปัจจุบันมุ่งเน้นไปที่ความบันเทิงมากกว่าเนื้อหาสาระในบทเทศน์แหล่อีสาน การแสดงออกกับกิริยาที่พระนักเทศน์แสดงออกขณะเทศน์ เพื่อให้มีความสมจริงกับบทบาทของตัวละครที่ได้รับ บางอย่างอาจไม่เหมาะสมกับสมณสาธิตและขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การร้องเสียงดัง การร้องไห้ การใช้คำหยาบ เป็นต้น ดังที่ วิเชียร แสนมี (2560: 112) กล่าวว่า การแสดงออกของพระนักเทศน์แหล่อีสานในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงความระมัดระวังและความตั้งใจจะปฏิบัติให้ถูกต้องอย่างเคร่งครัดมีน้อย บางรูปบางสำนักวิธีการเทศน์น่าจะเป็นการกระทบต่อพระธรรมวินัยก็มี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการประยุกต์รูปแบบวิธีการเทศน์ที่มากเกินไป

2) รูปแบบการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม

รูปแบบการเทศน์แหล่อีสานในปัจจุบัน เป็นที่นิยมของผู้ฟังมีเนื้อหาสาระที่แตกต่างออกไปจากอดีต ผู้ฟังนิยมบทเทศน์ที่แต่งขึ้นจากการอิงเหตุการณ์ในปัจจุบันหรือชีวิตจริงมากกว่าวรรณกรรมพื้นบ้านที่เคยมีมาแต่ก่อน เพราะวรรณกรรมในปัจจุบันมีโครงเรื่องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและครอบครัวของคนทั่วไป ซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวของผู้ฟัง ในแนวคิดของ วิเชียร แสนมี (2560: 112) ได้กล่าวถึงรูปแบบการเทศน์แหล่อีสานในปัจจุบันว่า การเทศน์แหล่อีสานในปัจจุบันมุ่งความไพเราะ

เป็นสำคัญมากกว่าหลักธรรมในเรื่อง เช่น เทศน์มหาชาติ เทศน์แห่ล้นทานพื้นบ้าน เทศน์แห่ล้นทานในธรรมบท เป็นต้น แม้จะได้รับความนิยมสูงก็ตาม แต่วิธีการที่พระนักเทศน์แห่ล้นทานนำมาใช้ในการเทศน์นั้น มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละรูปและแต่ละสำนัก บางสำนักมีรูปแบบวิธีการเทศน์ที่ไม่เหมาะสมและมีความเสี่ยงต่อการถูกติเตียนอย่างมาก เช่น การเทศน์มีบทเพลงและบทกลอนหมอลำสลับ มีการใช้วาจาหยาบคายประกอบลีลาการเทศน์เหมือนฆราวาสแสดงละครหรือหมอลำ บทโศกเศร้าเรียกวิญญาณของผู้ตายมารับผลทาน บางรูปบางสำนักมีการแสดงท่าทางที่ไม่เหมาะสมประกอบลีลาการเทศน์ด้วย เช่น มีการหลั่งน้ำตาให้สมบทบาทของความโศกเศร้าอาลัย และรำพึงรำพันจริงมากเกินไป มีการเทศน์กลอนเรียกวิญญาณบอกข่าวถึงผู้ตายและเชิญวิญญาณมารับผลบุญผู้ฟังผูกแขนให้พระผู้เทศน์โดยสื่อความหมายว่าเป็นการรับขวัญรับวิญญาณของผู้ตาย

สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ การเทศน์แห่ล้นทาน เป็นทำนองหนึ่งของการเทศน์ของพระสงฆ์ที่พัฒนาการจากเทศน์มหาชาติ ซึ่งทำนองเทศน์แห่ล้นนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในปัจจุบัน ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพระนักเทศน์แต่ละคณะ ทั้งด้านน้ำเสียง ท่วงทำนองและลีลาตลอดจนบทเทศน์ที่เข้ากับวิถีชีวิตของผู้ฟังในสังคมปัจจุบัน ศิลปะการใช้ภาษาและท่วงทำนองในการเทศน์แห่ล้นทาน ทำนองในการเทศน์แห่ล้นทานที่ใช้เทศน์ในปัจจุบันนี้มีการประยุกต์ไปจากเดิมมากจนมีความคล้ายกับทำนองของหมอลำเรื่องต่อกลอนหรือหมอลำหมู่ของฆราวาส นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า ทำนองแห่ล้นที่พระนักเทศน์ใช้เทศน์แห่ล้นทานมีความคล้ายกับทำนองการลำของหมอลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น แต่มีการดัดแปลงการเอื้อนเสียงให้ยาวเพื่อหลีกเลี่ยงให้เหมือนกับทำนองลำเรื่องของฆราวาส ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เบญจมาศ เพชรสม (2536: 70 - 75) กล่าวว่า การเทศน์แห่ล้นของอีสานมีท่วงทำนองคล้าย “ลำทางยาว” ของฆราวาส เหตุที่ทำให้เกิดเทศน์แห่ล้นนี้เชื่อกันว่ามาจากพระสงฆ์บางรูปก่อนที่จะมาบวชนั้นเคยเป็นหมอลำมาก่อน ความเป็นมาของชาวอีสานต่อการเทศน์แห่ล้นไม่ได้จำกัดอยู่แต่การเทศน์มหาชาติเท่านั้น ยังแพร่กระจายไปถึงการเทศน์นิทานอื่นๆ ด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลอนเทศน์แห่ล้นทานหรือบทเทศน์แห่ล้นทานมีความคล้ายคลึงกันกับกลอนลำของฆราวาส เพียงแต่พระนักเทศน์นำมาเทศน์ในทำนองแห่ล้น จึงทำให้กลอนลำกลายเป็นกลอนเทศน์ไปโดยปริยาย ด้วยรูปแบบคำประพันธ์ที่มีความคล้ายกัน นอกจากนั้นยังสามารถประยุกต์กลอนเทศน์แห่ล้นทานใช้กับทำนองลำเรื่องต่อกลอนทำนองอื่น ๆ ได้อีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันก็เริ่มมีพระนักเทศน์ประยุกต์ทำนองแห่ล้นนี้ให้คล้ายกับทำนองลำของฆราวาส เพียงแต่เล่นเสียงลงท้ายให้ยาวขึ้น ไม่สั้นและหัวนเหมือนทำนองลำของฆราวาสนั่นเองทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะข้อจำกัดของพระธรรมวินัยและความเหมาะสมที่เป็นข้อจำกัดของพระสงฆ์ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการออกเสียงทำนองเทศน์ให้เหมือนกับทำนองลำของฆราวาสมากและเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเทศน์แห่ล้นถูกนำเสนอออกคล้ายรูปแบบมหรสพของฆราวาสนั่นเอง

6.2 ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาการเทศน์แหล่อีสานคณะอริยฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นที่ควรนำมาศึกษาค้นคว้า คือ

1. การเทศน์แหล่อีสานเป็นการแสดงธรรมในรูปแบบใหม่ซึ่งมีการเผยแพร่อย่างกว้างขวางในสังคมอีสาน และเป็นที่ยอมรับของผู้ฟัง ในปัจจุบันสามารถนำเสนอได้ในหลายช่องทางทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าถึงการฟังเทศน์แหล่อีสานได้ง่ายขึ้น อีกทั้งพระนักเทศน์มีการสร้างสรรค์รูปแบบตลอดจนกลวิธีการนำเสนอเพื่อดึงดูดความสนใจผู้ฟังมากยิ่งขึ้น เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่ควรมีการศึกษาและควรอนุรักษ์ไว้เพื่อถ่ายทอดให้เป็นประโยชน์ต่อไปในอนาคต

2. บทเทศน์แหล่อีสานที่แต่งขึ้นต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ว่ามีเนื้อหาสาระที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และตามบริบทของสังคม เป็นพื้นที่แสดงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมผ่านบทบาทของตัวละครที่ถูกนำเสนอโดยพระสงฆ์ เป็นเปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายและความขัดแย้งต่าง ๆ ซึ่งดำรงอยู่ในสังคมหรือแฝงตัวอยู่ในระบบคุณค่า ความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตของคนสังคมสมควรอย่างยิ่งที่ได้รับการศึกษาบทเทศน์แหล่อีสานเหล่านี้ในวรรณกรรมคำสอนทางศาสนา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม. (2560). **ศาสนพิธีและมารยาทไทย**. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรรณิการ์ อัครเดชา. (2553). **การสื่อสารของมนุษย์**. : ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2544). **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา**. เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). **แนวพินิจใหม่ในการสื่อสารศึกษา**. ภาพพิมพ์.
- กิติมา สุรสุนธิ. (2557). **ความรู้ทางการสื่อสาร**. พิมพ์ครั้งที่ 5. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กิริติ ณะไชย. (2547). **ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ : การสืบทอด การสร้างสรรค์ และความสัมพันธ์กับสุนทรียภาพทางวรรณศิลป์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กิริติ ณะไชย. (2554). **พัฒนาการของกลบทในวรรณคดีไทย**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนิษฐา อุดมวิทยาไกร. (2550). **กระบวนการสื่อสารทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัยรุ่นนอทธิพลในสังคมไทย**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คณะกรรมการวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร. (2550). **ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จ๊กกฤษณ์ เก่านาน. (2558). **การเทศน์แหล่มหาชาติทำนองโคราช**. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จันทร์ธา เรือนทองดี. (2547). **เพลงแหล่ในเทศน์มหาชาติ จังหวัดเพชรบุรี**. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. (2520). **ของดีอีสาน**. การศาสนา.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2521). **ลักษณะวรรณกรรมอีสาน**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2538). **ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน**. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ. (2559). **ถอดรหัสวัฒนธรรมในผ้าผะเหวดสำนวนผู้ไทและสำนวนลาวอีสาน**. โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต. (2550). **วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจตนา นาควิชะ. (2514). **วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี**. สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

ชฎานนท์ แสงศรีจันทร์. (2554). **วรรณกรรมประกอบการเทศน์ในพิธีกรรมบุญผะเหวด. สัมมนา
ระดับภูมิภาคเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประเภท
เอกสารโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**, 208–214.

ชานนท์ ไชยทองดี. (2552). **การวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่อง คติโลกคติธรรม**. มหาวิทยาลัยราช
ภัฏมหาสารคาม.

ชุมเดช เดชภิมล. (2533). **การอ่านทำนองร้อยกรองภาคอีสาน. การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
การอ่านทำนองร้อยกรองสี่ภาค**, 268–298.

ณัฐชญา วิจิตรจามรี. (2556). **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**. สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เต็ม วิภาคพจนกิจ. (2542). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์. (2529). **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 7 : วรรณคดีวิจารณ์สำหรับครู**.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ธนันท์ ตรงดี. (2554). **วัฒนธรรมการใช้ภาษา**. พิมพ์ครั้งที่ 7. อินทนิล.

ธวัช ปุณโณทก. (2525). **วรรณกรรมท้องถิ่น**. พิระพัฒนา.

ธวัช ปุณโณทก. (2533). **แนวทางศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทลายลักษณ์**. สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

ธวัช ปุณโณทก. (2544). **การวิจัยเรื่องไทยศึกษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน**. **ธรรมทรรศน์**, 2(1),
43.

นราธิพงศ์ ประพันธ์, กรมหมื่น. (2518). **ข้อคิดเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดี**. สถาบันไทยคดี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิพัทธ์พงษ์ พุมมา. (2555). **การโยยหาอดีตในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย**. **วารสารอารยธรรม
ศึกษา โขง -สาละวิน**, 3(พิเศษ), 47–60.

นิมมวล ชันธวิไชย. (ม.ป.ป.). **มรดกอีสาน การแปล**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.

บุญเหลือ โฉมโน. (2549). **การแต่งคำประพันธ์**. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บุปผา เสือคำ. (2558). **ภาษิตลาว : วาทกรรมทางปัญญากับการสื่อสารทางวัฒนธรรม**.
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เบญจมาศ เพชรสม. (2536). **การเทศน์เสียงประยุกต์แบบอีสานของพระพุทธรู้จักรเสียงธรรม วัด
ใหม่ขุน เขวา บ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม**. มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.

- ปฐุม หงส์สุวรรณ. (2556a). นานมาแล้ว : มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปฐุม หงส์สุวรรณ. (2556b). แม่น้ำโขงกับการเป็นเวทีของประเพณีประดิษฐ์ในอีสาน. วารสารอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 42(2), 169–217.
- ประมินท์ จารุวร. (2542). การสืบทอดทำนองสวดและประเพณีสวดพระมาลัยที่บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประชิด สกฤษณ์พัฒน์. (2548). ศาสนพิธี. แสงดาว.
- ประดับพันธ์ คำมา. (2559). การใช้วัจนภาษาผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา. มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ประกาศรี ศรีอำไพ. (2550). วัฒนธรรมทางภาษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประมวล พิมพ์เสน. (2545). ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. โรงพิมพ์พระธรรมขันธ์.
- ปรีชา พิณทอง. (2532). สารานุกรมอีสาน-ไทย-อังกฤษ. โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- ปิยะภา ตูจิธรานนท์. (2555). การศึกษาวรรณกรรมอีสาน เรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระครูวินัยธรพงศธร แก้วลาน. (2554). พระนักเทศน์ : การศึกษาศิลปะการเทศน์ต่อการเพิ่มศรัทธาในพุทธศาสนาของชาวอีสาน. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระครูวินัยธรมานพ ปาละพันธ์. (2549). รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- พระครูวินัยธรมานพ ปาละพันธ์. (2553). สืบสานการเทศน์มหาชาติ. บริษัท เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์ จำกัด.
- พระครูสิริมงคลโลภาส. (2549). การเทศน์มหาชาติอีสาน : กรณีศึกษาวัดวังสะพุงพัฒนาราม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พระธรรมฐิติญาณ. (2552). หลักการเผยแผ่. ขอนแก่นการพิมพ์.
- พระพรหมบัณฑิต. (2560). หลักการและวิธีการเทศน์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุริยา คำกฤษ. (2548). การใช้ภาษาในมหาเวสสันดรชาดกฉบับภาคอีสาน (ลำมหาชาติ) : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระอริยานุวัตร เขมจารี. (2506). ระเบียบโบราณประเพณีทำบุญมหาชาติ ภาคอีสาน. ม.ป.ท.
- พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์. (2524). วรรณกรรมแหล่งจากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- พิทยา เจริญสุวรรณ. (2520). **ศิลปะการใช้ภาษาในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์**.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- มหาวิทยาลัยบูรพา. (2550). **เทศน์มหาชาติพระเวสสันดรชาดก**. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เมธาวิ ศิริวงศ์. (2556). **ประเพณีประดิษฐ์กับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษา งานเทศกาลประเพณีแซนโฎนตา อำเภออุ้มผาง จังหวัดศรีสะเกษ**. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ยุทธกาน ดิศกุล. (2553). **ประเพณีประดิษฐ์และอัตลักษณ์ชุมชนคลองแห**.
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รจิตลักษณ์ แสงอุไร. (2548). **การสื่อสารของมนุษย์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฤดีมน ปรีดีสนิท. (ม.ป.ป.). **พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนสองฝั่งโขง**. ศูนย์วัฒนธรรม สถาบัน
ราชภัฏอุบลราชธานี.
- ล้อม เพ็งแก้ว. (2549). **วैयाววรรณคดี**. สถาพรบุ๊ค.
- วิเชียร แสนมี. (2560). **รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการเทศน์แหล่อีสาน**. **วารสารภาษา
ศาสนา และวัฒนธรรม**, 6(2), 119–140.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2552). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน**.
พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมจิต ชิวปรีชา. (2535). **วาทวิทยา**. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ ออยุธยา. (2513). **คู่มือวิชาภาษาไทยเล่ม 3**. หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัด
ครู กระทรวงศึกษาธิการ.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2550). **สังคมวิทยาชนบท แนวคิดทางทฤษฎีและแนวโน้มในสังคม**. เอ็กซ
เปอร์เน็ท.
- สุนิต ยมาภัย และคณะ. (2551). **หลักการพูด หน้าทีชุมชน สื่อมวลชน และในองค์กร**. พิมพ์ครั้งที่
11. ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สวัสดิ์ จันทร. (2524). **ลำทางยาว การสัมนนาเพลงพื้นบ้านอีสาน**, 5.1 – 5.6.
- สวิง บุญเจิม. (2555). **มรดกอีสาน มรดกโลก**. มรดกอีสาน.
- สารภี ขาวดี. (2559). **ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ จังหวัดสุรินทร์ : การประกอบสร้างและ
บทบาทของประเพณีประดิษฐ์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน. (2542). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน**. มูลนิธิ
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2552). **เทศน์มหาชาติ ฉลองราชย์ 60 ปี พระราชพิธีบรม
ราชาภิเษก**. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

สุนทร วรหาร. (2555). **วรรณกรรมคำขับไตดำใน สปป.ลาว : การสร้างสรรค์วรรณศิลป์และการ
สื่อสาร ทางวัฒนธรรม.** มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุพัตรา สุภาพ. (2536). **สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี.** พิมพ์ครั้งที่
ที่ 8. ไทยวัฒนาพานิช.

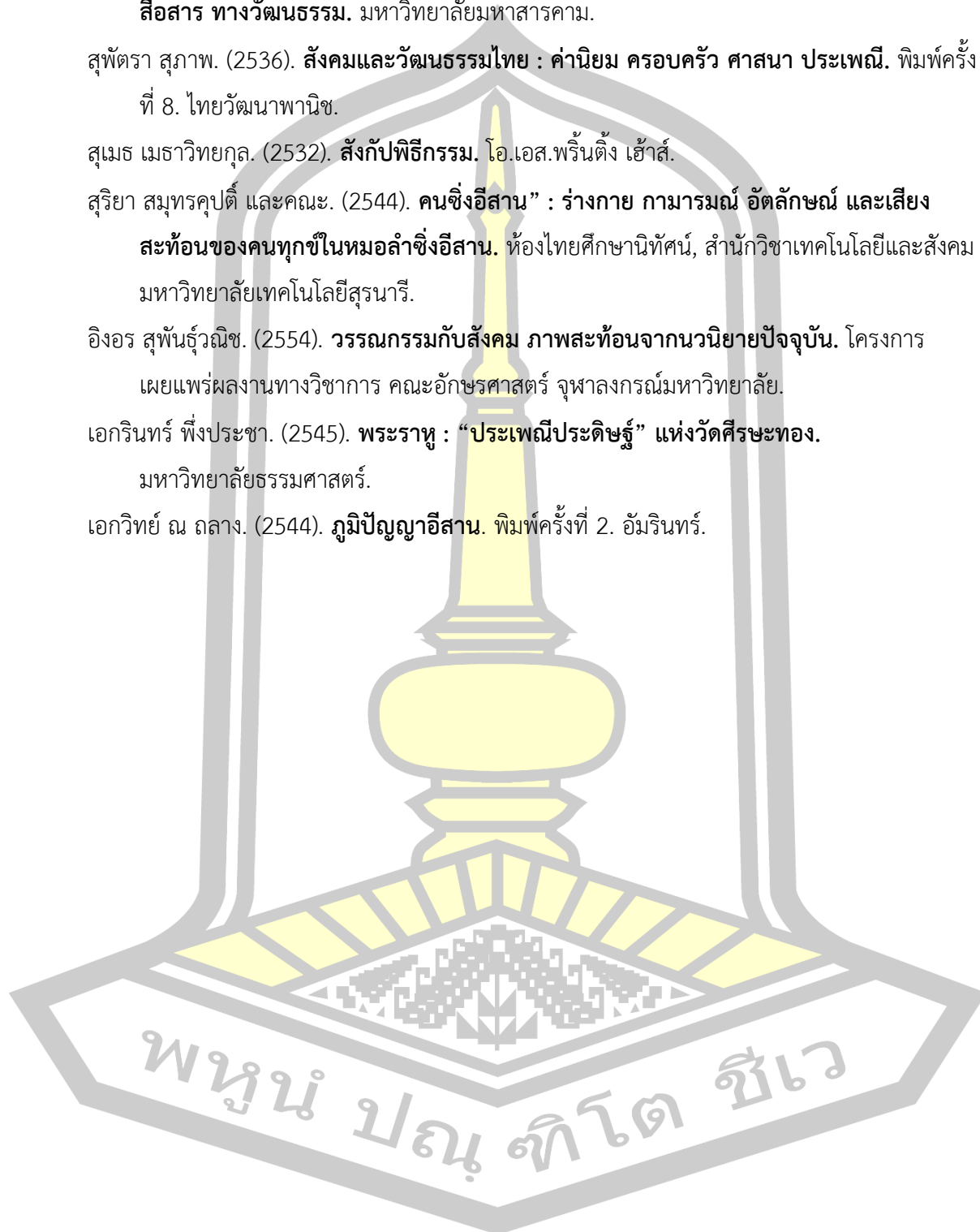
สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2532). **สังกัปพิธีกรรม.** โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.

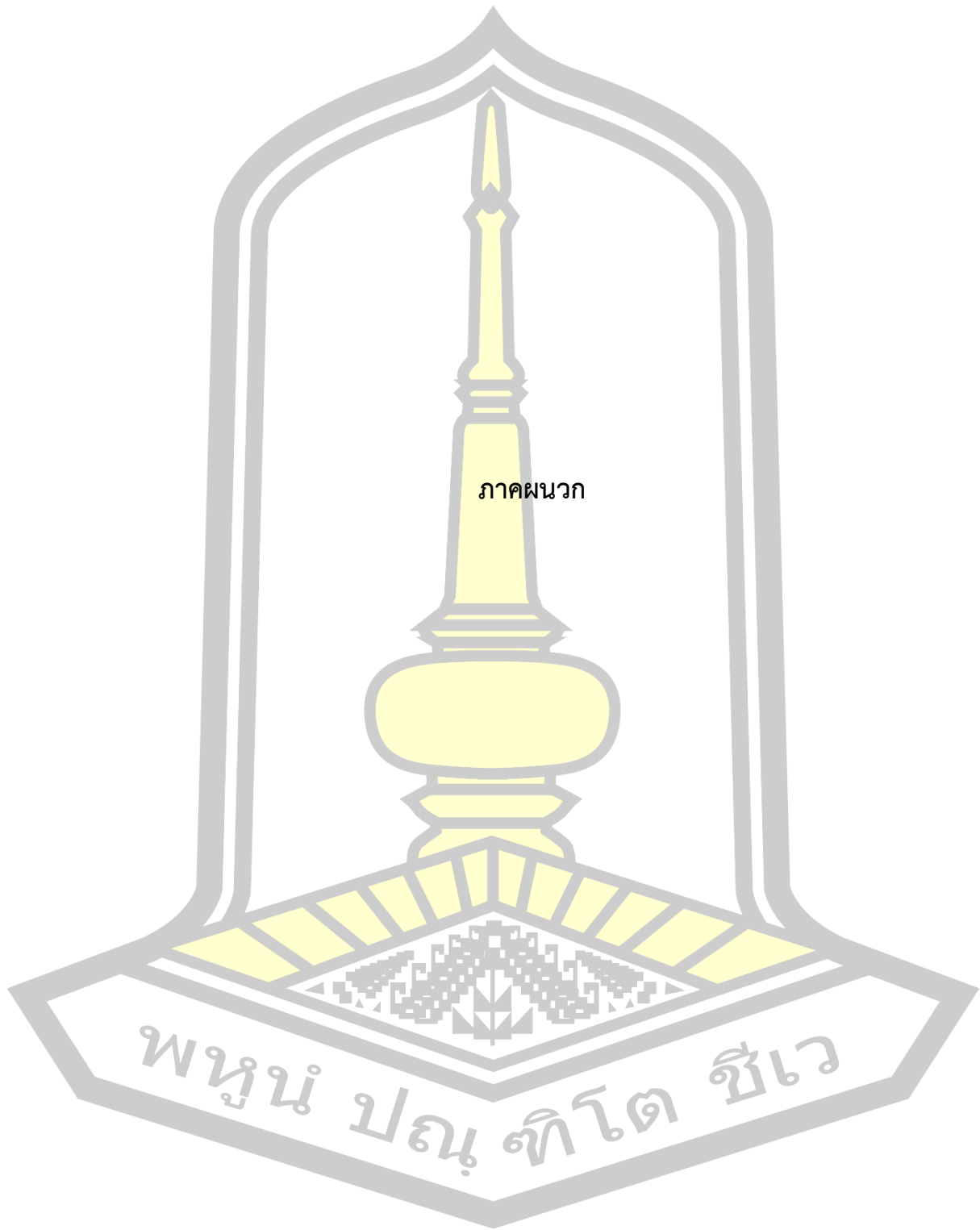
สุริยา สมุทรคุปต์ และคณะ. (2544). **คนซึ่งอีสาน” : ร่างกาย กามารมณ์ อัตลักษณ์ และเสียง
สะท้อนของคนทุกขั้ในหมอลำซึ่งอีสาน.** ห้องไทยศึกษานวัตกรรม, สำนักวิชาเทคโนโลยีและสังคม
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

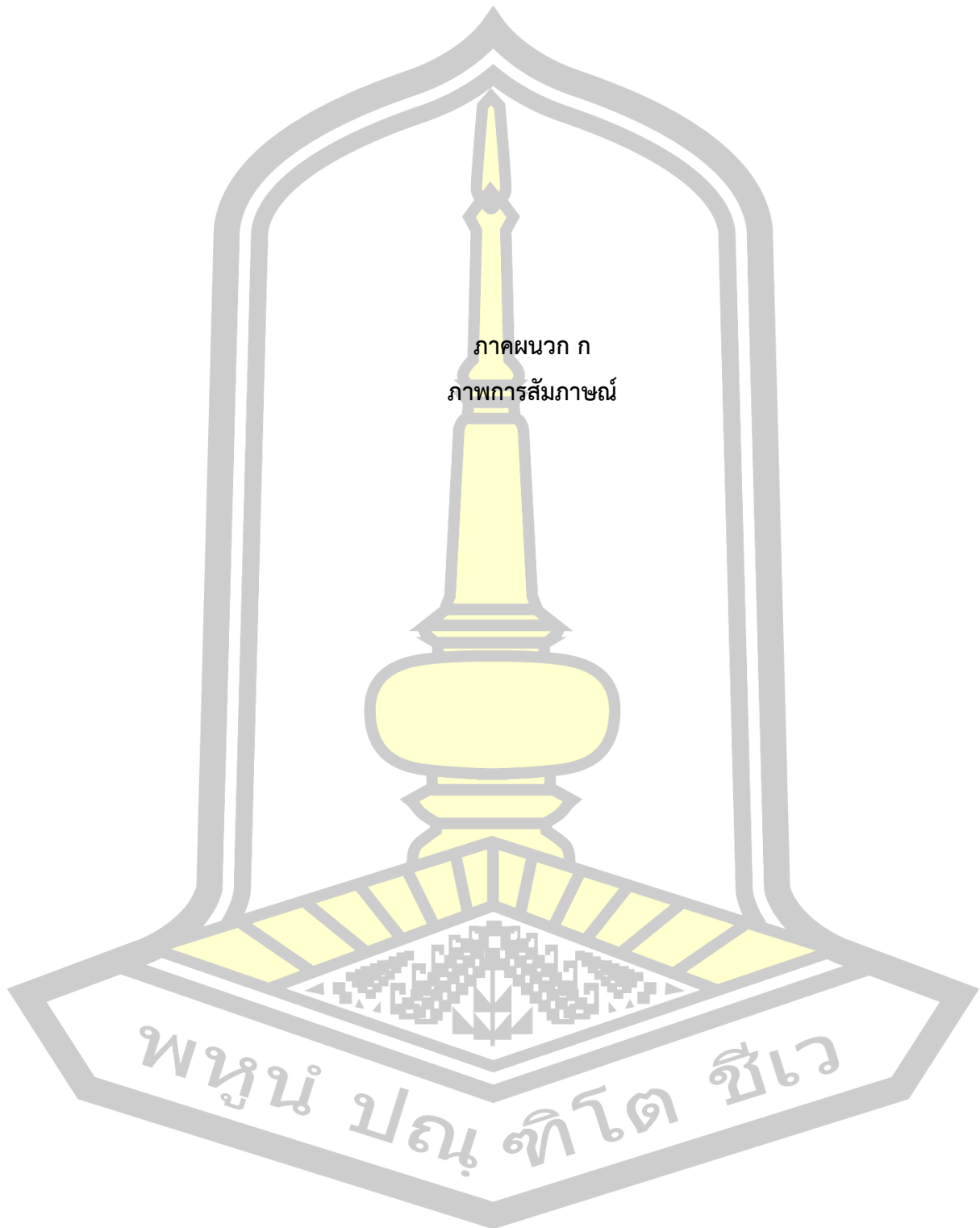
อิงอร สุพันธ์วณิช. (2554). **วรรณกรรมกับสังคม ภาพสะท้อนจากนวนิยายปัจจุบัน.** โครงการ
เผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกรินทร์ พึ่งประชา. (2545). **พระราหู : “ประเพณีประดิษฐ์” แห่งวัดศิระชะทอง.**
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). **ภูมิปัญญาอีสาน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. อัมรินทร์.

ภาพโดยผู้วิจัย

พระครูปลัดเศรษฐพล โขสภิตติภาวี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายวัชรวุธ ศรีภูมิกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2561

ภาพโดยผู้วิจัย

พระมหาศรายุทธ กิตติธมฺภาณี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายวัชรวุธ ศรีภูมิกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ วัดโพธิ์บัลลังก์ ตำบลดอนหัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2561

ภาพโดยผู้วิจัย

พระมหาอุบล สิริวิณฺโณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายวัชรวุธ ศรีภูมิกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ วัดสว่างแสงอรุณ ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2561

ภาพโดยผู้วิจัย

พระครูวินัยธรอภิชาติ อตถกกาโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายวัชรวุธ ศรีภูมิกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ วัดพุทธมงคล ตำบลโคกกลาง อำเภอนนสະฮาด จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2562

ภาพโดยผู้วิจัย

พระมหาพงษ์เพชร วชิรเมธี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายวัชรวุธ ศรีภูมิกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ วัดศรีสว่าง
ธรรมมาราม ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2563

ภาพโดยผู้วิจัย

นางวาสนา โภคาพานิชย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายวัชรวุธ ศรีภูมิกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 222
หมู่ที่ 11 ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2562

ภาพโดยผู้วิจัย

นางหนูเพียร ภูลายเรียบ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายวัชรรุช ศรีภูมิกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านเลขที่ 26 หมู่ที่ 5 ตำบลศิลา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2562

ภาพโดยผู้วิจัย

นางพวง บุญจวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายวัชรรุช ศรีภูมิกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านเป็ด อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2563

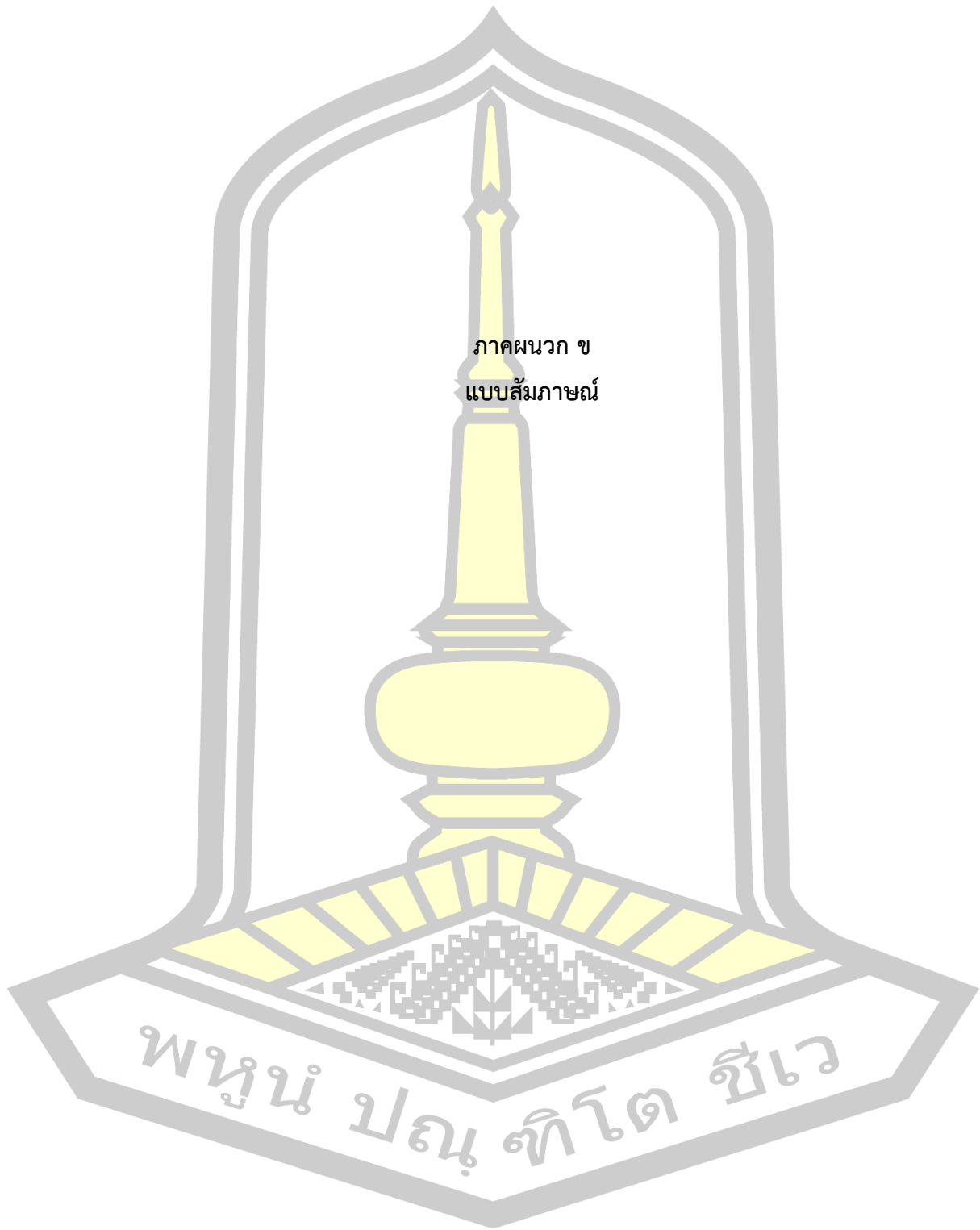
ภาพโดยผู้วิจัย

นายทองปอน เวียงแก้ว ไวยาวัจกรวัดไทรทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายวัชรวุธ ศรีภูมิกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ วัดไทรทอง ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2563

ภาพโดยผู้วิจัย

พระครูประภากรสารกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายวัชรวุธ ศรีภูมิกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2562

แบบสัมภาษณ์ (สำหรับพระนักเทศน์)

งานวิจัย : การเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน
จังหวัดขอนแก่น

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์พระนักเทศน์คณะอริษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น รายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ.....นามสกุล..... ฉายา.....อายุ.....ปี พรรษา.....
บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... หมู่บ้าน..... ตำบล..... อำเภอ.....
จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์..... เบอร์โทรศัพท์.....
สังกัดวัด..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์

วันที่ให้ข้อมูล

ตอนที่ 2 ความหมายและความสำคัญของเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรม

2.1 ประวัติส่วนตัวของพระนักเทศน์ในคณะอริษฐานเสียงธรรม

2.2 ประวัติคณะอริษฐานเสียงธรรมมีความเป็นมาอย่างไร

ตอนที่ 3 การสื่อสารและพัฒนากาของเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม

3.1 วรรณกรรมเทศน์แหล่อีสานของคณะอริษฐานเสียงธรรมมีพัฒนาการอย่างไร

3.2 การสื่อสารระหว่างพระนักเทศน์และผู้ฟังมีขั้นตอนดำเนินการอย่างไร

.....

.....

.....

3.3 การเทศน์แหล่อีสานในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตอย่างไร คณะอริยฐานเสียงธรรมมีการประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบันอย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 องค์ประกอบในการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรม

4.1 องค์ประกอบด้านวัสดุอุปกรณ์ในการเทศน์แหล่อีสานมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

4.2 องค์ประกอบด้านพิธีกรรมและขั้นตอนการดำเนินกรเทศน์แหล่อีสานมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

4.3 ปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อกรเทศน์แหล่อีสาน มีวิธีแก้ไขปัญหาอย่างไร

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์ (สำหรับเจ้าภาพงาน)

งานวิจัย : การเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน
จังหวัดขอนแก่น

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์เจ้าภาพงานที่นิมนต์พระนักเทศน์คณะอริษฐานเสียงธรรม วัดศรีสว่าง ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น ไปเทศน์แหล่อีสาน รายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....
จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....เบอร์โทรศัพท์.....
นิมนต์พระนักเทศน์มาเทศน์ในงาน

วันที่

ตอนที่ 2 ความหมายและความสำคัญของเทศน์แหล่อีสาน

2.1 รู้จักการเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรมได้อย่างไร

2.2 ทำไมต้องเลือกคณะอริษฐานเสียงธรรมมาเทศน์ในงาน

ตอนที่ 3 การสื่อสารระหว่างพระนักเทศน์กับผู้ฟัง

3.1 ชอบวรรณกรรมเทศน์แหล่อีสานคณะอริษฐานเสียงธรรมเรื่องใด แนวใด เพราะเหตุ

ใด

3.2 ขอบตอนใดในการเทศน์แหล่อีสานคณะอธิษฐานเสียงธรรมมากที่สุด

.....

.....

.....

3.3 การเทศน์แหล่อีสานในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตอย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 องค์ประกอบในการฟังเทศน์แหล่อีสานของผู้ฟัง

4.1 องค์ประกอบด้านวัสดุอุปกรณ์ก่อนฟังเทศน์แหล่อีสานมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

4.2 องค์ประกอบด้านพิธีกรรมและขั้นตอนการดำเนินกรเทศน์แหล่อีสานมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

4.3 ปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อกรเทศน์แหล่อีสานในงาน มีวิธีแก้ไขปัญหายังไร

.....

.....

.....

4.4 แนวคิดในการถวายเป็นจตุปัจจัยบูชาภัณฑ์เทศน์ มีการพิจารณาอย่างไร

.....

.....

.....

พจน ปรณ ทิโต สีเว

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายวัชรวุธ ศรีภูมิกุล
วันเกิด	13 มีนาคม พ.ศ. 2536
สถานที่เกิด	อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 4 บ้านกุดกว้าง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตำแหน่ง ครู คศ.1
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนบ้านดงเก่า หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านไต้ อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40320
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2550 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดหนองแวงวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. 2553 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนประภัสสรวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. 2558 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชาภาษาไทย (เกียรตินิยมอันดับ 1) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม พ.ศ. 2564 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ ทิโต ชีเว